STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00058

MOTL PEYSI DEM HAZNS

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Martin & Musia Lakin
in honor of
Miriam Gingold & Bernard Gingold

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאָטל פּייסי דעם חזנס

שלום עליכם

מאָטל פּייסי דעם חזנס

פאַרקירצט פון י. זילבערבערג

פאַרלאַג מתנות ניו יאָרק

אַרויסגעגעבן פון
פאַרלאַג מתּנות
בײַם
שלום עליכם פאָלקס-אינסטיטוט

Motl Paissy Dem Chazns

By Sholom Aleichem

Arranged

By I. SILBERBERG

Copyright, 1918
by Olga Rabinowitz

Published by
FARLAG MATONES
41 Union Square, New York, N. Y. 10003

ערשטע אויפלאַגע — 1946
צווייטע אויפלאַגע — 1955
דריטע אויפלאַגע — 1961
פערטע אויפלאַגע — 1970

שער־בלאַט געצייכנט פון נאָטע קאָזלאָווסקי.

Printed in U. S. A.

הײנט איז יום־טוב — מע טאָר נישט װײנען

א.

איך גײ מיט אײך אין געװועט אויף װיפֿל איר װילט, אַז קײנער אין דער װעלט איז נישט געװוען אַזױ צופֿרידן מיטן װאַרעמען ליכטיקן נאָך פּסח, װי איך, פּײסי דעם חזנס ײנגל, מאָטל, און דעם שכנס קעלבל, װאָס מע רופֿט עס „מעני" (דאָס האָב איך, מאָטל, דעם אַ נאָמען געגעבן „מעני").

בײדע גלײך האָבן מיר דערפֿילט די ערשטע שטראַלן פֿון דער װאַרעמער זון אינעם ערשטן װאַרעמען נאָך־פּסחדיקן טאָג, בײדע גלײך האָבן מיר דערשמעקט דעם ריח פֿונעם ערשטן גרינעם גרעזעלע, װאָס קריכט, שפּראָצט אַרױס פֿון דער נאַר־װאָס אָפּגעדעקטער ע־רד, און בײדע גלײך זענען מיר אַרױסגעקראָכן פֿון דער פֿינצטערער ענגשאַפֿט מקבל־פּנים צו זײן דעם ערשטן זיסן ליכטיקן װאַרעמען פֿרילינג־מאָרגן. איך, פּײסי דעם חזנס ײנגל, מאָטל, בין אַרױס פֿון אַ קאַלטן נאַסלעכן קעלער װאָס שמעקט מיט זױערטײג און מיט רפֿואות, און מעני, דעם שכנס קעלבל, האָט מען אַרױסגעלאָזט נאָך פֿון אַן ערגערן עיפּוש : פֿון אַ קלײן, פֿינצטער, בלאָטיק, שמוציק שטעלכל מיט אױסגעקרימטע, צעפֿליקטע װענט, װאָס װינטער בלאָזט־אַרײן אַהין דער שנײ און זומער שמײסט אַרײן דער רעגן.

אַרױסגעכאַפּט זיך אויף גאָטס פֿרײער, ליכטיקער װעלט, האָבן מיר בײדע, איך און מעני, אױס דאַנקבאַרקײט צו דער נאַטור, זיך גענומען אױסדריקן אונדזער צופֿרידנקײט. איך, פּײסי דעם חזנס ײנגל, האָב אױפֿגעהױבן בײדע הענט אַרױף, אױפֿגעעפֿנט דאָס מױל און אַרײנגעצױגן אין זיך די פֿרישע װאַרעמע לופֿט אַזױ פֿיל, װיפֿל איך האָב געקענט, — און עס האָט זיך מיר אױסגעדאַכט, אַז איך װאַקס אין דער הײך, און עס ציט מיך אַרױף־אַרױף, אין דער טיפֿער־טיפֿער בלױער יאַרמעלקע

אריין, דאָרט וואו די שיטערע, רויכיקע וואָלקנס שוועבן, דאָרט וואו די ווייסע פּייגל טוקן זיך, באַווייזן זיך און ווערן פֿאַרשוואונדן מיט אַ קוויטש און מיט אַ צווּיטשער, און עס רייסט זיך אַרויס פֿון מיין אַנגע־פּילטער ברוסט, אַן מיין ווילן, אַ מין געזאַנג, נאָך שענער ווי יום־טוב מיטן טאַטן ביים עמוד, אַ געזאַנג אָן ווערטער, אָן נאָטן, אָן שום מאָטיוו, אַ מין נאַטור־געזאַנג פֿון אַ וואַסער־פֿאַל, פֿון יאָגנדיקע כוואַליעס, אַ מין שיר־השירים, אַ געטלעכע התפּעלות, אַ הימלשע באַגייסטערונג:
אוי־ווי, טאַטע! אוי־ווי, פֿאָטער! אוי־ווי, לעבעדיקער גאָאָאָט!

אָט אַזוי האָט אַרויסבאַוויזן זיין צופֿרידנקייט מיטן ערשטן פֿרילינג־טאָג פּייסי דעם חזנס ייִנגל. גאַנץ אַנדערש האָט דאָס אויסגעדריקט מעני, דעם שכנס קעלבל.

מעני, דעם שכנס קעלבל, האָט קודם אַריינגעשטעקט די שוואַרצע, נאַסע מאָרדע אין מיסט אַריין, אַ שאַר געטאָן מיטן פֿאָדערשטן פֿיסל די ערד אונטער זיך אַמאָל דריי, פֿאַרריסן דעם עק, אויפֿגעשפּרונגען נאָכדעם אויף אַלע פֿיר, און אַרויסגעלאָזט אַ טומפּיקן „מע!" דער „מע" האָט מיר אויסגעוויזן אַזוי קאָמיש, אַז איך האָב מיך געמוזט צעלאַכן און נאָכמאַכן פּונקט דעם אייגענעם „מע", אויף דעם זעלביקן אופֿן, וואָס מעני. מענין איז דאָס, ווייזט אויס, געפֿעלן, וואָרעם עס האָט נישט לאַנג גענומען, האָט דאָס קעלבל איבערגעחזרט דאָס אייגענע נאָך אַ מאָל, און מיטן זעלביקן שפּרונג. איך האָב דאָס באַלד נאָכגעטאָן מיט אַלע פּישטשעווקעס, מיטן קול און מיטן שפּרונג. אַזוי עטלעכע מאָל: איך אַ שפּרונג, דאָס קעלבל אַ שפּרונג; דאָס קעלבל אַ „מע", איך אַ „מע". ווער ווייסט, ביז וואַנען די שפּיל וואָלט זיך אַזוי געצויגן, ווען נישט אַ שנייד פֿון הינטן אין האַלדז אַריין פֿון מיין עלטערן ברודער אליהו מיט אַלע זיינע פֿינף פֿינגער:

— איינגעזונקען זאָלסטו ווערן! אַ בחור פֿון כמעט ניין יאָר שטעלט זיך אַוועק טאַנצן מיט אַ קעלבל!... אין שטוב אַריין גיי, דו הולטיי איינער!... דער טאַטע וועט דיר שוין געבן!...

ב.

בלאָטע! דער טאַטע וועט מיר ניט „געבן" גאָרנישט. דער טאַטע איז קראַנק. ער דאַוונט שוין נישט פֿאַרן עמוד פֿון שמחת־תורה אָן. גאַנצע נעכט הוסט ער. עס גייט צו אונדז דער שוואַרצער דאָקטער, אַ גראָבער מיט שוואַרצע וואָנצעס און מיט לאַכעדיקע אויגן — אַ פֿריילעכער דאָקטער. מיך רופֿט ער „פּופּעק" און שנעלט מיר מיט די פֿינגער אין בייכל אַריין. ער זאָגט אָן אַלע מאָל דער מאַמען, מע זאָל מיך נישט שטאָפּן מיט קיין קאַרטאָפֿליעס, און דעם קראַנקן זאָל מען געבן נאָר בוליאָן און מילך, מילך און בוליאָן. די מאַמע הערט אים אויס, און אַז ער גייט אַוועק, באַהאַלט זי דאָס פּנים אין פֿאַרטעך און די אַקסלען טרייסלען זיך ביי איר . . . נאָכדעם ווישט זי אויס די אויגן, רופֿט־אָפּ מיין ברודער אליהו אויף אַ זייט, און מע סודעט זיך שטילערהיים. וואָס זיי ריידן — ווייס איך נישט. נאָר מיר דאַכט, זיי קריגן זיך. די מאַמע שיקט אים ערגעץ, ער וויל ניט גיין. ער זאָגט צו איר:

— איידער אָנקומען צו זיי, וועל איך דיר בעסער גיין אין דער ערד אַריין! . . . איך וועל בעסער שטאַרבן היינטיקן טאָג! . . .

— ביים דיר אָפּ די צונג, משומד איינער, וואָס רעדסטו?

אַזוי ענטפֿערט אים די מאַמע שטיל, ציפּעט צונויף די ציין, מאַכט צו אים מיט די הענט, איז גרייט אים דורם צו זיין. זי ווערט אָבער באַלד ווייך און מאַכט צו אים:

— וואָס זאָל איך טאָן, מיין זון, אַ רחמנות אויפֿן טאַטן . . . מע מוז דאָך אים ראַטעווען! . . .

— פֿאַרקויפֿט מען עפּעס, — זאָגט מיין ברודער אליהו און כאַפּט אַ קוק אויף דער גלעזערנער שאַפֿע. און די מאַמע קוקט אויך אויף דער זעלביקער שאַפֿע, ווישט די אויגן און זאָגט שטיל:

— וואָס זאָל איך פֿאַרקויפֿן? די נשמה? שוין נישטאָ וואָס צו פֿאַרקויפֿן. סיידן די ליידיקע שאַפֿע?

— פֿאַר וואָס נישט? — זאָגט איר מיין ברודער אליהו.

— רוצח! — ענטפֿערט אים די מאַמע מיט רויטע אויגן. — פֿון וואַנען האָבן זיך צו מיר גענומען אַזעלכע רוצחים קינדער?!

די מאַמע פֿייערט און קאַכט, ווײנט זיך אויס, ווישט־אויס די אויגן און בעט זיך באַלד איבער. אַזוי איז געווען אויך מיט די ספֿרים, מיט דער זילבערנער עטרה פֿונעם טלית, מיט די צוויי געגילטע בעכערלעך, מיט איר זיידן מלבוש, און מיט אַלע איבעריקע זאַכן, וואָס זענען פֿאַרקויפֿט געוואָרן ביי אונדז איינציקווייז און אַלע מאָל אַן אַנדער קונה.

די ספֿרים האָט אָוועקגעקויפֿט מיכל דער פֿאַקנטרעגער, אַ ייד מיט אַ שיטער בערדל, וואָס ער האַלט דאָס אין איין קראַצן. מיין ברודער אליהו איז נעבעך געגאַנגען צו אים דריי מאָל, איידער ער האָט אים אַראָפּגעבראַכט. די מאַמע האָט זיך מחיה געווען, אַז זי האָט אים דערזען, און באַוויזן אים מיטן פֿינגער, ער זאָל רעדן שטיל, בכדי דער טאַטע זאָל נישט הערן. מיכל האָט פֿאַרשטאַנען, פֿאַרריסן דעם קאָפּ אַרויף אויף דער פֿאַליצע, זיך געקראַצט אונטערן בערדל און אַ זאָג געטאָן:

— אַנו ווייזט, וואָס האָט איר דאָרטן?

מיט אַ וואונק האָט מיר די מאַמע באַוויזן, איך זאָל אַרויף אויפֿן טיש און דערלאַנגען די ספֿרים. צוויי מאָל איבערחזרן איז נישט געווען נייטיק. איך בין מיט איין שפּרונג אַרויף מיט אַזאַ גדולה, אַז איך האָב מיך אויסגעצויגן איבערן טיש און נאָך געכאַפּט אַ צוגאָב פֿון מיין ברודער אליהו, איך זאָל נישט שפּרינגען, ווי אַ משוגענער. מיין ברודער אליהו האָט זיך אַליין מטריח געווען אויפֿן טיש און האָט דערלאַנגט מיכלען אַלע ספֿרים. מיכל האָט מיט איין האַנט גע־בלעטערט די ספֿרים, מיט דער אַנדערער זיך געקראַצט דאָס בערדל און געזאָגט חסרונות. יעדער ספֿר האָט זיין חסרון: דאָרט איז דער בונד געווען נישט גוט, ביי דעם איז דער רוקן שטאַרק צעגעסן, דאָ איז דער ספֿר אַליין קיין ספֿר נישט. און אַז ער האָט שוין גאַנץ גוט איבערגעקוקט אַלע ספֿרים, מיט אַלע בונדן, מיט אַלע רוקנס, האָט ער זיך אַ קראַץ געטאָן אין בערדל:

— ס'זאָל זיין משניות'ן אַ גאַנצער גאַנג, וואָלט איך זיי אפֿשר אָוועקגעקויפֿט.

די מאַמע איז געוואָרן טויט ווי די וואַנט, און מיין ברודער

אליהו איז, פֿאַרקערט, געוואָרן רויט ווי פֿייער; ער איז אָנגעפֿאַלן אויפֿן פאַקנטרעגער:

— האָט איר דאָך לכתחילה געקאָנט זאָגן, אַז איר קויפֿט נאָר משניותן! וואָס זענט איר געקומען דולן אַ ספּאָדעק און דרייען אַ מוח?

— לאָז זיין שטיל! — בעט זיך ביי אים די מאַמע, און עס הערט זיך אַ הייזעריקע שטים פֿונעם צווייטן אַלקער, וואו דער טאַטע ליגט:

— ווער איז דאָרטן?

— קיינער נישט! — ענטפֿערט אים די מאַמע און שיקט־אָפּ מיין ברודער אליהון צום קראַנקן, און אַליין האַנדלט זי מיט מיכל דעם פּאַקנטרעגער, פֿאַרהאַנדלט אים די ספֿרים, הפּנים, פֿאַר זייער ווינציק געלט, וואָרעם אַז מיין ברודער אליהו קומט־אַרויס פֿונעם טאַטנס אַלקער און פֿרעגט זי: „וויפֿל?" — שטופּט זי אים אָפּ און זאָגט אים: „ס'איז נישט דיין עסק!" . . . און מיכל כאַפּט די ספֿרים גיך־גיך, פּאַקט זיי איין אין אַ זאַק אַריין און מאַכט פּליטה.

ג.

פֿון די אַלע זאַכן, וואָס מיר האָבן אויספֿאַרקויפֿט פֿון שטוב, האָט מיר קיין איינע פֿון זיי נישט צוגעשטעלט אַזויפֿיל פֿאַרגעניגן, ווי די גלעזערנע שאַפֿע.

ערשטנס, וואָס הייסט מע ווערט זי צונעמען? מיר האָט זיך תמיד אויסגעוויזן, אַז אונדזער גלעזערנע שאַפֿע איז צוגעוואַקסן מיט דער וואַנט, — ווי אַזוי וועט מען זי נעמען? צווייטנס, וואו וועט די מאַמע פֿאַרשליסן דאָס ברויט, מיט דער חלה, מיט די טעלער, מיט די בלייענע לעפֿל און גאָפּלען (צוויי זילבערנע לעפֿל און איין גאָפּל אַ זילבערנעם האָבן מיר געהאַט, האָט זיי די מאַמע שוין לאַנג פֿאַרקויפֿט!), און וואו וועלן מיר האַלטן פּסח די מצה? די גע־דאַנקען זענען מיר געקומען אויפֿן קאָפּ, בשעת נחמן דער סטאָליער איז געשטאַנען און געמאָסטן די שאַפֿע מיט זיין גרויסן רויטן נאָגל פֿונעם גראָבן פֿינגער פֿון דער אויסגעשמירטער האַנט. ער האָט אַלץ געדרונגען, אַז די שאַפֿע וועט נישט אַרויס פֿון דער טיר. אַ

סימן: אַט האָט איר אייך די ברייט פֿון דער שאַפֿע און אַט האָט איר די טיר — אָסור אויב זי וועט אַרוים!

— ווי אַזוי זשע איז זי אַריין? — פֿרעגט אים מיין ברודער אליהו.

— גיי פֿרעג זי! — ענטפֿערט אים נחמן מיט כעס. — איך וויים, ווי אַזוי זי איז אַריין? מע האָט זי אַריינגעטראָגן, איז זי אַריין!...

איין מינוט איז געווען אַזאַ, וואָס איך האָב מורא געהאַט פֿאַר דער שאַפֿע. דאָס הייסט, איך האָב געמיינט, זי בלייבט ביי אונדז. עס האָט אָבער לאַנג נישט גענומען, און נחמן דער סטאָליער איז געקומען מיט זיינע צוויי בנים, אויך סטאָליאַרעס, און מע האָט געגעבן אַ נעם אונדזער גלעזערנע שאַפֿע. פֿריער איז געגאַנגען נחמן, נאָכדעםביידע בנים, הינטן — איך. דער פֿאָטער האָט געקאָמאַנ־דעוועט: „קאַפּל, אין אַ זייט! מענדל, רעכטס! קאַפּל, נישט לויף! מענדל, האַלט!"... איך האָב זיי געהאָלפֿן נאָכטאַנצן. די מאַמע און מיין ברודער אליהו האָבן נישט געוואָלט העלפֿן. זיי זענען גע־שטאַנען, געקוקט אויף דער ליידיקער וואַנט, וואָס איז געווען באַדעקט מיט שפּינוועבס, און האָבן געוויינט. פּלוצעם — טראַך! סאַמע ביי דער טיר האָט געפּלאַצט דאָס גלאָז, און דער סטאָליער מיט די בנים האָבן גענומען זידלען זיך, אַרויפֿלייגן איינס אויף דאָס אַנדערע די שולד: „אַ ריר פֿון אַ בלייענעם פֿויגל!", „בערישע פּים!", „דער רוח כאַפּט אים אַוועק!".

— וואָס איז דאָרטן? — הערט זיך אַ הייזעריק קול פֿונעם קראַנקן־אַלקער.

— גאָרנישט! — ענטפֿערט די מאַמע און ווישט די אויגן.

ד.

די בעסטע שמחה פֿון אַלע שמחות איז געווען ביי מיר, אַז ס'איז געקומען צו מיין ברודער אליהוס קאַנאַפּקע און צו מיין בעטל. מיין ברודער אליהוס קאַנאַפּקע איז פֿריער געווען אַ קאַנאַפּע, וואָס מע פֿלעגט אויף איר זיצן. נאָר זינט מיין ברודער אליהו איז געוואָרן אַ חתן און האָט אָנגעהויבן צו שלאָפֿן אויף דער קאַנאַפּע און איך

אויף זיין בעטל, איז די קאַנאַפּע געוואָרן אַ „קאַנאַפּקע". אַמאָל, אין די גוטע יאָרן, אַז דער טאַטע איז געווען געזונט און געדאַוונט אין דער קצבישער קלויז מיט פיר משוררים, האָט די קאַנאַפּע געהאַט אין זיך „שפּרינגזינגעס". איצט זענען שוין די „שפּרינגזינגעס" געווען מיינע. איך האָב פון זיי געמאַכט פאַרשיידענע קונצן: צעקאַליע־טשעט די הענט, שיר נישט אַרויסגענומען זיך אַן אויג, אָנגעטאָן זיי איינמאָל אויפן האַלדז און געשטאַנען אַ מינוט אויף צו דערוואָרגן ווערן. ביז מיין ברודער אליהו האָט מיך אָנגעבוכעט און פאַרוואָרפן די „שפּרינגזינגעס" אויפן בוידעם און צוגענומען דעם לייטער.

אָפּגעהאַנדלט די קאַנאַפּע מיטן בעטל האָט חנה די יידענע. איידער חנה האָט דאָס מעבל אָפּגעקויפט, האָט זי די מאַמע נישט צוגעלאָזט אַריינקוקן אינעווייניק אין תוך אַריין: „אָט דאָס, וואָס איר זעט, דאָס קענט איר האַנדלען; קוקן איז נישטאָ וואָס!", נאָר אַז חנה האָט זיך אויסגעדונגען און געגעבן אַן אויפגאַב, איז זי צוגעגאַנגען צו דער קאַנאַפּע און צום בעטל, אויפגעהויבן דאָס בעטגעוואַנט, פּאַוואָלינקע אַריינגעקוקט אין אַלע פאַרבאָרגענע ערטער און האָט שטאַרק געשפּיגן . . . די מאַמע איז געווען ברוגז פאַרן שפּייען, געוואָלט אומקערן דעם אויפגאַב, האָט זיך אַריינגעמישט מיין ברודער אליהו:

— געקויפט, איז פאַרפאַלן!

אויסגעבעטעט אויף דער ערד, האָבן מיר זיך אויסגעצויגן ביידע, איך און מיין ברודער אליהו, ווי די גראַפן, צוגעדעקט זיך ביידע מיט איין קאָלדרע (זיינע האָט מען פאַרקויפט), און ס'איז מיר געווען זייער אָנגענעם צו הערן פון מיין עלטערן ברודער, אַז אויף דער ערד צו שלאָפן איז גאָר נישט אַזוי שלעכט.

איך וואַרט־אָפּ ביז ער לייענט קריאת־שמע און ווערט אַנט־שלאָפן, דערמאָלט נעם איך מיך קאַטשען איבער דער גאַנצער ערד. פּלאַץ איז היינט דאָ, ברוך השם, גענוג. אַ פעלד, אַ פאַרגעניגן, אַ גן־עדן! . . .

ה.

— וואָס טוט מען ווייטער ?

אַזוי זאָגט די מאַמע צו מײַן ברודער אליהו איינמאָל אין אַ פרימאָרגן און באַטראַכט מיט אַ געקנייטשטן שטערן די ליידיקע פיר ווענט. איך און מײַן ברודער אליהו העלפן איר באַקוקן די פיר ווענט. מײַן ברודער אליהו קוקט אויף מיר פאַרזאָרגט און מיט רחמנות.

— גיי אין דרויסן ! — מאַכט ער צו מיר שטרענג. — מיר דאַרפן דאָ עפּעס רעדן . . .

אויף איין פוס שפּרינג איך אַרויס אין דרויסן אַרויס — און, פאַרשטייט זיך, גלײַך צום שכנס קעלבל.

די לעצטע צײַט האָט זיך „מעני" געגעבן אַ הייב אויף די פיס־לעך, קיין עין־הרע אויסגעוואַקסן, געוואָרן שיין, דאָס שוואַרצע מאַר־דעלע חנעוודיק, די קײַלעכיקע אויגן קלוג, מיט פאַרשטאַנד, ווי להבדיל אַ מענטש, אַ בר־דעת, קוקט־אַרויס, מע זאָל דעם עפּעס געבן אין מויל אַרײַן, האָט ליב, אַז מע קראַצט עם מיט צוויי פינגער אונטערן העלדזל.

— שוין ? דו האָסט זיך שוין ווידער צונויפגעקאָמפּאַניעט מיטן קעלבל ? קאָנסט זיך גאָר נישט צעשיידן מיט דײַן טייערן חבר ?

אַזוי זאָגט צו מיר מײַן ברודער אליהו שוין אָן קללות און נעמט מיך פאַר אַ האַנט און זאָגט, אַז ער גייט מיט מיר צו הערש־בער דעם חזן. ביי הערש־בער דעם חזן, זאָגט ער, וועט מיר זײַן גוט. ערשטנס, זאָגט ער, וועל איך האָבן וואָס צו עסן. אין דער היים איז נישט גוט, זאָגט ער ; דער טאַטע, זאָגט ער, איז קראַנק, מע דאַרף אים, זאָגט ער, ראַטעווען. מיר ראַטעווען אים, זאָגט ער, ווי ווײַט מיר קענען. און מײַן ברודער אליהו צעשפּיליעט די קאַפּאָטע און ווײַזט מיר אויף זײַן וועסטל :

— אָט האָב איך געהאַט אַ זייגער, אַ מתנה פון מײַן מחותן, האָב איך אים פאַרקויפט. דער מחותן זאָל וויסן, וואָלט זיך געטאָן חושך ! די וועלט וואָלט זיך איבערגעקערט ! . . .

איך דאַנק און לויב גאָט, וואָס זײַן מחותן ווייסט נישט פונעם זייגער און וואָס די וועלט קערט זיך נאָך נישט איבער. וויי ! וויי !

װען חלילה, די שעה זאָל גאָר נישט זײן, עס קערט זיך איבער די װעלט, װאָס װאָלט דעמאָלט זײן מיט מענין, מיטן שכנס קעלבל? אַ שטומע צונג! . . .

— אַט זענען מיר געקומען! — מאַכט צו מיר מײן ברודער אליהו, װאָס װערט צו מיר אַלע מינוט מער צוגעלאָזט און פֿרײנדלעך.

הערש־בער דער חזן איז אַ ייד, אַ „מנגן". דאָס הײסט, ער אַלײן קאָן נישט זינגען; ער האָט נעבעך קײן קול נישט. אַזױ האָב איך געהערט פֿון טאַטן. נאָר ער פֿאַרשטײט נגינה. און זינגערלעך האָט ער אַ שטיקלעך פֿופֿצן, און איז אַ בײזער מענטש — סכנות! ער פֿאַרהערט מיך זינגען. איך זאָג אים אַ „מגן־אָבות" מיט אַ „דרײדל". ער גלעט מיך און זאָגט צו מײן ברודער, אַז איך האָב אַ „סאָפּראַנאָ". מײן ברודער זאָגט, אַז נישט נאָר אַ סאָפּראַנאָ, נאָר אַ סאָפּראַנאָ שבסאָפּראַנאָ! . . . מײן ברודער אליהו דינגט זיך מיט אים, נעמט אָן אױפֿגאָב און זאָגט מיר, אַז איך בלײב שױן דאָ, בײ רב הערש־בער דעם חזן. איך זאָל אים פֿאָלגן, זאָגט ער, און איך זאָל נישט בענקען!...

אים איז גרינג צו זאָגן, איך זאָל נישט בענקען! װי אַזױ זאָל איך נישט בענקען זומער־לעבן? די זון באַקט, דער הימל איז װי אַ קרישטאָל. די בלאָטע האָט שױן לאַנג אױסגעטריקנט. אין דרױסן בײ אונדז לעבן שטוב ליגן קלעצער. נישט אונדזערע, דאָס זענען יאָסי דעם נגידס קלעצער. ער קלײבט זיך בױען אַ שטוב, האָט ער צוגע־גרײט קלעצער, האָט ער נישט װאו זײ אַפּצולײגן, האָט ער זײ אַפּגע־װאָרפֿן לעבן אונדז. לאַנג לעבן זאָל ער, יאָסי דער נגיד! װאָרעם פֿון די קלעצער קאָן איך מיר מאַכן אַ פֿעסטונג און צװישן די קלעצער װאַקסן שטעכלקעס מיט קריגעלעך. די שטעכלקעס זענען גוט אױף צו שטעכן, און די קריגעלעך בלאָזט מען אָן און מע טוט זײ אַ קנאַק אָן שטערן — פּלאַצן זײ.

מיר איז גוט. מענין, אונדזער שכנס קעלבל, איז אױך גוט. איך און מעני זענען די אײנציקע בעלי־בתים אַט דאָ, „אינעװײניק אין דרױסן", און װי אַזױ זאָל איך נישט בענקען נאָך מענין, אונדזער שכנס קעלבל?

ו.

עס איז שוין באַלד דריי וואָכן, ווי איך בין ביי הערש־בער דעם חזן, און זינגען זינג איך כמעט גאָר נישט. איך האָב אַן אַנדער אַרבעט. איך טראָג מיך אַרום מיט זיין דאָבצין. דאָבצי איז אַ קינד אַ הויקער. קיין צוויי יאָר נישט אַלט, און פונדעסטוועגן איז זי, קיין עין־הרע, אַ שווערינקע, שווערער פון מיר. איך רייס מיר איין דאָס געזונט, זי טראָגנדיק. דאָבצי האָט מיך ליב. זי כאַפּט מיך אַרום מיט אירע דאַרע הענטלעך און טשעפּעט זיך אָן מיט די דינע פינגערלעך. זי רופט מיך „קיקאַ". וואָס עפּעס קיקאַ, ווייס איך נישט. דאָבצי האָט מיך ליב. לאָזט מיך נישט שלאָפן גאַנצע נעכט: „קיקאַ, קי!" — דאָס הייסט, איך זאָל זי וויגן. דאָבצי האָט מיך ליב. אַז איך עס, רייסט זי ביי מיר פונעם מויל: „קיקאַ, פּי!" — דאָס הייסט: גיב עס מיר! . . . עס ציט מיך אַהיים. דאָס עסן איז דאָ אויך נישט איי־איי־איי . . . יום־טוב, שבועות אויף דער נאַכט. עס ווילט זיך גיין אין דרויסן זען, ווי דער הימל שפּאַלט זיך. דאָבצי לאָזט נישט. דאָבצי האָט מיך ליב: „קיקאַ, קי!" — איך זאָל זי וויגן. איך וויג זי און וויג זי און ווער אַנטשלאָפן. און עס קומט צו מיר אַ גאַסט — מעני דעם שכנס קעלבל, קוקט אויף מיר מיט אויגן, ווי אַ בר־דעת, און זאָגט מיר: קום! און מיר לאָזן זיך גיין באַרג־אַראָפּ, צום טייך. נישט לאַנג געטראַכט, פּאַרקאַטשע איך די הייזלעך: האָפּ! איך בין שוין אין טייך. איך שווים, און מעני שווימט מיר נאָך. אויף יענער זייט איז גוט. נישטאָ קיין חזן, נישטאָ קיין דאָבצי, נישטאָ קיין קראַנקער טאַטע . . . איך כאַפּ זיך אויף — ס'איז נאָר אַ חלום. אַנט־לויפן! אַנטלויפן! אַנטלויפן! ווי אַזוי אַנטלויפט מען? וואוהין? אַהיים, געוויינטלעך. הערש־בער דער חזן איז שוין אָבער אויפגע־שטאַנען פריער פון מיר. ער האָט אַ גרויסן קאַמערטאָן, פּרוווט אים מיט די ציין, טראָגט־צו צום אויער. ער הייסט מיר אָנטאָן זיך אויף גיך און גיין מיט אים אין שול. מע וועט היינט צו מוסף זאָגן „אַן אויסגעשטעלטע זאַך". אין שול זע איך מיין ברודער אליהו. ווי קומט ער אַהער? ער דאַוונט דאָך גאָר ביי די קצבים, דאָרט וואו דער טאַטע איז חזן. וואָס באַטייט עס? . . . מיין ברודער אליהו רעדט

עפּעס מיט הערש־בער דעם חזן. הערש־בער דער חזן איז נישט צופרידן. ער זאָגט:

— געדענק זשע, למען השם, באַלד נאָכן עסן! ...

— קום! װעסטו זיך זען מיטן טאַטן! — אַזױ זאָגט צו מיר מײַן ברודער אליהו, און מיר גײען אַהײם אין צװײען. ער גײט, און איך שפּרינג. איך לױף, איך פֿלי.

— האָב צײַט! װאָס פֿליסטו אַזױ? — זאָגט צו מיר מײַן ברודער אליהו, און האַלט מיך צו. אים װילט זיך, הפּנים, מיט מיר אַביסל רעדן.

— דו װײסט? דער טאַטע איז קראַנק, זײער־זײער קראַנק! ... גאָט װײסט, װאָס עס װעט זײַן מיט אים ... מע דאַרף אים ראַטעװען, נישטאָ מיט װאָס ... קײנער װיל נישט העלפֿן ... אין „הקדש" װיל די מאַמע אים נישט לאָזן בשום אופֿן! זי װעט פֿריער שטאַרבן, זאָגט זי, אײדער לאָזן אים אין הקדש! ... שאַ, אָט גײט די מאַמע.

ז.

מיט אױסגעשטרעקטע הענט גײט אונדז די מאַמע אַקעגן, פֿאַלט מיר אױפֿן האַלדז, און איך פֿיל אױף מײַנע באַקן אַ פֿרעמדע טרער. מײַן ברודער אליהו גײט צום קראַנקן טאַטן, און איך מיט דער מאַמען בלײַבן שטײן אין דרױסן. מע האָט זיך אונדז אַרומגעשטעלט פֿון אַלע זײַטן: אונדזער שכנ'ס װײַב פּעסי די גראָבע, און איר טאָכטער מינדל, און איר שנור פּערל, און נאָך אַ צװײ װײַבלעך.

— איר האָט אַ גאַסט אױף שבֿועות? גאָט ליב אײַך מיט אײַער גאַסט!

די מאַמע לאָזט־אַראָפּ די אָנגעשװאָלענע אױגן.

— אַ גאַסט, מ'שטײנס געזאָגט, אַ קינד. געקומען געװאָר װערן דעם קראַנקן טאַטן. פֿאַרט אַ קינד ...

אַזױ זאָגט די מאַמע צו דעם גאַנצן רעדל װײַבער, און צום שכנס װײַב, צו פּעסין, זאָגט זי שטילערהײט, בשעת פּעסי שאָקלט מיטן קאָפּ:

— אַ שטאָט! עמעצער זאָל זיך אַפֿילו אומקוקן ... דרײַ

און צוואַנציק יאָר אָפּגעקלאַפּט ביים עמוד . . . דאָס געזונט אוועק־געלייגט . . . איך וואָלט אים אפשר ראַטעווען — נישטאָ מיט וואָס... אַלץ, ברוך השם, פאַרקויפט . . . דאָס לעצטע קישעלע . . . דאָס קינד באַשטעלט ביי אַ חזן . . . אַלץ צוליב אים . . . אַלץ צוליבן קראַנקן . . .

אַזוי באַקלאָגט זיך די מאַמע פאַר איר שכנה פעסי, שטייענדיק אין דרויסן. איך דריי דעם קאָפּ אויף אַלע זייטן.

— וועמען זוכסטו? — מאַכט צו מיר די מאַמע.

— וועמען זוכטו אַ קונדס? דאָס קעלבל מן הסתם . . .

אַזוי זאָגט פעסי אונדזער שכנה און מאַכט צו מיר מיט אַ מאָד־נער פריינדשאַפט:

—ע, ייִנגעלע, נישטאָ קיין קעלבל! געמוזט פאַרקויפן דאָס דעם קצב. אַ ברירה האָט מען? געזונג אַז מע דאַרף האָדעווען איין בהמה — נאָך צוויי בהמות טראָגן אויפן קאָפּ! . . .

איז שוין ביי איר דאָס קעלבל, דאַנקען גאָט, אויך געוואָרן אַ בהמה . . .

אַ מאָדנע ייִדענע אָט די פעסי. אומעטום שטופּט זי אַריין איר נאָז. זי דאַרף וויסן, צי האָבן מיר אַ מילכיקע סעודה?

— אַקעגן וואָס פרעגט איר דאָס? — פרעגט ביי איר די מאַמע.

— גלאַט אַזוי! — זאָגט פעסי, הייבט אויף דעם שאַל און שטופּט דער מאַמען אַ טעפּל מיט סמעטענע. די מאַמע שטופּט־אָפּ דאָס טעפּל מיט ביידע הענט.

— גאָט איז מיט אייך, פעסי! וואָס טוט איר דאָס? וואָס זענען מיר? חלילה עפּעס וויים איך ווער? איר קענט מיך נישט?

— אדרבה, — פאַרענטפערט זיך פעסי — טאַקע ווייל איך קען אייך. דאָס בהמהלע, קיין עין־הרע נישט, האָט זיך די לעצטע צייט פאַרריכט. פאַראַן, קיין עין־הרע, קעז און פוטער. איך ליי אייך אוים... איר וועט מיר, אם ירצה השם, אָפּגעבן . . .

און פעסי די שכנה רעדט נאָך לאַנג מיט דער מאַמען, און מיר ציט דאָס האַרץ צו די קלעצער, צום קעלבל, צום קעלבל!... איך זאָל מיך נישט שעמען, וואָלט איך מיך צעוויינט . . .

— אַז דער טאַטע וועט דיך פרעגן, זאָלסטו זאָגן: אַ דאַנק גאָט!

אַזוי זאָגט מיר אָן די מאַמע, און מיין ברודער אליהו גיט דאָס מיר צו פֿאַרשטיין אַ ביסל ברייטער:

— זאָלסט זיך נישט באַקלאָגן, ניט דערציילן קיין פּוסטע מעשׂות, קיין נעכטיקע טעג. זאָלסט נאָר זאָגן: אַ דאַנק גאָט. דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר?

און מיין ברודער אליהו פֿירט מיך אַריין אין קראַנקן־חדר. דער טיש איז אָנגעשטעלט מיט פּלעשלעך, פּידעלעך, באַנקעלעך. סע שמעקט אַפּטייק. דאָס פֿענצטער איז צוגעמאַכט. לכבוד שבועות האָט מען אים צוגעקליבן דעם חדר מיט גרינס, צוקאָפּנס איבערן בעטל האָט מען אויפֿגעהאַנגען אַ מגן־דוד פֿון „ליוביסטיק". דאָס איז מיין ברודער אליהוס אַרבעט. אויף דער ערד איז אויסגעשפּרייט שמעקנדיק גראָז. דער טאַטע דערזעט מיך, רופֿט מיך צו צו זיך מיט אַ לאַנגן דאַרן פֿינגער. מיין ברודער אליהו שטופּט מיך אונטער. איך גיי־צו צום טאַטן. איך האָב אים קוים דערקענט. דאָס פּנים ווי ליים. די גרויע האָר גלאַנצן, שטאַרטשען איינציקווייז, ווי פֿרעמדע האָר. די שוואַרצע אויגן זיצן טיף, ווי אַריינגעפּאַסטע, פֿרעמדע אויגן. די ציין זעען אויס, ווי אַריינגעזעצטע, פֿרעמדע ציין. דער האַלדז איז אַזוי דין, אַז קוים וואָס דער קאָפּ האַלט זיך איין אויף אים. אַ גליק, וואָס ער קאָן נישט זיצן... מיט די ליפּן מאַכט ער עפּעס מאָדנע, ווי אַ מענטש בשעת ער שווימט: מפּפּו!... ער לייגט־אַרויף אויף מיין פּנים אַ הייסע האַנט מיטביינערנע פֿינגער, דאָס פּנים מאַכט אַ קרומען שמייכל, ווי אַ מת.

אין דעם קומט־אָן די מאַמע. נאָך איר דער דאָקטער, דער פֿריילעכער שוואַרצער דאָקטער מיט די גרויסע וואָנצעס. ער באַ־גענגנט מיך, ווי אַן אַלטן גוטן ברודער. ער איז מיך מכבד מיט אַ שנעל אין בייכל און מאַכט צום טאַטן פֿריילעך:

— איר האָט אַ גאַסט אויף שבועות? גאָט ליב אייך מיט אייער גאַסט!

— אַ דאַנק! — זאָגט די מאַמע און ווינקט צום דאָקטער, ער זאָל באַטראַכטן דעם חולה און זאָל אים עפּעס פֿאַרשרייבן. דער שוואַרצער דאָקטער עפֿנט דאָס פֿענצטער מיט אַ רעש און בייזערט זיך אויף מיין ברודער אליהו, פֿאַר וואָס מע האַלט דאָס פֿענצטער צו.

— איך האָב אייך טויזנט מאָל געזאָגט, אַז אַ פֿענצטער האָט ליב, אַז מע האַלט עס אָפֿן!

מיין ברודער אליהו ווינקט אויף דער מאַמען, אַז דאָס איז די מאַמע שולדיק: זי לאָזט נישט עפֿענען קיין פֿענצטער, האָט מורא פֿאַרן טאַטן, ער זאָל זיך חלילה נישט פֿאַרקילן. די מאַמע ווינקט צום דאָקטער, ער זאָל שוין באַטראַכטן גיכער דעם חולה און זאָל אים עפּעס פֿאַרשרייבן . . . דער שוואַרצער דאָקטער נעמט־אַרויס דעם זייגער, אַ גרויסן גאָלדענעם זייגער. מיין ברודער אליהו קוקט זיך איין מיט ביידע אויגן אינעם דאָקטערס זייגער. דער דאָקטער באַמערקט דאָס.

— איר ווילט וויסן, ווי האַלט דער זייגער? האַלב עלף. וויפֿל איז ביי אייך?

— מיין זייגער שטייט — ענטפֿערט אים מיין ברודער אליהו און ווערט מאָדנע רויט פֿון דעם שפּיץ נאָז ביז אויף יענער זייט אויערן.

די מאַמע רוט נישט. זי וואָלט וועלן, מע זאָל שוין באַטראַכטן דעם חולה און אים עפּעס פֿאַרשרייבן . . . דער דאָקטער האָט אָבער צייט. ער פֿרעגט זיך אוים ביי דער מאַמען זייטיקע זאַכן: ווען איז מיין ברודערס חתונה? און וואָס זאָגט הערש־בער דער חזן אויף מיין שטים? ביי מיר דאַרף זיין, זאָגט ער, אַ גוטע שטים. אַ שטים, זאָגט ער, גייט בירושה. די מאַמע עקט זיך! מיט אַ מאָל טוט זיך דער דאָקטער אַ דריי־אוים מיטן בענקל צום קראַנקן טאַטן, נעמט אים אָן ביי דער טרוקענער הייסער האַנט:

— נו, חזן, ווי אַזוי דאַוונט מען עפּעס ביי אונדז היינטיקן שבועות?

— אַ דאַנק גאָט! — ענטפֿערט אים דער טאַטע מיט אַ שמייכל פֿון אַ מת.

— דהיינו? ווינציקער געהוסט? גוט געשלאָפֿן? — פֿרעגט אים דער דאָקטער און בייגט זיך איין צו אים גאַנץ נאָענט.

— ניין! — ענטפֿערט אים דער טאַטע, קוים וואָס ער כאַפּט דעם אָטעם. — אדרבה . . . הוסטן הוסט מען . . . און שלאָפֿן שלאָפֿט מען דווקא נישט . . . נאָר דאַנקען גאָט . . . ס'איז שבועות...

אזא טאָג, מקבל געווען די תורה, היינט אַ גאַסט, אַ גאַסט אויף שבועות . . .

אַלעמענס אויגן קוקן אויפֿן „גאַסט", און דער „גאַסט" קוקט אַראָפּ אויף דער ערד, און דער קאָפּ איז אים אין דרויסן, ערגעץ ביי די קלעצער, ביי די שטעכלקעס, וואָס שטעכן, ביי די קריגעלעך, וואָס קנאַקן, ביים שכנס קעלבל דעם בר־דעת, וואָס איז שוין געוואָרן אַ בהמה, ביים טייכל, וואָס רוישט דאָרט באַרג־אַראָפּ, אָדער גאָר אין דער הויכער, ברייטער, טיפֿער, בלויער יאַרמעלקע, וואָס מע רופֿט דאָס הימל . . .

ח.

דאָס ביסל „מילכיקס" וואָס אונדזער שכנה, פּעסי די גראָבע, האָט אונדז „אויסגעליען", איז אונדז, נישקשה, צוניץ געקומען. איך און מיין ברודער אליהו האָבן דאָס געמאַכט אַ מילכיקע סעודה, גע־טונקעןביידע פֿון איין שאָל פֿרישע חלה אין דער קאַלטער סמעטענע, און ס'איז טאַקע געווען גאָר נישט שלעכט.

„אַ חסרון, וואָס אַזוי ווינציק" — האָט באַמערקט מיין ברודער אליהו, וואָס איז דעם טאָג געווען זייער האָפֿערדיק, אַזוי האָפֿערדיק, אַז ער האָט מיר צוליב געטאָן, איך זאָל נישט גיין אַזוי גיך צוריק צו הערש־בער דעם חזן און איך זאָל נאָך אַביסל זיך שפּילן אין דער היים.

— דו ביסט דאָך ביי אונדז אַ גאַסט אויף שבועות, — האָט ער מיר געזאָגט און דערלויבט צו שפּילן זיך אין דרויסן אויף די קלעצער, נאָר מיט אַ תּנאַי, איך זאָל נישט קלעטערן צו פֿיל און חלילה נישט צערייסן די איינציקע פּאָר הייזלעך.

כאַ־כאַ־כאַ! נישט צערייסן די איינציקע פּאָר הייזלעך? נישטאָ װער עס זאָל לאַכן, ווי איך בין אַ ייד! איר זאָלט זען אַ פּאָר הייזלעך — נו־נו! לאָמיר בעסער נישט רעדן פֿון קיין הויזן! . . . לאָמיר בע־סער רעדן פֿון יאָסי דעם נגידס קלעצער. איי, קלעצער, קלעצער! יאָסי דער נגיד מיינט, אַז די קלעצער זענען זיינע קלעצער. אַ נעכטיקער טאָג! די קלעצער זענען מיינע קלעצער! איך האָב מיר געמאַכט

פֿון זיי אַ פּלאַץ מיט אַ ווייַנגאָרטן. איך בין דער פּרינץ. דער פּרינץ שפּאַצירט אַרום פֿראַנק און פֿריי ביי זיך אין ווייַנגאָרטן, רייסט־אָפּ אַ קריגעלע — אַ קנאַק אין שטערן, נאָך אַ קריגעלע — אַ קנאַק אין שטערן ... אַלע זענען מיך מקנא. אַפֿילו יאָסי דעם נגידס ייִנגל, הענעך מיטן אייגל, פֿאַרגינט מיר נישט מיין גוטס. ער גייט פֿאַרביי אין זיינע נייע מלבושימלעך און ווייזט מיר אויף מיינע הויזן און לאַכט און קרימט דאָס אייגל און זאָגט צו מיר:

— זע נאַר, זאָלסט עפּעס נישט פֿאַרלירן ...

— גיי בעסער אַוועק מיט גוטן — זאָג איך אים — אַנישט, רוף איך אַרויס מיין ברודער אליהו! ....

פֿאַר מיין ברודער אליהו האָבן אַלע ייִנגלעך דרך־ארץ, און הענעך מיטן אייגל מראָגט זיך אָפּ, און איך בלייב ווידער אַליין, ווידער דער זעלבער פּרינץ ביי זיך אין ווייַנגאָרטן ... אַן עבירה נאַר, וואָס „מעני" איז דאָ נישטאָ! אונדזער שכנם קעלבל איז שוין מער ניט קיין קעלבל, ס'איז שוין אַ בהמה (אַזוי זאָגט אונדזער שכנה פּעסי). וואָס הייסט דאָס אַ בהמה? און צוליב וואָס האָט מען דאָס פֿאַרקויפֿט צום קצב? שוין זשע מע זאָל דאָס נאָכדעם קוילען? ... צו וואָס ווערט געבוירן אַ קעלבל און צו וואָס ווערט געבוירן אַ מענטש? ...

פּלוצעם דערהער איך פֿון שטוב אַרויס אַ מאָדנעם אויסגעשריי מיט אַ געוויין ... איך דערקען דער מאַמעס קול ... איך הייב אויף די אויגן — אַן איינגעלויף ביי אונדז אין שטוב .. ייִדן און ווייבער... דער אַרויס, דער אַריין ... איך ליג אויף אַ קלאָץ מיטן בויך אַראָפּ. מיר איז גוט! ... שאַט־שאַט! אָט גייט יאָסי דער נגיד! יאָסי דער נגיד איז גבאי אין דער קצבישער קלויז, דאָרט וואו מיין טאַטע איז חזן שוין דריי און צוואַנציק יאָר. יאָסי איז אַליין אַמאָל געווען אַ קצב. היינט האַנדלט ער מיט אָקסן און מיט פֿעל און איז אַ נגיד, אַ גרויסער נגיד! יאָסי מאַכט מיט די הענט, בייזערט זיך אויף דער מאַמען און טענהט:

—סטייטש, סטייטש! — וואָס האָט מען מיר נישט געזאָגט, אַז פּייסי דער חזן איז אַזוי סלאַף? (ער קען נישט אויסרעדן קיין שין). וואָס האָט איר געשוויגן?

— וואָס זאָל איך שרייען? — פֿאַרענטפֿערט זיך פֿאַר אים די

מאַמע און גיסט מיט טרערן. — די גאַנצע שטאָט האָט געזען, ווי איך מוטשע מיך, געוואָלט אים ראַטעווען . . . און ער אַליין האָט אויך געבעטן זיך, מע זאָל אים ראַטעווען . . .

און די מאַמע קאָן נישט רעדן ווייטער, פֿאַרברעכט מיט די הענט, פֿאַרוואַרפֿט מיטן קאָפּ. מיין ברודער אליהו כאַפּט זי אונטער:

— מאַמע! וואָס דאַרפֿסטו זיך פֿאַרענטפֿערן, מאַמע! פֿאַרגעס נישט, מאַמע, ס׳איז יום־טוב, ס׳איז שבועות, מע טאָר נישט וויינען, מאַמע! . . .

און יאָסי דער נגיד הערט נישט אויף צו פֿייערן אויף מיין מאַמען:

— וואָס דערציילט איר מיר — די גאַנצע סטאָט! ווער איז די סטאָט? זאָגן זאָלט איר מיר! למען השם, צו מיר! אַלצדינג אויף מיין חשבון! חברה קדישא, סאַמאָסים, תכריכים — אַלץ אויף מיר, אַלצדינג אויף מיין חשבון . . . און טאָמער דאַרף מען עפּעס טאָן פֿאַר די יתומים, זאָלט איר גיין צו מיר, איר זאָלט זיך גאָר ניט סעמען!

יאָסי דעם נגידס ווערטער באַרואיקן אָבער ווינציק וואָס מיין מאַמען. זי האַלט אין איין יאָמערן און אין איין חלשן ביי מיין ברודער אליהו אויף די הענט. און מיין ברודער אליהו, וואָס האַלט אַליין אין וויינען, הערט נישט אויף צו דערמאָנען זי, אַז „היינט איז יום־טוב, מאַמע, היינט איז שבועות, מאַמע! מאַמע, מע טאָר נישט וויינען, מאַמע!” . . .

און מיט אַ מאָל ווערט מיר אַלץ קלאָר. און עס טוט מיר אַ קלעם דאָס האַרץ, אַ ציי ביי דער נשמה, און עס גלוסט זיך מיר וויינען, און איך וויים נישט אויף ווען . . . און רחמנות האָב איך אויף דער מאַמען, און איך קאָן נישט זען ווי זי וויינט, און ווי זי חלשט, און ווי זי צאַפּלט ביי מיין ברודער אויף די הענט. און איך פֿאַרלאָז מיין פּאַלאַץ, מיט מיין וויינגאָרטן, און איך גיי צו צו איר פֿון הינטן, און איך זאָג איר מיטן זעלביקן לשון, וואָס מיין ברודער אליהו, און טרערן קאַפּען פֿון מיינע אויגן:

— מאַמע! היינט איז יום־טוב, מאַמע, היינט איז שבועות, מאַמע! מאַמע, מע טאָר נישט וויינען, מאַמע! . . .

מקבל פּנים זיין (מעקאַבל פּאָנעם זיין) — To welcome

רפואות (רעפוּעס) — Medicine

עיפּוש (איפּעש) — שלעכטער גערוך.

התפּעלות (היספּײלעס) — באַגייסטערונג.

משומד (מעשומעד) — אַ ייד, וואָס האָט אָנגענומען קריסטנטום. ווערט אָפּט גענוצט, ווי אין דעם פאַל, אויף איינעם וואָס איז צעלאָזן, וויל ניט פאָלגן.

דורס זיין (דורעס זיין) — צערייסן, שלאָגן.

רוצח, רוצחים (רעציייאַך, ראַצכים) — מערדער.

עטרה (אַטאָרע) — אַ קרוין פון זילבער, צוגענייט ווי אַ צירונג אויפן טלית.

גדולה (גדולע) — פרייד.

מטריח זיין (מאַטריאַך זיין) — באַמיען זיך.

משניות (מישנאַיעס) — אַ טייל פון תּלמוד.

לכתחילה (לעכאַטכילע) — באַלד, פון אָנהייב.

קצב (קאַצעוו) — Butcher

קצבישע (קאַצאַווישע) קלויז, קלויז — שול, וואו מ'דאַוונט.

משורר, משוררים (מעשוירער, מעשוירערים) — יינגלעך, וואָס זינגען ביי אַ חזן.

מוסף (מוסעף) — אַ געבעט, וואָס ווערט געזאָגט שבת און יום-טוב.

קריאת שמע (קרישמע) — געבעט, וואָס מ'זאָגט פאַרן שלאָף.

עין הרע (אַיין האָרע) — קיין בייז אויג זאָל ניט שאַדטן.

להבדיל (לעהאַוודיל) — צו אונטערשיידן צווישן צוויי זאַכן, וואָס זענען ניט גלייך.

מנגן (מענאַגען) — זינגער.

נגינה (נעגינע) — געזאַנג.

מגן אבות (מאָגיין אָוועס) — געבעט, „דער באַשיצער פון אונדזערע פאָטערס".

בר-דעת (באַר-דאַאַס) — אַ מענטש מיט פאַרשטאַנד, אַ קלוגער.

למען השם (למאַן האַשעם) — אומבאַדינגט

הקדש (העקדעש) — אַ שפּיטאָל פאַר אָרעמע לייט, אויך אַן אומריין הויז.

ברוך השם (באָרוך האַשעם) —געלויבט איז גאָט.

אם ירצה השם (אים יירצע האַשעם) — מיט גאָטס הילף.

מת (מעס) — טויטער.

מכבד (זיין) (מעכאַבעד זיין) — אויפנעמען געסט.

חולה (כוילע) — קראַנקער.

רעש (ראַאַש) — טומל.

ענין, ענינים (איניען, איניאָנים) — זאַכן.

בירושה (בעירושע) — Inheritance

מקבל (מעקאַבל) געווען די תּורה — אָנגענומען די תּורה.

אורח (אוירעך) — גאַסט

תנאי (טנאַי) — באַדינג, Condition

תכריכים (טאַכריכים) — טויטנקליידער.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

א.

פֿון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, געדענק איך נישט, איך זאָל זיין אזא מיוחס, ווי אצינד. וואָס איז מיט מיר דער יחוס? — מיין טאַטע, פּייסי דער חזן, ווייסט איר דאָך, איז געשטאָרבן דעם ערשטן טאָג שבועות, און איך בין געבליבן אַ יתום.

פֿון דעם ערשטן טאָג נאָך שבועות האָבן מיר אָנגעהויבן זאָגן קדיש — איך און מיין ברודער אליהו. ער טאַקע האָט מיך אויס־געלערנט זאָגן קדיש.

מיין ברודער אליהו איז אַ געטרייער ברודער, אָבער נישט קיין גוטער רבי. ער איז אַ כּעסן, ער שלאָגט זיך! ער האָט אויפֿגעעפֿנט אַ סידור און האָט זיך אוועקגעזעצט מיט מיר און האָט אָנגעהויבן מיט מיר שטודירן:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבה . . . ער וויל, אַז איך זאָל שוין קאָנען אויסנווייניק. ער חזרט־איבער מיט מיר נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, פֿון אָנהייב ביזן סוף, און הייסט מיר, אַז איצט זאָל איך שוין זאָגן אַליין. איך זאָג אַליין, אָבער עס גייט נישט.

ביז „ויצמח פורקניה" איז נאָך ווי עס איז, און קומט צו „ויצמח פורקניה", פֿאַרטשעפּע איך מיך. דערלאַנגט ער מיר מיטן עלנבויגן און זאָגט מיר, אַז דער קאָפּ איז מיר, הפּנים, ערגעץ אין דרויסן (גלייך ווי געטראָפֿן), אָדער ערגעץביים קעלבל (גלייך ווי ער איז געווען דערביי) . . . ער פֿוילט זיך נישט און חזרט איין מיט מיר נאָך אַ מאָל. איך האָב מיך קוים דערשלאָגן ביז „לעילא ולעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבחתא" — און ווייטער נישט אַ טראָט. ער נעמט מיך אָן פֿאַרן אויער און זאָגט, אַז דער טאַטע זאָל אויפֿשטיין און זען, וואָס פֿאַר אַ זון ער האָט! . . . .

— וואָלט איך פֿאַרשפּאַרט זאָגן קדיש . . .

אַזוי זאָג איך צו מײַן ברודער אליהו און כאַפּ פֿון אים אַ געשמאַקן פּאַטש מיט דער לינקער האַנט אין דער רעכטער באַק אַרײַן. דער־הערט די מאַמע און גיט אים אַ פּסק, ער זאָל מיך נישט שלאָגן, וואָרעם איך בין אַ יתום.

— גאָט איז מיט דיר! וואָס טוסטו? וועמען שלאָגסטו? האָסט פֿאַרגעסן, הפּנים, אַז דאָס קינד איז אַ יתום?!

שלאָפֿן שלאָף איך מיט דער מאַמען אויף אינעם טאַטנס בעט — דאָס אייניציקע שטיקל מעבל אין שטוב. די קאָלדרע גיט זי אָפּ כמעט אינגאַנצן מיר.

— דעק דיך איין, זאָגט זי צו מיר, און ווער אַנטשלאָפֿן, מײַן טײַערער יתום. עסן איז נישטאָ וואָס . . .

דעקן דעק איך מיך איין, אָבער שלאָפֿן שלאָף איך נישט. איך חזר מיר דעם קדיש, אויף אויסנווייניק. אין חדר גיי איך נישט, לער־נען לערן איך נישט, דאַוונען דאַוון איך נישט, זינגען זינג איך נישט. פּטור פֿון אַלצדינג.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ב.

מזל טוב! איך קאָן שוין גאַנץ קדיש אויף אויסנווייניק. רבנן־קדיש אויך. אין שול שטיי איך אויף אַ באַנק און קלאַפּ דעם קדיש, ווי אַ מזיק. אַ קול־נגינה האָב איך אויך, בירושה פֿון מײַן טאַטן, אַן אמתע סאָפּראַנאָ. אַלע יינגלעך שטעלן זיך אוים אַרום מיר און זענען מיך מקנא. ווייבער וויינען. בעלי בתּים שענקען מיר אַ קאָפּיקע. יאָסי דעם נגידס יינגל, העניך מיטן אייגל (ער איז אַ מורא־דיקער נישט־פֿאַרגינער!), אַז ס׳קומט צום רבנן־קדיש, שטעלט ער מיר אַרויס אַ צונג, — ער וויל, ער גייט אויס, ער חלשט, איך זאָל מיך צעלאַכן. אים אויף צו להכעים וועל איך נישט לאַכן! האָט דערזען אהרן דער שמש, האָט ער אים גענומען פֿאַרן אויער און האָט אים צוגעפֿירט צו דער טיר. אַ מצווה אויף אים!

אַזוי ווי איך זאָג קדיש אין דער פֿרי און אויף דער נאַכט, גיי

איך שוין מער נישט צו הערש־בער דעם חזן און טראָג מיך ניט אום מיט זיין דאַבצין. איך בין פֿריי. אַ גאַנצן טאָג געפֿין איך מיך ביים טייך — אָדער איך כאַפּ פֿיש, אָדער איך באָד זיך. כאַפּן פֿיש האָב איך מיך אויסגעלערנט פֿון זיך אַליין. אַז איר ווילט, קאָן איך אייך אויך אויסלערנען. מע טוט אויס דאָס העמד און מע פֿאַרקניפּט דעם אַרבל און מע גייט פּאַוואָליע ביזן האַלדז אין וואַסער. מע דאַרף גיין לאַנג־לאַנג. אַז איר פֿילט, אַז דאָס העמד איז שווער, איז אַ סימן, אַז ס'איז פֿול, גייט איר אַרויס וואָס גיכער און טרייסלט אויס דאָס גאַנצע גראָז מיט דער בלאָטע און קוקט זיך גוט צו. אין גראָז ליגן פֿאַר־פּלאָנטערט אָפּטמאָל קליינע זשאַבקעלעך — וואַרפֿט זיי אַריין צוריק אין וואַסער אַריין, ס'אַ צער בעלי חיים. אין דער געדיכטער בלאָטע קאָנט איר אַמאָל געפֿינען אַ פּיאַווקע. פּיאַווקעס איז געלט — פֿאַר אַ צענדליק פּיאַווקעלעך קאָנט איר באַקומען דריי גראָשן, אָנדערט־האַלבן קאָפּיקעס. עס גייט נישט צו פֿום . . . קיין פֿיש זאָלט איר נישט זוכן. אַמאָל איז געווען פֿיש אויך, היינט איז נישטאָ. איך יאָג זיך נישט נאָך קיין פֿיש. איך בין צופֿרידן, עס זאָלן כאָטש זיין פּיאַוו־קעס. נישט אַלע מאָל זענען דאָ פּיאַווקעס. היינטיקן זומער איז נישט געווען איין פּיאַווקע! פֿון וואַנען האָט זיך דערוואוסט מיין ברודער אליהו, אַז איך כאַפּ פֿיש — ווייס איך נישט. ער האָט מיר שיר נישט אָפּגעריסן אַן אויער פֿאַר די פֿיש. אַ גליק, וואָס פּעסי די גראָבע, אונ־דזער שכנה, האָט דערזען. אַן אייגענע מאַמע דאַרף זיך אַזוי נישט איינשטעלן פֿאַר איר קינד.

— אָט אַזוי שלאָגט מען אַ יתום? . . .

מיין ברודער אליהו האָט זיך פֿאַרשעמט און האָט מיר אָפּגעלאָזט דאָס אויער. אַלע שטעלן זיך איין פֿאַר מיר. מיר איז גוט — איך בין אַ יתום.

ג.

אונדזער שכנה פּעסי די גראָבע האָט זיך אין מיר פֿאַרליבט. זי האָט זיך צוגעטשעפּעט צו דער מאַמען, ווי אַ קלעשטש, איך זאָל דערווייל זיין ביי איר, ביי פּעסין, הייסט עס.

— וואָס וועט אייך אַרן? — האָט זי געטענהט — עס גייען ביי מיר צום טיש צוועלף, וועט ער זיין אַ דרייצנטער. ביי דער מאַמען האָט זי קוים געפּועלט. האָט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט מיין ברודער אליהו.

— ווער וועט אויף אים אַכטונג געבן, ער זאָל גיין זאָגן קדיש?

— איך וועל אַכטונג געבן, ער זאָל גיין זאָגן קדיש. נו, שוין? האָט איר צו מיר גאַרנישט?

פּעסי איז נישט קיין גבירטע. איר מאַן איז אַן איינבינדער און הייסט משה. ער האָט אַ שם פֿאַרן בעסטן בעל־מלאכה. דאָס אַליין איז אָבער קאַרג. מע דאַרף נאָך האָבן מזל אויך. אַזוי זאָגט פּעסי צו מיין מאַמען. מיין מאַמע גיט איר נאָך. זי זאָגט, אַז צום שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבן מזל. פֿאַר אַ סימן נעמט זי מיך. אָט בין איך אַ יתום, און אַלע ווילן מיך. פֿאַראַן בעלנים, וואָס ווילן מיך צו זיך אויף שטענדיק, נאָר ווי לאַנג קרענקען אירע שונאים, ווי לאַנג זי וועט מיך אַוועקגעבן אויף שטענדיק! אַזוי זאָגט די מאַמע און וויינט. זי האַלט זיך אַן עצה מיט מיין ברודער אליהו.

— ווי מיינסטו? זאָל ער זיין דערווייל ביי פּעסין?

מיין ברודער אליהו איז שוין אַ גרויסער. אַניט, וואָלט מען זיך מיט אים נישט געהאַלטן קיין עצה. ער גלעט זיך מיט דער האַנט דאָס ריינע נאָך נישט באַוואַקסענע פּנים, גלייך ווי ער וואָלט שוין געהאַט אַ באָרד, און רעדט ווי אַ גרויסער:

— מהיכי תיתי, אַבי ער זאָל נאָר נישט זיין קיין שייגעץ.

און עס בלייבט, אַז איך וועל זיין דערווייל ביי אונדזער שכנה פּעסי, נאָר בתנאי, איך זאָל נישט זיין קיין שייגעץ. אַלצדינג הייסט ביי זיי אַ שייגעץ! אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיר אויפֿן עק, זי זאָל זיך דרייען — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ! קלאַפּן מיט אַ שטעקל איבער די גראַטעס פֿונעם גלחס הויף, אַלע הינט זאָלן זיך צונויפֿלויפֿן — הייסט ביי זיי זיין אַ שייגעץ! אָפּשטעקן ביי לייבקע דעם וואַסער־פֿירער דעם צאַפּן פֿון דעם פֿאַס, ס'זאָל אויסלויפֿן העכער האַלב וואַסער — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ!

— דיין גליק, וואָס דו ביסט אַ יתום! — זאָגט צו מיר לייבקע דער

וואסער־פירער — אנישט, וואלט איך דיר איבערגעבראכן א האנט מיט א פוס! מעגסט מיר גלייבן אויף נאמנות.

איך גלייב אים אויף נאמנות. איך ווייס, אז איצט וועט ער מיך נישט אנרירן, ווייל איך בין א יתום.

מיר איז גוט — איך בין א יתום.

ד.

אונדזער שכנה פעסי, זאל מיר מוחל זיין, האט געזאגט א גרויסן ליגן. צוועלף, האט זי געזאגט, גייען ביי איר צום טיש. לויט מיין רעכענונג, בין איך דער פערצנטער. הפנים, זי האט פארגעסן אריינ־רעכענען דעם בלינדן פעטער ברוך. און אפשר האט זי אים נישט ארייננגעשטעלט צווישן די עסערס דערפאר, ווייל ער איז שוין זייער אלט און האט קיין ציין נישט אויף צו קייען. איך וועל מיך נישט שפארן. קייען קאן ער נישט, דערפאר אבער שלינגט ער, ווי א גאנדז, און כאפט. אלע כאפן זיי. זייער כאפן איז חוץ לדרך הטבע. איך כאפ אויך. שלאגן זיי מיך. מיט די פיס אונטערן טיש שלאגן זיי מיך. מער פון אלע שלאגט זיך ושתי. ושתי איז א רוצח. הייסן הייסט ער הערשל, נאר מחמת ער האט א גוליע אויפן שטערן האט מען אים א נאמען געגעבן „ושתי". אלע האבן זיי דא נעמען און צונעמען: „קלעצל, קאטער, טשערנאהוז, בופלאקס, פעטעלעלע, גיב־מיר־נאך, שמיר־מיט־פוטער" . . .

האט קיין יסורים נישט — יעדער נאמען האט זיך זיין שורש. פיני הייסט „קלעצל" דערפאר ווייל ער איז גראב און קיילעכיק, ווי א קלעצל. וועלוול איז א שווארצער, רופט מען אים „קאטער". חיים איז א בופלאקס, הייסט ער „בופלאקס". מענדל האט א שפיציקע נאז, איז ער א „טשערנאהוז". „פעטעלעלע" האט מען א נאמען געגעבן פייטלען דערפאר, ווייל ער קאן נישט רעדן. בערל איז א גרויסער נאשער: אז מע גיט אים א שטיקל ברויט מיט שמאלץ, זאגט ער: „גיב מיר נאך". זרחן האט מען געגעבן א מיאוסן נאמען „שמיר־מיט־פוטער" איבער א מיאוסן חסרון, וואס ניט ער איז שולדיק. שולדיק קאן זיין איז די מוטער, וואס זי האט דאס פארלאזט און קינדווייז

ווינציק געצוואָגן. און אפשר איז זי אויך נישט שולדיק. איך וועל זיך נישט גיין שפּאַרן, שלאָגן זיך אוודאי נישט. קורץ, ס'איז אַ שטוב, וואָס יעדער האָט אַ צונעמעניש. וואָס דאַרפט איר מער — די קאַץ, שוין גאָר אַ שטומע צונג, שוין געווים גאָט די נשמה שולדיק, הייסט זי ביי זיי: „פּייגע-לאה די גבאיטע". איר ווייסט פאַרוואָס? דערפאַר, וואָס זי איז אַ גראָבע און פּייגע-לאה, נחמן דעם גבאים ווייב, איז אויך אַ גראָבע. וויפל, מיינט איר, האָבן זיי שוין געכאַפּט פעטש דערפאַר, זיי זאָלן נישט רופן קיין קאַץ מיט אַ מענטשלעכן נאָמען? ווי אַן ארבעס אין וואַנט! האָבן זיי געגעבן עמעצן אַ צונעמעניש, איז פאַרפאַלן!

ה.

מיר האָבן זיי אַ נאָמען געגעבן — טרעפט ווי אַזוי? „מאָטל מיט די לעפּצן" . . . לעפּצן איז אַ דייטשיש וואָרט. אויף אונדזער לשון הייסט דאָס „ליפּן". הפנים, זיי איז נישט געפעלן מיינע ליפּן. זיי זאָגן, אַז איך עס, מאַך איך מיט די ליפּן. איך וואָלט וועלן זען יענעם מענטשן, וואָס זאָל עסן און נישט מאַכן מיט די ליפּן! איך בין נישט פון די גרויסהאַלטער, וואָס מע טאָר זיי נישט אָנרירן זייער כבוד, נאָר איך וויים נישט פאַרוואָס — מיר איז דאָס צונעמעניש שטאַרק נישט געפעלן! און ווייל ס'איז מיר נישט געפעלן, רייצן זיי זיך מיט מיר און רופן מיך דווקא אַזוי. איינגעגעסענע ברואים — איר האָט נאָך אַזעלכע נישט געזען! פריער האָב איך ביי זיי געהייסן: „מאָטל מיט די לעפּצן". נאָכדעם: גלאַט „מיט די לעפּצן". שפּעטער: „די לעפּצן". גאָר שפּעטער: „לעפּצן".

— לעפּצן! וואו זענט איר געוועזן?

— לעפּצן! ווישט אָפּ די נאָז!

עס פאַרדריסט מיך אין עס ברענט מיך, און איך וויין. דערזעט דער פאָטער זייערער, פעסים מאַן, משה דער איינבינדער, איין מאָל, אַז איך וויין, פרעגט ער מיך: וואָס וויין איך? זאָג איך אים: ווי אַזוי זאָל איך נישט וויינען, אַז איך הייס מאָטל און מע רופט מיך „לעפּצן"! פרעגט ער: ווער? זאָג איך: „ושתי". וויל ער שלאָגן „ושתין",

זאָגט „ושתי״: ס׳איז נישט איך, ס׳איז „קלעצל״. וויל ער שלאָגן קלעצלען״, זאָגט „קלעצל״: ס׳איז נישט איך, ס׳איז „קאַטער״.

איינער אויפֿן אַנדערן, דער אַנדערער אויפֿן דריטן — אַ מעשה אָן אַן עק! איז זיך מיישב דער פֿאָטער, משה דער איינבינדער, און לייגט זיי אַוועק אַלע איינציקווייז און שמייסט זיי אָפּ מיט אַ טאָוול פֿון אַ סידור און זאָגט זיי:

— איך וועל אייך ווייזן, ווי אַזוי צו לצעווען פֿון אַ יתום!

אָט אַזוי. יעדער נעמט זיך אָן מיין קריוודע. אַלע, אַלע שטעלן זיך איין פֿאַר מיר.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום...

♦

מיוחס, יחוס (מעיוכעס, ייכעס) — גוטע אָפּשטאַמונג.
יתגדל ויתקדש שמיה רבה (ייסגאַדאַל, וועייסקאַדויש שמיי ראַבאָ) דער אָנהייב פֿון קדיש.
פּסק (פּסאַק) — שטראָף.
רבנן קדיש (ראַבאָנען קאַדיש).
קול נגינה (קאָל נעגינע) — גוטע שטים.
צער בעלי חיים (צאַאַר באַליי כאַיים) — אַ רחמנות (ראַכמאָנעס) אויף אַלצדינג, וואָס לעבט.
צוגעטשעפּעט ווי אַ קלעשטש — שטאַרק צושטיין, דערגייִן די יאָרן.
שם (שעם) — אַ נאָמען, האָבן אַ גוטן שם, אַ גוטן נאָמען.
בעל מלאכה (באַל מעלאָכע) — אַרבעטער.
בעלן, בעלנים (באַלן, באַלאָנים) — בעלן, — איינער וואָס וויל עפּעס.
מהיכי-תיתי (מאַכע טייסע) — נו, טאַקע.
אָפּשטעקן דעם צאַפּן — עפֿענען דעם צאַפּן.
חוץ לדרך הטבע (כוץ לעדערעך האַטעווע) — עפּעס, וואָס איז קעגן דער מענטשלעכער נאַטור.
גוליע — בײַל.
שורש (שוירעש) — וואָרצל.
מיישב זיין (מעיאַשעוו זיין, איז זיך מיישבֿ) — איבערטראַכטן, נאָכטראַכטן.
סידור, קרבן מנחה סידור (קאָרבן מינכע סידער) — אַ סידור מיט אַלע תּפֿילות.
עוולה (אַוולע) — אומרעכט.

וואָס וועט זיין פון מיר?

א.

אנו, טרעפט, וואו איז דער גן־עדן? איר וועט נישט טרעפן. ווייסט איר פאַרוואָס? ווייל ביי איטלעכן איז ער אויף אַן אַנדער אָרט. למשל, די מאַמע זאָגט, אַז דער גן־עדן איז דאָרטן, וואו מיין טאַטע, פייסי דער חזן, געפינט זיך. דאָרטן, זאָגט זי, געפינען זיך אַלע ערלעכע נשמות, וואָס זענען נעבעך אַפּגעקומען אויף דער וועלט; דערפאַר וואָס זיי האָבן נישט די וועלט, קומט זיי יענע וועלט. דאָס איז דאָך קלאָר, ווי דער טאָג. דער בעסטער באַווייז איז טאַקע דער טאַטע מיינער. וואָרעם וואו דען זאָל ער זיין, אַז נישט אין גן־עדן? קאָרג האָט ער זיך אָנגעמוטשעט אויף דער וועלט? . . . אַזוי זאָגט די מאַמע מיינע און ווישט זיך בשעת מעשה די אויגן, ווי איר שטייגער איז, אַז זי רעדט פונעם טאַטן. פרעגט־זשע אָבער ביי מיינע חברים, וועלן זיי אייך דערציילן מעשיות, אַז דער גן־עדן געפינט זיך ערגעץ אויף אַ באַרג פון סאַמע קרישטאָל, הויך ביזן הימל. יינגלעך לויפן דאָרט אַרום פראַנק און פריי, לערנען לערנט מען נישט, נאָר מע באָדט זיך גאַנצע טעג אין מילך און מע עסט האָניק מיט פולע הויפנס. זענט איר שוין פאַרטיק? קומט צו גיין אַ ייד אַן איינבינדער און טוט זיך אַ זאָג, אַז דער אמתער גן־עדן איז גאָר פרייטיק אין באָד. איך האָב עס אַליין געהערט פון אונדזער שכנהס מאַן, משה דעם איינבינדער, איך זאָל אַזוי הערן אַלדאָס גוטס! היינט גייט דערגייט אַן עק! מע זאָל, אַ שטייגער, פרעגן מיך, וואָלט איך געזאָגט, אַז דער גן־עדן — דאָס איז מנשה דעם רופאס גאָרטן. זינט איר לעבט, האָט איר נאָך אַזאַ גאָרטן נישט געזען. דאָס איז דער איינציקער גאָרטן נישט נאָר אויף אונדזער גאַס, נישט נאָר ביי אונדז אין שטאָט, — איך האָב מורא, אַז אויף דער גאַנצער וועלט איז נישטאַ נאָך אַזאַ

גאָרטן. נישט געווען און סע וועט נישט זיין! דאָס וועלן אייך אלע זאָגן. וואָס ווילט איר, זאָל איך אייך באַשרייבן פריער: מנשה דעם רופא מיט זיין ווייב מנשהכע די רופאטע? צי איך זאָל אייך מאָלן פריער דעם גן־עדן, מיין איך דעם גאָרטן זייערן? איך רעכן, אז פריער פון אלץ זאָל איך אייך דערציילן פון מנשהן מיט מנשהכען. זיי זענען דאָך די בעלי־בתים, קומט זיי פריער דער כבוד.

ב.

מנשה דער רופא טראָגט סיי ווינטער סיי זומער א הענג־קאָלנער. ער טוט נאָך דעם שוואַרצן דאָקטער. איין אויג האָט ער א קליינס, און דאָס מויל איז אים, נישט אין מיין מאָס, א ביסל אויף א זייט. דאָס הייסט, נישט א ביסל, נאָך א סך, טאַקע גאָר א סך. פון א ווינטל איז דאָס אים געקומען. אַזוי זאָגט מנשה דער רופא אליין. איך פאַרשטיי נישט, ווי אַזוי ווערט דאָס פון א ווינטל דאָס גאַנצע מויל אויף א זייט? וויפל ווינטן, גרויסע און קליינע, בין איך, א שטייגער, אויסגעשטאַנען אין מיין לעבן! דער גאַנצער קאָפ וואָלט שוין איצט באַדאַרפט זיין ביי מיר פון יענער זייט פּלייצעס. איך רעכן, אז ס'איז נאָר א רגילות, ווי אַזוי מע געוויינט זיך איין. אָט, למשל, פאַראַן ביי מיר א חבר בערל, פינטלט ער מיט די אויגן. נאָך א חבר האָב איך, וועלוול, זופט ער לאָקשן מיט יויך ווען ער רעדט. אלצדינג אויף דער וועלט איז א רגילות. און כאָטש דאָס מויל איז אים אויף א זייט, פונדעסטוועגן מאַכט מנשה בעסער פון אלע דאָקטוירים. ערשטנס, איז ער ביי זיך נישט אַזאַ פּריץ, ווי אַנדערע דאָקטוירים. אז מע רופט אים, קומט ער באַלד צו לויפן א פאַר־שוויצטער. און צווייטנס, איז ביי אים נישט קיין מאָדע שרייבן רע־צעפטן. רפואות מאַכט ער אליין. אַנומעלטן האָט מיך א כאָפּ געטאָן א מין שטעכעניש מיט א קעלט מיט א ציטערניש (הפנים, פון צופיל ליגן אין טייך), איז די מאַמע באַלד אַוועקגעלאָפן און האָט אַראָפּגעבראַכט מנשה דעם רופא. האָט ער מיך באַטראַכט און א זאָג געטאָן מיטן קרומען מויל צו דער מאַמען:

— איר האָט זיך נישט וואָס צו שרעקן. ס'איז א געלעכטער. דער שייגעץ האָט זיך צוגעקילט די לונג.

און מיט די ווערטער נעמט ער אַרויס פֿון קעשענע אַ בלוי פּלעשעלע און שיט אויס אין זעקס שטיקלעך פּאַפּיר עפּעס אַ ווייסע זאַך. דאָס ווערט אָנגערופֿן „פּראָשקעס". איין פּראָשעק הייסט ער מיר, איך זאָל איינגעמען באַלד. דריי איך מיך און קנייטש מיך אויף אַלע זייטן. דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס דאַרף זיין ביטער, ווי דער טויט. כך הוה. איך האָב דאָך טאַקע געטראָפֿן! ביטער צו ביטער איז ניט גלייך. פֿרישע קאָרע פֿון קליינע ביימעלעך האָט איר אַמאָל פֿאַרזוכט? אָט אַזאַ טעם האָבן זיינע פּראָשקעס. איר זאָלט האָבן אַ כּלל: וויבאַלד פּראָשקעס, מוזן זיי זיין ביטער. עס האָט מיר נישט געהאָלפֿן קיין שום רבונו־של־עולם. איך האָב דעם פּראָשעק איינגענומען און געזען זיך מיטן טויט . . . די איבעריקע פֿינף פּראָשקעס, האָט ער אָנגעזאָגט דער מאַמען, זאָל איך איינגעמען אַלע צוויי שעה אַ פּראָשעק. געפֿונען אַ בעלן אויף איינגעמען גאָל! די מאַמע האָט זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אויף אַ מינוט, געגאַנגען אָנ־זאָגן מיין ברודער אליהו, אַז איך בין קראַנק, האָב איך אַלע פֿינף פּראָשקעס אויסגעשאָטן און אָנגעשאָטן אין די פּאַפּירלעך אַ ביסל צוקער. אַ גוט שטיקל אַרבעט האָט אויף זיך געהאַט די מאַמע: אַלע צוויי שעה האָט זי געמוזט לויפֿן צו אונדזער שכנה פּעסי קוקן אויפֿן זייגער. נאָך יעדן פּראָשעק, וואָס איך האָב איינגענומען, האָט זי באַמערקט, אַז עס ווערט מיר בעסער. נאָך דעם זעקסטן פּראָשעק בין איך אויפֿגעשטאַנען אַ געזונטער מענטש.

— אָט דאָס הייסט אַ דאָקטער! — האָט זי געזאָגט און נישט געלאָזט מיך גיין אין חדר, געהאַלטן אַ גאַנצן טאָג אין שטוב און געגעבן מיר זיסע טיי מיט ווייסער בולקע.

— מנשה איז מער דאָקטער פֿון אַלע דאָקטוירים, געבן זאָל אים גאָט געזונט און אַ סך יאָרן! ער האָט אַזעלכע פּראָשקעס, וואָס זיינען מחיה־מתים, מאַכן פֿון טויט לעבעדיק . . .

אַזוי האָט זיך די מאַמע נאָכדעם באַרימט פֿאַר דער גאַנצער וועלט, בשעת־מעשה זיך געווישט די אויגן, ווי איר שטייגער איז.

ג.

מנשה דעם רופאס ווייב רופט מען אויף איר מאַנס נאָמען: „מנשהכע די רופאטע”. זי איז אַ טרפהנע יידענע. אַזוי זאָגן אַלע. ווייסט איר, פאַרוואָס? ווייל זי איז אַ רשעטע. אַ פנים האָט זי, ווי אויף צו־להכעיס, אַ מאַנצבילש, אַ קול פון אַ מאַנצביל, טראָגט מאַנצבילשע שטיוול און אַז זי רעדט, דאַכט זיך אויס, אַז זי בייזערט זיך. זי האָט אַ שיינעם שם אויף דער וועלט. זינט זי לעבט, האָט נאָך קיין אָרעמאַן ביי איר קיין שטיקל ברויט ניט אויפגעגעסן. און אַ שטוב איז ביי איר פון כל טוב. ביי איר קאָנט איר געפינען איינגעמאַכטסן פון פאַראַיאָרן, פון פאַר דריי יאָרן און פון פאַר צען יאָרן. וואָס דאַרף זי, למשל, אַזוי פיל איינגעמאַכטס? פרעגט זי, אַשטייגער, ווייסט זי אַליין נישט. אָט אַזאַ טבע איז ביי איר. אַ פאַרפאַלענע זאַך, איר וועט זי שוין נישט איבערמאַכן. זי ווייסט, אַז עס קומט דער זומער, האַלט זי אין איין פרעגלען איינגעמאַכטס. איר מיינט, זי פרעגלט אויף קוילן? ווער־וואָס? זי קאָן באַשטיין אויף שטעכלקעס, שישקעס, אָפגעפאַלענע בלעטלעך. זי מאַכט אָן אַזאַ רויך אויף דער גאַנצער גאַס, אַז מע קאָן דערשטיקט ווערן. טאָמער וועט זיך אייך מאַכן אַ מאָל קומען צו אונדז זומער־צייט און איר וועט דערפילן אַ רויך פון „סמאַלינע”, זאָלט איר זיך נישט שרעקן, ס'איז נישט קיין שרפה. דאָס פרעגלט מנשהכע די רופאטע איינגע־מאַכטס, אַליין, מיט אירע אייגענע הענט, פון אירע אייגענע פירות, פון איר אייגענעם גאָרטן. און אָט אַזוי קומען מיר צו צום גאָרטן, וואָס כ'האָב אייך צוגעזאָגט.

ד.

וואָס פאַרא פירות געפינט איר נישט אינעם דאָזיקן גאָרטן? עפל, און בארן, און וויינשל, און פלוימען, און קאַרשן, און אַגרעסן, און ווײַמפּערלעך, און פערשקעס, און שפּאַנקעס, און מאָרעלן, און מאַלינעס, און אַזשעניצעס, און שאַלקאָוויצעס, און וואָס נישט? וואָס דאַרפט איר מער — אַפילו וויינטרויבן ערב ראש־השנה אויף

שהחיינו וואו קריגט מען? — ביי איר, ביי מנשהכע דער רופֿא־טע! אמת, די וויינטרויבן אז מע פֿארזוכט, דערזעט מען קראַקע מיט לעמבערג. אזוי שטאַרק זויער זיינען זיי! פֿונדעסטוועגן, נעמט זי אַפּ פֿאַר זיי גוט געלט! פֿון אַלצדינג מאַכט זי געלט. אַפֿילו פֿון די סאַנישניקעס. גאָט זאָל אייך היטן, איר זאָלט׳ ביי איר בעטן אויסרייסן אַ סאַנישניק! זי וועט אייך נישט געבן! אַ צאָן זיך אויסרייסן פֿונעם מויל איז ביי איר גרינגער, ווי אויסרייסן אַ סאַניש־ניק ביי איר פֿונעם גאָרטן. היינט ווער רעדט פֿון אַן עפּל, אַ באַר, אַ ווײַנשל, אַ פֿלוים? חיות נישט זיכער! איך בין באַקאַנט מיטן דאָזיקן גאָרטן, ווי אַ ייד אין אשרי. איך ווייס אַפֿילו, וואו יעדעס ביימעלע געפֿינט זיך, און וואָס עס וואַקסט אויף דעם, און צי ס׳איז היינטיקס יאָר געראָטן אָדער נישט אַזוי געראָטן. פֿון וואַנען ווייס איך דאָס? שרעקט אייך נישט, איך בין דאָרטן קיינמאָל נישט געווען. ווי אַזוי האָב איך געקענט זיין, אַז דער גאָרטן איז אַרום־געצאַמט מיט אַ הויכן פּאַרקאַן, איבערגעדעקט מיט מוראדיקע שטעכלקעס. זענט איר שוין פֿאַרטיק? איז אינעווייניק דאָ אַ הונט. נישט קיין הונט, נאָר אַ וואָלף! אויף אַ לאַנגן שטריק שטייט ער צוגעבונדן — אָט דער דאָזיקער כלב שבכלבים, און אַנו, לאָז נאָר עמעצער דורכגיין פֿאַרביי, אָדער לאָז זיך אים דאַכטן, אַז עמעצער גייט פֿאַרביי, הייבט ער אָן צו רייסן זיך, שפּרינגען און בילן מיט אַזאַ כעס, גלייך ווי דער רוח כאַפּט אים אַוועק! פֿרעגט זיך אַ קשיא: ווייבאַלד אַזוי, ווי קום איך אין גאָרטן אַריין? הערט־זשע, וועל איך אייך דערציילן.

ח.

מענדל דעם שוחטס קענט איר, צי ניין? קענט איר דאָך מענדל דעם שוחטס דירה אוודאי נישט. זי איז די אַנדערע פֿון מנשה דעם רופֿאָס און קוקט גלייך צו אים אין גאָרטן אַריין. ביי מענדל דעם שוחטס אַז מע זיצט אויפֿן דאַך, קאָן מען זען אַלצדינג וואָס ביי מנשה דעם רופֿא אין גאָרטן טוט זיך. די גאַנצע קונץ איז, ווי אַזוי קלעטערט מען אַרויף צו מענדל דעם שוחטס אויפֿן דאַך?

ביי מיר איז דאָס גאָרנישט. ווייסט איר, פאַר וואָס? ווייל מענדל דעם שוחטס דירה איז די אַנדערע פון אונדז און איז אַ סך נידעריקער פון אונדזער דירה. אַז מע דראַפּעט זיך אַרויף צו אונדז אויפן בוידעם (איך טו דאָס אָן אַ לייטער; איך וועל אייך אפשר אַמאָל זאָגן ווי אַזוי), און שטעלט איר אַרויס אַ פוס פונעם קליינעם פענצטערל, אַזוי זענט איר שוין ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך. דאָרטן לייגט איר זיך אַוועק ווי אַזוי איר ווילט: אָדער מיטן פנים אַרויף, אָדער מיטן פנים אַראָפּ. יעדנפאַלס, לייגן זיך מוזט איר, אַנישט — קאָן מען אייך חלילה דערזען: וואָס טוט איר ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך? איך האָב אויסגעקליבן תמיד אַ צייט פאַרנאַכטלעך, צווישן מנחה און מעריב, ווען איך בין געגאַנגען אין שול אריין קדיש זאָגן. דעמאָלט איז נישט טאָג און נישט נאַכט, די בעסטע צייט. פון דאָרטן אַראָפּגעקוקט אין גאָרטן אַריין, שווער איך אייך, אַז ס'איז אַ גן-עדן שבגן-עדן! . . .

אַז דער זומער הייבט זיך אָן און די ביימער הייבן אָן צו בליען, זיך באַדעקן מיט ווייסע פעדערלעך, קאָנט איר האָפן, אַז נישט היינט איז מאָרגן — וועלן זיך באַווייזן אין די קורצע שטעכלדיקע ביימעלעך גרינע אַגרעסן. דאָס איז די ערשטע פרי, וואָס עס גלוסט זיך אייך פאַרזוכן. פאַראַן מענטשן, וואָס וואַרטן ביז די אַגרעסן ווערן רויט. נאַראָנים! איך זאָל האָבן די ברכות, וואָס גרינערהייט זענען זיי אַ סך מער באַטעמט און געשמאַק. איר וועט זאָגן, זיי זענען זויער? עס ווערט פון זיי הײַליק די ציין? נו, וואָס-זשע איז? אַ זויערם קוויקט דאָס האַרץ, און צו הייליקע ציין איז דאָ אַ סגולה: זאַלץ. מע שיט אַרויף זאַלץ אויף די ציין און מע האַלט אָפּן דאָס מויל אַקעגן אַ האַלבע שעה, קאָן מען נאָכדעם עסן ווידער אַ מאָל די זעבליקע אַגרעסן. נאָך די אַגרעסן קומען אויף די ווײַנפּערלעך. רויטינקע, מיט שוואַרצע פּיסקעלעך, מיט געלע קערעלעך, און צענד-ליקער-צענדליקער אויף איין צווייגעלע. איין צווייגעלע אַז איר פירט דורך צווישן די ליפּן, באַקומט איר אַ פול מויל מיט ווײַנפּערלעך, זויניקע, שמעקנדיקע, מחיה נפשות. אַז זיי קומען אויף, קויפט מיר די מאַמע פאַר אַ גראָשן אַ קווערטעלע ווײַנפּערלעך אויף שהחיינו — עס איך זיי מיט ברויט. ביי מנשהכע דער רופאטע אין

גאָרטן זענען דאָ צוויי רייען קליינעביימעלעך, האַרט ביי דער ערד, אָנגעזעצט מיט וויינפּערלעך. אויף דער זון ברענען זיי און פינקלען אָפּ, און עס גלוסט זיך כאַטש איין צווייגעלע, כאַטש איין וויינפּערל מיט צוויי פינגער געבן אַ ריס־אָפּ און גלייך אין מויל אַריין! איר וועט מיר גלייבן? אַז איך רעד פון גרינע אַגרעסן מיט רויטע וויינפּערלעך, ווערט מיר שוין הײַליק די ציין. לאָמיר בעסער רעדן פון ווײַנשל. ווײַנשל האַלטן זיך נישט לאַנג גרין. ווײַנשל ווערן גיך פּאַרטיק. איך קאָן אייך שווערן ביי וואָס איר ווילט, אַז איך אליין האָב באַמערקט, ליגנדיק ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך, עטלעכע ווײַנשעלעך זענען אין דער פרי געווען גרין אַזוי ווי גראָז. איך האָב זיי גוט באַמערקט, געמאַכט אויף זיי אַ סימן. בײַטאָג האָבן זיי פון דער זון באַקומען רויטע בעקעלעך. דעם זעלביקן טאָג פאַרנאַכט זענען זיי שוין געווען רויט ווי פייער! ווײַנשל פלעגט מיר אויך די מאַמע ברענגען אויף שהחיינו. אָבער וויפל ווײַנשל? פינף שטיק אויף אַ פאָדעם. וואָס טוט מען מיט פינף ווײַנשל? מע שפּיגלט זיך מיט זיי אַזוי לאַנג, ביז מע ווייסט נישט, וואו זיי זענען אַהינגעקומען . . .

ו.

וויפל שטערן אין הימל — אַזוי פיל ווײַנשל ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטן. איר קאָנט פאַרשטיין, אַז איך בין אַ בעלן געווען אויף איין צווייגעלע איבערציילן די ווײַנשל. האָב איך געציילט, און נישט געקאָנט איבערציילן! . . . ווײַנשל האָבן אַ טבע, זיי האַלטן זיך שטאַרק אויף די ריטלעך. זעלטן־זעלטן ווען עס פאַלט אַראָפּ אַ ווײַנשל אויף דער ערד — ער מוז שוין זיין איבערצייטיק, שוואַרץ אַזוי ווי אַ פלוים. זעט איר, פערשקעס — די פאַלן אָפּ, ווײַבאַלד נאָר זיי ווערן רעכט געל. אַך, פערשקעס, פערשקעס! איך האָב זיי ליב מער פון אַלע פּירות. איך האָב אויף מיין לעבן געגעסן נישט מער ווי איין פערשקע, ליגט זי מיר נאָך אין טעם. דאָס איז געווען מיט עטלעכע יאָר פריער, איך בין דעמאָלט נאָך נישט אַלט געווען קיין פינף יאָר. מיין טאַטע האָט נאָך געלעבט, און אין שטוב איז

נאָך געווען ביי אונדז אַלצדינג: די גלעזערנע שאַפע, מיט דער קאַנאַפּקע, מיט די ספרים, מיטן גאַנצן בעטגעוואַנט. קומט צו גיין איין מאָל דער טאַטע פון שול אַהיים און מאַכט צו מיר און צו מיין ברודער אליהו, און לייגט אַריין די האַנט אין דער הינטערשטער קעשענע, דאָרט וואו מע האַלט די נאָז־פאַטשיילע:

— קינדער, פערשקעס וועט איר עסן? איך האָב אייך געבראַכט פערשקעס. אַ פּאָר פערשקעס.

און ער נעמט אַרויס די האַנט פון דער הינטערשטער קעשענע און טראָגט אונדז אונטער, מיר און מיין ברודער אליהו, צוויי גרויסע, געלע, קיילעכיקע, שמעקנדיקע פירות. מיין ברודער אליהו האָט קיין צייט נישט. ער מאַכט אַ ברכה, הויך אויף אַ קול, „בורא פרי העץ" און כאַפּט־אַריין די גאַנצע פרי אין מויל אַריין. איך קאָן באַשטיין פריער זיך אָנשפּילן, זיך אָנשמעקן, אָנשפּיגלען, און נאָכדעם שוין וועל איך זי עסן. אי דאָס — נישט אויף איין מאָל, נאָר שטיקלעכווייז, און מיט ברויט. פערשקעס זענען גוט מיט ברויט. פון דעמאָלט אָן האָב איך מער קיין פערשקעס נישט פאַרזוכט, נאָר דעם טעם פון יענער ערשטער פערשקע קאָן איך נישט פאַרגעסן! איצטער שטייט פאַר מיר אַ גאַנצער בוים מיט פערשקעס, און איך ליג ביי מענדל דעם שוחטס אויפן דאַך און קוק און זע, ווי עס פאַלט אַ פערשקע נאָך אַ פערשקע. איינע אַ געלע, אַזש אַ רויטלעכע, האָט זיך פאַרשפּאַלטן און געעפנט. עס זעט זיך פון איר אַרויס דאָס בייכיקע קערל. וואָס וועט זי טאָן, די רופאטע, מיט אַזוי פיל פערשקעס? זי וועט זיי אָפּטרייסלען מן הסתם און וועט פרעגלען פון זיי איינגעמאַכטס. דעם איינגעמאַכטס וועט זי פאַררוקן ווייט אין אויוון. ווינטער וועט זי אים אַוועקשטעלן אין קעלער אַריין, און דאָרטן וועט ער שטיין אַזוי לאַנג, ביז ער וועט ווערן געצוקערט און כאַפּן אַ שימל.

נאָך די פערשקעס קומען אויף פלוימען. נישט אַלע פלוימען מיט אַ מאָל. איך האָב צוויי סאָרטן פלוימען ביי מנשה דעם רופא אין גאָרטן. איין בוים האָב איך מיט „טשערקינעס". דאָס איז אַ מין קיילעכיקע, זיסע, האַרטע, שוואַרצע פלוים. דער אַנדערער בוים איז אַ בוים פון פּראָסטע פלוימען. דאָס איז אַ מין פלוימען, וואָס מע רופט זיי „עמערפלוימען". מע פאַרקויפט זיי אויפן עמער.

זיי האָבן אַ דין הייטל, זענען גליטשיק און קלעפּעדיק און וואַסערדיק אויפן טעם. פונדעסטוועגן זענען זיי נישט אַזוי שלעכט, ווי איר מיינט. הלוואי וואָלט מען זיי נאָר וועלן געבן. מנשהכע די רופאַ־טע איז אָבער נישט פון די איבעריקע געבעררקעס. זי מאַכט בעסער פון די פלוימען פאַווידלע אויפן ווינטער. ווען וועט זי אויפעסן אַזוי פיל פאַווידלע?

ז.

אַראָפּגעפּטרט די וויינשל מיט די פערשקעס מיט די פלוימען, הייבט זיך אָן פאַר מיר אַ סדרה עפּל. עפּל, דאַרפט איר וויסן, איז נישט קיין בארן. בארן, זיי מעגן זיין די בעסטע בארן אין דער וועלט („בערגאַמאָטן"), וויבאַלד זיי זענען נישט רעכט פאַרטיק, קאָנט איר מיט זיי גאָרנישט מאַכן. גייט קייט האָלץ! עפּל מעגן זיין ווי גרין, די קערעלעך מעגן זיין ווי ווייס, האָבן זיי שוין אַ טעם פון עפּל. איר שטעקט אַריין די ציין אין אַ גרינעם עפּל, ווערט אייך זויער אין מויל. ווייסט איר, וואָס איך וועל אייך זאָגן? איך וועל אייך נישט אָוועקגעבן קיין האַלבן גרינעם עפּל פאַר צוויי צייטיקע. אויף צייטיקע דאַרף מען וואַרטן ביז העט־העט, און גרינע עפּל קאָנט איר האָבן תיכף, נאָכדעם ווי דאָס ביימעלע האָט אָפּגעבליט. עס ווענדט זיך נאָר אין דער גרייס. וואָס ווייטער אָן עפּל וואַקסט, ווערט ער גרעסער, ווי, להבדיל, אַ מענטש . . . עס איז נישט קיין ראיה, אַז אַ גרויסער עפּל דאַרף זיין גוט. אַ מאָל מאַכט זיך, אַ קליין עפּעלע זאָל זיין בעסער פונעם גרעסטן עפּל. למשל, נעמט „ארץ־ישראל־עפּעלעך". זיי זיינען וויניק, אָבער געשמאַק. הייג־טיקן זומער איז אויף זיי אַ מוראדיקע געראָטעניש. עס וועט זיין אַזוי פיל, אַז מע וועט זיי פירן מיט וועגן. אַזוי האָב איך געהערט פון מנשהכע דער רופאַטעם מויל. זי האָט דאָס געזאָגט צו „ראובן דעם עפּל־ייד", בשעת די עפּל זענען נאָך געווען אין רעכטן בליען. ראובן דער עפּל־ייד איז געקומען צו גיין אָנקוקן דעם גאָרטן. ער האָט געוואָלט אָפּהאַנדלען ביי איר די עפּל מיט די בארן אויפן בוים. אויף עפּל און אויף בארן איז ראובן שוין איין מאָל אַ מבין. ער,

אַז ער טוט אַ קוק מיט איין אויג אויף אַ בוים, וועט ער אייך באַלד זאָגן, וויפל פּרנסה דער' בוים קאָן געבן. ער וועט אייך קיינמאָל נישט האָבן קיין טעות אויף אָט אַזוי פּיל, סיידן עס וועלן זיין גרויסע ווינטן, און די עפּל וועלן אָפּפאַלן פאַר דער צייט, אָדער אַ וואָרעם וועט זיך אַריינכאַפּן. דאָס זיינען אַלץ אַזעלכע זאַכן, וואָס אַ מענטש קאָן נישט וויסן. אַ ווינט איז דאָך פון גאָט, ווערעם אויך. כאָטש אַפילו איך ווייס נישט, אויף וואָס דאַרף גאָט ווערעם? סיידן צוליב דעם, זיי זאָלן צונעמען ביי ראובן דעם עפּל־ייד דאָס שטיקל ברויט . . . ראובן זאָגט, אַז ער פאַרלאַנגט נישט מער פון אַ בוים, ווי אַ שטיקל ברויט. ער האָט, זאָגט ער, אַ ווייב און קינדער און זוכט פאַר זיי אַ שטיקל ברויט. מנשהכע זאָגט אים צו נישט נאָר אַ שטיקל ברויט, נאָר ברויט מיט פליישׁ. זי ווינטשט זיך אַזאַ מזל, וואָס פאַרא ביימער זי גיט אים. ס'איז דען ביימער? ס'איז גאָלד, נישט קיין ביימער.

— איר ווייסט, אַז איך בין אייך, חלילה, נישט קיין שונאטע — זאָגט אים מנשהכע — וואָס איך ווינטש אייך, מעג עס מיר אָנקומען.

— אָמן! — מאַכט צו איר ראובן מיט אַ שמייכל אויף זיין גוט רויט פּנים, וואָס סע שיילט זיך פון דער זון — איר גיט מיר אַרויס אַ כתב פאַר ווינטן, ווערעם גיב איך אייך נאָך מער וויפל איר ווילט.

מנשהכע טוט אויף אים אַ מאָדנעם קוק פון אונטן אַרויף און מאַכט צו אים מיט איר מאַנצבילשער שטים:

— גיט מיר אַרויס אַ כתב, אַז איר גייט אַוועק פון דאַנען און גליטשט זיך נישט אויס אויפן גלייכן וועג און ברעכט זיך נישט אויס אַ פוס.

— פון אויסגליטשן זיך און אויסברעכן זיך אַ פוס איז קיינער נישט באַוואָרנט! — זאָגט ראובן און קוקט אויף איר מיט זיינע גוטע שמייכלענדיקע אויגן — דאָס קען זיך טרעפן מיט אַ נגיד נאָך גיכער ווי מיט אַן אָרעמאַן, ווייל אַ נגיד האָט מיט וואָס צו קרענקען.

— איר זענט אַ ייד אַ חכם! — ענטפערט אים מנשהכע מלא גזלן — נאָר אַ מענטש, וואָס ווינטשט דעם אַנדערן זיך אויסברעכן

אַ פּוס, קאָן אים אָפּדאַרן די צונג, אַזוי אַז ער זאָל גאָרנישט וויסן פֿון וואַנען ס'איז צו אים געקומען.

— פֿאַרוואָס נישט? — זאָגט זיך ראובן אַליין מיטן זעלביקן שמייכעלע — פֿאַר נויט איז אַ צונג אויך נישקשה, אַבי נישט חלילה ביים קבצן.

ח.

אַן עבירה, וואָס דער גאָרטן איז נישט אַריבער צו ראובן דעם עפּל-ייד אין רשות אַריין. מיר וואָלט דאָס געווען אַ סך מער ניחא, ווי ביי דער מכשפֿהטע. איר האָט נאָך אַזאַ צרה נישט געזען. לאָז אַראָפּפֿאַלן אַן עפּעלע אַ ווערעמדיקס, אַן איינגעדאַרטס, אַן איינגעקניימשטס, ווי ביי אַן אַלטער באָבעצע דאָס פּנים, וועט זי זיך נישט פֿוילן זיך אָנבייגן, אויפֿהייבן, אַריינלייגן אין פֿאַרטעך אַריין און אַוועקטראָגן. וואוהין טראָגט זי זיי? הפּנים אויפֿן בוידעם און אפֿשר אין קעלער. עס ווייזט אויס, אַז אין קעלער. מחמת איך האָב געהערט דערציילן, אַז פֿאַראַיאָרן איז ביי איר פֿאַרפֿוילט געוואָרן אַ קעלער מיט עפּל. איז נישט אַ מצווה, מע זאָל ביי איר רייסן עפּל? יאָ, אָבער ווי אַזוי רייסט מען זיי? אַריינכאַפּן זיך אין גאָרטן ביי דער נאַכט, ווען אַלע שלאָפֿן, און אָנשטופּן פֿולע קעשענעס, וואָלט אוודאי געווען אַ שׂכל. וואָס-זשע וועט אָבער זאָגן דער כּלב? און ווי אויף צו-להכעיס וואַקסן היינטיקן זומער עפּל איינס אין איינס. זיי בעטן זיך, זיי חלשן, מע זאָל זיי אָפּרייסן! וואָס טוט מען? ס'זאָל זיין אַזאַ שפּרוך, אַ מין כּישוף, די טאַל זאָלן גיין צו מיר! . . . איך קלער אַזוי לאַנג, ביז איך דערקלער. נישט קיין שפּרוך און נישט קיין כּישוף, נאָר אַן אַנדער זאַך. אַ שטעקן, אַ לאַנגן שטעקן מיט אַ טשוואָק ביים שפּיץ. מיט דעם שטעקן אַבי איר טרעפֿט נאָר מיטן טשוואָק ביים הענגערל פֿונעם עפּל און טוט אַ צי צו זיך — איז דער עפּל אייערער. איר דאַרפֿט נאָר זען האַלטן דעם שטעקן אַזוי, אַז דער עפּל זאָל חלילה נישט אַראָפּפֿאַלן אויף דער ערד. און טאָמער פֿאַלט דער עפּל אַראָפּ, איז אויך אַן אַן אומגליק. זי וועט מיינען, אַז דאָס האָט אים דער ווינט אַראָפּגע-

שליידערט. פֿאַרשטייט זיך, איר דאַרפֿט דעם עפּל נישט אָנרירן מיטן טשוואָק, זי זאָל זיך נישט אָנשטויסן . . . איך שווער אייך בנאמנות, אַז איך האָב איין עפּל נישט צעשלאָגן. און אַראָפּגעפֿאַלן איז ביי מיר אויך נישט. ביי מיר פֿאַלן נישט קיין עפּל. איך ווייס, ווי אַזוי מע דאַרף האַלטן אַ שטעקן, אַז מע רייסט אַן עפּל. דער עיקר איז, מע זאָל זיך נישט כאַפּן. וואָס האָט איר קיין צייט נישט? איר האָט דערטאַפּט אַן עפּל? עסט אים אויף שטילערהייט, רוט זיך אָפּ אַביסל און רייסט ווייטער. איך פֿאַרזיכער אייך, אַז קיין פֿויגל וועט נישט וויסן!

גייט זייט אַ נביא, אַז די מכשפֿה וועט גאָר וויסן דעם חשבון פֿון די עפּל נאָך אויפֿן בוים! הפנים, זי האָט זיי איבערגעציילט ביי טאָג, און האָט זיך געכאַפּט אויף מאָרגן, אַז עס פֿעלן איר עטלעכע שטיק. האָט זי זיך באַהאַלטן ביי זיך אויפֿן בוידעם און גענומען אונטערקוקן זיך, טאָמער וועט איר געראָטן כאַפּן דעם גנב. אַזוי דענק איך. פֿון וואַנען דען האָט זי געקאָנט דערוויסן זיך, אַז איך ליג ביי מענדל דעם שוחטס אויפֿן דאַך און אַרבעט מיטן שטעקן? בעסער וואָלט זי מיך כאַטש געכאַפּט אַליין אָן עדות, וואָלט איך מיך געקאָנט אָפּבעטן ביי איר. פֿאַרט אַ יתום — טאָמער וועט זי האָבן אויף מיר רחמנות. איז זי זיך מיישב און גייט־אַוועק צו מיין מאַמען און צו אונדזער שכנה פּעסי און צו דער שוחטקע און נעמט זיי אַלע דריי מיט זיך און קלעטערט מיט זיי אַרויף צו אונדז אויפֿן בוידעם (אַ מכשפֿה קאָן!). פֿונעם בוידעם איז זיי שוין געווען נישט שווער צו זען דורכן פֿענצטערל, ווי אַזוי איך אַרבעט מיטן שטעקן.

— נו? וואָס זאָגט איר אויף אייער תכשיט? אַצינד גלייבט איר שוין?

די ווערטער האָבן געהערט צו דער רופֿאטע. איך האָב דער־קענט איר מאַנצבילישע שטים. איך האָב אויסגעדרייט דעם קאָפּ צום בוידעם און האָב דערזען אַלע פֿיר ווייבער. איך האָב דעם שטעקן מיטן עפּל נישט אַוועקגעוואָרפֿן. זיי זענען אַליין אַרויסגעפֿאַלן. אַ גליק, וואָס איך אַליין האָב מיך געהאַלטן אויף די פֿיס. איך האָב נישט געקענט קוקן קיינעם אין די אויגן אַריין. דער הונט זאָל

נישט ליגן אין גאָרטן, וואָלט איך זיך דערהרגעט פֿאַר שאַנד. ערגער פֿון אַלץ איז מיר געווען דער מאַמעס טרערן. זי האָט נישט אויפֿגעהערט צו קלאָגן און צו יאָמערן און צו באַוויינען מיך:

— ווי איז מיר, ווינד איז מיר! צו וואָס איך האָב דערלעבט! איך האָב געמיינט, אַז מיין יתום גייט אין שול אַריין זאָגן קדיש נאָכן טאַטן, צום סוף ליגט ער גאָר אויף אַ בוידעם, אַ דונער איז מיר, און רייסט עפּל פֿון אַ פֿרעמדן גאָרטן! . . .

און די מכשפֿה שטייט איבער איר און לייגט־צו מיט איר מאַנצבילשער שטים:

— שמייסן דאַרף מען אים, אַט אַזאַ משומד! קאַטעווען! בלוט זאָל גיין! אַ ייִנגל זאָל וויסן דאָס אַנדערע מאָל, ווי אַזוי צו זיין אַ ג . . .

די מאַמע דערלאָזט נישט אַרויסזאָגן דאָס וואָרט „גנב“.

— ער איז אַ יתום, נעבעך אַ יתום! — טענהט די מאַמע צו דער רופֿאַטע און קושט איר אין די הענט אַריין און בעט ביי איר, אַז זי זאָל מיר מוחל זיין, אַז מער וועט דאָס שוין נישט זיין! זי שווערט איר מיט אַלע שבועות אין דער וועלט, אַז דאָס איז דאָס לעצטע מאָל, אַנישט — זאָל זי אָדער אַליין שטאַרבן, אָדער זי זאָל חלילה מיך באַגראָבן! . . .

— לאָז ער שווערן, אַז ער וועט שוין מער אַפֿילו נישט אַריינקוקן צו מיר אין גאָרטן אַריין! — פֿאָדערט די רופֿאַטע מיט איר מאַנצבילשער שטים אָן אַ קאַפּ רחמנות צו אַ יתום.

— לאָז מיר אָפּדאַרן די הענט! לאָז מיר אַרוים די אויגן! — זאָג איך, און גיי מיט דער מאַמען אַהיים און הער־אויס איר מוסר מיט איר וויינען, און צעוויין מיך אַליין אויך גאַנץ געשמאַק.

— איך פֿרעג דיך נאַר, וואָס וועט פֿון דיר זיין? — פֿרעגט מיך די מאַמע מיט טרערן, און שטעלט מיר צו אַ בענקעלע פֿאַר מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה מיט די עפּל און ווערט בלאַס. הפּנים, פֿאַר כּעס. די מאַמע דערזעט, אַז ער איז אויסער זיך. זי האָט מורא, ער זאָל מיך נישט שלאָגן. זי רוימט אים איין אַ סוד, ער זאָל מיך נישט שלאָגן, וואָרעם איך בין אַ יתום.

— ווער טשעפּעט אים? — זאָגט מיין ברודער אליהו — איך בין נאַר אַ בעלן צו וויסן, וואָס וועט זיין פֿון אים? וואָס וועט זיין פֿון אים?!!

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און קריצט מיט די ציין און קוקט אויף מיר, איך זאָל אים זאָגן, וואָס וועט זיין פֿון מיר? איך וויים, וואָס וועט זיין פֿון מיר? אפשר ווייסט איר, וואָס וועט זיין פֿון מיר?

♦

גן עדן (גאַן איידן) — Paradise, The Garden of Eden
אפּקומען — ליידן.
בשעת מעשה (בעשאַס מייסע) — While
רופא, רופאטע (רויפע, רויפעטע) — אַ רופא פלעגט היילן קראַנקע, כאָטש ער איז קיין דאָקטער ניט געווען.
רופאטע — פרוי פון רופא.
רגילות (רעגילעס) — געוואוינהייט.
כך הוה (כך האָווע) — אזוי איז געווען.
מחיה מתים (מעכאַיע מייסים) — פון טויט לעבעדיק מאַכן.
רשע, רשעטע (ראָשע, ראָשעטע) — שלעכטער, שלעכטע.
ווייַנשל — Cherry
קאַרשן — Cherries
אַגרעסן — Gooseberry
מנחה (מינכע) — אַ געבעט, וואָס מע דאַוונט יעדן פאַרנאַכט.
מעריב (מײַרעוו) — אָוונט-געבעט.
צווישן מנחה און מעריב — צווישן דעם געבעט, וואָס ווערט געזאָגט פאַרנאַכט און דעם געבעט, וואָס ווערט געזאָגט שפּעט אין אָוונט.
הײַליק — ווען מען עסט אַ זויערע פרוכט, ווערן די ציין הײַליק.
סגולה, סגולות (סגולע, סגולעס) — אַ היילמיטל.
מחיה נפשות (מעכאַיע נעפאָשעס) — זייער געשמאַק.
בורא פרי העץ (בוירע פרי האָאייץ) — אַ ברכה, וואָס מע מאַכט איבער פרוכטן.
פּאַווידלע — Stewed fruit, jam
רשות (רעשוס) — דערלויבעניש.
ניחא (ניכע) — ליב.
תכשיט (טאַכשיט) — איראָניש, צאַצקעדיקער יונגערמאַן.
בזיון (ביזאָיען) — שאַנד.
ווייַנפּערלעך — Currants
פערשקע — Peach

מארעלן — Morello, rough cherry

מאַלינעס — Raspberry

אָזשעניצעס — Blueberries

שהחיינו (שעכיי‌אָנו) — מאַכן אַ ברכה (בראָכע) אויף אַן ערשטער פּרוכט.

סאָנישקעס — Sunflower seed

אשרי (אַשרײ, — וואויל) — קלאָר ווי אַ ייד אין אשרי. אשרי — אַ קאַפּיטל תּהילים (טילעם), וואָס ווערט זייער אָפט געזאָגט ביים דאַוונען.

כלב, כלבים (קעלעוו, קלאָווים) — הונט, הינט.

מיין ברודער אליהו האָט חתונה

א.

מזל טוב! איר ווייסט? מיין ברודער אליהו האָט חתונה!

ווײ־ווײ, וואָס סע טוט זיך! עס קאָכט די שטאָט. די וועלט וויגט זיך! — אַזוי זאָגט אונדזער שכנה, פּעסי די גראָבע. זי זאָגט, אַז עס וועט זיין אַ געהויבענע חתונה. אַזאַ חתונה, זאָגט זי, איז שוין לאַנג נישט געווען ביי אונדז אין שטאָט!

וואָס איז די מעשה? נאָר צוליב רחמנות. ווייל די מאַמע איז אַן אלמנה און דער חתן איז אַ יתום. און אַ ביסל איז טאַקע צוליב זכות אָבות. דעם טאַטנס נאָמען! דער טאַטע, עליו השלום, האָט איבערגעלאָזט אַ שיינעם נאָמען! פֿאַרן לעבן האָט מען עפּעס נישט געהערט, עמעצער זאָל פֿון אים אַזוי שטאַרק רעדן. איצט, נאָכן טויט, איז פּייסי דער חזן געהויכט און געקרוינט. איך הער, וואָס מענטשן זאָגן דער מאַמע מיינער. זיי זאָגן איר, אַז דער מחותּן איז נישט קליין צו נעמען אויף זיך אַלע הוצאות און נאָך עפּעס צוצאָלן אויך. ער טאָר נישט פֿאַרגעסן, זאָגן זיי, אַז ער נעמט פּייסי דעם חזנס זון פֿאַר אַ חתן. מיין ברודער אליהו הערט דאָס. ער פֿאַר־שעמט זיך, גלעט דאָס בערדל, ווי אַ גרויסער, ווי אַ מאַנצביל. ער איז שוין אַ מאַנצביל. ערשט דאָ נישט לאַנג האָט זיך אים אָנגעהויבן שפּראָצן אַ בערדל. געוויס איז דאָס אים געקומען פֿון רייכערן. פֿון זינט דער טאַטע איז געשטאָרבן, האָט ער אָנגעהויבן רייכערן. די ערשטע צייט האָט ער זיך געמוטשעט, פֿלעגט זיך פֿאַרהוסטן. איצט פֿאַרציט ער זיך שוין און קאָן אַרויסלאָזן דעם רויך דורך דער נאָז. אַ טייערע מציאה! איר מיינט, אַז איך קאָן דאָס נישט? די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב נישט קיין טאַבאַק! רייכער איך פּאַפּיר, רייכער איך שטרוי, רייכער איך דער רוח ווייסט וואָס. איז געוואָר געוואָרן

דערפֿון מײַן ברודער אליהו. האָט ער מיר געגעבן! ער מעג, און איך טאָר נישט! ווײַל איך בין נאָך נישט אַלט קיין גאַנצע ניין יאָר. דערפֿאַר. וואָס בין איך שולדיק? איך האָב אים געגעבן דאָס וואָרט, איך האָב אים געשוואָרן ביי אַ חומש, אַז אַן עק, מער רייכער איך נישט. ווי מיינט איר, לאַנג האָב איך געהאַלטן וואָרט? איך בעט אײַך, ווער רייכערט נישט היינטיקע צייטן?

ב.

באַלד וועט זיך איבערקערן די וועלט. אַזוי זאָגט פּעסי, אונדזער שכנה. זי איז געקומען צו גיין פֿונעם מחותּן אַ צעקאַכטע. ס'איז אַ מיאוסע מעשה. דער מחותּן איז געוואָר געוואָרן, אַז דער חתן (מײַן ברודער אליהו) האָט נישט דעם זייגער. דער זייגער איז געווען אַ גוטער זייגער, אַן אמתער זילבערנער זייגער. דאָס האָט אים דער מחותּן געקויפֿט אַ מתּנה. וואו איז אַהינגעקומען דער זייגער? ער האָט אים, חלילה, נישט פֿאַרשפּילט אין קאָרטן. ער האָט אים פֿאַר־קויפֿט און דאָס געלט אויסגעגעבן אויף דאָקטוירים און רפֿואות. ער האָט געוואָלט ראַטעווען דעם טאַטן — וואָס קומט אים דערפֿאַר? אַזוי האָט געטענהט פּעסי. דער מחותּן איז אָבער אַ פּראָסטער ייִד. ער פֿרעגט, וואָס געהער זיך אַן אַ פֿרעמדער טאַטע צו זיין זייגער? ער איז נישט מחויב, זאָגט ער, מיט זיינע זייגערס אויסצוהאַלטן פֿרעמדע טאַטעס. פֿונעם זייגער איז שוין ביי אים געוואָרן „זייגערס" און פֿונעם טאַטן — „טאַטעס"! פּעסי זאָגט, אַז פֿון אַ חזירישן עק קאָן מען קיין שטריימל נישט מאַכן! . . . דאָס מיינט זי אונדזער מחותּן. ער איז אַ פּראָסטער נפֿש. אַ בעקער איז ער און הייסט יונה דער בייגלבעקער. ער באַקט בייגל. „איר תּזגט שוין ליגן אין דער ערד און באַקן בייגל". אַזוי זאָגט אים פּעסי, מסתּמא אויף קאַטאָוועס. און אפֿשר מיינט זי טאַקע אויף דער אמתן? איך פֿאַר־שטיי נישט, ווי אַזוי קאָן מען ליגן אין דער ערד און באַקן בייגל: ווער וועט זיי דאָרטן קויפֿן? . . . ער איז אַ ייִד אַ נגיד, אונדזער מחותּן. פּעסי דרינגט, אַז ער איז אַן אדיר! זי זאָגט אים אין די אויגן, אַז ווען זי פֿאַרמאָגט האַלב פֿון אים, טוט זי מיט אים קיין

שידוך נישט. זי האָט פֿיינט אַ חזיר. ער מוז אָפּשווייגן, וואָרעם צו איר, אַז מע פּאַלט אַריין, איז דאָס בעסטע — שווייגן. ער איז שוין מוחל דעם חתן דעם זייגער, אַבי לאָז דאָס האָבן אַ סוף. זאָגט אָבער פּעסי, אַז זי איז נישט מוחל. זי וויל, ער זאָל קויפֿן דעם חתן אַ נייעם זייגער. עס פּאַסט נישט, זאָגט זי, אַ חתן זאָל גיין צו דער חופּה אָן אַ זייגער. טענהט ער: וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט זי מיט זיין חתן? זאָגט זי: עס האָט אַ שייכות. דערפֿאַר, וואָס דער חתן איז פּייסי דעם חזנס אַ זון, און ער, יונה דער בייגל-בעקער, איז ביידע זאַכן, אי אַ נגיד, אי אַ חזיר. פֿאַרדריסט עס אים, טוט ער אַ קלאַפּ מיט דער טיר און זאָגט: „לאָז דאָס גיין אין דער ערד אַריין!" זאָגט אים פּעסי: „אויף גיין אין דער ערד אַריין זענט איר בילכער — איר זענט אַ בעקער!" . . .

די מאַמע האָט שטאַרק מורא טאָמער חלילה שיקט ער אָפּ די תּנאים. זאָגט איר פּעסי, זי זאָל שלאָפֿן רואיק: אַ יתום שיקט מען נישט אָפּ קיין תּנאים. איר מיינט, ווער האָט אויסגעפֿירט? מיר! דער מחותּן האָט געקויפֿט דעם חתן (מיין ברודער אליהון) אַ נייעם זייגער, אויך אַ זילבערנעם. נאָך אַ בעסערן פֿון יענעם. דער מחותּן האָט אים אַליין געבראַכט צו טראָגן. אוי, ווען איך האָב אַזאַ זייגער! וואָס מיינט איר, וואָלט געווען? קודם וואָלט איך אַרויסגענומען די געדערים און דערגאַנגען דעם שׂכל, פֿאַר וואָס אַ זייגער גייט. און נאָכדעם? נאָכדעם ווייס איך שוין וואָס ס׳וואָלט געווען. די מאַמע ווינטשעוועט אים, דעם מחותּן, ער זאָל דערלעבן אים קויפֿן אַ גאָלדענעם זייגער. דער מחותּן ווינטשעוועט איר אָפּ צוריק, זי זאָל דערלעבן חתונה מאַכן דעם מיזיניק. דאָס מיינט מען מיך. איך בין צופֿרידן אַפֿילו היינטיקן טאָג, אַבי אַ זייגער. די מאַמע גלעט מיך און זאָגט, אַז עס וועט נאָך געננג וואַסער איבערלויפֿן, און בשעת מעשה זענען איר די אויגן נאַס. איך פֿאַרשטיי נישט, וואָס דאַרף לויפֿן אַזוי פֿיל וואַסער איידער איך גיי חתונה האָבן, און וואָס דאַרף מען דערביי וויינען? וויינען איז ביי איר אַ וואָכעדיקער גאַנג, און דאָס מוז זי אַלע טאָג. וויינען איז ביי איר, ווי, למשל, ביי אייך דאַוונען, אָדער עסן. דער שניידער האָט אָפּגעבראַכט דעם חתן די מלבושים, וואָס דער מחותּן האָט באַשטעלט — דאַרף זי וויינען. פּעסי

האָט איר אָפּגעבאַקן לעקעך צו דער חתונה — דאַרף מען וויינען. מאָרגן אין דער צייט איז די חופּה — ווידער געוויינט. איך פֿאַרשטיי נישט, פֿון וואַנען נעמען זיך ביי מענטשן אַזוי פֿיל טרערן? . . .

ג.

עס גיט זיך אוים אַ מאָל אַ טאָג — אַ גן־עדן! אין דרויסן איז הצי־אלול, און טאַקע חצי־אלולדיק. די זון בראָט נישט אויף צו שוויצן, אויף צו וועלן באָדן זיך. זי וואַרעמט און קושט אַזוי ווי אַ מאַמע. דער הימל איז אויסגעצוואָגן שבתדיק. דער גאַנצער אינ־דרויסן פֿרייט זיך, וואָס מיין ברודער אליהו האָט חתונה. גאַנץ פּרי האָט זיך אויסגעשטעלט אַ יאַריד אין שטעטל. וויבאַלד אַ יאַריד, מוז איך דאָרט זיין. איך האָב ליב אַ יאַריד דאָס חיות. יידן לויפֿן אַרום, שוויצן, שרייען, פּילדערן, רייסן די גויים פֿאַר די פּאָלעס, גייען אוים לייזן געלט — און די גויים האָבן צייט; זיי גייען דווקא פּאַוואָליע, די היטלען אַרויף, קוקן, טאַפּן, קראַצן זיך, דינגען זיך, ווילן האַנדלען מציאות. גויעס מיט משונה מאָדנע שלייערס, מיט ברייטע אָפּענע בוזעמס. אין די בוזעמס כאַפּן זיי אַריין אַמאָל, אַז מע זעט נישט, אַ שטיקל סחורה. יידן ווייסן שוין, קוקן מיט אויגן. אַז מע דערזעט, טרייסלט מען אוים און עס ווערט אַ חתונה. אַ מאָל מאַכט זיך, אַז אַ גויע קויפֿט אַ ליכטל אין קלויסטער אַריין און פֿאַרשטעקט דאָס אין שלייער. יונגעלייט האָבן נישט וואָס צו טאָן, ווילן זיך מאַכן אַ שטיקל יום־טוב, צינדן זיי איר אָן שטילערהייט דאָס ליכטל. אַלע קוקן אויף דער גויע און לאַכן. די גויע ווייסט נישט וואָס די יידן לאַכן. הייבט זי אָן צו שילטן אַלע יידן מיט טויטע קללות. לאַכט מען נאָך מער. אַ מאָל ווערט דערפֿון אַ געשלעג צווישן גויים און יידן. איך זאָג אייך — מע דאַרף נישט קיין טעאַטער! . . . שענער פֿון אַלץ איז די „קאָננע". ווייסט איר וואָס דאָס הייסט? דאָס איז אַ פֿערד־מאַרק. דאָרט קויפֿט מען און מע פֿאַרקויפֿט פֿערד. דאָרט זעט איר פֿערד, ציגיינער, בייטשן, יידן, גויים און פּריצים. דער טומל איז דאָ חוץ לדרך הטבע, מע קאָן טויב ווערן. די ציגיינער שווערן זיך, יידן פּאַטשן איבער די הענט, פּריצים קנאַקן מיט די בייטשן און פֿערדלעך

לויפֿן אהין און אהער פֿייל פֿון בויגן. איך האָב ליב צו קוקן, ווי פֿערדלעך לויפֿן, און ווער שמועסט לאָשעקלעך! איך גיי־אוים, איך שטאַרב נאָך אַ לאָשעקל! און נישט נאָר קליינע לאָשעקלעך האָב איך ליב — אַלצדינג וואָס איז קליין: קליינע הינטלעך, קליינע קעצלעך. איר ווייסט? אַפֿילו אוגערקעלעך קלייניקע, קאַרטאָפֿל יונגיטשקע, ציבעלקעלעך, קנעבעלעך — אַלץ, וואָס קליין איז ליב. אחוץ חזירים־לעך. חזירים האָב איך פֿיינט אַפֿילו קליינערהייט . . . איך קער מיך אום צו די פֿערדלעך. די פֿערד לויפֿן. די לאָשעקלעך לויפֿן נאָך די פֿערד. איך לויף נאָך די לאָשעקלעך. אַלע לויפֿן מיר. אויף לויפֿן בין איך אַ פֿייער. איך האָב זייער גרינגע פֿיס. דערצו גיי איך באָר־וועס און זייער לייכט אָנגעטאָן: אַ העמדל, איין הויז, און פֿון אויבן אַ סיצן ארבע־כנפֿותל. אַז איך לויף אַראָפּ אַ באַרג און ס'איז אַ ווינטל און די ציצית צעלאָזן זיך, מאַלט זיך מיר אוים, אַז איך האָב פֿליגל און איך פֿלי.

— מאָטל! גאָט איז מיט דיר! שטיי אַ ווײַלע!

אזוי שרייט צו מיר פּעסים מאַן, משה דער איינבינדער. ער לויפֿט פֿונעם יאַריד אהיים מיט אַ פּאַק באַבולע פּאַפּיר. איך האָב מורא, ער זאָל מיר נישט צושטעלן אַ בענקעלע פֿאַר דער מאַמען, און איך זאָל נישט כאַפּן קיין פּסק פֿון מיין ברודער אליהו. איך הער אויף צו לויפֿן, גיי צו פּאַמעלעך, מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן, צו אונדזער שכנהס מאַן. ער לייגט אָפּ דאָס פּעקל פּאַפּיר, ווישט זיך מיט דער פּאָלע דעם שווייס און זאָגט מיר מוסר:

— ווי שעמט זיך דאָס נישט אַ ייִנגעלע, אַ יתום דרייען זיך צווישן ציגיינערס און לויפֿן משוגערנערהייט מיט אַלע פֿערד? און נאָך אין אַזאַ טאָג. שוין באַלד די חופּה ביי דיין ברודער — דאָס ווייסטו? קום אהיים!

ד.

— וואו ביסטו געוועז — אַ דונער איז מיר!

אַזוי זאָגט צו מיר די מאַמע מיט אַ פּליעסק מיט די הענט און באַטראַכט מײַנע צעריסענע הייזעלעך, מײַנע צעבלוטיקטע פּיס און מײַן פאַרפּלאָמט, פאַרשוויצט פּנים. לאַנג לעבן זאָל משה דער אײַנבינדער. קיין וואָרט האָט ער נישט דערציילט פאַר קיינעם. די מאַמע וואַשט מיך אָרום, טוט מיר אָן אַ פּאָר נײַע הייזלעך מיט אַ קאַשקעטל צו דער חתונה. די הייזלעך זענען געמאַכט געוואָרן איך ווייס נישט פון וואַסער אַ מאַטעריע: אַז מע שטעלט זיי אוועק, שטייען זיי, און אַז מע גייט, שרײַען זיי. מאָדנע הייזלעך!

— אַז דו וועסט צערײַסן אָט די הייזלעך, איז שוין עק וועלט!

אַזוי זאָגט די מאַמע, און איך מיין אויך אַזוי. אַזעלכע הויזן קאָנען זיך שוין נישט צערײַסן. סיידן מע זאָל זיי צעברעכן. דאָס קאַשקעטל איז גאָר פון די אַנטיקן, און אַ דאַשעקל האָט דאָס אַ שוואַרצס, אַ גלאַנצנדיקס. אַז עס הערט אויף צו גלאַנצן, באַשפּײַט מען דאָס, הייבט עס אָן אויף דאָס נײַ צו גלאַנצן. די מאַמע קוקט אויף מיר און קוועלט, און טרערן קײַקלען זיך אויף אירע געקנייטשטע באַקן. איר ווילט זיך זייער, אַז איך זאָל אויף דער חתונה אויסנעמען. זי זאָגט צום חתן:

— אליהו, ווי מיינסטו? איך וועל מיט אים נישט פאַרשעמט ווערן? ער גייט אָנגעטאָן, קיין עין־הרע, ווי אַ מאָנאַרכס אַ קינד.

מײַן ברודער אליהו באַטראַכט מיך, גלעט זיך דאָס בערדל און קוקט אויף מײַנע פּיס. איך ווייס, וואָס באַטײַט זײַן קוקן. ער קוקט, וואָס דעם „מאָנאַרכס קינד" גייט באָרוועס . . . די מאַמע פאַרשטייט אויך זײַן קוק, נאָר זי מאַכט זיך נישט ווײַסנדיק . . . אַליין גייט זי אָנגעטאָן אין אַ מאָדנעם געלן מלבוש, וואָס איך האָב עס אויף איר קיינמאָל נישט געזען. דאָס מלבוש איז אויף איר מאָדנע ברייט. איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איך האָב עס אַמאָל געזען אויף אונדזער שכנה פּעסי . . . דערפאַר טראָגט זי אויפן קאָפּ אַ זײַדענע פאַטשיילע, אַ שפּאָגל־נײַע, נאָך מיט אַלע קנייטשן. דעם קאָליר פון דער פאַטשיילע איז שווער צו באַשרײַבן. מע קען זאָגן ווייס, מע קען זאָגן

געל, מען קען זאָגן ראָז — עס ווענדט זיך אין דער צייט. בייטאָג איז דאָס העל־ראָז, פֿאַרנאַכט קוקט דאָס אויס געלבלעך, און ביינאַכט — ווייס. גאַנץ פֿרי מאָלט זיך עס אויס גרינלעך, און אַ מאָל, אַז מע קוקט זיך שטאַרק איין, פֿאַלט דאָס גאָר אַריין אין „אַנטיקמאַרע״, דאָס הייסט: העל־רויטלעך־בלוי טונקל־גרין־פּאַפּעליאַטע. זאָגן אויף דער פֿאַטשיילע אַ חסרון קען מען נישט, וואָרעם ס׳איז אַ זעלטענע פֿאַטשיילע. נישט מער, אויף דער מאַמע זעט זי אויס פֿרעמד, שטאַרק פֿרעמד. עפּעס קלעפּט זיך נישט די פֿאַטשיילע צום פּנים. די פֿאַ־טשיילע איז פֿאַר זיך, און דאָס פּנים איז פֿאַר זיך. אַ ווייבערשע פֿאַ־טשיילע איז ווי, להבדיל, אַ מאַנצבילש היטל. דאָס היטל מיטן פּנים באַדאַרפֿן זיך פּאָרן, זיין ווי צונויפֿגעגאָסן. אָט, למשל, מיין ברודער אליהו. ער גייט אָנגעטאָן אַ היטל, איז דאָס ווי אויסגעוואָקסן ביי אים אויפֿן קאָפּ. די פּאות האָט מען אים אין גאַנצן אָפּגעשאָרן, און נישט נאָר אָפּגעשאָרן, נאָר אָפּגעגאָלט. אַ מאַנישקע האָט ער אָנגעטאָן אַ ווייסע מיט אַ האַרטן קאָלנער, מיט אָפּגעלייגטע שפּיצן. און אַ שניפּסל האָט ער געקויפֿט אַ ווייס מיט רויטע, גרינע און בלויע פּינטעלעך. אַ רייכער שניפּס! שטיוול מיטן גלאַנץ און מיטן סקריפּ און אויף שטאַרק הויכע אָפּצאַסן — ער זאָל אויסזען אַ ביסל העכער. עס וועט אים אָבער העלפֿן, ווי אַ טויטן באַנקעס: ער איז זייער קליין געוואַקסן. ער איז נישט אַזוי קליין, ווי זי איז גרויס און הויך און מאַנצבילדיק, און רויט, און אַ שטימע האָט זי אַ מאַנצבילשע. איך רעד פֿון דער כּלה, פֿון יונה דעם בעקערס טאָכטער. ברכה הייסט זי. אַ פֿאַרגעניגן געווען צו זען דאָס פּאָרל אונטער דער חופּה. איך האָב קיין צייט נישט צו־קוקן אויף חתן־כּלה. איך בין פֿאַרנומען. איך דאַרף זען די כּלי־זמר. און ניט אַזוי די כּלי־זמר, ווי זייערע כּלים. מער ווי אַלץ — דעם קאָנטערבאַס מיטן קעסל־פּויק. שיינע צוויי כּלים! דער חסרון, וואָס מע קאָן נישט צוגיין נאָענט אַ פּרוואו טאָן די כּלים. באַלד עפּעס גיבן זיי איבער די הענט, אָדער דרייען אָן אָן אויער. דער רוח כאַפּט זיי אַוועק, טאָמער רירט איר זיך צו מיט אַ פֿינגער! איר וועט זיי אָפּבייסן! אַך, ווען די מאַמע זאָל זיין אַ גוטע מאַמע, וואָלט זי מיך געמאַכט פֿאַר אַ כּלי־זמר. איך ווייס אָבער, אַז זי וועט דאָס נישט וועלן. נישט מחמת זי איז אַ שלעכטע,

נאָר מחמת די וועלט וועט נישט דערלאָזן, אַז פּייסי דעם חזנס יינגל זאָל זיין אַ כּלי־זמר. נישט קיין כּלי־זמר און נישט קיין בעל־מלאכה. מע האָט שוין גערעדט דערפֿון נישט איין מאָל, וואָס וועט זיין פֿון מיר דער תּכלית. די מאַמע, מיין ברודער אליהו, אונדזער שכנה פּעסי און איר מאַן, משה דער איינבינדער. ער האָט חשק מיך נעמען צו דער אַרבעט. דערלאָזט נישט פּעסי. זי זאָגט, אַז פּייסי דער חזן, עליו השלום, האָט נישט פֿאַרדינט, אַז זיין זון זאָל זיין אַ בעל־מלאכה... איך האָב מיך פֿאַררעדט און גאָר פֿאַרגעסן פֿון דער חתונה. ס'איז שוין לאַנג נאָך דער חופּה. מע גרייט שוין צום טיש. ווייבער און מיידלעך טאַנצן אַ קאַדריל. איך האָב מיך אַריינגעפּלאָנטערט מיט מיינע הילצערנע הויזן אין מיטן. די וואָס קוקן ווי מע טאַנצט האָבן מיך גענומען וואַרפֿן איינער צום אַנדערן, ווי אַ פּילקע. „וואָס איז דאָס פֿאַר אַ פּריטשעפּע?” זאָגט איינער. „עפּעס אַ שלים־מזל!” זאָגט דער אַנדערער. „אַ רעשטל צו די צרות!” זאָגט אַ דריטער. דערזעט אונדזער שכנה און צעשרייט זיך (זי איז שוין הייזעריק ווי די וואַנט):

— צי איר זענט משוגע, צי חסר־דעה, צי גערירט, צי פֿונעם זינען, צי נישט ביי אַלע געדאַנקען? דאָס איז דאָך דעם חתנס ברודערל!!! . . .

אַהאַ! עס האָט זיי גענומען! אַוודאי האָט מען מיך אוועקגעזעצט ביים טיש גלייך מיט כּלהם צד. און ווייסט איר, מיט וועמען מע האָט מיך באַזעצט? אַז איר וועט זיין מיט אַכצן קעפּ, וועט איר אויך נישט טרעפֿן! מיט דער כּלהם שוועסטערל. יונה דעם בעקערס קליין טעכטערל. אַלטע הייסט זי. זי איז עלטער פֿון מיר סך־הכּל מיט איין יאָר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפֿגעבונדן פֿון אונטן מיט אַ סטענגעלע און זעען־אוים, ווי אַ געפּלאָכטענער בייגל. איך און אַלטע עסן פֿון איין טעלער נישט וויט פֿון חתן־כּלה. דער חתן, מיין ברודער אליהו, קוקט אויף מיר, איך זאָל זיצן ווי אַ מענטש, איך זאָל עסן מיט אַ גאָפּל און זאָל נישט כאַפּן, און זאָל אַכטונג געבן אויף דער נאָז. איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן? איך האָב קיין הנאה נישט פֿון דער וועטשערע. איך האָב פֿיינט, אַז מע קוקט אויף

מיר. צו די אַלע זאַכן טראָגט אָן דער גוטער יאָר אונדזער שכנה פּעסי.

— זאָלט איר זיין געזונט! — שרייט זי מיט אַלע כוחות צו דער מאַמען — טוט נאָר אַ קוק אַהער. פֿאַרוואָס זאָל נישט זיין קיין שידוך? . . . אַ זיווג מן השמים!

אויף איר הייזעריקן געשריי קומט אָן דער מחותן, יונה דער בעקער, אָנגעטאָן שבתדיק, און עס ווערט אַ שמועס, אַז איך און אַלטע זענען חתן־כּלה. יונה דער בעקער לאַכט מיט אַ האַלבן מויל. דאָס הייסט: די אייבערשטע ליפּ ביי אים לאַכט, די אונטערשטע וויינט. דער גאַנצער עולם קוקט אויף אונדז. מיר ביידע, איך און אַלטע, לאָזן אַראָפּ די אויגן אונטערן טיש און שטיקן זיך פֿאַר געלעכטער. בכדי איך זאָל נישט אויסשיסן, האַלט איך מיך צו ביי דער נאָז און בלאָז מיך אָן ווי אַ באַלאָן. נאָך אַ מינוט וועט דער באַלאָן פּלאַצן, און ס׳וועט זיין אַ סקאַנדאַל. אַ גליק, וואָס די כּלי־זמר טוען אַ זעץ אַ שיינעם ניגון, אַ וואָלאַך. דער גאַנצער עולם ווערט פֿאַרטראַכט. איך הייב־אויף דעם קאָפּ און דערזע די מאַמע מיטן געלן פֿרעמדן מלבוש און מיט דער זיידענער פֿאַטשיילע. זי טוט דאָס, וואָס אַלע מאָל: זי וויינט! איר ווייסט נישט, זי וועט אַמאָל אויפֿהערן צו וויינען? . . .

איך האָב אַ רײַכע שטעלע

א.

די מאַמע האָט מיר אָנגעזאָגט אַ בשורה, אַז איך האָב שוין אַ שטעלע. נישט חלילה ביי אַ בעל-מלאכה — אירע שונאים, זאָגט זי, װעלן דאָס נישט דערלעבן, אַז פּייסי דעם חזנס זון זאָל זיין אַ בעל-מלאכה. מיין שטעלע, זאָגט זי, איז אַ רייכע שטעלע, אַ גרינגע שטעלע. אַ גאַנצן טאָג װעל איך גיין אין חדר, אין תּלמוד-תּורה הייסט עס, און ביינאַכט װעל איך גיין שלאָפֿן צום אַלטן לוריע. דער אַלטער לוריע איז אַ גרױסער גביר, זאָגט זי. ער איז נאָר אַ קראַנקער, דאָס הייסט, אַזױ איז ער געזונט, עסט און טרינקט און שלאָפֿט, נאָר נישט ביינאַכט. ביינאַכט קען ער נישט שלאָפֿן. קיין אױג מאַכט זיך אים נישט צו. האָבן די קינדער מורא אים לאָזן איינעם אַליין ביינאַכט. דאַרף מען האָבן אַ מענטש זאָל זיין מיט אים. עס מעג זיין אַ קינד, אַבי אַ מענטש. אָװעקזעצן צו אים אַן אַלטן יידן פּאַסט נישט. אַ קינד — גאָרנישט, עלעהיי אַ קעצל. פֿינף רובל אַ װאָך האָבן זיי צוגעזאָגט, און װעטשערע פֿאַר דיר אַלע פֿאַרנאַכט, װען דו קומסט פֿון תּלמוד-תּורה (אַזױ זאָגט מיר די מאַמע מיינע). אַ גוטע װעטשערע, אַ נגידישע. װאָס ביי זיי פֿאַלט אַראָפּ קען עס זיין גענוג פֿאַר אונדז אַלע. גיי, מיין קינד, אין חדר, פֿאַרנאַכט װעסטו קומען, װעל איך דיך אָפּפֿירן אַהין. װעסט נישט האָבן קיין שום אַרבעט. אַ נגידישע װעטשערע און אַ געלעגער אױך אַ גוטן. און פֿינף רובל אַ װאָך. איך װעל דיר מאַכן אַ פּאָר מלבושימלעך, שטיװעלעך דיר קױפֿן.

דאַכט זיך, גוט — איאָ? װאָס זשע דאַרף מען װיינען? קען זי אָבער אַנדערש נישט, די מאַמע מיינע. װיינען מוז זי!

ב.

אין תּלמוד־תּורה גיי איך דערווייל אַזוי. לערנען לערן איך נישט. נישטאָ פֿאַר מיר קיין כּיתּה. העלף איך דער רביצין אין שטוב און שפּיל מיך מיט דער קאַץ. דער רביצינס אַרבעט איז נישט קיין שווערע אַרבעט. אויסקערן די שטוב, העלפֿן אַריינטראָגן האָלץ, גיין אַ גאַנג — ס'איז בלאָטע, ס'איז נישט קיין אַרבעט. אַבי נישט לערנען. לערנען איז ערגער. דערפֿאַר איז אָבער די קאַץ — אַ סך מער אַנגענעם. אַ קאַץ, זאָגט מען, איז אַ טמא. איך זאָג: ס'אַ ליגן. אַ קאַץ איז אַ ריינע חיה. אַ קאַץ, זאָגט מען, איז אַ מזיק. איך זאָג: ס'אַ ליגן. אַ קאַץ איז אַ צוגעלאָזטע זאַך. אַ הונט האָט אין זיך חניפֿה, אַ הונט דרייט מיטן עק. אַ קאַץ לאַשטשעט זיך, און אַז מע גלעט זי איבערן קעפּל, מאַכט זי צו די אייגעלעך און הייבט אָן מורקען. איך האָב ליב אַ קאַץ — וואָס קומט מיר דערפֿאַר? רעדט־זשע אָבער מיט זיי, מיט מיינע חברים, וועלן זיי אייך דערציילן טויזנט מעשׂות אַז מע האַלט אַ קאַץ, דאַרף מען וואַשן די הענט. אַז מע האַלט אַ קאַץ, שאַדט צום זכּרון. זיי ווייסן שוין נישט וואָס אויסצוטראַכטן. זיי האָבן אַ טבע — לאָז צוגיין צו זיי די קאַץ, דערלאַנגען זיי איר אַ שנייד מיטן פּוס אין זייט אַריין. איך קען נישט זען, ווי מע שלאָגט אַ קאַץ. לאַכן זיי פֿון מיר. ביי זיי איז נישטאָ קיין צער בעלי־חיים. איך רעד פֿון די קינדער, וואָס מיט מיר אין דער תּלמוד־תּורה. זיי זענען רוצחים. פֿון מיר לאַכן זיי. זיי רופֿן מיך: „די הילצערנע הויזן", און מיין מאַמע — די „קלאָגעדיקע", ווייל זי וויינט שטענדיק.

— אָט גייט דיין קלאָגעדיקע מאַמע! — זאָגן זיי צו מיר.

דאָס איז זי געקומען מיך אָפּנעמען פֿון חדר און אָפּפֿירן אויף מיין רייכער שטעלע.

ג.

אויפֿן וועג באַקלאָגט זיך די מאַמע, אַז איר איז ביטער און פֿינצטער (ביטער אַליין איז קאַרג). גאָט האָט איר געגעבן צוויי קינדער, און זי דאַרף זיין אַליין. מיין ברודער אליהו האָט, זאָגט זי,

חתונה געהאַט, קיין עין־הרע, זייער גוט, אַריין אין אַ שמאַלץ־גרוב. איז אָבער דער חסרון, וואָס דער שווער איז אַ גראָבער יונג. אַ בעקער, מ׳שטיינס געזאָגט. וואָס קאָן מען פאַרלאַנגען פון אַ בעקער? אַזוי טענהט מיט מיר די מאַמע, און מיר קומען אויף מיין רייכער שטעלע, צום אַלטן לוריע. דער אַלטער לוריע זיצט אין אַ קייזערלעכן פאַלאַץ. אַזוי זאָגט די מאַמע. אין אַ קייזערלעכן פאַלאַץ בין איך אַ בעלן זיין. דערווייל זענען מיר אין קיך. איך און די מאַמע. אין קיך איז אויך נישט מיאוס. דער אויוון איז ווייס און גלאַנצט, און די כּלים גלאַנצן, און אַלצדינג גלאַנצט. מע בעט אונדז זיצן. עס קומט אַרויס אַ ווייבל, אָנגעטאָן ווי אַ פּריצטע. זי רעדט מיט דער מאַמען און ווייזט אויף מיר. די מאַמע שאָקלט צו מיטן קאָפּ, ווישט אַלע מאָל די ליפּן און וויל נישט זיצן. איך זיץ דווקא יאָ. די מאַמע גייט אַוועק, זאָגט מיר אָן, איך זאָל זיך האַלטן ווי אַ מענטש. דערביי כאַפּט זי דערווייל אַ וויין און אַ וויש די אויגן. מאָרגן וועט זי קומען נאָך מיר און וועט מיך אָפּפירן, זאָגט זי, אין חדר אַריין. מע גיט מיר עסן. יויך מיט קוילעטש (אין דער וואָכן קוילעטש!) און פלייש — אַ גוזמא פלייש! אָפּגעגעסן, הייסט מען מיך גיין אַרויף. ווייס איך נישט, וואָס הייסט „אַרויף״? פירט מיך אָפּ די קעכין. חנה הייסט זי. זי האָט אַ לאַנגע נאָז. מע פירט מיך אַרויף אויף טרעפּ. די טרעפּ זענען אויסגעבעט מיט ווייכן. מיט באַרוועסע פיס איז אַ מחיה צו גיין. ס׳איז נאָך נישט רעכט נאַכט, און ביי זיי ברענען שוין לאָמפּן. אָן אַ שיעור לאָמפּן. די ווענט זענען אויסגעקלעפּט מיט צאַצקעס און מיט מענטשעלעך. די שטולן זענען באַדעקט מיט לעדער. די סטעליע איז צעמאָלט, ווי, להבדיל, אין בית־מדרש. נאָך שענער ווי אין בית־מדרש. מע האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ גרויסן אַלקער. דער אַלקער איז אַזוי גרויס, אַז ווען איך זאָל זיין איינער אַליין, וואָלט איך געלאָפן פון איין וואַנט ביז דער אַנדערער, אָדער איך וואָלט מיך גאָר אַנידערגעלייגט און געקאַטשעט זיך אויף דער סאַמעטענער קאָלדרע, וואָס איז אויסגעשפּרייט איבער דער גאַנצער ערד. אויף אַזאַ קאָלדרע דאַרף זיין נישט שלעכט צו קאַטשען זיך. שלאָפן דאַרף זיין אויך נישקשה־דיק.

ד.

אַ שיינער ייד, אַ הויכער, מיט אַ גרויער באָרד, מיט אַ ברייטן שטערן, אַ זיידענעם כאַלאַט, אַ יאַרמעלקע פֿון גאָלע סאַמעט, שטעק־שיך אויף די פֿיס אויך פֿון סאַמעט מיט בליטשקע אויסגענייט, — אַט דאָס איז דער אַלטער לוריע. ער זיצט איבער אַ גרויסן, גראָבן ספֿר. זאָגן זאָגט ער גאָרנישט, נאָר ער קייט די שפּיצן פֿון דער באָרד, קוקט־אַריין אין ספֿר, שאָקלט מיט אַ פֿוס און ברומט שטילערהייט צו זיך אַליין. אַ מאָדנער ייד אַט דער אַלטער לוריע. איך קוק אויף אים און טראַכט: ער זעט מיך, צי ער זעט מיך נישט? ווייזן ווייזט אויס, אַז ניין. ווארעם קוקן קוקט ער נישט, און געזאָגט האָט מען אים גאָרנישט. מע האָט מיך נאָר אַריינגעלאָזט אַהער און מע האָט פֿאַרשלאָסן די טיר פֿון יענער זייט. פּלוצעם רופֿט זיך אָן דער אַלטער לוריע, און קוקן קוקט ער אַלץ נאָך נישט אויף מיר:

— קומט אַהער, וועל איך אייך ווייזן אַ שטיקל רמב"ם.

צו וועמען רעדט ער דאָס? צו מיר? מיר זאָגט ער „איר"? איך קוק מיך אום אויף אַלע זייטן. אַחוץ מיר איז נישטאָ דאָ קיינער. דער אַלטער לוריע ברומט אוים נאָך אַ מאָל אויף זיין גראָבער שטים:

— קומט אַהער, וועט איר זען, וואָס דער רמב"ם זאָגט!

איך בין אַ בעלן צוצוגיין צו אים נאָענט.

— מיך רופֿט איר?

— אייך, אייך, וועמען דען?

אַזוי מאַכט צו מיר דער אַלטער לוריע און קוקט אין גרויסן בוך אַריין און נעמט מיך פֿאַר אַ האַנט און טייטלט מיט איין פֿינגער און גיט מיר צו פֿאַרשטיין וואָס דער רמב"ם זאָגט. און וואָס ווייטער, רעדט ער העכער און מיט אַלץ מער היץ. ער צעקאָכט זיך אַזוי שטאַרק, אַז ער ווערט אַזש רויט. ער דרייט מיטן גראָבן פֿינגער, און מיטן עלנבויגן דערלאַנגט ער מיר אַלע מינוט אין זייט אַריין און מאַכט צו מיר:

— נו, וואָס זאָגט איר? איאָ, עס איז גוט?

ס'זאָל זיין שטאַרק גוט — זע איך נישט. דעריבער שווייג איך. איך שווייג, און ער קאָכט זיך. ער קאָכט זיך, און איך שווייג. עס

הערט זיך אַ קלונג פון אַ שליסל פון יענער זייט. עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין די זעלביקע וואָס גייט פּריציש אָנגעטאָן. זי גייט-צו צום אַלטן לוריע און רעדט אים גלייך אין אויער אַריין. הפּנים, ער איז אַ טויבער. אַנישט — וואָס דאַרף זי שרייען? זי זאָגט אים, ער זאָל מיך אַפּלאָזן, וואָרעם איך דאַרף שוין שלאָפן. זי נעמט מיך צו פון זיינע הענט און באַלייגט מיך אויף אַ סאָפע מיט „שפּרינ-זינעס”. דאָס בעטגעוואַנט איז ווייס אַזוי ווי שניי. אַ קאָלדרע אַ זיידענע, אַ ווייכע — טעם גן-עדן! די וואָס גייט פּריציש אָנגעטאָן דעקט מיך איין, גייט אַוועק און פאַרשליסט די טיר פון יענער זייט. דער אַלטער לוריע גייט-אַרום איבער דער שטוב, די הענט פאַרלייגט אַהינטער, קוקט-אַראָפּ צו זיך אויף די שיינע שטעק-שיך, און ברומט, און באַמקעט, און מאַכט עפּעס מאָדנע מיט די ברעמען. מיר קלעפּן זיך די אויגן. איך וויל שלאָפן. פּלוצעם גייט-צו צו מיר דער אַלטער לוריע און זאָגט מיר:

— דו ווייסט? איך וועל דיך אויפעסן.

איך קוק אויף אים און פאַרשטיי נישט וואָס ער זאָגט.

— שטיי אויף, איך וועל דיך אויפעסן.

— וועמען? מיך?

— דיך! דיך! איך מוז דיך אויפעסן! אַנדערש קאָן דאָס נישט זיין!

אַזוי זאָגט דער אַלטער לוריע. ער גייט אַרום איבער דער שטוב, האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ, די הענט אַרונטער, דעם שטערן פאַר-קנייטשט. ער רעדט אָבער אַלע מאָל שטילער, צו זיך אַליין. איך הער זיך צו צו איטלעכס וואָרט. קוים וואָס איך כאַפּ דעם אָטעם. ער אַליין פרעגט ביי זיך און ענטפערט זיך אַליין. אָט וואָס דער אַלטער לוריע זאָגט:

— דער רמב"ם זאָגט, אַז די וועלט איז נישט קיין קדמון. פון וואַנען איז געדרונגען? ווייל אַ סיבה מוז האָבן אַ מסבב! מיט וואָס קען איך דאָס באַווייזן? מיט מיין רצון. ווי אַזוי? אָט וויל איך אים אויפעסן, עס איך אים אויף. איי וואָס? רחמנות? עס קער זיך גאָר נישט אָן. איך טו מיין רצון. דער רצון איז נישט דער תכלית. איך עס אים אויף. איך וויל אים אויפעסן. איך מוז אים אויפעסן!..

ח.

אַ גוטע בשורה האָט ער מיר אָנגעזאָגט, אָט דער אַלטער לוריע. ער מוז מיך אויפּעסן! וואָס וועט די מאַמע זאָגן? עס פאַלט־אָן אויף מיר אַ פחד. עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. די סאָפע, וואָס איך ליג אויף איר, איז אָפּגערוקט פון דער וואַנט. ביסלעכווייז רוק איך מיך צו דער וואַנט און גליטש מיך אַראָפּ אויף דער ערד, צווישן סאָפע און צווישן וואַנט. עס קלאַפּט מיר אַ צאָן אָן אַ צאָן. איך הער מיך איין און וואַרט, ווען וועט ער מיך עסן. און ווי אַזוי? שטילערהייט רוף איך די מאַמע און פיל, ווי נאַסע טראָפּנס קאַטשען זיך מיר איבער די באַקן, פון די באַקן אין מויל אַריין. די טראָפּנס זענען געזאַלצן. איך האָב קיין מאָל אַזוי נישט געבענקט נאָך דער מאַמען, ווי איצט. נאָך מיין ברודער אליהו בענק איך אויך, נאָר נישט אַזוי. און אין דעם טאַטן דערמאָן איך מיך, וואָס איך זאָג נאָך אים קדיש. ווער וועט נאָך מיר זאָגן קדיש, אַז דער אַלטער לוריע וועט מיך אויפּעסן?...

הפנים, איך בין גוט געשלאָפן. וואָרעם אַז איך כאַפּ מיך אויף, קוק איך מיך אַרום, וואו בין איך אין דער וועלט? איך טאַפּ די וואַנט, איך טאַפּ די סאָפע, איך שטעק אַרויס מיין קאָפּ — אַ גרויסער, אַ ליכטיקער אַלקער. סאַמעטענע קאָלדרעס אויף דער ערד. די ווענט אויסגעקלעפּט מיט מענטשעלעך. די סטעליע — ווי להבדיל אין בית־המדרש. דער אַלטער לוריע זיצט נאָך אַלץ איבער יענעם גרויסן ספר, וואָס ער רופט אים רמב"ם. מיר געפעלט דער נאָמען „רמב"ם". עס קומט אויס ביי מיר ווי „בימבאָם". פּלוצעם דערמאָן איך מיך אַז דער אַלטער לוריע האָט מיך ערשט נעכטן געוואָלט אויפּעסן. איך האָב מורא, ער זאָל מיך נישט דערזען און ווידער וועלן עסן. באַהאַלט איך מיך צוריק צווישן וואַנט און צווישן סאָפע און שווייג. עס עפנט זיך די טיר מיט אַ קלונג פון יענער זייט. עס קומט־אַריין אַלץ יענע, וואָס גייט אָנגעטאָן ווי אַ פּריצטע. נאָך איר גייט די קעכין, וואָס מע רופט זי חנה, מיט אַ גרויסן בעקן. אויפן בעקן שטייען קריגעלעך מיט קאַווע, הייסע מילך און פּוטערבולקעס פרישע.

— וואו איז דאָס בחורל? — פרעגט חנה און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן. זי דערזעט מיך צווישן וואַנט און צווישן סאָפע.

— ביסט אַ רעכטער שייגעץ, ווי איך זע! וואָס טוסטו דאָ? קום אַראָפּ מיט מיר אין קיך. דאָרט וואַרט אויף דיר די מאַמע.

איך טו אַ שפּרונג־אַרויס פֿון מיין באַהעלטעניש און לויף־אַראָפּ איבער די אויסגעבעטע טרעפּ מיט די באָרוועסע פֿיס און זינג מיר אונטער צום טאַקט: ראַמבאַם, בים־באַם! בים־באַם, ראַם־באַם! — ביז איך קום אין קיך אַריין.

— כאַפּט זיך נישט! — זאָגט חנה די קעכין צו דער מאַמען — לאָז ער אויסטרינקען כאָטש אַ גלעזל קאַווע מיט אַ פּוטער־געבעקס! און איר אַליין, נישקשה, מעגט אויך נעמען אַ גלעזל קאַווע. דער גוטער יאָר וועט זיי נישט נעמען. זיי האָבן געגוג.

אַזוי זאָגט חנה די שוואַרצע, און די מאַמע דאַנקט איר און זעצט זיך אַוועק, און מע דערלאַנגט אונדז הייסע שמעקעדיקע קאַווע מיט פֿרישע פּוטער־געבעקס.

איר האָט אַ מאָל געגעסן אייער־קיכלעך מיט צוקער? — אָט דאָס זענען די נגידישע פּוטער־געבעקסלעך. און אפֿשר נאָך בעסער. דעם טעם פֿון דער קאַווע קאָן איך אייך נישט באַשרייבן. טעם גן־עדן! די מאַמע האַלט דאָס גלאָז און זופּט און קוויקט זיך און גיט מיר פֿון איר פּוטער־געבעקסל העכער האַלב. דערזעט חנה די קעכין און מאַכט אַ געוואַלד, גלייך ווי מע האָט זי געקוילעט.

— וואָס טוט איר דאָס? עסט, עסט, ס׳איז דאָ גענוג!

און חנה די קעכין גיט מיר נאָך אַ פּוטער־געבעקסל. האָב איך שוין צוויי מיט אַ האַלבן. איך הער מיך צו צו זייער שמועס. דער שמועס איז מיר באַקאַנט. די מאַמע קלאָגט זיך אויף איר מזל. אַן אלמנה, צוויי קינדער, איינער אין אַ שמאַלץ־גרוב, דער אַנדערער נעבעך אַזוי. איך וואָלט וועלן וויסן, ווי אַזוי איז דאָס מיין ברודער אליהו אין אַ שמאַלץ־גרוב? אַ גרוב מיט שמאַלץ? תּמיד פֿליישיק? חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקלט מיטן קאָפּ. נאָכדעם הייבט אָן חנה רעדן, קלאָגן זיך אויף איר מזל, וואָס זי דאַרף זיין ביי יענעם. זי איז אַ טאַטנס אַ קינד. איר טאַטע איז געווען אַ ייד אַ בעל־הבית, איז ער אָפּגעברענט געוואָרן. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבן קרענקען. נאָכדעם איז ער געשטאָרבן. איר טאַטע, זאָגט זי, זאָל אַצינד אויפֿשטיין און געבן אַ קוק אויף זיין חנהן ווי זי שטייט ביי אַ פֿרעמדן

אויוון! זי קאָן זיך נישט באַקלאָגן. דאַנקען גאָט דערפֿאַר. זי האָט אַ גוטע שטעלע. איין חסרון — דער אַלטער בעל־הבית איז אַ ביסל....

וואָס „אַ ביסל" — ווייס איך נישט. חנה ווייזט עפּעס מיטן פֿינגער אויפֿן שטערן. די מאַמע הערט־אויס חנהן, שאָקלט מיטן קאָפּ. נאָכדעם הייבט־אָן ווידער די מאַמע רעדן. חנה הערט־אויס די מאַמע, שאָקלט מיטן קאָפּ. אויפֿן וועג גיט זי מיר מיט נאָך אַ פּוטער־געבעקסל און איך ווייז די יינגלעך אין תלמוד־תורה. זיי רינגלען מיך אַרום און קוקן מיר אין די אויגן, ווי איך עס. הפּנים, ביי זיי איז דאָס אַ גאַנצער אַנטיק? איך גיב זיי אַלעמען צו קליינע שטיקלעך. זיי לעקן די פֿינגער.

—וואו האָסטו גענומען אַזאַ מאכל?

איך שטופּ אָןביידע באַקן, שטעל זיך אַוועק אַקעגן זיי מיט די הענט אין די טיפֿע קעשענעס פֿון מיינע הילצערנע הויזן און קיי און שלינג און טאַנץ־אונטער אויף מיינע באָרוועסע פֿיס אָן ווערטער, ווי איינער רעדט:

— עך, קבצנישע טאַרבעס וואָס איר זייט! אַ טייערע מציאה פּוטער־געבעקס, כאַ־כאַ־כאַ! איר זאָלט נאָך פּרובירן מיט קאַווע, וואָלט איר ערשט דעמאָלט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט! . . .

◆

כיתה (קיטע) — גרופּע, קלאַס.
טמא (טאָמע) — אומריין.
חניפה (כניפע) — אונטערטעניק.
גוזמא (גוזמע) — אַ סך,
רמב"ם — רבי משה בן מימון, איז געווען אַ גרויסער ייִדישער געלערנטער, פֿילאָזאָף און דאָקטער, געלעבט אין צוועלפֿטן יאָרהונדערט.
קדמון (קאַדמוין) — פֿון דער פֿריסטער צייט, פֿון גאָר, גאָר אַמאָל, אויך —אַ געלערנטער פֿון פֿאַרצייטן.

אַ שמאַלץ־גרוב

א.

דאָס איינציקע שטיקל גליק, וואָס האַלט מיין מאַמע אויף די פּיס, איז דאָס, וואָס מיין ברודער אליהו איז, דאַנקען גאָט, גוט. ער האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין אַ שמאַלץ־גרוב. אַזוי זאָגט די מאַמע מיינע, און פֿאַר גרויס נחת כאַפּט זי אַ וויש די אויגן, ווי איר שטייגער איז. זי האָט אים שוין פֿאַרזאָרגט, זאָגט זי, אויף אייביק. איר שנור, זאָגט זי, איז אַפּילו נישט קיין איי־איי־איי (איך מיין אויך אַזוי !). האָט אים אָבער גאָט צוגעשיקט דערפֿאַר אַ רייכן שווער. ער איז אַ בעקער. יונה רופֿט מען אים, יונה דער בעקער. דאָס הייסט, ער אַליין באַקט נישט. באַקן באַקן אַנדערע. ער קויפֿט נאָר מעל און פֿאַרקויפֿט ברויט. פּסח באַקט ער מצות פֿאַר דער גאַנצער שטאָט. ער איז צו בעקעריי אַ ברען, און דערצו איז ער אַ בייזער ייד — סכּנות. איך מעג זאָגן, אַז ער איז אַ רוצח. ער האָט מיך איינמאָל געכאַפּט, בשעת איך בין געווען צו גאַסט ביי מיין ברודער אליהו און האָב מיך מכבד געווען מיט אַן אייער־בייגל. דער בייגל איז געווען אַ פֿרישער, אַ וואַרעמער. נאָר וואָס פֿונעם אויוון. האָט דער רוח באַדאַרפֿט אָנ־טראָגן יונה דעם בעקער. איר זאָלט געווען זען זיין רציחהדיק פּנים מיט זיינע גזלנישע אויגן ! פֿון דעמאָלט אָן גיי איך נישט מער אַהין. מיין פֿוס וועט שוין דאָרט נישט זיין מער, איך זאָל וויסן גאָלד ! אַ ייד זאָל האָבן אַ טבע אָננעמען פֿאַרן קאָלנער און אַרויסוואַרפֿן אויף יענער זייט טיר, און נאָך געבן גוטע דריי סטוסאַקעס פֿון הינטן ! איך האָב עס דערציילט דער מאַמען, איז זי באַלד אַוועקגעלאָפֿן אַהין — זי האָט אים געוואָלט אָפּשפּילן אַ חתונה, ווי אים קומט. האָט אָבער מיין ברודער אליהו נישט דערלאָזט. ער האָט איר אָפּגעגעבן געדרעבט. ער האָט געזאָגט דער מאַמען, אַז ער האָט דורך מיר

בזיונות. אלע מאָל, ווען איך קום צו אים, עס איך, זאָגט ער, בייגל. ער וועט מיר בעסער געבן, זאָגט ער, אַ קאָפּיקע און לאָם איך גיין ערגעץ אַנדערש זיך קויפֿן אַ בייגל. זאָגט אים די מאַמע, אַז ער האָט אויף מיר קיין קאַפּ רחמנות נישט, אַז עס אַרט אים נישט, וואָס דאָס קינד איז אַ יתום. זאָגט איר מיין ברודער אליהו, אַז מע קאָן זיין אַ יתום און מע טאָר נישט כאַפּן קיין בייגל פֿון אַ פֿרעמדן אויוון. זאָגט אים די מאַמע, ער זאָל רעדן אַ ביסל שטילער. זאָגט איר מיין ברודער אליהו, אַז ער וועט דווקא שרייען הויך, בכדי אַלע זאָלן וויסן, אַז איך בין אַ גנב. דאָס וואָרט „גנב" קאָן די מאַמע נישט הערן. זי ווערט אַלערליי פֿאַרבן און זאָגט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל נישט פֿאַרגעסן, אַז עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט. מיט גאָט שפּילט מען זיך נישט. גאָט וועט נישט שווייגן. ער איז אָן אבי-יתומים. ער וועט זיך אָננעמען פֿאַר אַ יתום. נישקשה, ער איז אַ גרויסער גאָט. ער קאָן. אַז גאָט וויל, קאָן יונה דער בעקער נישט פֿאַרמאָגן וואָס אַ בייגל איז ווערט! . . . אַזוי זאָגט-אָפּ די מאַמע צו מיין ברודער אליהו. זי נעמט מיך פֿאַר אַ האַנט, טוט אַ קלאַפּ מיט דער טיר, און מיר גייען אַהיים.

ב.

הערט איר, הפּנים, אַז מיט גאָט טאָר מען זיך טאַקע נישט שפּילן. איר ווילט וויסן וואָסער אַ סוף יונה דער בעקער האָט געהאַט ? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז ער אַליין באַקט נישט. באַקן באַקן אַנדערע. עפּעס צוויי יידן שוואַרצע מיט דריי ווייבער פֿרעמדע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע, מיט רויטע וואַרעמע פּאַטשיילקעס אויפֿן קאָפּ (כאָטש אין דרויסן איז אַ היץ — סכנת נפֿשות!). האָט זיך געטראָפֿן אַ מעשה. נישט אַיין מעשה, נאָר עטלעכע מעשות. דער עולם האָט זיך געקלאָגט, אַז מע געפֿינט אין די בולקעלעך פֿאָדעם, און טאַשמעס, און טאַראַקאַנעס, און שטיקלעך גלאָז. איינער אַ קריסט האָט געבראַכט צו טראָגן צו דעם בעקער אַ גאַנצן פּאַק מיט האָר, שוואַרצע האָר. פֿאַר אַ קריסט האָט זיך יונה דער בעקער איבערגעשראָקן. ובפֿרט דער קריסט האָט געסטראַשעט מיט פּאָליציי. מע האָט זיך

גענומען צו די בעקערס, פֿאַרגלייכן וועמענס האָר. די מאַנצבילן האָבן געזאָגט אויף די ווייבער. די ווייבער האָבן געזאָגט אויף די מאַנצ־בילן. די ווייבער האָבן געטענהט, אַז זיי האָבן אַלע גלעע האָר. די מאַנצבילן האָבן געטענהט: וואו האָט איר געזען ביי מאַנצבילן אַזעל־כע לאַנגע האָר? ביז די ווייבער האָבן זיך צעקריגט. און אַז די ווייבער האָבן זיך צעקריגט, איז מען געוואָר געוואָרן שיינע זאַכן: איינע האָט פֿאַרלאָרן אַ זאָקנבענדל אין דער חלה. איינע האָט פֿאַר־קנאָטן אין טייג אַ באַנדאַזש פֿון אַ קראַנקן פֿינגער. נאָך איינע פֿלעגט זיך לייגן אַלע ביינאַכט צוקאָפּנס די אויפֿגעוויירעצנע חלה. זי האָט געשוואָרן מיט אַלע שבועות פֿון דער וועלט, אַז ס׳איז שקר וכזב. סך הכּל האָט זיך דאָס געטראָפֿן איין מאָל, אָדער, העכסטנס, צוויי מאָל. זי האָט נישט געהאַט קיין קישן...

די גאַנצע שטאָט האָט זיך געוויגט. יונה דער בעקער האָט נע־בעך געהאַט דאָס לויפֿעניש. עס האָט נישט געהאָלפֿן קיין שום רבונו־של־עולם. מע האָט נישט געוואָלט נעמען זיין געבעקס אין די הענט אַריין! כאַטש וואַרף עס אַרויס פֿאַר די הינט!! אַ מצווה אויף אים!!

ג.

יונה דער בעקער איז אָבער אַ יונג מיט ביינער. ער האָט צע־טריבן די בעקערס, די יידן מיט די ווייבער, און האָט צוגענומען אַנ־דערע בעקערס. שבת האָט ער געלאָזט אויסרופֿן אין אַלע שולן, אַז ער האָט צוגענומען נייע בעקערס, און אַז פֿון היינט אָן און ווייטער גיט ער אַכטונג אַליין, ס׳זאָל זיין ריין און ציכטיק. ער איז ערב מיט צען רובל שטראָף, טאָמער געפֿינט מען ביי אים אין דער חלה איין האָר אַפֿילו. פֿון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבן לייזן געלט. דער עולם האָט געזוכט האָר ביי אים אין די געבעקס און מע האָט דווקא נישט געפֿונען. אַפֿילו אַז מע האָט יאָ עפּעס געפֿונען און מע האָט אים געבראַכט, האָט ער אַרויסגעטריבן. ער האָט געזאָגט, אַז דאָס האָט מען אומיסטן אַריינגעלייגט, בכדי צו באַקומען די צען רובל שטראָף. מע ווייסט די מעשׂות!... אַ רעכטער חברה־מאַן אַט דער יונה

דער בעקער! גאָט האָט אָבער געוואָלט זיך אָפּרעכענען מיט אים, האָט ער אים צוגעשיקט אַ נייעם אומגליק. איין מאָל, אין אַ שיינעם פֿרימאָרגן זענען אַלע זיינע בעקערס אויפֿגעשטאַנען, צונויפֿגענומען די קלומקעס און זענען אַוועק. זיי וועלן מער נישט באַקן ביי אים פֿאַר קיין געלט. סיידן ער וועט זיי העכערן דעם פּרייז אויף אַ קערבל אַ וואָך, און וועט זיי לאָזן אויף ביינאַכט אַהיים שלאָפֿן, און וועט זיי נישט שלאָגן מיט די הענט גלייך אין די ציין אַריין. ביי יונה דעם בעקער איז אַזאַ טבע: באַלד עפּעס — גיט ער מיט די הענט אין די ציין אַריין. יונה איז געוואָרן אָנגעצונדן. ער איז שוין אַ בעל-הבית פֿון היפּשע עטלעכע יאָר, האָט זיך אים נאָך נישט געטראָפֿן, אַז אַ בעל-מלאכה זאָל גאָר זאָגן אַ דעה, ווי אַזוי צו שלאָגן זיך! פֿון העכערן דעם פּרייז איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדן. ער קאָן קריגן צען אַנדערע אויף זייער אָרט. אַ טייערע מציאה אַרבעטער! קאָרג מענטשן שטאַרבן פֿון הונגער? ער איז אַוועק זוכן בעקערס. נישטאָ קיין בעקערס. קיינער וויל נישט גיין. וואָס איז די מעשה? אַלע בעקערס האָבן זיך געמאַכט יד-אחת. זיי וועלן צו אים נישט גיין, ביז ער וועט נישט צונעמען אַלע פֿריערדיקע בעקערס, און ביז ער וועט נישט מקיים זיין אַלע דריי זאַכן: 1) אַ קערבל אַ וואָך. 2) ביינאַכט אַהיים שלאָפֿן. 3) נישט שלאָגן זיך מיט די הענט אין די ציין . . . שיין געווען אָנצוקוקן, ווי יונה האָט זיך געקאַכט, געפּינעט, געקלאַפּט מיט די הענט אין טיש און געשאָלטן זיך. איי, האָב איך געהאַט אַ נקמה! נאָר דאָס איז נאָך גאָרנישט אַקעגן דעם, וואָס ס'איז געווען ווייטער.

ד.

אַ הייסער זומער-טאָג. נאָר וואָס זענען אויפֿגעקומען דיניעס מיט קאַווענעס (אַרבוזעס). דאָס איז די בעסטע צייט אין יאָר. שפּעטער אַ ביסל הייבן זיך אָן די ווייענדיקע טעג. גאָט זאָל מיך נישט שטראָפֿן פֿאַר די רייד — איך האָב פֿיינט די ווייענדיקע טעג. איך האָב בעסער ליב, אַז ס'איז פֿריילעך. און וואָס קאָן זיין פֿריילעכער פֿון אַ פֿולן מאַרק מיט דיניעס און מיט קאַווענעס? אומעטום וואו איר טוט

זיך אַ קער, איז אָדער דיניעס, אָדער קאַווענעס. די דיניעס זענען געל און שמעקן ווי אתרוגים. די קאַווענעס זענען רויט (אינעווייניק), ווי פֿייער, און קערלעך האָבן זיי שוואַרצע, און די זיסקייט זייערע איז ווי אַ גוטער האָניק. מיין מאַמע האַלט נישט פֿון קאַווענעס. זי זאָגט, אַז דיניעס זענען שפּאָרעוודיקער. אַז זי קויפֿט, זאָגט זי, אַ דיניע, האָט זי אויף צוויי טעג פֿאַר אונדזביידן — אויף אָנבייסן, אויף וואַר־מעס און אויף וועטשערע. און אַ קאַווענע, זאָגט זי, איז אַ נאַשעריי: פּויזשעט נאָר אָן אַ פֿולן בויך מיט וואַסער. איך מיין, אַז זי האָט אַ טעות. איך זאָל זיין אַ קייסער, וואָלט איך אַ גאַנץ יאָר געגעסן קאַ־ווענע מיט ברויט. עס מאַכט נישט אויס, וואָס ס'איז דאָ אין זיי אַ סך קערלעך. אַ גוטע קאַווענע אַז מע טוט אַ רעכטן טרייסל, טוען די קערלעך אַ פֿאַל אַרויס — און דעמאָלט עסט וויפֿל איר ווילט אַליין! אָהאָ! זעט נאָר, איך האָב זיך אַזוי פֿאַררעדט פֿון די קאַווענעס, אַז איך האָב פֿאַרגעסן פֿון וואָס איך האָב אָנגעהויבן. איך האַלט ביי מיין ברודער אליהום שווער, יונה דעם בייגל־בעקער. ס'איז געקומען אויף אים אַ רעכטע מפּלה. קיינער האָט זיך אויף אַזעלכעס נישט געריכט. שטעלט אייך פֿאָר, מיר זיצן מיט מיין מאַמען ביים טיש און עסן וואַרמעס: דיניע מיט ברויט. עפֿנט זיך די טיר און עס קומט אַריין מיין ברודער אליהו מיט אַ חומש אין האַנט, דעם טאַטנס חומש. נאָך אים שלעפּט זיך נאָך זיין ווייב ברכה. אין איין האַנט האַלט זי אַ פּוטערנעם קאַלנער מיט ווייִדעלעך, אין דער אַנדערער האַנט — אַ פּאַרעווען „דורכשלאַג". איר ווייסט נישט, וואָס הייסט אַ דורכ־שלאַג? אַזאַ כּלי, וואָס מע זייט־אָפּ די לאָקשן. מיין ברודער אליהו איז טויט, ווי די וואַנט. מיין שווענערין ברכה איז רויט, ווי אַ העליש פֿייער.

— שוויגער, מיר זענען געקומען צו אייך. — זאָגט מיין שוועגע־רין ברכה.

— מאַמע, מיר זענען קוים אַרויס מיטן לעבן — זאָגט מיין ברודער אליהו.

און ביידע זעצן זיך אַוועק וויינען, און די מאַמע העלפֿט זיי אונטער. וואָס האָט זיך געטראָפֿן? אָפּגעבערענט געוואָרן? אַרויס־געטריבן? עס הייבט זיך גאָר נישט אָן! מיין ברודער אליהום

שווער, יונה דער בעקער, האָט זיך געשטעלט. אָנגעזעצט הייסט דאָס ביי אונדז. זענען געקומען די בעלי־חובות און האָבן אים אָפּגעשריבן פֿון קאָפּ ביז פּיס. זיי האָבן צוגענומען ביי אים ביז א פֿאָדעם. אַלץ, וואָס אין שטוב, און אַפילו די שטוב אַליין אויך, נאָך מיט וואָסערע בזיונות! מע האָט אים געבעטן מחילה, ער זאָל אָפּרייניקן די שטוב. דאָס הייסט, מע האָט אים אַרויסגעוואָרפֿן, זאָגט ער, אויף דריי שפּענדלעך.

— ווי איז מיר! — זאָגט די מאַמע און ברעכט די הענט. — וואו איז אַהינגעקומען זיין געלט? ער איז דאָך געווען אַזאַ נגיד!

ענטפֿערט איר מיין ברודער אליהו, אַז, ערשטנס, איז ער גאָר נישט געווען אַזאַ נגיד. און צווייטנס . . . דאָ מישט זיך אַריין מיין שוועגערין ברכה, אַז איר טאַטע איז דווקא יאָ געווען א נגיד. חוץ זיין שאַדן אויף איר געזאָגט געוואָרן כאָטש האַלב. נאָר וואָס דען? איר חתונה האָט אים אָפּגעקאָסט אַן אוצר! זי האָט ליב רעדן פֿון איר חתונה. אַלע מאָל, ווען זי קומט צו אונדז, הערט איר נאָר פֿון איר חתונה. אַזאַ חתונה, ווי איר חתונה, איז נישט געווען, זאָגט זי, אויף דער גאַנצער וועלט. דאָס געבעקס, וואָס אויף איר חתונה, די געבראָטנס וואָס אויף איר חתונה, די טאָרטן מיט די לעקעכער, מיט די שטרודלען, מיט די מלכות־ברויטלעך, מיט די איינגעמאַכטסן וואָס אויף איר חתונה! . . . . דערווייל איז זי געבליבן ווי זי שטייט און גייט, מיט א פֿוטערן קעלנערל און מיט א פֿאַרעוועץ דורכשלאָג. דעם נדן, וואָס איר פֿאָטער האָט צוגעזאָגט, שמועסט מען נישט, אַז ס'איז פֿאַרפֿאַלן. מיין ברודער אליהו האָט נאָך געהאַט רווחים: מע האָט אים אָפּגעשריבן זיינע שבתדיקע מלבושים, מיטן טלית, מיטן בעטגע־וואַנט. דעם זייגער אויך. ער איז געבליבן ווי אויפֿן וואַסער. מיין מאַמע האָט איינגעלייגט די וועלט. סטייטש, אַזאַ אומגליק! ווער האָט זיך געקענט ריכטן! איר האָבן דאָך אַלע מקנא געווען אויפֿן שידוך! הפנים, לייט האָבן איר א גוט אויג געגעבן, אָדער זי אַליין האָט אים דעמאָלט מיט איר מויל פֿאַרשאַלטן . . . ווי אַזוי די מעשה איז, איר האָט דאָס געטראָפֿן, זאָגט זי, מער פֿון אַלעמען. א שמאַלץ־גרוב האָט זיך איר פֿאַרגלוסט!

— די שמאַלץ רינט־אויס, די גרוב בלייבט איבער. זיי דערווייל ביי מיר, מיין קינד, ביז גאָט וועט רחמנות האָבן . . .

אַזוי זאָגט די מאַמע און טרעט־אָפּ דער שנור איר בעט, דאָס איינציקע שטיקל מעבל, וואָס ביי אונדז איז שטוב.

♦

רצון (ראָצן) — ווילן.
פּריצה (פּריצע) — אַ פרוי, וואָס גייט שיין אָנגעטאָן, אויס־געפּוצט, אויך Noblewoman
אבי יתומים (אָווי יעסוימים) — אַ פאָטער פון יתומים.
טאַראַקאַנעס — Cockroaches
זשמוט — אַ פּאַק.
שקר וכזב (שעקער וועקעזעוו) — אַ ליגן.
ערב זיין (אָרעוו זיין) — גוט זאָגן, גאַראַנטירן.
זאגן א דעה (דייע) — זיך אַריינמישן אין יענעמס געשעפטן.
יד אחת (יאַד אַכאָס) — איין האַנט, אָפּגעמאַכט.
פוזשעט אן — פּילט אָן.
בעלי חובות (באַליי כויוועס) — מענטשן, וואָס עס קומט זיי געלט.
נעבעטן מחילה (מעכילע) — זיך אַנטשולדיקט.
נעהאט רווחים (רעוואָכים) — געהאַט פּאַרדינסטן.

מיין ברודער אליהוס געטראַנק

א.

„פֿאַר איין רובל—הונדערט רובל! הונדערט רובל אַ מאָנאַט און מער קען פֿאַרדינען יעדער איינציקער, ווער עס וועט זיך באַקענען מיטן אינהאַלט פֿון אונדזער בוך, וואָס קאָסט סך הכל איין רובל מיט פּאָרטאָ. לויפֿט, קויפֿט! סטאַפּט, כאַפּט — איר וועט פֿאַרשפּעטיקן!”

אָט אַזאַ מין זאַך האָט אויסגעלייענט ערגעץ אויף די בלעטער מיין ברודער אליהו באַלד ווי ער איז אַראָפּ פֿון קעסט. און אַראָפּ פֿון קעסט איז מיין ברודער אליהו נישט דערפֿאַר, ווייל עס איז אים „אויסגעגאַנגען די יאָרן”. צוגעזאָגט האָט מען אים, אייגנטלעך, קעסט גאַנצע דריי יאָר, און געהאַלטן האָט מען אים אַפֿילו נישט קיין דריי פֿערטל יאָר. עס האָט זיך מיט זיין רייכן שווער געטראָפֿן אַן אומגליק. יונה דער בעקער האָט אַנגעזעצט און איז געוואָרן פֿון אַ נגיד אַ קבצן. פֿון וואַנען דער בראָך איז געקומען — האָב איך אייך שוין דערציילט. צוויי מאָל איין זאַך דערצייל איך קיינמאָל נישט, סיידן מע בעט מיך. איצטיקס מאָל וועט נישט העלפֿן קיין בעטן אויך, ווייל איך בין זייער פֿאַרנומען. איך פֿאַרדין געלט. איך טראָג אַרום אַ געטראַנק, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט אים אַליין מיט זיינע אייגענע הענט. ער האָט זיך אויסגעלערנט מאַכן דאָס פֿון אַ בוך, וואָס קאָסט סך הכל איין רובל, און פֿאַרדינען קען מען מיט דעם הונדערט רובל אַ חודש און מער. מיין ברודער אליהו, וויבאַלד ער האָט נאָר איבערגעלייענט, אַז ס'איז דאָ אַזאַ בוך אויף דער וועלט, אַזוי האָט ער באַלד אַוועקגעשיקט אויף דער פּאָסט אַ קערבל (דאָס לעצטע קערבל) און האָט אָנגעזאָגט דער מאַמען אַ בשורה, זי זאָל נישט זאָרגן מער.

— מאַמע! דאַנקען גאָט, מיר זענען געהאָלפֿן. מיט פּרנסה

זענען מיר שוין פֿאַרזאָרגט אַט אַזוי ווייט (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפֿן האַלדז).

— וואָס איז דען? — פֿרעגט די מאַמע. — האָסט געקראָגן אַ שטעלע?

— נאָך בעסער פֿון אַ שטעלע! — ענטפֿערט איר מיין ברודער אליהו, און די אויגן ביי אים לייכטן. הפּנים, פֿון גרויס שמחה. ער הייסט איר ווארטן נאָך עטלעכע טעג, ביז דאָס בוך וועט אים אָנקומען.

— וואָסער בוך? — פֿרעגט אים די מאַמע.

ס'איז שוין איין מאָל אַ בוך! — זאָגט איר מיין ברודער אליהו און פֿרעגט זי, אויב זי וועט זיין צופֿרידן מיט הונדערט רובל אַ חודש. לאַכט פֿון אים די מאַמע און זאָגט אים, אַז זי וואָלט געווען צופֿרידן מיט הונדערט רובל אַ יאָר, אַבי זיכערע. ענטפֿערט איר דערויף מיין ברודער אליהו, אַז ביי איר איז צו אַ קליינע השגה, און ער לאָזט זיך גיין אויף דער פּאָסט. אַלע טאָג גייט ער אויף דער פּאָסט און פֿרעגט ויך נאָך אויפֿן בוך. שוין העכער אַ וואָך, אַז ער האָט אַוועקגעשיקט דאָס קערבל, און קיין בוך איז נישטאָ! דערווייל דאַרף מען לעבן. „די נשמה אויסשפּייען קען מען נישט". אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פֿאַרשטיי נישט, ווי אַזוי שפּייט מען דאָס אויס אַ נשמה?

ב.

שאַט, שוין דאָ דאָס בוך! מיר האָבן דאָס נאָר אויסגעפּאַקט, האָט מיין ברודער אליהו זיך אַוועקגעזעצט לייענען דאָס בוך. וויי־וויי, וואָס ער האָט דאָרטן אויסגעלייענט! וויפֿל סגולות אויף צו מאַכן געלט דורך פֿאַרשיידענע רעצעפּטן! אַ רעצעפּט אויף צו פֿאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך מאַכן די בעסטע טינטן. אַ רעצעפּט אויף צו פֿאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך מאַכן גוטע שוואַרצע שו־וואַקס. אַ רעצעפּט אויף צו פֿאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך אַרויסטרייבן מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטן. אַ רעצעפּט אויף צו פֿאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש און מער דורך מאַכן ליקערן, זיסע בראָנפֿנס, לימאָנאַד, סאָדע־וואַסער, קוואַס און אַנדערע נאָך מער ביליקע געטראַנקען.

מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפֿן לעצטן רע־צעפּט. ערשטנס, ווייל דורך אים קען מען פֿאַרדינען נאָך מער פֿון הונדערט רובל אַ חודש. אַזוי שטייט דאָך בפֿירוש געשריבן אין בוך. צווייטנס, מע דאַרף זיך נישט פּאַטשקען מיט טינט און מיט שו־וואַקס און נישט האָבן צו טאָן מיט מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטן. די פֿראַגע איז נאָר, צו וואָסער אַ געטראַנק זאָל מען זיך נעמען? צו ליקערן און זיסע בראָנפֿנס דאַרף מען האָבן ראַט־שילדס פֿאַרמעגנס. צו לימאָנאַד און סאָדע־וואַסער דאַרף מען האָבן אַ מאַשינע אַזעלכע, עפּעס אַ מין שטיין, וואָס קאָסט מי יודע וויפֿל! בלייבט איבער נאָר איין זאַך: קוואַס! קוואַס איז אַזאַ מין גע־טראַנק, וואָס קאָסט וואָלוול און עס גייט אַ סך. ובפֿרט נאָך אין אַזאַ הייסן זומער, ווי היינט. פֿון קוואַס, דאַרפֿט איר וויסן, איז ביי אונדז ברוך דער קוואַסניק געוואָרן אַ גביר. ער מאַכט „בוטל־קוואַס״. זיין קוואַס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ער שיסט פֿון די פֿלעשער, ווי פֿון אַ האַרמאַט. וואָס איז דער שכל, וואָס סע שיסט, ווייסט קיינער נישט. דאָס איז ברוכס סוד. מע זאָגט, אַז ער לייגט אַריין אינעווייניק עפּעס אַזעלכעס, וואָס שיסט. אַנדערע זאָגן—אַ ראָזשינקע. אַנדערע זאָגן — האָפּן. קומט דער זומער, האָט ער נישט קיין הענט. אַזוי פֿיל לייזט ער געלט!

אונדזער קוואַס, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט נאָכן רעצעפּט, איז נישט קיין בוטל־קוואַס און שיסט נישט. אונדזער קוואַס איז אַ אַנדער מין געטראַנק. ווי אַזוי ער ווערט געמאַכט — קאָן איך אייך נישט זאָגן. מיין ברודער אליהו לאָזט קיינעם נישט צו, בשעת ער מאַכט אים. אַז ער גיסט וואַסער — זעען אַלע. נאָר אַז ער האַלט אין רעכטן מאַכן, פֿאַרשליסט ער זיך אין דער מאַמעס אַלקער. נישט איך, נישט די מאַמע, נישט מיין שווענערין ברכה — קיינער האָט נישט די זכיה צו זיין דערביי. נאָר אויב איר זאָגט מיר צו, אַז עס וועט זיין אַ סוד, קאָן איך אייך זאָגן, וואָס אין דעם געטראַנק גע־פֿינט זיך. דאָרטן געפֿינט זיך שאַלעכץ פֿון לימענע, שיטערער האָניק (מעלים), אַ זאַך וואָס מע רופֿט דאָס קרימעטאַרטערום און וואָס איז זויערער פֿון עסיק, און דאָס איבעריקע — וואַסער. וואַסער איז דאָרטן דאָ מער פֿון אַלצדינג. וואָס מער וואַסער — מער קוואַס. דאָס

אַלץ ווערט גוט אויסגעמישט מיט אַ פּראָסטן שטעקן, אַזוי שטייט געשריבן אין בוך, און דאָס געטראַנק איז פֿאַרטיק. נאָכדעם ווערט עס אַריינגעגאָסן אין אַ גרויסן קרוג, און מע וואַרפֿט אַריין אַהין אַ שטיק אייז. אייז איז דער עיקר! אָן אייז טויג דאָס גאַנצע געטראַנק אויף תשעה ניינציק כּפּרות. דאָס זאָג איך אייך נישט פֿונעם בוך, נאָר איך האָב איינמאָל אַליין פֿאַרזוכט אַ ביסל קוואַס אָן אייז, האָב איך געמיינט, אַז ס'איז אַן עק פֿון מיין לעבן!

ג.

געמאַכט דאָס ערשטע פֿעסל קוואַס, איז געבליבן, אַז אַרויסטראָגן פֿאַרקויפֿן אים אויף דער גאַס זאָל איך. ווער דען, אַז נישט איך? מיין ברודער אליהון פּאַסט נישט. ער איז דאָך שוין אַ באַווייבטער. דער מאַמען — אוודאי נישט. מיר וועלן גאָר נישט דערלאָזן, אַז די מאַמע זאָל אַרומגיין מיט אַ קרוג איבערן מאַרק און שרייען: „קוואַס! קוואַס! יידן קוואַס!" אַלע האָבן געפּסקנט, אַז דאָס דאַרף זיין מיין אַרבעט. איך אַליין האָב אויך אַזוי געדענקט. איך האָב מיך מחיה געווען, אַז איך האָב דערהערט די נייס. מיין ברודער אליהו האָט גענומען מיך לערנען, ווי אַזוי איך זאָל טאָן. דעם קרוג זאָל איך האַלטן אין איין האַנט אויף אַ שטריקל, דאָס גלאָז אין דער אַנדערער האַנט, און בכדי דער עולם זאָל זיך אָפּשטעלן, זאָל איך זינגען הויך, און מיט אַ ניגון, אָט אַזוי:

יידן, אַ געטראַנק!
אַ קאָפּיקע אַ גלאָז!
קאַלט און זיס —
אַ דערקוויקעניש! . . .

אַ קול האָב איך אייך שוין לאַנג געזאָגט, אַז איך האָב אַ שיינס. אַ סאָפּראַנאָ־שטים, בירושה פֿון מיין טאַטן, עליו השלום. איך האָב געגעבן אַ זינג־אַרויס אויף אַ קול און האָב איבערגעדרייט דעם פּסוק מיט די פּיס אַרויף:

זיסער קוואַס אַ גלאַז!
אַ קאָפּיקע אַ ייד!
אַ קוויק און אַ קאַלט —
אַ דערטרינקעניש! ....

איך ווייס נישט: צי מיין געזאַנג איז אַזוי געפֿעלן געוואָרן, צי דאָס געטראַנק איז טאַקע געווען אַזוי גוט, צי אפֿשר ווייל דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער. איך האָב דעם ערשטן קרוג אויס־פֿאַרקויפֿט אין איין האַלבער שעה און בין געקומען אַהיים מיט כמעט פֿינף גילדן לייזונג. מיין ברודער אליהו האָט אָפּגעגעבן דאָס געלט דער מאַמען, און מיר האָט ער באַלד אָנגעגאָסן אַ פֿרישן קרוג. ער האָט געזאָגט, אַז אויב איך וועל מיך קאָנען אַרומדרייען אַזוי פֿינף־זעקס מאָל דורכן טאָג, וועלן מיר האָבן פֿאַרדינט פּונקט הונדערט רובל אַ חודש. איצט רעכנט, זייט מוחל, אַראָפּ די פֿיר טעג שבת, וואָס אין חודש, וועט איר שוין אַליין ווּיסן, וויפֿל דאָס געטראַנק קאָסט אונדז און וואָס פֿאַר אַ פּראָצענט מיר פֿאַרדינען ביי אים. דאָס געטראַנק קאָסט אונדז זייער וואָלוול. מע קאָן זאָגן, כמעט גאָר־נישט. דאָס גאַנצע געלט גייט־אַוועק אויפֿן אייז. דעריבער דאַרף מען זען, וואָס גיכער אויספֿאַרקויפֿן דעם קרוג מיטן געטראַנק, בכדי דאָס שטיקל אייז זאָל צוניץ קומען אויפֿן צווייטן קרוג, און אויפֿן דריטן קרוג, און אַזוי ווייטער. דעריבער דאַרף מען מיטן געטראַנק גיין גיך, טאַקע לויפֿן. נאָך מיר לויפֿן נאָך יינגלעך, שקצים, אַ גאַנצע חברה. זיי קרימען מיך איבער, ווי איך זינג. איך הער זיי אָבער ווי דעם קאָטער. איך זע וואָס גיכער אויסברענגען דעם קרוג און לויפֿן אַהיים נעמען נאָך אַ קרוג. וויפֿל איך האָב געמאַכט דעם ערשטן טאָג — ווייס איך אַליין נישט. איך ווייס נאָר אַז מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה, מיט מיין מאַמען האָבן מיך שטאַרק גע־לויבט. וועטשערע האָט מען מיר געגעבן אַ שטיק דיניע מיט אַ שטיק קאַוועגע, מיט צוויי פֿלוימען. פֿון קוואַס שמועסט מען נישט. קוואַס טרינקען מיר אַלע אַזוי ווי וואַסער. פֿאַרן שלאָף בעט מיר אויס די מאַמע אויף דער ערד און פֿרעגט מיך, צי עס טוען מיר נישט וויי חלילה די פֿיס. מיין ברודער אליהו לאַכט פֿון איר. ער זאָגט

אויף מיר, אַז איך בין אַזאַ יינגל, וואָס מיר טוט קיינמאָל נישט ווי קיין זאַך.

— געוויס! — זאָג איך — אַ סימן, אויב איר ווילט, גיי איך באַלד מיט אַ קרוג אין מיטן האַלבע נאַכט.

אַלע דריי צעלאַכן זיך פון מיין ברייהשאַפט. נאָר אויף דער מאַמעס אויגן זע איך טרערן. נו, דאָס איז דאָך אַן אַלטער כּלל — אַ מאַמע דאַרף וויינען! איך וואָלט וועלן וויסן: אַלע מאַמעס וויינען אַזוי שטענדיק, ווי מיין מאַמע?

ד.

עס גייט אונדז, קיין עין־הרע, דורך טיר און דורך טויער. איין טאָג איז הייסער פונעם אַנדערן. עס ברענט! מענטשן גייען־אוים פאַר היץ, קינדער פאַלן אַזוי ווי פליגן. ווען נישט דאָס גלעזל קוואַס, וואָלט מען פאַרברענט געוואָרן. איך קער מיך אום מיטן קרוג, בלי גוזמא, צען מאָל אַ טאָג! מיין ברודער אליהו קוקט אַריין אין פאַס אַריין מיט איין אויג און זאָגט, אַז עס טאָגט שוין. פאַלט ער אויף אַן עצה און גיסט־צו נאָך אַ פאָר עמער וואַסער. אויף דער עצה בין איך געפאַלן נאָך פריער פון אים. איך מוז זיך מודה זיין פאַר אייך, אַז איך האָב אָפּגעטאָן אַ שפּיצל שוין עטלעכע מאָל. כמעט אַלע טאָג כאַפּ איך מיך אַריין צו אונדזער שכנה פּעסי און גיב איר פאַרזוכן אַ גלעזל פון אונדזער אייגענעם געטראַנק. איר מאַן, משה דעם איינבינדער, גיב איך צוויי גלעזלעך. ער איז אַ גוטער מענטש. די קינדער אַלע גיב איך אויך צו גלעזלעך קוואַס. לאָזן זיי אויך וויסן, וואָס פאַר אַ געטראַנק מיר קאָנען מאַכן. דעם בלינדן פעטער גיב איך אויך אַ גלעזל קוואַס אויף צו פאַרזוכן. אַ רחמנות, ער איז נע־בעך אַ קאַליקע. אַלע מיינע באַקאַנטע גיב איך קוואַס, אומזיסט, אַן אַ קאָפּיקע געלט. און בכדי ס׳זאָל נישט זיין קיין שאָדן, דערגיס איך דעם קרוג מיט וואַסער. אויף איטלעכס גלעזל קוואַס, וואָס איך גיב אוועק אומזיסט, דערגיס איך צוויי גלעזער וואַסער. דאָס אייגענע טוט מען אין דער היים אויך. למשל, מיין ברודער אליהו טרינקט אוים אַ גלעזל קוואַס, דערגיסט ער באַלד מיט וואַסער. ער איז

געדעכט. ס'איז אַן עבירה אַ קאָפּיקע. מיין שוועגערין ברכה טרינקט אוים אַ פּאָר גלעזלעך קוואַס (זי האָט ליב מיין ברודער אליהוס קוואַס — סכּנות!), דערגיסט זי באַלד מיט וואַסער. די מאַמע פּאַרזוכט אַ מאָל אַ גלעזל קוואַס (זי דאַרף מען בעטן, אַליין וועט זי נישט נעמען!), דערגיסט מען באַלד מיט וואַסער. הכלל, עס גייט נישט פאַרלוירן קיין טראָפּן, און מיר מאַכן, קיין עין־הרע, פיין געלט. די מאַמע האָט זיך אַרומגעצאַלט מיט אַ סך חובות, אויסגעלייזט אַ פּאָר גייטיקע משכּנות, דאָס בעט־געוואַנט. אין שטוב האָט זיך באַוויזן אַ טישל, אַ בענקל. אויף שבת האָבן מיר פיש און פליישׁ און ווייסע קוילעטשן. מיר האָט מען צוגעזאָגט, אם ירצה השם, אויף ימים־טובים אַ פּאָר שטיוועלעך נייע. מיר דאַכט, אַז קיינעם איז נישט אַזוי גוט, ווי מיר!

ה.

גייט זייט אַ נביא און טרעפט, אַז ס'וועט זיך טרעפן אַזאַ אומגליק, און אונדזער געטראַנק וועט ווערן פּסול, כאָטש נעמט גיסט אים אַרוים אין פּאָמוינציע! נאָך אַ גליק, וואָס מע האָט מיך נישט פאַרנומען אין פּאָליציי־סטאַנציע. הערט אַ מעשה! איינמאָל האָב איך פאַרבלאָנ־דזשעט מיטן קרוג צו אונדזער שכנה פּעסי. דער גאַנצער עולם האָט גענומען צו גלעזלעך קוואַס, און איך אַליין אויך מיט זיי. אויסגע־רעכנט, אַז עס פעלט מיר אַ גלעזלעך צוועלף־דרייצן געטראַנק, האָב איך מיך אַריינגעכאַפּט אין הויז, דאָרטן וואו דאָס וואַסער שטייט ביי זיי. אַנשטאָט דער דייזשע מיט וואַסער האָב איך, הפּנים, גע־טראָפן צו דער באַליע, וואו מע וואַשט גרעט, און אַריינגעפּליאַסקעט אַ פּופצן־צוואַנציק גלעזער צו מיר אין קרוג אַריין, און בין אַוועק אין גאַס אַריין מיט אַ נייעם ניגון, וואָס איך אַליין האָב צוגעטראַכט:

ייִדן, אַ געטראַנק!
טעם גן־עדן!
אַזאַ יאָר אויף מיר,
אויף אייך און אויף אונדז ביידן!

שטעלט מיך אַפּ אַ ייד, באַצאָלט מיר אַ קאָפּיקע און ער הייסט זיך אָנגיסן אַ גלעזל קוואַס. ער טרינקט אויס דאָס גאַנצע גלאָז און פאַרקרימט זיך.

— יינגעלע! וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ געטראַנק?

איך הער אים אין טראַק. עס שטייען נאָך צוויי יידן און וואַרטן, איך זאָל זיי שוין אָנגיסן. איינער זופּט אָפּ אַ האַלב גלאָז, דער אַנדערער אַ דריטל. זיי באַצאָלן, שפּייען־אויס און גייען אַוועק. נאָך איינער טראָגט צו דאָס גלאָז צו די ליפּן. ער פאַרזוכט און זאָגט, אַז סע שמעקט מיט זייף און ס'איז, דאַכט זיך, געזאַלצן. נאָך איינער טוט אַ קוק אויפן גלאָז און גיט מיר אָפּ צוריק מיט די ווערטער:

— וואָס איז דאָס ביי דיר?

— אַזאַ געטראַנק — זאָג איך.

— אַ געטראַנק? — מאַכט ער צו מיר — אַ געשטאַנק, נישט קיין געטראַנק!

איינער גייט־צו, פאַרזוכט און טוט אַ גיס־אויס דאָס גלאָז גלייך מיר אין פּנים אַריין. אין אַ מינוט אַרום שטייען אַרום מיר אַ גאַנץ רעדל מיט יידן, ווייבער און קינדער. אַלע רעדן, מאַכן מיט די הענט, קאָכן זיך. דערזעט אַ יוון, אַז מע קלייבט זיך, גייט ער צו און פרעגט, וואָס איז דאָ? דערציילט מען אים. גייט ער און קוקט אַריין צו מיר אין קרוג אַריין און הייסט זיך געבן פאַרזוכן. גיס איך אים אָן אַ גלעזל מיט קוואַס. דער יוון טוט אַ טרונק־אָפּ און שפּייט־אויס און ווערט מלא רציחה.

— וואָו האָסטו גענומען אַזעלכע פּאַמאָיעס? — פרעגט ער מיך.

— דאָס איז פון אַ בוך, זאָג איך אים, מיין ברודערס מלאכה. מיין ברודער אַליין מאַכט דאָס.

— ווער איז דיין ברודער? — פרעגט ער מיך.

— מיין ברודער אליהו — זאָג איך אים.

— וואָסער אליהו? — פרעגט ער מיך.

— דבר נישט, דו נאַרישער יאָלד, אויף דיין אַחי! — זאָגן צו מיר עטלעכע יידן מיטאַמאָל. עס ווערט אַ טומל, אַ רעש, אַ מהומה. אַלע מינוט קומען־צו נייע מענטשן. דער יוון האַלט מיך ביי דער האַנט און וויל אונדז אָפּפירן (מיך מיטן געטראַנק) גלייך צו דער פּאָליציי.

דער טומל וועדט נאָך גרעסער: „אַ יתום, נעבעך, אַ יתום!" — הער איך פֿון אַלע זייטן. דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז איך האַלט שמאָל. איך קוק אויפֿן עולם, וואָס אַרום מיר: „יידן, האָט רחמנות!" מע וויל אַריינרוקן דעם יוון אַ מטבע. דער יוון נעמט נישט. רופֿט זיך אָן צו מיר איינער, אַן אַלטער ייד מיט גנבהשע אויגן, פֿאַרשטעלט, אויף לשון־קודש:

— מאַטל! ריים אַרוים דעם יד פֿונעם יוון און הייב אויף די רגלים און מאַך פליטה!

איך טו זיך אַ ריים־אויס, נעם די פֿיס אויף די פּלייצעס און מאַרש אַהיים! נישט טויט, נישט לעבעדיק, פֿאַל איך אַריין אין שטוב אַריין.

— וואו איז דער קרוג? — פֿרעגט מיך מיין ברודער אליהו.

— ביי דער פּאָליציי! ענטפֿער איך אים און פֿאַל צו צו דער מאַמען מיט אַ געוויין.

♦

סך־הכל (סאַך האַקל) — אין גאַנצן.
השגה (האַסאָגע) — פאַרלאַנג.
בפירוש (בעפּיירעש) — אויסדריקלעך).
זכיה (סכיע) — פּריווילעגיע.
תשעה נייניציק כפּרות (טישאָ, קאַפּאָרעס) — טויג צו גאָרניט.
פּדיון (פּידיען) — לייזונג, געלט, וואָס מען קריגט, ווען מען פאַרקויפט עפּעס.
כּלל (קלאַל) — געזעץ.
משכון, משכנות (מאַשקן, מאַשקאָנעס) — אויסגעלייזט זאַכן, וואָס זי האָט געהאַט פאַרזעצט.
פּסול (פּאָסל) — אומגעזעצלעך, ניט טויגן.
יוון, יוונים (יאָוון, יעוואָנים) — אַ גוי, גויים, אַ פּאָליציימאַן, אַ סאָלדאַט.
פּאמויניצע, פּאמויעס — עמער, וואו מען האַלט שמוציק וואַסער, פּאָמויעס — שמוציק וואַסער.
דבר (דאַבער) ניט אויף דיין אחי (אָכי) — רעד ניט אויף דיין ברודער.
מטבע (מאַטבייע) — Coin
יד (יאַד, יאָד) — האַנט.
הייב אויף די רגלים און מאַך פּליטה (ראַגלאַיים — פיס, פּלייטע — אַנטלויפן) — הייב אויף די פיס און אַנטלויף.

מיר פֿאַרפּלייצן די וועלט מיט טינט

א.

אוי, בין איך געווען אַ נאַר! דערפֿאַר, וואָס איך האָב פֿאַר־קויפֿט נישט אַזאַ גוטן קוואַס, האָב איך געמיינט, אַז מע וועט מיך קעפּן! צום סוף — גאַרנישט. אומזיסט איבערגעשראָקן. יענטע מעג פֿאַרקויפֿן חלב פֿאַר גענדזנשמאַלץ? און גדליה דער קצב האָט נישט געהאַדעוועט די שטאָט אַ קיילעכיק יאָר מיט טרפֿה פֿלייש? אַזוי האָט אונדזער שכנה פּעסי אויסגערעדט מיין מאַמען דאָס האַרץ. אַן אַקציע מיט מיין מאַמען! אַלצדינג נעמט זי זיך צום האַרצן. דערפֿאַר האָב איך ליב מיין ברודער אליהו. מיין ברודער אליהו פֿאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מיר האָבן זיך אָפּגעבריט אויפֿן קוואַס. אַבי ער האָט דאָס בוך, איז אים גוט. ער האָט געקויפֿט אַ בוך פֿאַר אַ רובל. דאָס בוך הייסט „פֿאַר אַ רובל הונדערט!" ער זיצט און לערנט אים אויף אויסנווייניק. דאָרטן זענען דאָ אַן אַ שיעור רעצעפּטן, ווי אַזוי מע מאַכט געלט. ער קען שוין כמעט אַלע רע־צעפּטן. ער ווייסט שוין, ווי אַזוי מע מאַכט טינט, ווי אַזוי מע מאַכט שו־וואַקס, ווי אַזוי מע טרייבט אַרויס מייז און טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטן. ער רעכנט, קודם כל, זיך נעמען צו טינט. טינט, זאָגט ער, איז אַ גוטער אַרטיקל. אַלע לערנען זיך שרייבן. ער איז אַ בעלן געווען פֿרעגן ביי יודל דעם שרייבער, וויפֿל גייט אַוועק ביי אים טינט. זאָגט ער: אַ פֿאַרמעגן! יודל דער שרייבער האָט אַפֿשר זעכציק מיידלעך, וואָס ער לערנט זיי שרייבן. יינגלעך לער־נען נישט ביי אים. מע האָט פֿאַר אים מורא. ער שלאָגט זיך. ער שלאָגט מיט אַ ווירע איבער די הענט. מיידלעך קען מען נישט שלאָגן. שמייסן אַוודאי נישט. עס טוט מיר באַנג, וואָס איך בין נישט געבוירן געוואָרן בעסער אַ מיידל. ערשטנס, וואָלט איך פֿאַר־

שפּאַרט דאַוונען יעדן טאָג. ס'איז מיר נמאס געוואָרן. אַלע טאָג איין זאַך. היינט וואָלט איך נישט געוואוסט פון קיין תּלמוד־תּורה. אַ האַלבן טאָג גיי איך אין תּלמוד־תּורה. לערנען לערן איך אויפן שפּיץ מעסער, נאָר פּעטש כאַפּ איך אָן אַ שיעור. איר מיינט פון דעם רבין? דווקא פון דער רביצין. איר עסק, וואָס איך האָדעווע די קאַץ! איר זאָלט אָנקוקן ביי איר אַ קאַץ — אַ גאָטס רחמנות! תּמיד איז זי הונגעריק. ניאַווקען ניאַוו־קעט זי שטילערהייט, מיט אַ געוויין, ווי להבדיל אַ מענטש. עס רייסט־אויס אַ שטיק הארץ! ביי זיי איז אָבער נישטאָ קיין קאַפּ רחמנות. וואָס האָבן זיי צו איר? לאָז זי צוגיין צו עמעצן אַ שמעק טאָן — טוט מען אויף איר אַ געשריי: אַ טפּרוססס! פליט זי אַוועק וואו דער שוואַרצער פּעפער וואַקסט. קיין קאַפּ לאָזט מען זי נישט אויפהייבן. אַנומעלטן איז זי גאָר פּאַרפאַלן געוואָרן אויף עטלעכע טעג. איך האָב געמיינט, אַז זי איז חלילה געפּגרט. צום סוף האָט זי זיך געקעצלט . . . איך קער מיך אום צו מיין ברודער אליהום טינט.

ב.

מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די וועלט איז געוואָרן גאָר נישט דאָס, וואָס אַמאָל. אַמאָל, אַז מע פלעגט וועלן מאַכן טינט, האָט מען, זאָגט ער, באַדאַרפט קויפן גאַליש־עפּעלעך, די גאַליש־עפּעלעך צע־קלאַפּן, נאָכדעם קאָכן זיי אויפן פייער, ווייס איך וויפל, נאָכדעם אַריינ־וואַרפן קופּערוואַסער; און בכדי די טינט זאָל גלאַנצן, האָט מען נאָך געמוזט צוגעבן אַ שטיקל צוקער — אַ גאַנצער טאַראַראַם! היינט, זאָגט ער, איז אַזאַ חיות! איך קויף מיר, זאָגט ער, אין דער אַפּטייק אַ „פּראַשעק", מיש דאָס אויס מיט וואַסער, אַ זיד אויפן פייער — און פאַרטיק טינט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ער איז אַוועק אין דער אַפּטייק און האָט געבראַכט אַ גוזמא „פּראַשקעס" און „גליצערינע" אַ גאַנצע פלאַש. נאָכדעם האָט ער זיך פאַרשפּאַרט אין אַלקער און האָט עפּעס געטאָן. וואָס — ווייס איך נישט. ס'אַ סוד. אַלצדינג איז ביי אים אַ סוד. אַז ער דאַרף זאָגן דער מאַמען, למשל, זי זאָל אים געבן דאָס אייבערשטע פונעם שטייסל, רופט ער

זי אָפּ אויף אַ זײַט און זאָגט איר שטילערהייט: מאַמע! דאָס איבערשטע פֿונעם שטייסל. די „פּראָשקעס" מיט דער „גליצערינע" האָט ער אויסגעמישט אין אַ גאַנץ גרויסן טאָפּ (אַ נײַעם טאָפּ געקויפֿט). דעם טאָפּ מיטן געמישעכץ האָט ער פֿאַררוקט אין אויוון און האָט געבעטן די מאַמע שטילערהייט, זי זאָל פֿאַרקײַטלען די טיר. מיר האָבן אַלע געמיינט, מי יודע וואָס. די מאַמע האָט אַלע מינוט געכאַפּט אַ קוק צום אויוון. הפּנים, זי האָט מורא געהאַט, דער אויוון זאָל נישט צעפּלאַצן ווערן אויף שטיקלעך. נאָכדעם האָט מען אַרײַנגעקאַטשעט אין שטוב אַרײַן דאָס פֿעסל פֿון קוואַס. נאָכדעם האָט מען פּאַוואָלינקע אַרויסגענומען דעם טאָפּ פֿונעם אויוון און מע האָט פּאַוואָלינקע אַרײַנגעגאָסן דאָס געמישעכץ אין פֿעסל אַרײַן. נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבן גיסן אין פֿעסל אַרײַן וואַסער. אַז דאָס פֿעסל איז געוואָרן אָנגעפֿילט העכער האַלב, האָט מײַן ברודער אליהו אַ זאָג געטאָן: „גענוג!" און האָט זיך גענומען צום בוך וואָס „פֿאַר אַ רובל — הונדערט". געקוקט און געהייסן שטילערהייט זיך ברענגען אַ פֿרישע פּען מיט אַ ווײַסן בויגן פּאַפּיר. „וואָס מע שרייבט פּראָשעניעס" — האָט ער אַ זאָג געטאָן שטילערהייט דער מאַמען אויפֿן אויער. אײַנגעטונקען די פּען אין פּאַס און געגעבן אַ שרייב עפּעס אויפֿן ווײַסן בויגן פּאַפּיר מיט אַ דריידל און מיט אַ צוק. דאָס אָנגעשריבענע האָט ער צוגעטראָגן פֿריער צו דער מאַמען, נאָכדעם צו מײַן שוועגערין ברכה. די ביידע האָבן געגעבן אַ קוק אַרײַן און אַ זאָג צו אים:

— סע שרייבט!

באַלד נאָכדעם האָט מען זיך גענומען ווידער צו דער פֿריערדיקער אַרבעט. אָנגעגאָסן נאָך אַ פּאָר עמער וואַסער, האָט מײַן ברודער אליהו אויפֿגעהויבן די האַנט: „גענוג!" ווידער אַ מאָל אײַנגעטונקען די פּען אין פּאַס, ווידער אַ מאָל געגעבן אַ שרייב אַרײַן אין ווײַסן פּאַפּיר אַרײַן און ווידער אַ מאָל צוגעטראָגן דאָס אָנגעשריבענע פּאַפּיר פֿריער צו דער מאַמען און נאָכדעם צו מײַן שוועגערין ברכה. די ביידע האָבן ווידער געגעבן אַ קוק אַרײַן אין פּאַפּיר אַרײַן און אַ זאָג:

— סע שרייבט!

אַט אַזוי עטלעכע מאָל, ביז דאָס פֿאַס איז געוואָרן פֿול, ווי אַן אויג. עס איז שוין נישט געווען וואוהין צו גיסן וואַסער. דעמאָלט האָט מיין ברודער אליהו געגעבן אַ הייב אויף די האַנט: „גענוג!" — און מיר אַלע פֿיר האָבן זיך געזעצט עסן.

ג.

נאָכן עסן האָבן מיר זיך גענומען צום צעגיסן די טינט אין פֿלעשער. פֿלעשער האָט מיין ברודער אליהו צונויפֿגעבראַכט פֿון דער גאַנצער וועלט. אַלערליי פֿלעשער און פֿלעשלעך. גרויסע און קליינע. פֿלעשער פֿון ביר, פֿלעשער פֿון וויין, פֿלעשער פֿון קוואַס, פֿלעשער פֿון בראָנפֿן, און גלאַט פֿלעשער. אויך פּראָבקעס האָט ער איינגעהאַנדלט אַלטע, ס'זאָל קאָסטן וועלוועלער, און אַ „לייקע" האָט ער געקויפֿט אַ נייע, און אַ קווערטל, אַ בלעכנס, אויף צו גיסן די טינט פֿון פֿאַס אין די פֿלעשער. דאָ האָט ער ווידער איינגערוימט דער מאַמען אַ סוד זי זאָל פֿאַרקייטלען די טיר. נאָכדעם האָט מען זיך אַלע פֿיר גענומען צו דער אַרבעט. די אַרבעט איז געווען איינגעטיילט דווקא גוט. מיין שוועגערין ברכה האָט די פֿלעשער דורכגעשווענקט און איבערגעגעבן צו דער מאַמען. די מאַמע האָט אַריינגעקוקט אין יעדער פֿלאַש און איבערגעגעבן צו מיר אין די הענט אַריין. איך האָב נאָר באַדאַרפֿט אַריינשטעקן אין פֿלאַש אַריין די „לייקע" און צוהאַלטן מיט איין האַנט די „לייקע", מיט דער אַנדערער די פֿלאַש. און מיין ברודער אליהו האָט געהאַט אַן אַרבעט: אָננעמען מיטן קווערטל פֿון פֿאַס און גיסן צו מיר איבער דער „לייקע". אַן אַרבעט איז דאָס זייער אַ וואוילע, אַ פֿריילעכע. אַ חסרון נאָר: ס'איז טינט — עס פֿלעקט די פֿינגער, די הענט, די נאָז, דאָס גאַנצע פּנים. מיר ביידע, איך און מיין ברודער אליהו, האָבן זיך געמאַכט שוואַרץ ווי די שדים. דאָס ערשטע מאָל זע איך, מיין מאַמע זאָל לאַכן. פֿון מיין שוועגערין ברכה שמועסט מען נישט: יענע איז שיר צעזעצט געוואָרן פֿאַר געלעכטער. מיין ברודער אליהו האָט פֿיינט, אַז מע לאַכט פֿון אים, בייזערט ער זיך אויף מיין שוועגערין ברכה, און פֿרעגט זי, וואָס זי לאַכט. לאַכט זי נאָך שטאַרקער. ווערט ער נאָך מער אין

כּעס, לאַכט זי נאָך מער. אַלע מינוט כאַפּט זי אָן אַ ספּאַזמע. ביז די מאַמע הייבט זיך אָן בעטן, עס זאָל האָבן אַ סוף, און אונדז זאָגט זי, מיר זאָלן זיך איינוואַשן. מיין ברודער אליהו האָט אָבער קיין צייט נישט. אים קריכט נישט אין קאָפּ וואַשן זיך. אים ליגט דער קאָפּ אין פלעשער. אויסגעגאַנגען אַלע פלעשער. נישטאָ קיין פלעשער! וואו קריגט מען נאָך פלעשער? ער רופט אָפּ מיין שוועגערין ברכה אויף אַ זייט, גיט איר געלט און רוימט איר איין אַ סוד, זי זאָל גיין נאָך פלעשער. הערט זי אים אויס, טוט אים אַ קוק אין פּנים אריין און שיסט אויס אַ געלעכטער. ווערט ער אין כּעס און רופט אַוועק די מאַמע אויפן זעלביקן סוד. די מאַמע גייט אַוועק קויפן פלעשער, און מיר נעמען זיך גיסן וואַסער אין פאַס אריין. פאַרשטייט זיך, נישט מיט אַ מאָל — ביסלעכווייז. נאָך יעדן עמער וואַסער טוט ער אַ הייב־ אויף די האַנט און אַ זאָג צו זיך אַליין: „גענוג!" נאָכדעם טוט ער אַ טונק איין די פען אין פאַס און אַ שרייב אריין אין ווייסן פּאַפּיר אריין און אַ זאָג צו זיך אַליין:

— סע שרייבט!

און אַזוי עטלעכע מאָל, ביז די מאַמע קומט צו גיין מיט אַ נייעם טראַנספּאָרט פלעשער. מיר נעמען זיך ווידער צו דער פריערדיקער אַרבעט: גיסן טינט פון פאַס אין פלאַש. ביז מיר בלייבן ווידער אָן פלעשער.

ביז וואַנען איז דער שיעור? — טוט אַ זאָג מיין שוועגערין ברכה.

— קיין עין־הרע נישט! — מאַכט די מאַמע, און מיין ברודער אליהו טוט אויף ברכהן אַ בייזן קוק, ווי איינער רעדט:

— ביסט מיר מאַקע אַ ווייב, נאָר אַ בהמה ביסטו, זאָל זיך גאָט דערבאַרעמען!

ד.

וויפל טינט מיר האָבן — קען איך אייך נישט זאָגן. איך האָב מורא, אויב נישט טויזנט פלעשער! נאָר וואָס קומט אַרויס — ס'איז נישטאָ זיי וואו אַהינצוטאָן. מיין ברודער אליהו איז געוועזן שוין אומעטום. פאַרקויפן איינצל, פלעשלעכווייז — איז נישט קיין פּלאַן,

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונדזער שכנהס מאַן, משה דעם איינבינדער. אַז ער איז אַריינגעקומען און דערזען, קיין עין־הרע, אַזוי פיל פלעשער, האָט ער זיך דערשראָקן און זיך געגעבן אַזש אַ וואָרף צוריק. דערזעט מיין ברודער אליהו און עס קומט פאָר צווישן די צוויי אַ מאָדנער שמועס. איך גיב אייך איבער דאָ דעם שמועס וואָרט ביי וואָרט:

אליהו: וואָס האָט איר זיך אַזוי דערשראָקן?

איינבינדער: וואָס איז ביי דיר אין די פלעשער?

אליהו: וואָס זאָל זיין? ווין!

איינבינדער: וואָסער ווין? ס'דאַך טינט!

אליהו: היינט וואָס זשע פרעגט איר?

איינבינדער: וואָס וועסטו טאָן מיט אַזוי פיל טינט?

אליהו: טרינקען.

איינבינדער: ניין, איך מיין אָן קאַטאָוועס. וועסט פאַרקויפן איינצל אויך?

אליהו: וואָס בין איך, אַ משוגענער? אַז פאַרקויפן, וועל איך פאַרקויפן צען פלעשער, צוואַנציק פלעשער, פופציק פלעשער. דאָס ווערט אָנגערופן „הורט". איר ווייסט וואָס הייסט „הורט"?

איינבינדער: איך ווייס, וואָס הייסט הורט. וועמען וועסטו פאַרקויפן?

אליהו: וועמען? דעם רב.

און מיין ברודער אליהו גייט־אַוועק צו די קרעמער. געקומען צו איינעם, אַ גרויסן הורטאָווניק, הייסט ער זיך ברענגען אַ פלעשל. ער וויל עס אָנקוקן. דעם אַנדערן האָט ער געבראַכט אַ פלאַש טינט, וויל ער ניט נעמען אין די הענט אַריין, ווייל ס'איז אָן אַ קוויטל. אויפן פלעשל דאַרף זיין, זאָגט ער, אַ שיין קוויטל מיט אַ צאַצקע. זאָגט אים מיין ברודער אליהו: „איך מאַך נישט קיין צאַצקעס, איך מאַך טינט". ענטפערט ער אים: „מאַכט געזונטערהייט". האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן צו יודל דעם שרייבער. האָט אים יודל דער שרייבער געזאָגט עפּעס אַ זייער מיאוס וואָרט. ער האָט שוין, זאָגט ער, זיך אָנגעקויפט מיט טינט אויף אַ גאַנצן זומער. פרעגט אים מיין ברודער אליהו: „וויפל פלעשער טינט האָט איר דאָס איינגעהאַנדלט?"

זאָגט אים יודל דער שרייבער: „פּלעשער? איך האָב געקויפט אַ פּלאַש טינט, וועל איך האָבן און האָבן, ביז עס וועט אויסגיין, וועל איך קויפן נאָך אַ פּלאַש"... אַט האָסטו דיר אַ געשעפט! אַ שריי־בערוק קאָן! פריער האָט ער געזאָגט, אַז אויף טינט גייט ביי אים אוועק אַ פאַרמעגן; איצט קויפט ער אַ פּלאַש טינט, וועט ער האָבן און האָבן!... מיין ברודער אליהו איז נעבעך אוים מענטש. ער ווייסט נישט, וואָס זאָל ער טאָן מיט אַזוי פיל טינט? פריער האָט ער געזאָגט, אַז איינצל פאַרקויפט ער נישט קיין מינט, נאָר הורט. איצט איז ער בעסער געוואָרן. ער וועט שוין אָנהייבן, זאָגט ער, פאַרקויפן איינצל. איך וואָלט שוין אַ בעלן זיין וויסן, וואָס הייסט „איינצל"?

אַט וואָס „איינצל" הייסט. איר מעגט דאָס האָרכן.

ח.

מיין ברודער אליהו האָט געבראַכט צו טראָגן אַ גרויסן בויגן פּאַפּיר. ער האָט זיך אוועקגעזעצט און אָנגעשריבן מיט גרויסע סידור־אותיות:

דאָ פאַרקויפט מען טינט הורט און איינצל,
גוט און וואָלוול.

די צוויי ווערטער „איינצל" און „וואָלוול" זענען געוועזן אַזוי גרויס, אַז זיי האָבן פאַרנומען כמעט דעם גאַנצן בויגן. אַז דאָס אָנגעשריבענע האָט זיך אויסגעטריקנט, האָט ער דאָס פּאַפּיר אויסגע־האַנגען ביי אונדז אויף דער טיר פון יענער זייט. אַ סך מענטשן זענען דורכגעגאַנגען און האָבן זיך אָפּגעשטעלט קוקן. איך האָב עס געזען דורכן פענצטער. מיין ברודער אליהו קוקט אויך אין פענצטער אריין און ברעכט די פינגער. אַ סימן, אַז ער איז צעטראָגן. ער מאַכט צו מיר:

— ווייסטו וואָס? גיי אומיסטן, שטעל זיך אוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס זאָגט מען?

מיך דאַרף מען לאַנג נישט בעטן. איך שטעל מיך אוועק ביי דער טיר און הער זיך צו, וואָס מע זאָגט, ווער עס שטעלט זיך אָפּ

און וואָס מע רעדט. אָפּגעשטאַנען אָקעגן אַ האַלבע שעה, קום איך אַריין צוריק אין שטוב. מיין ברודער אליהו גייט צו צו מיר און פרעגט מיך שטיל:

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס האָבן זיי געזאָגט?

— ווער?

— די מענטשן, וואָס זענען געגאַנגען פאַרביי.

— זיי האָבן געזאָגט, אַז ס'איז שיין אָנגעשריבן.

— און מער גאַרנישט?

— מער גאַרנישט.

מיין ברודער אליהו זיפצט. וואָס זיפצט ער? די מאַמע פרעגט אים אויך דאָס זעלביקע.

— וואָס זיפצסטו, נאַרעלע? וואַרט אויס אַ קאַפּ. אין איין טאָג ווילסטו, זאָל אויספאַרקויפט ווערן די גאַנצע סחורה?

— כאָטש אַן אָנהייב!... — זאָגט איר מיין ברודער אליהו מיט טרערן אין האַלדז.

— ביסט אַ גרויסער נאַר, זאָג איך דיר. וואַרט אויס, מיין קינד, דו וועסט, אם ירצה השם, האָבן אַן אָנהייב אויך.

אַזוי זאָגט צו אים די מאַמע און גרייט צום טיש. מיר וואַשן זיך און גייען עסן. מיר שפאַרן זיך צונויף אַלע פיר אין איינעם. איבער די פלעשער איז ענג אין שטוב — סכנות. נאָר־וואָס מיר האָבן געמאַכט המוציא, לויפט אַריין אַ בחורל. אַ מאָדנער בחורל. ער איז שוין אַ חתן. איך קען אים. קאָפּל הייסט ער. דער טאַטע זיינער איז אַ שניידער, אַ דאַמסקע שניידער.

— דאָ פאַרקויפט זיך טינט איינצל?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געוואָלט אַ ביסל טינט.

— וויפל דאַרפסטו טינט?

— גיט מיר פאַר אַ קאָפּיקע טינט.

מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער זאָל זיך נישט שעמען פאַר דער מאַמען, וואָלט ער אָט דעם חתן קאָפּל פריער דורכגע־

פּאַטשט און נאָכדעם אַרויסגעוואָרפֿן פֿון שטוב. ער האַלט זיך איין און גיסט אים אַן פּאָר אַ קאָפּיקע טינט. עס גייט נישט אַוועק קיין פֿערטל שעה, קומט אַריין אַ מיידל. דאָס מיידל קען איך נישט. זי קאָלופּעט מיטן פֿינגער די נאָז און רעדט צו מיין מאַמען:

— דאָ מאַכט מען טינט?

— יאָ, וואָס איז דען?

— די שוועסטער האָט געבעטן, טאָמער קאָנט איר איר לייען אַ ביסל טינט? זי דאַרף אַוועקשרייבן אַ בריוול קיין אַמעריקע צו איר חתן.

— ווער איז דיין שוועסטער?

בתיה די נייטאָרין.

אַ? זע נאָר, ווי זי איז אויסגעוואַקסן! קיין עין-הרע! איך האָב דיך גאָרנישט דערקענט. אַ טינטערל האָסטו?

— ווי קומט צו אונז אַ טינטערל? מיין שוועסטער האָט געבעטן, טאָמער האָט איר אַ פּען, זי וועט נאָר אָנשרייבן דאָס בריוול קיין אַמעריקע, גיט זי אייך אָפּ צוריק די טינט און פּען.

מיין ברודער אליהו איז נישטאָ ביים טיש. ער איז אין אַלקער. ער גייט אַרום מיט שטילע טריט, קוקט אַראָפּ און בייסט די נעגל.

ז.

— וואָס האָסטו אָנגעמאַכט אַזוי פֿיל טינט? האָסט, הפּנים, גע־וואָלט פֿאַרזאָרגן די וועלט מיט טינט, טאָמער וועט זיין אַ הונגער אויף טינט?

אַזוי האָט אים געזאָגט אונדזער שכנהס מאַן משה דער איינ־בינדער. אַ מאָדנער ייד אָט דער איינבינדער! ער האָט אייך אַ טבע זאָלצן יענעם אויף די וואונדן. אַזוי איז ער, דאַכט זיך, נישקשה פֿון אַ מענטש, נאָר אַ ביסל אַ נודניק. האָט ליב זיך איינעסן יענעם. מיין ברודער אליהו האָט אים אָבער גוט געגעבן! ער האָט אים געזאָגט, אַז ער זאָל בעסער אַכטונג געבן אויף זיך אַליין, ער זאָל נישט פֿאַר־בייטן די יוצרות. נישט בינדן די הגדה מיט אַ סליחה אין איינעם... משה דער איינבינדער ווייסט שוין, וואָס דער שטאָך באַטייט! ער

האָט אַמאָל גענומען אַ שטיקל אַרבעט ביי אַ יידן, אַ בעל־עגלה. אַ הגדה האָט אים דער בעל־עגלה געגעבן איינבינדן. האָט זיך געטראָפֿן אַן אומגליק: על־פּי־טעות, האָט דער איינבינדער אַריינגעבונדן אין דער הגדה אַ שטיק פֿון אַ פֿרעמדער סליחה.

נאָר האָט קיין פֿאַראיבל נישט, וואָס איך בין אַריין מיט אַ פֿרעמדער מעשה. איך קער מיך באַלד אום צוריק צו אונדזערע גאָלדענע געשעפֿטן.

♦

חלב (כיילעוו) — פעטס Tallow
נמאס (נימעס) — נמאס ווערן — מיאוס (מיעס ווערן.
געפּגרט (געפּייגערט) — געשטאָרבן.
מי יודע וואס (מי יוידייאַ) — ווער ווייס.
פּראשעניע — פּעטיציע,
שד, שדים (שעד, שיידים) — טייוול, טייוואָלים, שוואַרץ ווי דער טייוול.
הורט — Wholesale
מאכן המוציא (האַמויצע) — אַ ברכה איבער ברויט.
גרגרת (גאַרגערעס) — גאָרגל Throat אָטעמען צרות.
פּארבייטן די יוצרות (יאָצרעס) — זיך פּאַרפּלאָנטערן.
סליחה (סליכע) — פאַרגעבונג, געבעטן, וואָס מע זאָגט אין די פאַסט־טעג.
בעל־עגלה (באַל אַגאָלע) — פורמאַן. Driver
שפוך חמתך על הגויים (שפּויך כאַמאָסכאָ) — אַ געבעט, וואָס מען זאָגט ביים סדר, ווען מען עפנט די טיר פאַר אליהו הנביא. דער טייטש איז — „גיס אוים דיין צאָרן”.

נאָכווייענישן פֿון דער טינט־פֿאַרפֿלייצונג

א.

מיין ברודער אליהו גייט־אַרום אין איינע צרות. וואָס טוט מען מיט דער טינט?

— ווידער אַ מאָל טינט? — זאָגט אים די מאַמע.

— איך רעד נישט פֿון קיין טינט! — ענטפֿערט איר מיין ברודער אליהו.

— כאַפּט דער רוח די טינט! איך רעד פֿון די פֿלעשער! עס ליגט אַ קאַפּיטאַל אין די פֿלעשער! מע דאַרף זען אויסליידיקן די פֿלעשער און מאַכן פֿון זיי געלט!...

פֿון אַלצדינג מאַכט ער געלט! און עס בלייבט, אַז מע דאַרף די טינט אויסגיסן צו אַלדי שוואַרצע יאָר! שלעכט איז נאָר איין זאַך: וואוהין גיסט מען אוים אַזוי פֿיל טינט? עס איז פּשוט אַ בזיון!...

— עס וועט גאָרניט נישט העלפֿן — זאָגט מיין ברודער אליהו — מע וועט מוזן צוואַרטן ביז ביינאַכט. ביינאַכט איז פֿינצטער, וועט קיינער נישט זען.

קוים דערלעבט נאַכט. אויף צו־להכעיס, שיינט די לבנה, ווי אַ לאַמטערן. דעמאָלט ווען מע דאַרף, וועט זי זיך באַהאַלטן. איצט איז זי דאָ. מע האָט געשיקט נאָך איר!... אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר טראָגן־אַרוים אַ פֿלאַש נאָך אַ פֿלאַש — און פֿליוך אין דרויסן אַרוים. פֿון גיסן אויף איין אָרט ווערט אַ טייך. מע דאַרף נישט גיסן כּסדר אויף איין אָרט. אַזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו, און איך פֿאָלג אים. איך זוך אוים אַלע מאָל אַ פֿריש אָרט. יעדע פֿלאַש האָט ביי מיר אַן אַנדער אָרט. דער שכנהס וואַנט — פֿליוך! דעם שכנס פּאַרקאַן — פֿליוך! צוויי ציגן ליגן אַקעגן דער לבנה און מעלה־גרהן — פֿליוך!

— היינטיקס מאָל געגנוג — זאָגט מיין ברודער אליהו, און מיר גייען שלאָפֿן. שטיל און פֿינצטער. עס לאָזט זיך הערן דער טשיר־

קון. פֿון אונטערן אויוון הערט זיך אַ מרוקען פֿון דער קאַץ. אַ גרויטע פּעפּערין: טאָג ווי נאַכט וואָלט זי זיך נאָר געוואַרעמט און געדרימלט. אין הויז אויף יענער זייט טיר הערן זיך שטילע טריט. אפֿשר אַ נישט־גוטער?... די מאַמע שלאָפֿט נאָך נישט. זי שלאָפֿט, דאַכט זיך, קיינמאָל נישט. איך הער זי שטענדיק, ווי זי קנאַקט די פֿינגער, זיפֿצט און קרעכצט און רעדט צו זיך אַליין. אַזאַ טבע ביי איר. אַלע נאַכט טענהט זי זיך אויס אַ ביסל. זי דערציילט אירע גרויסע צרות. מיט וועמען רעדט זי דאָס? מיט גאָט?... אַלע מינוט לאָזט זי אויס מיט אַ קרעכץ:

— אוי, גאָט! גאָט!...

ב.

איך ליג נאָך אויף מיין געלעגער, אויף דער ערד, און הער פֿונעם שלאָף אַ הו־האַ. עס לאָזן זיך הערן אַלערליי באַקאַנטע קולות. ביסלעכווייז עפֿן איך אויף די אויגן — ס'איז שוין גרויסער טאָג. די שיין פֿון דער זון האָט זיך אַריינגעריסן דורכן פֿענצטער, רופֿט מיך אין דרויסן אַרויס. איך וויל מיך דערמאָנען, וואָס איז געווען נעכטן — אַהאַ! טינט!... איך כאַפּ מיך אויף און טו זיך אָן אויף גיך. מיין מאַמע איז פֿאַרוויינט (ווען איז זי נישט פֿאַרוויינט?). מיין שוועגערין ברכה איז אין כעס (ווען איז זי נישט אין כעס?). און מיין ברודער אליהו שטייט אין מיטן שטוב, דעם קאָפּ אַראָפּ. וואָס איז די מעשה? נישט איין מעשה, נאָר עטלעכע מעשות! אונדזערע שכנים זענען אויפֿגעשטאַנען אין דער פֿרי, האָט זיך אָנגעהויבן אַ חתונה — מע האָט זיי געקוילעט. איינעם האָט מען אָפּגעשפּריצט די גאַנצע וואַנט מיט טינט. דעם אַנדערן האָט מען אָפּגעגאָסן דעם פּאַרקאַן, אַ נייעם פּאַרקאַן. דער דריטער האָט געהאַט צוויי ווייסע ציגן, האָט מען זיי אים געמאַכט שוואַרץ, נישט צו דערקענען. דאָס אַלץ וואָלט נאָך געווען צו דערליידן, ווען נישט דעם שוחטס זאַקן. אַ נייע פּאָר זאַקן, ווייסע זאָקן, האָט די שוחטקע אויסגעהאַנגען ביי אונדזער שכנה אויפֿן פּאַרקאַן, האָט מען פֿון זיי געמאַכט אַ תל. עמעצער האָט זי געבעטן, זי זאָל אויסהענגען זאָקן אויף אַ פֿרעמדן פּאַרקאַן. די מאַמע האָט איר צוגעזאָגט אָפּקויפֿן

אַ פּאָר נייע זאָקן, אַבי ס׳זאָל זיין שטיל. וואָס זשע וועט זיין מיט דער וואַנט? מיטן פּאַרקאַן? ס׳איז געבליבן, אַז מיין מאַמע מיט מיין שוועגערין ברכה זאָלן מחילה זיך אָוועקשטעלן מיט צוויי בערשט־לעך און מיט ווייסער ליים און פאַרשמירן די פּלעקן.

— אייער גליק, וואָס איר האָט אָנגעטראָפן אויף ערלעכע שכנים. ווען איר טרעפט מיט אייער טינט אויף מנשה דעם רופאס גאָרטן, וואָלט איר געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבן!

אַזוי זאָגט אונדזער שכנה פּעסי צו מיין מאַמען.

— וואָס זשע מיינט איר? צום שלים־מזל באַדאַרף מען אויך האָבן מזל! — ענטפערט איר די מאַמע און קוקט אויף מיר.

וואָס מיינט זי, אַ שטייגער? . . .

ג.

— איצט וועל איך שוין זיין קליגער — מאַכט צו מיר מיין ברו־דער אליהו — לאָז נאָר ווערן נאַכט, אַזוי טראָגן מיר אָפּ די פּלעשער צום טייך.

גערעכט, ווי איך בין אַ ייד! וואָס קען זיין נאָך קליגער דער־פון? סיי ווי סיי גיסט מען אין טייך אריין כל הפּאַסקודסטוועס! דאָרט וואַשט מען גרעט, דאָרט באָדט מען פערד, דאָרט פּאָליעסקען זיך חזירים. איך בין מיטן טייך אַ נאָענטער מחותּן. איך האָב אייך שוין אַ מאָל באַשריבן, ווי איך כאַפּ דאָרטן פיש. דערפון וועט איר לייכט פאַרשטיין, ווי איך האָב אַרויסגעקוקט אויף דער מינוט, ווען מיר וועלן גיין צום טייך. עס איז נאָר געוואָרן נאַכט, האָבן מיר אָנגע־פּאַקט פולע קוישן מיט פלעשער און גענומען טראָגן זיי צום טייך. אויסגעגאָסן די טינט, אָפּגעטראָגן די ליידיקע פלעשער אַהיים און אָנגענומען ווידער אַ מאָל פולע פלעשער. אַ גאַנצע נאַכט האָבן מיר אַזוי געאַרבעט. איך האָב שוין לאַנג נישט געהאַט אַזאַ גוטע פריי־לעכע נאַכט. שטעלט אייך פאָר: די שטאָט שלאָפט. דער הימל איז אויסגעשטערנט. די לבנה שיינט־אַראָפּ אין טייכל אַריין. ס׳איז שטיל־מחיה. דאָס טייכל איז אַ לעבעדיק טייכל. קומט נאָך פסח, אַז עס צעגייט דאָס אייז, אַרבעט דאָס מעשים! בלאָזט זיך אָן, צע־

שפּריט זיך און צעגיסט זיך. וואָס ווייטער ווערט דאָס קלענער, שמעלער און פּלאַטשיקער. צום סוף זומער ווערט דאָס גאָר אַנט־שווינג. עס כאַפּט אַ דרימל. עמעצער אויפֿן דנאָ אין בלאָטע מאַכט: בול־בול־בול. אַ פּאָר זשאַבקעס רופֿן זיך אָפּ פֿון יענער זייט: קרואַ־קרואַ! ס'איז אַ בזיון, נישט קיין טייך! איר קאָנט פֿאַרשטיין, אַז איך קען אים איבערגיין צו פֿוס פֿון ברעג צו ברעג, נישט אויס־געטאָן די הויזן!

פֿון אונדזער טינט איז דאָס טייכל געוואָרן אַ ביסל גרעסער. אַ קלייניקייט, אַ־פֿשר טויזנט פֿלעשער טינט! דערפֿאַר אָבער האָבן מיר זיך אָנגעהאָרעוועט, ווי די אָקסן. אַנטשלאָפֿן געוואָרן זענען מיר, ווי די געהרגעטע. אויפֿגעוועקט האָט אונדז די מאַמע מיט אַ געוויין:

— פֿאַרפֿינצטערט בין איך געוואָרן און ווייַ איז מיין וועלט! וואָס האָט איר געטאָן אַזעלכעס מיטן טייך?...

עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז מיר האָבן אומגליקלעך גע־מאַכט אַ גאַנצע שטאָט: די וועשערינס האָבן נישט וואו צו וואַשן גרעט. די בעלי־עגלות האָבן נישט וואו אָנצוטרינקען די פֿערד. די וואַסער־פֿירער... אָט וועלן זיי זיך צונויפֿנעמען אַלע אין איינעם און וועלן קומען זיך רעכענען מיט אונדז. אַזוי זאָגט אונדז אָן די מאַמע אַ בשורה. מיר אָבער ווילן אויף זיי נישט וואַרטן. מיר ווילן נישט זען, ווי אַזוי וואַסערפֿירערס וועלן זיך מיט אונדז רעכענען. איך און מיין ברודער אליהו נעמען די פֿיס אויף די פּלייצעס און — מאַרש צו זיינעם אַ חבר פּיני.

— דאָרט לאָזן זיי אונדז זוכן, אַז זיי באַדאַרפֿן!...

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו, נעמט מיך פֿאַר אַ האַנט, און מיר לאָזן זיך גיך און געשווינד באַרג־אַראָפּ, צו זיין חבר פּיני. אַז מיר וועלן זיך זען, וועל איך אייך אַמאָל באַקאַנט מאַכן מיט מיין ברודער אליהוס חבר פּיני. ס'איז כדאַי, איר זאָלט זיך מיט אים באַ־קענען: ער האָט אויך גוטע געדאַנקען.

♦

רוח (רואַך) — טייוול, גייסט.
מעלה גרהן (מאַלע גיירען) — איבערקייען (ווי קי).
בזיון (ביזאָיען) — שאַנד, חרפּה (כאַרפּע).

אַ גאַסניסט

א.

— ווייסט איר, וואָס פֿאַר אַ סדרה עס גייט ביי אונדז היינט? מייז! מיין ברודער אליהו האָט אַ גאַנצע וואָך געלערנט דאָס בוך, וואָס מע מאַכט דורך דעם געלט, „פֿאַר אַ רובל — הונדערט". ער האָט זיך שוין אויסגעלערנט, זאָגט ער, אַרויסטרייבן מייז, טאַראַקאַנעס און אַנדערע מיאוסקייטן, שטשערעס אויך. לאָז מען אים נאָר אַריינלאָזן ערגעץ מיט זיין פּראָשעק — אַזוי בלייבט נישט איין מויז. זיי צעלויפֿן זיך. אַ סך פּגרן אַוועק. נישטאָ מער קיין מייז! ווי אַזוי ער מאַכט דאָס — ווייס איך נישט. ס'איז אַ סוד. פֿונעם סוד ווייס נאָר דאָס בוך און ער, ווייטער קיינער נישט. דאָס בוך האַלט ער אין בוזעם-קעשענע. דעם פּראָשעק אין אַ פּאַפּיר. דער פּראָשעק איז רויטלעך און צעריבן דין, ווי שמעק-טאַבעק. רופֿן, רופֿט זיך עס „שעמעריצי".

— וואָס הייסט דאָס שעמעריצי?

— טערקישער פֿעפֿער.

— וואָס הייסט דאָס טערקישער פֿעפֿער?

— איך וועל דיר געבן אַ „וואָס-הייסט-דאָס", וועסטו ביי מיר עפֿענען מיטן קאָפּ די טיר!

אַזוי זאָגט צו מיר מיין ברודער אליהו. ער האָט פֿיינט, אַז מע פֿרעגט אים קשיות סאַמע ביי דער רעכטער אַרבעט. איך קוק און שווייג. איך זע, אַז חוץ דעם רויטן פּראָשעק, איז דאָ ביי אים נאָך אַ פּראָשעק. אויך גוט צו מייז. נאָר מע דאַרף זיין מיט דעם געהיט.

— סם-המות! — זאָגט מיין ברודער אליהו אפֿשר הונדערט מאָל דער מאַמען, ברכהן און מיר. דער עיקר — מיר, איך זאָל מיך חלילה צו דעם נישט צורירן — ס'איז סם!

דעם ערשטן פֿרואוו האָבן מיר געמאַכט אויף אונדזער שכנה פּע־סים מייז. דאָרטן האַלטן זיך מייז אַן אַ שיעור. איר ווייסט דאָך, אַז איר מאַן איז אַן איינבינדער. משה רופֿט מען אים. תּמיד איז ביי אים אַ פֿולע שטוב מיט ספֿרים. מייז האָבן ליב ספֿרים. און נישט אַזוי ספֿרים, ווי פּאַפּ. פּאַפּ איז דאָס, וואָס מע קלעפּט מיט דעם ספֿרים. צוליב דעם פּאַפּ עסן זיי שוין ספֿרים אויך. טוען אים אַן גרויסע שאָדנס. אַנומעלטן האָבן זיי אים דורכגעלעכערט אַ מחזור, אַ שפּאָגל נייעם מחזור. סאַמע דאָרט, וואו ס'איז מיט גרויסע אותיות געווען אָפּגעדרוקט דער „המלך". זיי האָבן זיך דאָס אַ ביסל צוגע־כאַפּט צום „המלך"! איבערגעלאָזט נאָר דאָס אייבערשטע קעפּל פֿון דעם למד.

— לאָזט מיך אויף איין נאַכט! — בעט זיך מיין ברודער אליהו ביים איינבינדער. דער איינבינדער וויל נישט. ער זאָגט:

— איך האָב מורא, זאָלסט מיר נישט איבערפֿירן די ספֿרים.

— מיט וואָס וועל איך אייך איבערפֿירן די ספֿרים? — פֿרעגט אים מיין ברודער אליהו.

— איך ווייס אַליין נישט מיט וואָס, נאָר איך האָב מורא, ס'זיינען פֿרעמדע ספֿרים.

נו, גייט רעדט מיט אַן איינבינדער! קוים געפּועלט, ער זאָל אונדז צולאָזן אויף איין נאַכט.

ב.

די ערשטע נאַכט איז אונדז נישט געראָטן. נישט געכאַפּט איין מויז אַפֿילו! מיין ברודער אליהו זאָגט אַפֿילו, אַז ס'איז אַ גוטער סימן. די מייז, זאָגט ער, האָבן דערשמעקט דעם פּראַשעק, זענען זיי זיך צעלאָפֿן. דער איינבינדער דרייט מיטן קאָפּ און שמייכלט מיט איין ליפּ. הפּנים, ער גלייבט נישט. פֿונדעסטוועגן, איז אַרויס אַ קלאַנג אין שטאָט, אַז מיר פֿאַרטרייבן מייז. דער קלאַנג האָט זיך גענומען פֿון אונדזער שכנה פּעסי. זי איז אַוועק גאַנץ פֿרי אין מאַרק און האָט צעפּויקט איבער דער גאַנצער שטאָט, „אַז אַזוי ווי מיר פֿאַרטרייבן מייז, פֿאַרטרייבט קיינער נישט". זי האָט אונדז גע־מאַכט אַ נאָמען. פֿריער מיטן קוואַס האָט זי אויך געפּויקט איבער דער

גאַנצער שטאָט. נאָכדעם האָט זי אויסגעפּויקט, אַז מיר מאַכן אַזאַ טינט, וואָס סע עקט זיך די וועלט. וואָס האָט אָבער געהאָלפֿן איר פּויקן, אַז קיינער דאַרף נישט קיין טינט. מייז איז נישט דאָס, וואָס טינט. מייז זענען פֿאַראַן אומעטום, כמעט אין יעדער שטוב. יעדער בעל-הבית האָט אַ קאַץ. נאָר וואָס העלפֿט איין קאַץ קעגן אַזוי פֿיל מייז? ובפֿרט שטשערעס! שטשערעס הערן אַ קאַץ, ווי המן דעם גראַגער. אַ סברה, אַז פֿאַר שטשערעס האָט אַ קאַץ אַליין אויך מורא. אַזוי זאָגט בערע דער שוסטער. ער דערציילט זיך אָן פֿון שטשערעס אַזעלכע מעשׂות, אַז אַ שרעק! מע האַלט אים אַפֿילו פֿאַר אַ שטיקל בעל-מגזם. נאָר לאָז זיין, אַז ס'איז נאָר האַלב אמת, איז דאָס אויך שיין. ער זאָגט, אַז די שטשערעס האָבן ביי אים אויפֿגעגעסן אַ פּאָר נייע שטיוול. ער שווערט מיט אַזעלכע שבֿועות, אַז מע מעג גלייבן אַ משומד. ער זאָגט, אַז ער האָט אַליין געזען, ווי צוויי גרויסע שטשערעס זענען אַרויס פֿון זייערע נאָרעס און האָבן פֿאַר זיינע אויגן אויפֿגעגעסן אַ פּאָר שטיוול. ביינאַכט איז דאָס געווען. צוגיין נאָענט האָט ער מורא געהאַט — צוויי מוראַדיקע שטשערעס, ווי קעלבלעך די גרייס. פֿון דער וויטן האָט ער זיי געטריבן, געפּייפֿט אויף זיי, געטופּעט מיט די פֿיס, געשריען: קיש-קיש-קיש-קיש! עס האָט נישט געהאָלפֿן קיין זאַך. ער האָט זיי אַ וואָרף געטאָן אַ קאַפּיטע פֿון אַ שטיוול, האָבן זיי אַ קוק געטאָן אויף אים און געטאָן זייערס. נאָכדעם האָט ער זיי אַ שמיץ געטאָן אין פּנים די קאַץ. זענען זיי אָנגע-פֿאַלן אויף דער קאַץ און האָבן זי אויך אויפֿגעגעסן. קיינער האָט אים נישט געוואָלט גלייבן, נאָר אַז אַ מענטש שווערט!

— לאָזט מיך אָקאָרשט אויף איין נאַכט, — זאָגט צו אים מיין ברודער אליהו — וועל איך אייך אַרויסטרייבן אַלע שטשערעס!

— אַך, מיטן גרעסטן כּבֿוד! — זאָגט בערע דער שוסטער — איך וועל אייך נאָך זאָגן אַ דאַנק!...

ג.

אַ גאַנצע נאַכט זענען מיר אויסגעזעסן ביי בערע דעם שוסטער. בערע אַליין איז אויך געזעסן מיט אונדז. אַך, וואָסערע שיינע מעשׂות ער דערציילט זיך אָן! ער דערציילט פֿון דער טערקישער

מלחמה (ער איז אַן אויסגעדינטער סאָלדאַט). ער איז געווען אין אַזאַ אָרט, וואָס סע הייסט „פּלעוונע". האָט מען דאָרט געשאָסן מיט האַרמאַטן. איר ווייסט, וויפל אַ האַרמאַט האַלט די גרייס? זייט זיך משער, אַז איין קויל איז גרעסער פון דער גאַנצער שטוב, און וואַרפן וואַרפט זי אַרויס אין אַ מינוט אפשר טויזנט אַזעלכע קוילן. זענט איר צופרידן? די קויל, אַז זי פליט, שרייט זי אַזוי, אַז מע ווערט טויב. איין מאָל איז ער געשטאַנען אויף דער וואַך — אַזוי דערציילט בערע דער שוסטער, פּלוצעם דערהערט ער אַ קנאַק, און סע טראָגט אים אין דער לופטן, הויך טראָגט דאָס אים, ביז אַריבער דער כמארע, און דאָרט צערייסט זיך די קויל אויף טויזנט שטיקלעך. אַ גליק, זאָגט ער, וואָס ער איז געפאַלן אויף אַ ווייכן אָרט. אַנישט, וואָלט ער זיך צעשלאָגן דעם קאָפּ. מיין ברודער אליהו הערט־אויס די מעשה, און די ברעמען ביי אים שמייכלען. דאָס הייסט, ער אַליין לאַכט נישט, נאָר די ברעמען לאַכן. אַ מאָדנער געלעכטער. בערע דער שוסטער באַמערקט דאָס נישט. ער הערט נישט אויף צו דער־ציילן זיינע וואונדערלעכע מעשות. איין מעשה איז מוראדיקער פון דער אַנדערער. אָט אַזוי זענען מיר אָפּגעזעסן ביז טאָג. און שטשע־רעס? איר זאָלט זאָגן — איין שטשער אפילו.

— איר זענט אַ פּישוף־מאַכער! — זאָגט בערע דער שוסטער צו מיין ברודער אליהו. און ער גייט אַרויס אין שטאָט און דערציילט זיך אָן וואונדער, ווי אַזוי מיר האָבן ביי אים מיט אַ שפּרוך צעטריבן אַלע שטשערעס אין איין נאַכט. ער שווערט, אַז ער האָט אַליין געזען, ווי אַזוי מיין ברודער אליהו האָט עפּעס געשעפּטשעט, זענען אַרויס די שטשערעס פון די נאָרעס און האָבן זיך געלאָזט לויפן באַרג־אַראָפּ, אַהין, צום טייך צו, אַריבערגעשוואומען דעם טייך און אַוועק ווייטער. ער ווייסט נישט וואוהין . . .

ד.

— דאָ טרייבט מען מייז? — אַזוי קומט מען אַלע מאָל צו אונדז מיט אַ גיים און מע רופט אונדז, מיר זאָלן זיך מטריח זיין קומען אַרויסטרייבן די מייז מיט אונדזער שפּרוך . . .

מיין ברודער אליהו איז אָבער אַן אמתער מענטש. ער האָט

פּיינט „ליגנס". ער זאָגט, אַז טרייבן טרייבט ער מייז נישט מיט קיין שפּרונג, נאָר מיט אַ פּראַשעק. ער האָט אַ פּראַשעק אַזעלכן, וואָס אַז די מייז דערשמעקן אים, צעלויפן זיי זיך.

— לאָז זיין אַ פּראַשעק, לאָז זיין אַ שוואַרץ יאָר, אַבי איר זאָלט מיר אַרויסטרייבן די מייז! . . . וויפל וועט דאָס קאָסטן?

מיין ברודער אליהו האָט פּיינט דינגען זיך. ער זאָגט, אַז פאַרן פּראַשעק קומט אים אַזוי פיל, און פאַר דער טרחה אַזוי פיל און אַזוי פיל. געוויינטלעך, זאָגט ער אַלע מאָל טייערער. אַלע טאָג העכערט ער דעם פּרייז. דאָס הייסט, נישט ער העכערט, נאָר מיין שוועגערין העכערט.

— ממה־נפשך, — זאָגט זי — עסט מען חזיר, זאָל רינען איבער דער באָרד. אַז דו ביסט שוין יאָ געוואָרן אַ מייזנטרייבער, נעם כאָטש געלט.

— נו, און יושר וואו איז? וואו איז גאָט? — אַזוי מישט זיך אַריין די מאַמע. און מיין שוועגערין ברכה ענטפערט איר אָפּ:

— יושר? אָט איז יושר! (זי ווייזט איר אָן אויפן אויוון). גאָט? אָט איז גאָט! (זי טוט זיך אַ פּאַטש איבער דער קעשענע).

— ברכה! וואָס האָסטו געזאָגט? ! גאָט איז מיט דיר!

אַזוי שרייט־אויס די מאַמע און טוט אַ בראָך מיט די הענט.

— וואָס רעדסטו מיט אַ בהמה? ! — זאָגט מיין ברודער־אליהו, שפּאַצירט איבער דער שטוב און ציפּעט זיך דאָס בערדל. ער האָט שוין אַ היפּש בערדל. סע וואַקסט ביי אים מיט רוחות. ער ציפּעט דאָס, און סע וואַקסט. מאָדנע וואַקסט דאָס בערדל. אויפן האַלדז גאָר האָט זיך עס ביי אים צעוואַקסן. דאָס פּנים איז גלאַט, נאָר דער האַלדז איז פול מיט באָרד. איר האָט געזען אַמאָל אַזאַ באָרד?

אַן אַנדערש מאָל וואָלט אים מיין שוועגערין ברכה פאַרן וואָרט „בהמה" אָפּגעשפּילט אַ פּרימאַרגן, אַז עס וואָלט אים פּינצטער געוואָרן אין די אויגן. איצט האָט זי אים פאַרשוויגן, ווייל ער פאַרדינט געלט. אַלע מאָל, ווען מיין ברודער אליהו פאַרדינט געלט, ווערט ער ביי איר אַ מיוחס. איך ווער אויך ביי איר טייערער, וואָרעם איך העלף מיין ברודער פאַרדינען געלט. אַזוי רופט זי מיך „שלעפּער"

אַדער „שלים-מזל״, אַדער „קבצנישע קישקע״. איצט האָט זי מיך פֿאַרצויגן. איך הייס שוין ביי איר „מאַטעלע״.

— מאַטעלע! דערלאַנג מיר די שיך.

— מאַטעלע! נעם מיר אַן אַ קוואַרט וואַסער.

— מאַטעלע! טראָג אַרויס דאָס מיסט.

אַז מע פֿאַרדינט געלט, איז גאָר אַנדערע ווערטער.

ה.

דער חסרון פֿון מײַן ברודער אליהו — וואָס ער האָט ליב אַ סך. קוואַס — אַ דייזשקע. טינט — טויזנט פֿלעשער. אַ פּראַשעק פֿון מייז — אַ פֿולער זאַק. אונדזער שכנהס מאַן, דער איינבינדער, האָט אים אָבער געזאָגט: „וואָס דאַרף מען אַזוי פֿיל?״ — האָט אים נאָך מיין ברודער אליהו גוט מכבד געווען. וואָלט מען כאַטש דעם זאַק פֿאַרשלאָסן ערגעץ אין אַ שאַפֿע. גייען זיי אַלע אַוועק און לאָזן מיך איבער איינעם אַליין מיטן זאַק. וואָס קומט מיר דערפֿאַר, וואָס איך האָב מיך אַוועקגעזעצט אויף אים אַ ווײַלע רייטנדיק? עלעהיי ס׳איז אַ פֿערדל! זאָל איך זיין אַ נביא, אַז דער זאַק וועט פּלאַצן, און עס וועט זיך געבן אַ שאָט-אויס פֿון אים עפּעס אַ געלע זאַך! דאָס איז טאַקע דער פּראַשעק, וואָס מיין ברודער אליהו פֿאַרטרייבט מיט אים מייז. ער האָט אַזאַ שאַרפֿן ריח, אַז מע קאָן חלשן! איך בייג מיך אָן, איך וויל צונויפֿנעמען דאָס, וואָס האָט זיך צעשאָטן, פֿאַלט אָן אויף מיר אַ ניסעריי. איך זאָל אַריינציען אין נאָז אַריין אַ גאַנצע פּושקע מיט שמעק-טאַבעק, וואָלט איך נישט באַדאַרפֿט אַזוי שטאַרק ניסן. איך נים אַזוי לאַנג, ביז איך כאַפּ מיך אַרויס אין דרויסן. טאָמער וועל איך אויפֿהערן ניסן. ווער-וואָס? עס קומט אָן די מאַמע און דערזעט, איך נים. פֿרעגט זי מיך: וואָס איז? איך קאָן איר ענטפֿערן נאָר טשיכי און טשיכי! און ווידער אַ מאָל טשיכי!

— ווינד איז מיר, וואו האָסטו געכאַפּט אַזאַ קאַטאַר? — זאָגט צו מיר די מאַמע און ברעכט די הענט. איך הער נישט אויף צו ניסן און וויז איר מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. זי גייט אַריין און לויפֿט אַרויס צוריק נאָך מיט אַן ערגערער ניסעריי, ווי איך. קומט-

אָן מיין ברודער אליהו און דערזעט אונדז ביידע ניסן. פֿרעגט ער: וואָס איז דאָס? ווייזט אים די מאַמע מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. ער כאַפּט זיך אַריין און לויפֿט-אַרויס צוריק מיט אַ געוואַלד:

— ווער האָט דאָס צע — טשכי, טשכי, טשכי! ...

איך האָב שוין לאַנג נישט געזען מיין ברודער אליהו אין כּעס, אַזוי ווי אַצינד. ער לאָזט זיך מיט ביידע הענט גלייך אויף מיר. אַ גליק, וואָס ער ניסט, אַנישט — וואָלט איך פֿון זיינע הענט אַרויס אַ קאַליקע. מיין שוועגערין ברכה קומט-אָן, טרעפֿט זי אונדז אַלע דריי האַלטן זיך מיט די הענט ביי די זייטן און ניסן.

— וואָס איז מיט אייך? וואָס האָט איר זיך פּלוצעם צעניסט?

וואָס זאָלן מיר איר זאָגן? מיר קאָנען דען אויסרעדן אַ וואָרט? ווייזן מיר איר מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. כאַפּט זי זיך אַריין, און לויפֿט באַלד אַרויס צוריק רויט, ווי העליש פֿייער, און פֿאַלט-אָן אויף מיין ברודער אליהו:

— וואָס האָב איך דיר גע — טשכי, טשכי, טשכי! ...

קומט-אָן אונדזער שכנה, פּעסי די גראָבע. זי רעדט צו אונדז, נאָר קיינער קאָן איר נישט ענטפֿערן קיין וואָרט. מיר ווייזן איר מיט דער האַנט אַהין, אין שטוב אַריין. זי גייט-אַריין און לויפֿט-אַרויס צוריק:

— וואָס האָט איר אָזעלכעס גע — טשכי, טשכי, טשכי! ...

אונדזער שכנה מאַכט מיט ביידע הענט. עס קומט-אַרויס איר מאַן, דער איינבינדער. דער איינבינדער קוקט אויף אונדז און לאַכט.

— וואָס איז דאָ אויף אייך אָנגעפֿאַלן פּלוצעם פֿאַר אַ ניסעריי?

— זייט זיך מטריח אַהי — טשכי, טשכי, טשכי! — זאָגן מיר צו אים און ווייזן אים אַלע אַהין, אין שטוב אַריין. דער איינבינדער גייט אַריין צו אונדז אין שטוב אַריין, און שפּרינגט-אַרויס צוריק מיט אַ געלעכטער:

— איך ווייס שוין וואָס דאָס איז! איך האָב אַ שמעק געטאָן! דאָס איז שעמע — טשכי, טשכי!

און ער כאַפּט זיך מיט ביידע הענט ביי די זייטן און ניסט גע-שמאַק. נאָך יעדן ניס טוט ער שפּרונג-אונטער, בלייבט שטיין אויף

די שפּיץ פֿינגער און טוט אַ ניס, און ווידער אַ שפּרונג־אונטער, און ווידער אַ ניס, און אַזוי ווייטער. אין איין האַלבע שעה ניסן שוין אַלע אונדזערע שכנים און שכנות מיט זייערע פֿעטערס און מומעס און גליד־שוועסטער־קינדער און זייערע באַקאַנטע — די גאַנצע גאַס, פֿון איין עק ביזן אַנדערן, האַלט אין איין ניסן!

וואָס האָט זיך מײַן ברודער אליהו אַזוי דערשראָקן? הפּנים, ער האָט מורא, מע זאָל נישט אויסלאָזן דעם כּעס צו אים פֿאַרן ניסן, וואָס מע ניסט. ער נעמט מיך פֿאַר אַ האַנט, און ניסנדיק לאָזן מיר זיך ביידע גיין באַרג־אַראָפּ, צו זײַן חבר פּיני. עס נעמט גוטע אַנדערט־האַלבן שעה, ביז מיר זענען אימשטאַנד צו רעדן אַזוי ווי מענטשן. מײַן ברודער אליהו דערציילט זײַן חבר פּינין די גאַנצע מעשׂה. זײַן חבר פּיני הערט אים אויס מיט קאָפּ, אַזוי ווי אַ דאָקטער הערט־אויס אַ חולה. אַז מײַן ברודער אליהו האָט געענדיקט, מאַכט צו אים זײַן חבר פּיני:

— אַנו, ווײַז נאָר אַהער דאָס בוך.

מײַן ברודער אליהו נעמט אַרויס דאָס בוך פֿון בוזעם־קעשענע און גיט דאָס איבער צו זײַן חבר פּיני. זײַן חבר פּיני לייענט איבער דאָס אייבערשטע בלעטל: „פֿאַר איין רובל — הונדערט רובל! אַ סגולה ווי אַזוי פֿון גאָרנישט, מיט די פֿינף פֿינגער, מאַכן הונדערט רובל אַ חודש און מער״ . . . ער נעמט דאָס בוך און טוט דאָס אַ וואָרף אַרײַן אין אויוון אַרײַן גלײַך אויפֿן פֿײַער. מײַן ברודער אליהו טוט זיך אַ לאָז מיט ביידע הענט צום פֿײַער. זײַן חבר פּיני שטעלט אים אָפּ:

— פּאַוואָליע, נישט געכאַפּט!

נאָך אַ פּאָר מינוט — און מײַן ברודער אליהוס בוך, וואָס לערנט, ווי אַזוי צו מאַכן הונדערט רובל אַ חודש און מער, איז געבליבן ניט מער ווי אַ בערגל אויפֿגעבלאָזענע אַש. פֿון איין זײַט איז פֿאַרבליבן אַ שטיקל נישט פֿאַרברענט פּאַפּיר, קוים־קוים וואָס מע האָט געקאָנט איבערלייענען: ש־ע־מ־ע־ר־י־צ־י.

סם המות (סאַם האַמאָוועס) — Deadly poison
מחזור (מאַכזער) — אַ סידור מיט די יום-טובדיקע תּפילות (טפילעס).
בעל מגזם (באַל מעגאַזעם) — איינער וואָס טרייבט איבער חידוש, חידושים (כידעש, כידושים) — וואונדער.
ממה נפשך (ווערט אַרויסגערעדט מאַנאַפּשעך) — איינס פון די ביידע — In either case

אונ זער חבר פיני

א.

געדענקט איר, איך האָב אייך אַמאָל געזאָגט, אַז איך וועל אייך באַקענען מיט מיין ברודער אליהום חבר פיני? איך האָב אייך צו־געזאָגט באַקענען, ווייל ער האָט אין זיך גוטע געדאַנקען. נאָר איידער איך וועל אייך דערציילן פון פינין, מוז איך אייך דערציילן פריער פון זיין זיידן, נאָכדעם פון זיין טאַטן, נאָכדעם פון זיין פֿעטער, און ערשט נאָכדעם פון פינין אַליין.

שרעקט אייך נישט — איך וועל דאָס אייך מאַכן בקיצור. איך הייב אָן פון זיידן.

פון רב העסי דעם גלעזער האָט איר אַמאָל געהערט? דאָס איז פינים זיידע. ער איז אַ גלעזער, און אַ שפּיגל־מאַכער, און אַ פֿאַר־בער, און קען מאַכן טאַבעק. היינט האָט ער אוועקגעוואָרפן אַלע אַרבעט און פֿאַרנעמט זיך נאָר דערמיט, וואָס ער רייבט טאַבעק און פֿאַרקויפט. כל־זמן, זאָגט ער, אַ מענטש לעבט, דאַרף ער אַרבעטן, נישט אָנקומען צו קיינעם. ער איז אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט רויטע אויגן און מיט אַ מוראַדיקער נאָז, אונטן ברייט, אויבן שמאָל, און אויסגעבויגן ווי אַ שופר. איך האָב מורא אויב עס איז אים נישט געקומען פון דעם, וואָס ער שמעקט טאַבעק. ער איז אַ זקן. ער איז אַלט אפשר הונדערט יאָר, און איז נאָך ביי אַלע געדאַנקען. ס'איז אַ סברה, אַז ער האָט היינט אויך מער שכל ווי זיינע צוויי זין: הערש־לייב דער מעכאַניק און שניאור דער זייגערמאַכער. הערש־לייב דער מעכאַניק איז אויך אַזוי דין און הויך, ווי רב העסי. ער האָט אויך אַ גרויסע נאָז, נאָר ער שמעקט נישט קיין טאַבעק. אפשר וועט ער אַמאָל שמעקן. דערווייל נאָך נישט. ער איז אַ מעכאַניק פון אויוונס. ער מאַכט אויוונס. אַלע זאָגן אויף אים, אַז

ער איז א קאפ־מענטש. ער האט טאקע א גרויסן שטערן. מע זאל אים געווען, זאגט ער, לערנען א מלאכה, וואלט ער זיין איינער אין דער וועלט. עס איז גאר נישטא קיין זאך אויף דער וועלט, וואס ער זאל עס נישט פארשטיין מיטן שכל. אזוי זאגט ער אליין אויף זיך. אלצדינג כאפט ער מיטן קוק. אויוונס מאכן האט ער זיך אויסגעלערנט פון זיך אליין. ער האט געזען א פאר מאל, ווי איוואן פיטשקור מאכט אויוונס, האט ער זיך געהאלטן ביי די זייטן פון געלעכטער. ער האט געזאגט, אז דער גוי הייבט נישט אן צו פארשטיין, וואס הייסט אן אויוון. איז ער געקומען אהיים און האט צעווארפן דעם אויוון און האט אוועקגעשטעלט, טאקע פון די זעלביקע ציגל, אן אנדער אויוון. די ערשטע צייט האט דער אויוון געראויכערט, מע האט גע־קאנט דערשטיקט ווערן. האט ער צעווארפן דעם אויוון און גע־שטעלט א נייעם אויוון. אזוי עטלעכע מאל, ביז ער איז געווארן דער בארימטער מעכאניק. ער האט מיט זיין אייגענעם שכל דערקלערט אזא מין אויוון, וואס ס'איז גענוג, מע זאל אים הייצן איין מאל אין אכט טעג. דער גאנצער חסרון, ער האט נאך נישט די ציגל, זאגט ער, וואס מע דארף דערצו האבן. ווען מע גיט אים, זאגט ער, „קאכ־ליאווע" ציגל, שטעלט ער אייך אויף אן אויוון, וואס מע דארף אים גיין זען אויף חידושים! ער זאגט, אז אין אן אויוון ליגט מער שכל, ווי אין א זייגער. דאס זאגט ער שוין אויף צו־להכעיס זיין ברודער שניאור. זיין ברודער שניאור איז יינגער פון אים און העכער פון אים, און האט אויך א לאנגע נאז, און איז א זייגערמאכער. געזאלט האט ער גאר זיין א רב, אדער א שוחט, אדער א מלמד. אזא קאפ האט ער געהאט צום לערנען! האט ער בעסער געוואלט זיין א זייגערמאכער. ווי קומט צו אים זייגערמאכעריי? וועט איר הערן.

אז ער איז נאך געווען א יינגל און האט געלערנט אין חדר, אזוי דערציילט שניאור אליין, האט אים דער קאפ געטראגן אויף גרויסע זאכן. למשל, דערגיין דעם שכל פון א שלאס. פאר וואס, אז מע טוט א דריי רעכטס, עפנט עס זיך, און אז מע טוט א דריי לינקס, פארשליסט עס זיך? אדער ווי אזוי גייט א זייגער? פאר וואס שלאגט ער אקוראט דעמאלט, ווען דער גרויסער ווייזער קומט־צו צום צוועלף? דאס ערשטע מאל, אז ער האט, זאגט ער, דערזען א

זייגער מיט אַ פֿויגל, איז ער שיר נישט אַראָפּ פֿון זינען. דעם זייגער מיטן פֿויגל האָט דער אַלטער רב העסי באַקומען אַ מתּנה פֿון אַן אויסגעדינטן פּאַלקאָווניק, וואָס פֿלעגט אים געבן אַרבעט. אַלע שעה, אַז דער זייגער האָט באַדאַרפֿט קלינגען, האָט זיך אויפֿגעעפֿנט אַ טירל, און ס׳איז אַרויס אַ פֿויגל מיט אַ קו־קו! דער פֿויגל איז געווען נאַטירלעך, ווי לעבעדיק. איר קאָנט פֿאַרשטיין, אַז אַפֿילו די קאַץ האָט געהאַט אַ טעות. אַלע מאָל ווען דער פֿויגל איז אַרויס מיט אַ קו־קו פֿלעגט זיך די קאַץ אָנבלאָזן און פֿלעגט אים װעלן כאַפּן. שניאור האָט זיך געגעבן דאָס וואָרט, אַז ער מוז דערגיין דעם שׂכל פֿונעם פֿויגל. איין מאָל, אַז קיינער איז נישט געווען אין דער היים, האָט ער זיך צוגעכאַפּט צום זייגער. ער האָט אים אַראָפּגענומען פֿון וואַנט, אָפּ־געדרייט אַלע שרייפֿלעך און אַרויסגענומען די געדערעם. איז אָנגעקומען דער פֿאָטער, האָט ער אים אַזוי געשלאָגן, אַז מע האָט שוין נישט געהאַלטן פֿון זיין לעבן. עד היום, זאָגט ער, שטייען ביי אים סימנים אויפֿן לייב. ער האָט אָבער אויסגעפֿירט זיינס — ער איז אַ זייגערמאַכער. איך ווייס נישט, צי ער איז פֿון די בעסטע, נאָר ער נעמט נישט טייער און מאַכט גיך. מיין ברודער אליהו האָט ביי אים שוין וויפֿל מאָל צורעכט געמאַכט דעם זייגער. כמעט אַ וואָך איבער אַ וואָך פֿאַרריכט ער אים דעם זייגער. אַ מאָדנער זייגער ביי מיין ברודער אליהו: אָדער ער לויפֿט משוגענערווייז, אָדער ער גייט איינ־געהאַלטן מיט אַ שעה פֿיר, אָדער ער שטעלט זיך גאָר אָוועק — און טוט אים עפּעס! מיין ברודער אליהו־וואָלט אפֿשר געגאַנגען צו אַן אַנדער זייגערמאַכער, פּאַסט אים נישט פֿאַר זיין חבר פּיני. זיין חבר פּיני זאָגט, אַז שולדיק איז מסתּמא דער זייגער, נישט דער פֿע־טער שניאור. וואָרעם ממה־נפֿשך: איז דער זייגער אַ זייגער, ווען דאַרף אים יעדער זייגערמאַכער קאָנען צורעכט מאַכן. אלא וואָס דען? דער זייגער אַליין איז קיין זייגער נישט, היינט וואָס ווען אים העלפֿן דער זייגערמאַכער?

גייט זאָגט, אַז ער איז אומגערעכט!

ב.

מיין ברודער אליהום חבר פּיני איז אויך אַ קאָפּ-מענטש, אַזוי ווי זיין טאַטע, הערש-לייב דער מעכאַניק, און אַזוי ווי זיין פֿעטער, שניאור דער זייגערמאַכער. אַ נאָז האָט ער אויך אַ לאַנגע, אַזוי ווי זיי. געזעריק זענען זיי אַלע, די גאַנצע משפּחה זייערע. זיי האָבן אַ מומע קריינע, האָט זי אַ טאָכטער מלכּה, האָט זי אַ נאָז, וואָס מע דאַרף גיין קוקן אויף חידושים. און נישט אַזוי די נאָז, ווי דאָס פּנים. ס'איז גאָר-נישט קיין מענטשלעך פּנים. זעט-אויס ווי אַ פֿויגל, אָדער ווי אַ חיה. זי שעמט זיך אַרויסגיין אויף דער גאַס. ס'איז אויף איר אַ גאָטס רחמנות! פּיני איז אַ ביסל אין איר געראָטן, נאָר ער איז אַ מאַנצביל. אַ מאַנצביל מאַכט נישט אויס. ער זעט אַפֿילו אויס מאָדנע. אַז איר טוט אויף אים אַ קוק, מוזט איר זיך צעלאַכן. נישט געזעגנט, וואָס ער איז דין און הויך, האָט ער אַ פּאָר לאַנגע אויערן, אַ לאַנגן האַלדז, ווי אַ גאַנער, און אַ נידעריקע ראיה דערצו. וואו ער זאָל נישט גיין, מוז ער זיך מיט עמעצן צעבוצקען. שטעלט ער זיך אָוועק, מוז ער עמעצן אָנטרעטן אויפֿן פֿוס. איין הויז מוז ביי אים זיין פֿאַרקאַטשעט, איין זאָק מוז זיין אַראָפּגעלאָזט. דאָס העמד מוז זיין צעשפּיליעט. דאָס שניפּסל מוז זיין פֿון יענער זייט. און אַז ער רעדט, כאַרכלט ער, און האָט ליב צוקערקעס. ווען איר זאָלט אים נישט באַגעגענען, האַלט ער עפּעס אין מויל און סמאָטשקעט. דערפֿאַר איז ער אָבער אַ געראָטענע כּלי. נישטאָ קיין זאַך אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל נישט קאָנען. מיט זיין לערנען האָט ער, זאָגט מען, אַריבערגעיאָגט דעם רב. מיט זיין שרייבן וועט ער פֿאַרשטעקן אין גאַרטל אַלע קענערס. אחוץ וואָס ער האָט אַ זעלטענע האַנטשריפֿט, איז ער אַ גרויסער בריה אויף גראַמען. וואָס ער זאָל נישט שרייבן, שרייבט ער מיט גראַמען. ער האָט שוין באַשריבן די גאַנצע שטאָט: דעם רב, דעם שוחט, די גבאים, די יאַטקעס, זיין אייגענע משפּחה — אַלעמען האָט ער שוין באַשריבן, און אַלעמען אין גראַמען. פּינים גראַמען זענען אַ צייט אַרומגעגאַנגען פֿון האַנט צו האַנט און מע האָט זיך געקאַטשעט פֿאַר געלעכטער. אַנדערע האָבן זיי אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק. למשל, איך געדענק אַ פּאָר פֿון זיינע גראַמען:

אונדזער גבאי,
רב שמואל־אבא
האָט אַ גרויסן בויך;
זיצט ביים טישל,
לקחנט פֿון דער שיסל,
אַזש עס גייט אַ רויך!

זיין ווייב נחמה,
אַ כשרע נשמה —
איך וויל פֿון איר נישט ריידן.
זי איז קלוג,
ווי דעם רבינס ציג —
כאַפּט דער רוח זיי ביידן . . .

די גאַנצע שטאָט האָט געקאַכט מיט די דאָזיקע גראַמען. איינער האָט צוגעמאַכט צו דעם אַ ניגון פֿון זמירות. די גאַנצע שטאָט האָט זיך אַרומגעטראָגן מיטן לידל, ביז ס'איז אָנגעקומען צום גבאי מיט דער גבאיטע. האָבן זיי געשיקט רופֿן צו זיך דעם פֿאָטער, הערש־לייב דעם מעכאַניק, און האָבן געוויינט פֿאַר אים מיט טרערן. זיי האָבן אים געפֿרעגט: וואָס האָט צו זיי זיין פיני? . . . געקומען אַהיים, האָט דער פֿאָטער, הערש־לייב דער מעכאַניק, אַריינגערופֿן פינין אין שטוב אַריין, פֿאַרשלאָסן טיר און טויער און האָט אים גוט אַריינגעצימבלט. ער האָט אים אַזוי לאַנג געשמיסן, ביז פיני האָט אים געמוזט געבן תקיעת־כּף, אַז ער וועט שוין מער קיין גראַמען נישט שרייבן, ווי לאַנג ער וועט לעבן.

ג.

פֿון דעמאָלט אָן שרייבט שוין פיני מער נישט קיין גראַמען. עס קריכן אים שוין נישט אין קאָפּ קיין גראַמען. ער איז אויף גרויסע צרות. אַזוי זאָגט אויף זיך פיני אַליין. עס האָט זיך אים פֿאַרגלוסט חתונה האָבן. דאָס הייסט, נישט אים, זיין טאַטן הערש־לייב האָט זיך פֿאַרגלוסט, אַז פיני זאָל חתונה האָבן און זאָל ווערן אַ „מענטש".

פּיני האָט חתונה געהאַט פֿאַר אַ מילנערס אַ טאָכטער. דער מילנער האָט אים געעפֿנט אַ קליטל פֿון מעל. מיין ברודער אליהו איז אים מקנא, וואָס ער האָט אַ געשעפֿט. פּיני לאַכט פֿון אים. ער זאָגט: ס'איז אַ געשעפֿט, נאָר נישט פֿאַר אים. וואָס איז דאָס, זאָגט ער, פֿאַר אַ מין אַרבעט פּאַטשקען זיך מיט מעל? דאָס פּאַסט, זאָגט ער, פֿאַר אַ גראָבן יונג, פֿאַר אַ מילנער . . . וואָס איז ער, זאָגט ער, שולדיק, אַז ער קען נישט זיצן אין קליים. ער קען נישט, זאָגט ער. דער קאָפּ טראָגט אים, דער קאָפּ פֿליט. ס'איז ביי זיי, זאָגט ער, אַזאַ משפּחה פֿון פֿליענדיקע קעפּ . . .

אַזוי זאָגט פּיני און וויל נישט גיין אין קליים אַריין. ער וועט בעסער, זאָגט ער, זיצן איבער אַ ביכל, וועט ער מער הנאה האָבן. זיין שווער, דער מילנער, איז דערפֿאַר גוט ברוגז, נאָר ער מוז שווייגן. ער האָט מורא פֿאַרן איידעם, ער זאָל אים נישט באַשרייבן, און אויסער דעם איז די טאָכטער ביי אים זייער ציטעריק. זי איז אַ בת־יחידה. טייבל הייסט זי. זי איז אַ ביסל קאַסאָקע אויף איין אויג, נאָר זייער אַ גוטע. מיין מאַמע זאָגט אויף איר, אַז זי איז אָן אַ גאַל. איך פֿאַרשטיי נישט, וואָס הייסט, זי איז אָן אַ גאַל? וואו איז אַהינגעקומען איר גאַל? . . . גאַנצע טעג זיצט זי אין קליים און פּיני איז אין דער היים. מיר קומען צו אים מיט מיין ברודער אליהו כמעט אַלע טאָג. ער רעדט זיך אוים פֿאַר אונדז דאָס האַרץ. אַלע מאָל, ווען מיר קומען צו אים, זיפֿצט ער און קרעכצט און באַקלאָגט זיך אויף זיין פֿינצטער מזל. ס'איז אים דאָ ענג, זאָגט ער, און דושנע. ער פֿילט, זאָגט ער, אַז ער ווערט דערוואָרגן. ער זאָל זיין, זאָגט ער, אין אַן אַנדער שטאָט, וואָלט געווען גאָר אַנדערש. ווען מע לאָזט אים, זאָגט ער, אַרוים פֿון דאַנען כאָטש אויף איין יאָר, קערט ער איבער די וועלט! אַזוי זאָגט ער צו מיין ברודער אליהו. קיינעם פֿאַרגלייבט ער נישט אַזוי פֿיל, וויפֿל מיין ברודער אליהו. ער ווייזט אים בריוו, וואָס ער האָט. די בריוו זענען פֿון גרויסע מענטשן. די „גרויסע מענטשן" שרייבן אים, אַז ער האָט אין זיך עפּעס אינעווייניק. פּיני זאָגט, אַז ער אַליין פֿילט אויך, אַז ער האָט אין זיך עפּעס אינעווייניק. איך קוק אויף אים און טראַכט מיר: „רבונו של עולם, וואָס האָט ער אַזעלכעס אין זיך אינעווייניק? . . .

ד.

איינמאָל קומט צו אונדז פיני און רופֿט־אַרויס מיין ברודער אליהו אויף אַ סוד. ווײַבאַלד אַ סוד, מוז איך וויסן. איך האָב ליב וויסן אַלע סודות. איך גיי זיי נאָך פֿון הינטן און הער זיך איין און כאַפּ ווער־טער. פיני רעדט, און מיין ברודער אליהו רעדט. איך גיב אייך איבער זייערע ביידנס ווערטער:

פיני: וואָס וועלן מיר דאָ אויסזיצן?

אליהו: איך זאָג אויך דאָס אייגענע.

פיני: אָט האָב איך געלייענט, אַז איינער איז אַוועקגעפֿאָרן אַהין מיט פֿינף פֿינגער, אַ האַלב יאָר געשלאָפֿן אין דרויסן. געקערט די גאַסן פֿאַרן שטיקל ברויט.

אליהו: נו, און היינט?

פיני: אויף אונדז ביידן געזאָגט געוואָרן.

אליהו: אַזוי?

פיני: אַזוי! אַזוי! וואָס זשע? איך וועל דיך אָפּנאַרן? איך האָב שוין גערעדט מיט מיין טייבלען.

אליהו: וואָס זשע זאָגט זי?

פיני: וואָס זאָל זי זאָגן? זי פֿאָרט.

אליהו: זי פֿאָרט? נו, און דער שווער?

פיני: ווער הערט אים? אַז איך וועל אַוועקפֿאָרן אַליין, וועט אים זיין בעסער? ער זעט דאָך, אַז דער קאָפּ טראָגט מיך, איך קען דאָ נישט זיין!

אליהו: און איך, מיינסטו, קאָן דאָ זיין?

פיני: טאָ לאָמיר זיך אויפֿהייבן און לאָמיר פֿאָרן.

אליהו: אויפֿהייבן און פֿאָרן? מיט וואָס?

פיני: שיפֿסקאַרטן גיט מען דאָך אונדז אומזיסט, נאַרעלע.

אליהו: וואָס הייסט, אומזיסט?

פיני: אויף אויסצאָלן. מיר וועלן זיי אַמאָל אויסצאָלן. דער־ווייל האָבן מיר זיי אומזיסט.

אליהו: נו, און ביז דער שיף? הוצאות, היינט בילעטן, באַן?

פיני: וויפֿל בילעטן דאַרפֿן מיר דען האָבן, נאַרעלע?

אליהו: אדרבא, וויפֿל דאַרפֿן מיר האָבן?

פּיני: רעכן אוים: איך און מיין טייבל איז נישט צוויי. דו און דיין ברכה צוויי, איז נישט פֿיר.

אליהו: און די מאַמע איז נישט פֿינף.

פּיני: איז פֿינף.

אליהו: נו, און מאָטל?

פּיני: פֿאַר אים איז גענוג אַ האַלבער בילעט. און אפֿשר קיין האַלבער אויך נישט . . . מיר וועלן זאָגן, אַז ער איז נאָך נישט אַלט קיין דריי יאָר.

אליהו: ביסט משוגע?

●

וואָס זאָל איך טאָן? איך קען מיך מער נישט איינהאַלטן. פֿאַר גרוים פֿרייד לאָז איך אַרוים אַ קוויטש. ביידע דרייען זיך אוים צו מיר.

— אַוועק, דו שייגעץ! וואָס פֿאַר אַ גאַנג זיך אונטערהערן, אַז גרויסע רעדן צווישן זיך?

איך לאָז מיך לויפֿן, שפּרינג אונטער און פּאַטש מיר מיט ביידע הענט אין די ליטקעס פֿון די פֿיס. אַ קליייניקייט — איך פֿאָר! . . . שיף! באַן! בילעט... אַ האַלבער בילעט!... וואוהין, אַ שטייגער, פֿאָרן מיר? איך וויל גאַרנישט וויסן וואוהין. וואָס גייט עס מיך אָן וואוהין? איך פֿאָר — און גענוג! איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן? אַז מיר זאָלן זיך וועלן גוט אויסרעכענען, בין איך דאָך נאָך קיין מאָל אויף מיין לעבן אין ערגעץ נישט געפֿאָרן. איך ווייס אפֿילו נישט דעם טעם, וואָס הייסט דאָס פֿאָרן. אַ ביסל האָב איך יאָ פֿאַרזוכט דעם טעם. איך בין אַמאָל זיך דורכגעפֿאָרן אויף אונדזער שכנס ציג, האָט דאָס מיך געקאָסט טייער. אחוץ וואָס איך בין געפֿאַלן און צעבלוטיקט די נאָז, האָב איך נאָך געכאַפּט אַ פּאָר פּעטש אויך. דערפֿאַר רעכן איך נישט די נסיעה.

איך בין דעם גאַנצן טאָג ווי אַ צעמישטער. איך האָב פֿאַרלאָרן דעם אַפּעטיט צום עסן. ביינאַכט חלומט זיך מיר, אַז איך פֿאָר. נישט איך פֿאָר, נאָר איך פֿלי. איך האָב פֿליגל, ווי אַ טויב, און איך פֿלי.

לעבן זאָל אונדזער חבר פּיני! ער באַקומט אין מיינע אויגן טויזנט מאָל מער חן, ווי פריער. איך זאָל מיך נישט שעמען, וואָלט איך אים געקושט און געהאַלדזט. אַ טייערער פּיני דאָס איז!

נו, האָב איך אייך נישט געזאָגט, אַז ער האָט אין זיך גוטע געדאַנקען?

♦

כל זמן (קאָל זמאַן) — אַזוי לאַנג ווי.
סברה, ס׳איז א סברה (סוואָרע) — מיינונג, מעגלעכקייט.
נידעריקע ראיה (ריע) — Nearsighted
יאַטקע — Butcher shop
לקחנען (לאַקכענען) — צונעמען.
תקיעת כף (טקיאַס קאַף) — געבן תקיעת כף — הייליק צו־זאָגן.
עובדא (אוואודע) — אַרבעט, אויפטו —
תנועה (טנוע) — גרימאַסע.
נסיעה (נעסיע) — רייזע —

שאַט, מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע

א.

שאַט, מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע! וואו איז אַמעריקע? — ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז ס'איז ווייט, שרעקלעך ווייט. מע דאַרף אַהין פֿאָרן און פֿאָרן אַזוי לאַנג, ביז מע קומט. און אַז מע קומט, איז פֿאַראַן אַ „קעסטל-גאַרטל". דאָרט, אין „קעסטל-גאַרטל", טוט מען אויס נאַקעט און מע קוקט אייך אין די אויגן. האָט איר געזונטע אויגן, איז גוט. אלא נישט, פֿאָרט, זייט מוחל, צוריק! דאַכט זיך, איך האָב געזונטע אויגן. איין מאָל נאָר האָב איך געהאַט צו טאָן מיט די אויגן. ייִנגלעך פֿון דער שקאָלע האָבן מיך דערטאַפּט, אוועק־געלייגט און אַריינגעבלאָזן מיר אין די אויגן אַריין טאַבעק. איי, האָט זיי מיין ברודער אליהו געפּאַטשט! איצט זענען ביי מיר די אויגן לויטער, ווי קרישטאָל. זעט איר, מיט מיין מאַמען איז נישט פֿריילעך. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. ווער איז שולדיק? אַז טאָג ווי נאַכט וויינט זי. זינט דער טאַטע איז געשטאָרבן האָט זי נאָך גאָרנישט אויפֿגעהערט צו וויינען.

— אום גאָטס ווילן! דו האָסט קיין רחמנות נישט אויף אונדז! איבער דיר וועלן מיר חלילה אַלע דאַרפֿן פֿאָרן צוריק!

אַזוי טענהט מיט איר מיין ברודער אליהו, און זי ענטפֿערט אים:

— נאַריש קינד וואָס דו ביסט, איך וויין דען? עס וויינט זיך אַליין, אָן מיר! . . .

אַזוי זאָגט די מאַמע, ווישט די אויגן אין פֿאַרטעך און נעמט זיך צום בעטגעוואַנט, צו די קישנס. מע דאַרף איבערשיטן אַלע קישנס. אַמעריקע איז אַ לאַנד, וואו ס'זענען נישטאָ קיין קישנס. אַלצדינג איז דאָרט דאָ, נאָר נישט קיין קישנס. ווי אַזוי שלאָפֿן דאָרט די מענטשן — פֿאַרשטיי איך נישט. עס דאַרף זיי זיין האַרט צוקאָפּנס! מיין

שוועגערין ברכה העלפֿט איר איבערשיטן די קישנס. מיר האָבן, נישט צו פֿאַרזינדיקן, היפּשע עטלעכע קישנס. דריי גרויסע איבער־בעטן מיט זעקס קישנס, מיט פֿיר קליינע קישעלעך, ממזרימלעך הייסן זיי. פֿון אַלע פֿיר ממזרימלעך מאַכט די מאַמע איין קישן. אַן עבירה. איך האָב ליב די קליינע ממזרימלעך בעסער פֿון די גרויסע. איך שפּיל זיך מיט זיי אַמאָל אין דער פֿרי. איך מאַך פֿון זיי אַ המן־טאַש, אַ ספּאָדעק . . .

— מיר וועלן קומען, אם ירצה השם, געזונטערהייט אַהין, וועלן מיר זיי צוריק איבערשיטן אין קליינע ממזרימלעך.

אַזוי זאָגט די מאַמע צו מיר און צו מיין שוועגערין ברכה און גיט איר אָנצוהערעניש, אַז זי זאָל אויך אַזוי טאָן. מיין שוועגערין ברכה טוט אויך אַזוי, כאָטש זי איז פֿון דער נסיעה נישט צופֿרידן. ס'איז איר שווער זיך שיידן מיט איר טאַטע־מאַמע. מע זאָל איר געוועזן, זאָגט זי, זאָגן פֿאַראַיאָרן אין דער צייט, אַז זי וועט פֿאָרן קיין אַמעריקע, וואָלט זי יענעם, זאָגט זי, אָנגעשפּיגן אַ פֿולן פּנים.

— מע זאָל מיר געוועזן זאָגן פֿאַראַיאָרן, אַז איך וועל זיין אַן אַלמנה . . .

אַזוי זאָגט די מאַמע און צעוויינט זיך. דערזעט מיין ברודער אליהו און מאַכט אַ געוואַלד:

— ווידער אַ מאָל געוויינט? ווילסט אונדז, הפּנים, אַלעמען אומגליקלעך מאַכן?! . . .

ב.

טאָמער איז קאַרג, טראָגט עס אַן אונדזער שכנה פּעסי. דערזען אונדז ביי דער אַרבעט, ווי מיר שיטן איבער די קישנס, שטעלט זי זיך אַוועק אונדז אויסרעדן אַ ביסל דאָס האַרץ. זי לייענט אונדז אַ גאַנצע תחינה:

— פֿאָרט איר, הייסט עס, טאַקע קיין אַמעריקע? הלוואי דער אייבערשטער זאָל געבן, איר זאָלט קומען געזונטערהייט און זאָלט דאָרט באַגליקן. ביי גאָט איז אַלץ מעגלעך. אָט איז פֿאַראַיאָרן אַוועקגעפֿאָרן מיינע אַן אייגענע, ריוול הייסט זי, מיט איר מאַן הילל, שרייבן זיי, אַז זיי מוטשען זיך, נאָר זיי מאַכן אַ לעבן . . . וויפֿל מע

בעט זיך ביי זיי, זיי זאָלן שרייבן ווי מענטשן: וואָס און ווען און ווי אַזוי? ענטפֿערן זיי: אַמעריקע איז אַ לאַנד פֿאַר אַלעמען. יעדער מוטשעט זיך און מאַכט אַ לעבן . . . האָט איר עפּעס צו זיי? נאָך גוט, וואָס זיי שרייבן כאָטש. די ערשטע צייט האָבן זיי גאָרנישט געשריבן, פֿאַרגעסן דעם זיי־געזונט. מיר האָבן שוין גע־מיינט, אַז זיי זענען חלילה אַריינגעפֿאַלן אין ים אַריין. ערשט הער, ווייס איך ווען, קומט־אָן אַ ידיעה, אַז זיי זענען שוין, אַ דאַנק גאָט, אין אַמעריקע, זיי מוטשען זיך און מאַכן אַ לעבן! . . . אַוודאי זאָג איך אייך, איז כּדאַי דער גאַנצער טאַרעראַם, מיטן ברעכן זיך, מיטן איבערשיטן דאָס בעטגעוואַנט, מיטן פֿאָרן איבערן ים, מיט נאָך אַזעל־כע זאַכן!

— איך בעט אייך, איר וועט אַמאָל אויפֿהערן לייגן קנייטלעך?

אַזוי פֿאַלט־אָן מיין ברודער אליהו אויף אונדזער שכנה פּעסי און באַקומט פֿון איר אַ פֿאַרציע:

— לייגן קנייטלעך? זע נאַר, אַ גאַנצער חכם פֿון דער מה־נשתּנה! ער פֿאַרט קיין אַמעריקע זיך מוטשען און מאַכן אַ לעבן! ווי לאַנג האָב איך דיך געהאַלטן אויף די הענט, זיך געניאַנטשעט, געהאַט צו טאָן? אַנו, פֿרעג נאַר די מאַמע דיינע, וואָס איך האָב געהאַט מיטן ביינדל, וואָס דו האָסט קינדווייז איינגעשלונגען איין מאָל אַ פֿרייטיק צו נאַכטס ביי די פֿיש. ווען נישט איך טו דיך אַ כאַפּ פֿון הינטן איינס־צוויי־דריי, וואָלסטו שוין איצטער נישט גע־פֿאָרן קיין אַמעריקע זיך מוטשען און מאַכן אַ לעבן! . . .

אונדזער שכנה פּעסי וואָלט נאָך גערעדט און גערעדט. אַ גליק, וואָס די מאַמע מישט זיך אַריין און הייבט אָן צו איר מיט גוטן:

— איך בעט אייך, פּעסעניו, נשמהניו, האַרצעניו, ליובעניו, זאָלט איר מיר זיין געזונט און שטאַרק! . . .

מער קען די מאַמע נישט רעדן. זי צעוויינט זיך. דערזעט מיין ברודער אליהו, אַז זי וויינט, ווערט ער אָנגעצונדן. ער טוט אַ וואָרף די אַרבעט און לויפֿט־אַרויס פֿון שטוב מיט אַ קלאַפּ די טיר:

— לאָז דאָס גיין אין דר'ערד אַריין!

ג.

אין שטוב איז שוין ביי אונדז פוסט — אַ חורבה. דער אַלקער איז פול מיט פעקלעך און מיט בעטגעוואַנט. דאָס בעטגעוואַנט פאַר־נעמט כמעט ביז דער סטעליע. אַז קיינער איז נישטאָ, דראַפּע איך מיך אַרויף אויף אַלע קישנס און גליטש מיך אַראָפּ, ווי אויף אַ שליטן. מיר דאַכט זיך, אַז אַזוי גוט, ווי איצט, איז מיר נאָך קיין מאָל נישט געווען. קאָכן קאָכט מען שוין נישט ביי אונדז פון לאַנג. מיין ברודער אליהו ברענגט פון מאַרק אַ געטריקנט פישל, עסן מיר דאָס מיט ציבעלע. פיש מיט ציבעלע — וואָס קען נאָך זיין בעסער פון דעם? אונדזער חבר פיני עסט אויך מיט אונדז. ער איז דאָך פון תמיד אַ פאַרטראָגע־נער. דער קאָפּ פליט ביי אים. נאָר פון זינט מיר פאָרן קיין אַמעריקע, איז ער גאָר צעדולט. אַזוי זאָגט אויף אים די מאַמע. איין הויז איז ביי אים פאַרקאַטשעט אַרויף, איין זאָק אַראָפּ. דאָס האַלדז־טיכל שפּאַרט שוין אָן אויף יענער זייט. און קומט ער אַריין צו אונדז אין שטוב, אַזוי מוז ער כאַפּן אַ זעץ אין שטערן. אַלע מאָל האָט צו אים די מאַמע די זעלביקע טענה:

— דו זעסט, אַז דו ביסט הויך אויסגעוואַקסן, בייגט מען זיך איין אַ ביסל.

— ער האָט אַ נידעריקע ראיה, מאַמע!

אַזוי פאַרענטפערט אים מיין ברודער אליהו, און ביידע גייען זיי מאַכן אַן עק מיט אונדזער האַלבער דירה. מע דאַרף זיך צעשרייבן. מיר האָבן אונדזער האַלבע דירה שוין לאַנג פאַרקויפט.

אונדזער האַלבע דירה האָט וועקגעקויפט זילי דער שניידער. אַזוי גיך קויפט אַ שניידער אַ דירה! אַ גרויסער נודניק אָט דער זילי דער שניידער! פריער איז ער דריי מאָל אַ טאָג געקומען אָנקוקן אונדזער האַלבע דירה איינער אַליין. געשמעקט די ווענט, געטאַפּט דעם קוימען, געקראָכן אויפן בוידעם, באַטראַכט דעם דאַך. נאָכדעם האָט ער גע־בראַכט דאָס ווייב. מעני הייסט זי. ווען איך קוק אויף איר, מוז איך מיך צעלאַכן. אונדזער שכנהס קעלבל האָט אויך געהייסן „מעני“. ביידע „מענים“ האָבן איין פּנים. מעני דאָס קעלבל האָט געהאַט אַ ווייסע מאָרדע מיט קיילעכדיקע אויגן. מעני דעם שניידערס אויך

אַזוי . . . שפּעטער האָט זילי דער שניידער אָנגעהויבן פירן מבינים אָנקוקן די דירה. צום מייסטן, שניידערס. יעדער האָט געפונען אויף אונדזער האַלבער דירה אַן אַנדער חסרון. ביז ס'איז געבליבן, מע זאָל אַראָפּברענגען פינים טאַטן, הערש־לייב מעכאַניק. הערש־לייב דער מעכאַניק איז אַ מבין אויף דירות. ער איז אַן ערלעכער מענטש. אויף אים קאָן מען זיך פאַרלאָזן. הערש־לייב טוט צוליב. ער באַטראַכט אונדזער האַלבע דירה פון אַלע זייטן. ער הייבט־אויף דעם קאָפּ ווי הויך ער איז, פאַרקאַטשעט דאָס היטל, טוט זיך אַ קראַץ אונטערן האַלדז און אַ זאָג:

— אַט די דירה קען שטיין, בלי גוזמא, אַ יאָר הונדערט, אויב נישט מער.

כאַפּט זיך אַרויס איינער אַ שניידער, פון זילי דעם שניידערס מבינים.

— געוואוים! אַבי מע זאָל זי נאָר איבערשיטן מיט ציגל, אונטער־שפּאַרן מיט אַ פּאָר גוטע סלופּעס, אויפשטעלן פיר נייע ווענט און באַ־שלאָגן אַ בלעכענעם דאַך, וועט זי שטיין און שטיין, אם ירצה השם, ביז משיח וועט קומען!

מע זאָל געוווען הערש־לייב דעם מעכאַניק, אַ שטייגער, אויס־שילטן אין טאַטן אַריין, אָדער אָפּגיסן מיט אַ טאָפּ זודיק וואַסער, וואָלט ער נישט באַדאַרפט ווערן מער אין כּעס. ער האָט נאָר גע־וואָלט וויסן איין זאַך: „ווי האָט דאָס אין זיך אַ ייִד אַ פּאַרך, אַ שניידער, אַזאַ חוצפּה צו רעדן מיט אים, מיט הערש־לייב דעם מעכאַ־ניק, אַזעלכע ווערטער, מיט אַזעלכע רייד, מיט אַזעלכע דיבורים, מיט אַזאַ שפּראַך, און מיט אַזאַ לשון?!" איך בין אומזיסט געווען פריי־לעך: איך האָב געמיינט, אַט־אַט פליען פּעטש. צום סוף האָבן זיך אַריינגעלייגט מענטשן (אומעטום וואַקסן־אויס „מענטשן"!) און מע האָט זיי צעצונומען, און מע האָט געמאַכט שלום, און מע האָט זיך אָנגע־הויבן צו דינגען, און מע האָט זיך אויסגעגלייכט מיטן פּרייז און מע האָט געשיקט נאָך בראָנפן, און מע האָט געטרונקען לחיים. מע האָט אונדז געווינטשעוועט, מיר זאָלן פאָרן געזונט, און קומען געזונט, און מאַכן גוטע געשעפטן, און פאַרדינען אַ סך געלט, און קומען צוריק, אם ירצה השם . . .

— פּאַוואָליע! נישט אַזוי גיך קומט מען צוריק פֿון אַמעריקע!

— זאָגט מיין ברודער אליהו, און עס פֿאַרבינדט זיך אַ שמועס וועגן אַמעריקע. הערש-לייב דער מעכאַניק ווינטשט זיך אַזאַ שטיק גאָלד, ווי מיר וועלן אַלע, אם ירצה השם, קומען צוריק פֿון אַמעריקע. ווען נישט דער „פּריזיוו", וואָלט ער זיין פּינין, זאָגט ער, נישט געלאָזט פֿאָרן קיין אַמעריקע. אַמעריקע זאָגט ער, איז פֿע! פֿרעגט אים זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פֿאַראיבל נישט האָבן, מיט וואָס איז אַמעריקע פֿע? ענטפֿערט אים הערש-לייב: דערפֿאַר ווייל אַמעריקע איז אַ פּאַסקודנע לאַנד. פֿרעגט אים ווידער אַ מאָל זילי דער שניידער: ער זאָל קיין פֿאַראיבל נישט האָבן, פֿון וואַנען ווייסט ער, אַז אַמע-ריקע איז אַ פּאַסקודנע לאַנד? ענטפֿערט אים הערש-לייב, אַז ער פֿאַרשטייט דאָס על-פּי שכל. זאָגט אים זילי, ער זאָל אים געבן צו פֿאַרשטיין דעם שכל. הייבט אָן הערש-לייב מעכאַניק צו שטאַמלען מיט דער צונג, געבן צו פֿאַרשטיין על-פּי שכל. נאָר עס קלעפּט זיך נישט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, מחמת ער איז שוין אַ ביסל אונטערן גלעזל. אַלע זענען אונטערן גלעזל. אַלע פֿילן זיך גוט, אויסגעצייכנט גוט. איך אויך. נאָר די מאַמע מיינע באַהאַלט אַלע מינוט דאָס פּנים אין פֿאַרטעך און ווישט די אויגן. מיין ברודער אליהו קוקט אויף איר און זאָגט צו איר שטילערהייט:

— גזלנטע! דו האָסט קיין רחמנות נישט אויף די אויגן! דו קוילעסט אונדז!...

ד.

איצט האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע חתונה — געזעגענען זיך. פֿון שטוב צו שטוב גייען מיר זיך געזעגענען. מיר זענען שוין געווען ביי אַלע אונדזערע קרובים, שכנים און באַקאַנטע. ביי אונדזער מחותן, יונה דעם בעקער, האָבן מיר פֿאַרבראַכט אַ גאַנצן טאָג. אונ-דזערע מחותנים האָבן געמאַכט פֿאַר אונדז אַ וואַרמעס, צונויפֿגערופֿן די משפּחה, געשטעלט ביר צום טיש. מיך האָט מען אָוועקגעזעצט באַזונדער מיט מיין שוועגערינס שוועסטערל, אַלטע הייסט זי. איך האָב אייך שוין אַמאָל דערציילט פֿון איר. זי איז עלטער פֿון מיר מיט אַ יאָר און טראָגט צוויי צעפּלעך, צונויפֿגעדרייט פֿון אונטן ווי אַ

בייגל. מע האָט זי מיר אַמאָל געוועדט פֿאַר אַ כּלה. פֿון דעמאָלט אָן, אַז מע זעט אונדז ביידן, רופֿט מען אונדז: „די חתן־כּלה". פֿונדעסטוועגן, שעמען מיר זיך נישט רעדן צווישן זיך. זי פֿרעגט ביי מיר, אויב איך וועל נאָך איר בענקען? — געווים וועל איך נאָך איר בענקען! נאָכדעם פֿרעגט זי מיך, אויב איך וועל איר שרייבן בריוולעך פֿון אַמעריקע? געווים וועל איך שרייבן בריוולעך פֿון אַמעריקע!

— ווי אַזוי וועסטו שרייבן? דו קאָנסט דען שרייבן?

— אַ טייערע מציאה אין אַמעריקע זיך אויסלערנען שרייבן!

— זאָג איך און האַלט די הענט אין די קעשענעס. אַלטע קוקט אויף מיר און שמייכלט. איך ווייס וואָס זי שמייכלט. זי מאַכט זיך אַ האַרץ. זי איז מיך מקנא, וואָס איך פֿאָר און זי נישט. אַלע זענען מיך מקנא, אַפֿילו יאָסי דעם נגידס ייִנגל, הענעך מיטן אייגל, זאָל מיך קאָנען דערטרינקען אין אַ לעפֿל וואַסער! ער שטעלט מיך אָפּ און מאַכט צו מיר מיטן אייגל:

— הער נאָר, דו, דו פֿאָרסט קיין אַמעריקע!

— וואָס וועסטו דאָרטן טאָן? גיין איבער די הייזער?

זיין גליק, וואָס מיין ברודער אליהו איז דערביי נישטאָ. ער וואָלט אים געגעבן אַ „גיין איבער די הייזער"!... איך וויל זיך מיט אים נישט אָנהייבן, מיט אַזאַ לאָבוס. איך ווייז אים נאָר אַ צונג און לויף־אַוועק צו אונדזער שכנה פּעסי זיך געזעגענען מיט איר כאַליאַסטרע. אַ היפּשע כאַליאַסטרע. איך האָב אייך שוין אַמאָל דערציילט פֿון זיי. אַכט שטיק, איינס אין איינס. אַלע אַכט רינגלען מיך אַרום. זיי פֿרעגן מיך, צי בין איך צופֿרידן, וואָס איך פֿאָר קיין אַמעריקע. אַ שיינע מעשׂה, נאָר אַ קורצע! וואָס טויג מיר גרויס — זיי זענען מיך גוט מקנא. מער פֿון אַלע איז מיך מקנא הערשל. אָט דער, וואָס מע רופֿט אים „ושתּי" דערפֿאַר וואָס ער האָט אַ גוליע אויפֿן שטערן. ער לאָזט פֿון מיר קיין אויג נישט אַראָפּ. ער זיפֿצט און זאָגט צו מיר: „דו וועסט זיך עם אָנזען אַ וועלט!"

יאָ, איך וועל זיך אָנזען אַ וועלט! ווי דערלעבט מען שוין!...

ה.

שוין געקומען לייזער מיט די „אַדלערס”. דריי ברענענדיקע פֿערד! זיי קאָנען נישט איינשטיין אויף איין אָרט. אָדער זיי טופּען מיט די פֿיס, אָדער זיי פֿאַרשקען מיט די נאָזלעכער און באַשפּריצן מיר דאָס פּנים. איך ווייס נישט, וואָס איך זאָל טאָן פֿריער: צי איך זאָל קוקן אויף די פֿערד, צי איך זאָל העלפֿן טראָגן די פּעקלעך מיט די קישנס אין וואָגן אַריין? איך קאָן באַשטיין ביידע זאַכן: איך שטיי ביי די פֿערד און זע, ווי מע טראָגט די פּעקלעך מיט די קישנס. אַ פֿולער וואָגן מיט פּעקלעך און מיט קישנס. אַ גאַנצער באַרג מיט בעטגעוואַנט. שוין צייט אויפֿצוזעצן זיך און פֿאָרן. מיר האָבן פֿינף און פֿערציק ווייאָרסט צו דער באַן. אַלע זענען שוין דאָ: איך, און מיין ברודער אליהו, און מיין שוועגערין ברכה, און אונדזער חבר פּיני, און זיין ווייב טייבל, און די גאַנצע משפּחה זייערע: פּינים טאַטע הערש-לייב מעכאַניק, שניאור דער זייגערמאַכער, פּינים שוועגער און שוויגער, דער מילנער מיט דער מילנערקע, און דער מומע קריינים טאָכטער מיטן פֿויגלש פּנים, און אַפֿילו דער אַלטער זיידע רב העסי איז אויך געקומען אָנזאָגן פּינין, ווי אַזוי ער זאָל זיך פֿירן אין אַמעריקע. פֿון אונדזער משפּחה זענען געווען נאָר אונדזערע מחותּנים, יונה דער בעקער מיט זיינע בנים. אָן עבֿירה, וואָס איך האָב אייך ביז אַהער נאָך נישט באַקענט מיט זיי. איצט איז נישט די צייט. מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע. אַלע דרייען זיך אַרום אונדז, קוקן אויף אונדז, גיבן אונדז עצות, מיר זאָלן זיין געהיט פֿאַר גנבֿים.

— אין אַמעריקע זענען נישטאָ קיין גנבֿים.

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און טאַפּט זיך ביי דער קעשענע, וואָס די מאַמע האָט אים איינגענייט אין אַזאַ אָרט, וואָס קיין גנבֿ אין דער וועלט וועט נישט איינפֿאַלן, אַז דאָרט זאָל זיין אַ קעשענע. דאָרט ליגט דאָס גאַנצע געלט, וואָס מיר האָבן אָפּגעלייזט פֿאַר אונדזער האַלבער דירה. הפּנים, ס'איז דאָרט אַ היפּשע פּוטיקע. וואָרעם אַלע פֿרעגן אים, צי האָט ער כאָטש גוט באַהאַלטן דאָס געלט?

— גוט! גוט! האָט קיין יסורים נישט! — זאָגט מיין ברודער אליהו. עס איז אים שוין פּשוט נמאס געוואָרן איטלעכן באַזונדער

אָפּגעבן דין־וחשבון פֿאַרן גאָלט. דער עולם הייבט אָן זאָגן, מע זאָל זיך געזעגענען. אַלע הייבן אָן זיך גרייטן צום געזעגענען. מע טוט זיך אַ כאַפּ — נישטאָ די מאַמע! וואו איז די מאַמע? קיינער ווייסט נישט, וואו איז די מאַמע! מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. אונדזער חבר פּיני האָט אין גאַנצן פֿאַרלאָרן דאָס האַלדז־טיכל. לייזער טרייבט האַלדז און נאַקן. ער זאָגט, אַז מיר קאָנען פֿאַרשפּעטיקן די באַן. שאַט! אָן גייט די מאַמע. דאָס פּנים איז איר רויט. די אויגן פֿאַרשוואָלן. מיין ברודער אליהו פֿאַלט־צו צו איר.

— וואָס איז מיט דיר? וואו ביסטו געווען?

— אויפֿן הייליקן אָרט, זיך געזעגענען מיטן טאַטן . . .

מיין ברודער אליהו קערעוועט זיך אָפּ אין אַ זייט. אַלע בלייבן שטיין אָן לשון. זינט מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע איז דאָס דאָס ערשטע מאָל, וואָס דער טאַטע קומט מיר אויפֿן זינען. עס טוט מיר אַ צופּ ביים האַרצן. איך טראַכט מיר: „אַלע פֿאָרן קיין אַמעריקע, און דער טאַטע נעבעך בלייבט דאָ, אויפֿן הייליקן אָרט, איינער אַליין" . . . לאַנג טראַכטן לאָזט מען מיך נישט. מע טוט אויף מיר אַ קוק און מע הייסט מיך קריכן אויפֿן וואָגן. ווי אַזוי קאָן איך קריכן אויף אַזאַ הויכן וואָגן מיט אַזאַ באַרג מיט בעטגעוואַנט? ס'איז דאָ אָן עצה: לייזער שטעלט מיר אונטער זיינע ברייטע פּלייצעס. פּלוצעם ווערט אַ קושעריי מיט אַ געוויין, אַ יללה. ערגער ווי תשעה־באָב. מער פֿון אַלע וויינט די מאַמע. זי פֿאַלט אונדזער שכנה פּעסי אויפֿן האַלדז און זאָגט: „איר זענט מיר געווען אַ שוועסטער, געטרייער פֿון אַ שוועסטער!" . . . אונדזער שכנה פּעסי וויינט נישט, נאָר איר גראָבער גוידער טרייסלט זיך, און גרויסע טרערן, ווי באָב, קייקלען זיך איבער אירע פֿעטע, גלאַנצנדיקע באַקן. אַלע האָבן זיך שוין צעקושט. נאָר פּיני נאָך נישט. זען פּינין קושן זיך — דאַרף מען נישט קיין טעאַטער. מחמת ער האָט אַ נידעריקע ראיה, טרעפֿט ער נישט וואו מע דאַרף. אָדער ער קושט אין באָרד אַריין, אָדער אין שפּיץ נאָז, אָדער ער טוט זיך גאָר אַ בוצקע אין שטערן. דערצו האָט ער אַ טבע, אַז ער גייט, שפּרינגט ער אונטער און פֿאַרטשעפּעט זיך אין זיינע אייגענע פֿיס. איך זאָג אייך, פֿון פּינין קען מען בלייבן אָן אַ בויך לאַכנדיק. דאַנקען השם יתברך, מיר זיצן שוין אין וואָגן. דאָס

הייסט, איך האָב געוואָלט זאָגן: אויפֿן וואָגן. אויבן־אָן, אויף די קישנס און צווישן די קישנס, זיצן: די מאַמע, ברכה און טייבל. אַקעגן — מיין ברודער אליהו און אונדזער חבר פּיני; איך מיט לייזערן — אויף דער קעלניע. די מאַמע וויל אַפֿילו, איך זאָל מיך אָוועקזעצן ביי איר צופֿוסנס. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אַז אויף דער קעלניע וועט מיר זיין בעסער. געווים וועט מיר זיין בעסער! אויף דער קעלניע זע איך פֿאַר זיך די גאַנצע וועלט, און די גאַנצע וועלט זעט מיך. לייזער נעמט זיך צו דער בייטש. דער עולם געזעגנט זיך נאָך. די ווייבער וויינען.

— זייט געזונט!

— פֿאָרט געזונט!

— שרייבט אונדז פֿון אייער געזונט!

— זייט מצליח!

— פֿאַרגעסט אונדז נישט!

— שרייבט אַלע וואָך! למען השם, יעדע וואָך אַ בריוו!

— לאָזט גריסן משהן, מיט בתיהן, מיט מאירן, מיט זלאַטען, מיט חנה פּערלען מיט שרה רחלען מיט זייערע קינדער.

— גאַר פֿריינדלעך! זייט געזונט! זייט געזונט!

אַזוי שרייען מיר אַלע פֿונעם וואָגן אַרויס און איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז מיר פֿאָרן שוין. לייזער האָט געשענקט אַלע דריי אַדלערס צו רעכטע שמיץ. איינעם האָט ער מכבד געווען מיטן שטעקן אַחוץ. די רעדער קאַטשען זיך. מיר שאָקלען זיך און העצקען זיך. איך שפּרינג אונטער אויף דער קעלניע און פֿאַל שיר נישט אַראָפּ פֿאַר פֿרייד. עס קיצלט מיך, עס גענדזלט מיך אין האַלדז. עס גלוסט זיך מיר זינגען. מיר פֿאָרן, מיר פֿאָרן, מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע!

תחינה (טכינע) — אַ פּרויען-געבעט אויף יידיש; אַזוי הייסט אויך דאָס בוך מיט די תפילות (טפילעס) אויף יידיש פאַר פרויען.
לייענט אונדז אַ גאַנצע תחינה — דערציילט אונדז אַ לאַנגע מעשה.
ידיעה (יעדיע) — נייס. קומט אָן אַ ידיעה — געלאָזט הערן פון זיך, אָנגעקומען אַ נייס.
חכם פון דער מה נשתנה (כאָכעם, מאַ נישטאַנע) — איראָניש — גרויסער נאַר.
מה נשתנה (מאַ נישטאַנע) — די ערשטע ווערטער פון די פיר קשיות (קאַשעס), וואָס מ'פרעגט פּסח ביים סדר.
חורבה (כורווע) — איינגעפאַלן הויז.
דירה (דירע) — הויז, וואוינונג.
מקח (מעקאַך) — פּרייז.
דין וחשבון (דין וועשבן) — אָפּרעכענונג.
לשון (לאָשן) — שפּראַך.
יללה (יעלאָלע) — געשריי, געוויין.
השם יתברך (האַשעם ייסבאָרעך) — גאָט.
מצליח (מאַצליאַך) זיין — באַגליקן.
למען השם (למאַן האַשעם) — אומבאַדינגט, אין גאָטס נאָמען.
סכנות (סאַקאָנעס) — געפאַרן.
ערל (אָרל) — גוי; שלאָגן בלאָט מיטן גוי (ערל) — געבן עפּעס דעם גוי, אים אונטערקויפן.
נתנען (נאַסענען) — געבן.
כך הוה (קאַך האָווע) — אַזוי איז געווען.
כל טוב (קאָל טואוו) — פון אַלדאָס גוטס.
גדולה (געדולע) — פרייד.

מיר גנבענען די גרענעץ

א.

פֿאָרן מיט דער באַן איז אַ גן־עדן! מיט דער פֿור איז אויך נישט שלעכט, נאָר סע טרייסלט, און די זייטן טוען נאָכדעם זייער ווי. לייזערס פֿערד פֿליען טאַקע ווי די אָדלערס, פֿונדעסטוועגן האָבן מיר זיך גענוג געשלעפּט, ביז מיר זענען געקומען צו דער סטאַנציע. און אַז מיר זענען געקומען צו דער סטאַנציע, האָבן מיר נישט געקאָנט אַרוים. מיר איז געווען גרינגער פֿון אַלעמען. איך בין דאָך גע־זעסן מיט לייזערן אויף דער קעלניע. האַרט איז טאַקע געווען, און דיביינער האָבן גוט וויי געטאָן. דערפֿאַר האָט מען אָבער געקאָנט אַראָפּשפּרינגען אין איין מינוט. זיי האָבן שוין נישט געקאָנט שפּרינגען. איר ווייסט דאָך ווער: מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה, אונדזער חבר פּיני מיט זיין ווייב טייבל, און די מאַמע מיינע. ערגער פֿון אַלע איז געווען די ווייבער. זיי זענען אַריין און פֿאַרזעסן געוואָרן! מע האָט פֿריער באַדאַרפֿט אַרוים־וואַרפֿן פֿונעם וואָגן אַלע פּעקלעך מיטן גאַנצן בעטגעוואַנט, און ערשט נאָכדעם שלעפּן די ווייבער איינציקווייז. און דאָס האָט אַלץ געטאָן לייזער. ער איז טאַקע אַ בייזער ייד און שעלט מיט טויטע קללות. ער איז אָבער אַן ערלעכער, אַ געטרייער בעל־עגלה. אַן עבֿירה, וואָס ער האָט אונדז אַפּגעוואָרפֿן מיט די פּעקלעך און מיטן בעטגעוואַנט אויף דער סטאַנציע פֿון דער באַן, און אַליין איז ער אַוועק זוכן פּאַרשוינען אויף צוריק. מיר זענען געבליבן אָן אים עלנט, ווי אויפֿן וואַסער. ערשטנס, האָט אונדז דער גוי פֿון דער באַן אָנגעטאָן צרות. ער האָט זיך געטשעפּעט צו אונדז פֿאַר די פּעקלעך. און נישט אַזוי פֿאַר די פּעקלעך, ווי פֿאַרן בעטגעוואַנט. זיין עסק, וואָס מיר פֿירן אַ סך קישנס. די מאַמע רעדט צו אים מיט גוטן. זי זאָגט אים, אַז מיר פֿאָרן קיין אַמעריקע. וועט ער גזלן און זאָגט אונדז, אַז מיר זאָלן פֿאָרן אין אַזאַ אָרט, וואָס איך שעם מיך אויסצוזאָגן.

— מע דאַרף מיטן ערל שלאָגן בלאָט, אים עפּעס געבן אויף דער יד ....

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו צו אונדזער חבר פּיני. אונדזער חבר פּיני איז אונדזער פּירער, אונדזער קאָפּ. ער קאָן רעדן גוט רוסיש. אַ חסרון, וואָס ער איז אַ ביסל צו אַ היציקער. מיין ברודער אליהו איז אויך אַ גוטער כּעסן, אָבער ניט אַזוי היציק, ווי פּיני. באַלד צינדט ער זיך אָן, ווי אַ פּייער, און זידלט זיך. ער גייט-צו צום גוי און טוט מיט אים אַ שמועס אויף רוסיש. איך גיב עס אייך איבער אויף אונדזער לשון:

— הער נאָר דו, מענטשל! דער שוואַרץ-יאָר וועט דיך נישט נעמען, וואָס מיר פאָרן קיין אַמעריקע מיט אַ סך קישנס און קישעלעך, פאַר וועלכע מיר גיבן דיר אַ טרונק בראָנפן — און שווייג, חזיר!

אוודאי האָט אים דער גוי נישט אָפּגעשוויגן. ער האָט אים אָנגערופן מיט אַלערליי נעמען: „זשיד כּאַלאַמייז", „הינטישע מאָרדע", „חזירשער אויער", „פּאַהאַנער גלויבן". מיר האָבן מורא געהאַט פאַר אַ סקאַנדאַל, פאַר פּאָליציי. מיין מאַמע האָט שוין געבראָכן די הענט, געוויינט פאַר פּינין:

— ווער האָט דיך געבעטן, זאָלסט אַרוים מיט דיין צונג, באַווייזן, אַז דו קענסט?

— האָט קיין מורא נישט, דער ערל וועט נעמען אַ חצי רו"כ, און מע וועט זיך איבערבעטן.

כך הוה. זיי האָבן זיך טאַקע איבערגעבעטן. פּיני האָט נישט אויפגעהערט צו שיטן מיט רוסיש. דער ערל האָט נישט אויפגעהערט צו שעלטן און האָט איבערגעטראָגן אַלע פּעקלעך מיט אַלע קישנס אין אַ גרויסער שטוב מיט הויכע פענצטער, וואָס מע רופט דאָס „וואָקזאַל". און ערשט דאָ הייבט זיך אָן די רעכטע חתונה. וואָס איז שוין ווייטער? דער גוי זאָגט, אַז מע וועט אונדז נישט אַריינלאָזן אין וואַגאָן אַריין מיט אַזוי פיל קישנס און מיט אַזוי פיל שמאַטעס (דאָס מיינט ער, הפּנים, די קאָלדרעס: אַ ביסל צעריסן דער אונטערשלאַג, זעט זיך אַרוים די וואַטע, הייסט דאָס שוין ביי אים שמאַטעס). עס בלייבט, מע זאָל גיין צום „נאַטשאַלניק". ווער זאָל גיין? געוויינטלעך, פּיני! פּיני גייט מיטן גוי צום „נאַטשאַלניק". איך גיי זיי נאָך.

מיטן „נאַטשאַלניק" שטעלט זיך אַוועק פּיני אויסטענהן שוין גאָר מיט אַן אַנדער לשון. ער בייזערט זיך שוין נישט אַזוי שטאַרק, נאָר ער רעדט און מאַכט מיט די הענט. ער זאָגט אים עפּעס מאָדנע ווער־טער, וואָס איך האָב זיי קיינמאָל נישט געהערט: „קאָלומבוס" . . . „ציוויליזאַציע" . . . „אַלעקסאַנדער פֿאָן הומבאָלד" . . . „סלאָנים־סקי", „מאַטעמאַטיקע" . . . די איבעריקע ווערטער האָב איך שוין פֿאַרגעסן. דער „נאַטשאַלניק" האָט אים גוט אויסגעהערט, אַנגעקוקט און אָפּגעשוויגן. הפּנים, אַז פּיני האָט אים גוט דערלאַנגט! פֿונ־דעסטוועגן, האָט דאָס אויך נישט געהאָלפֿן. מע האָט געמוזט אַוועק־געבן דאָס גאַנצע בעטגעוואַנט אין באַגאַזש און אַרויסנעמען אַ קבלה. די מאַמע איז געווען אויסער זיך: אויף וואָס וועלן מיר שלאָפֿן?

ב.

די מאַמע האָט זיך אומזיסט געזאָרגט: אויף וואָס וועלן מיר שלאָפֿן? איך בין אייך שוין מוחל דאָס שלאָפֿן. איך וואָלט אַ בעלן געווען, ס'זאָל כאָטש זיין וואו צו זיצן. ווי אויף צו להכעיס, איז אין וואַגאָן אַזוי ענג, אַז מען קאָן דערשטיקט ווערן. אַחוץ אונדז, פֿאָרן נאָך אַ סך פּאַרשוינען, יידן און קריסטן, און מע שלאָגט זיך פֿאַר די ערטער. איבערן בעטגעוואַנט האָבן מיר פֿאַרשפּעטיקט אַלע בעססטע ערטער. מיר האָבן קוים באַזעצט די ווייבער מיט די פּעקלעך אויף דער ערד. די מאַמע אין איין זייט וואַגאָן, ברכה און טייבל אין דער אַנדערער זייט וואַגאָן. אַז זיי ווילןריידן, מוזן זיי שרייען הויך איבערן גאַנצן וואַגאָן. לאַכט מען פֿון זיי. מיין ברודער אליהו און אונדזער חבר פּיני זענען געבליבן הענגען, ווי אין דער לופֿטן, נישט אַהין, נישט אַהער. פּיני איז בלינד, כאַפּט ער אַלע מאָל אַ קלאַפּ אין שטערן. און איך? פֿאַר מיר זאָרגט אייך נישט. מיר איז גוט. מיר איז אויסגעצייכנט. מע קוועטשט מיך טאַקע פֿון אַלע זייטן. איך שטיי אָבער ביי אַ פֿענצטער. דאָס, וואָס איך זע, האָט איר געווים קיינמאָל נישט געזען. פֿאַר מיינע אויגן פֿליען שטיבער, וויאָרסטן,ביימער, מענטשן, פֿעלדער, וועלדער — ס'איז נישט צו באַשרייבן! און ווי אַזוי פֿליט די באַן! און ווי אַזוי קלאַפּן די רעדער! ווי אַזוי

טראַסקעט דאָס! ווי אַזוי פּייפּט דאָס! ווי אַזוי קוויטשעט דאָס! די מאַמע האָט מורא איך זאָל נישט אַרויספּאַלן דורכן פענצטער, שרייט זי אַלע מינוט אויף אַ קול: „מאָטל! מאָטל!" און עפּעס איינער אַ פּריצל מיט בלויע ברילן קרימט איר איבער און זאָגט איר נאָך מיטן אייגענעם ניגון: „מאָטל! מאָטל!" אַלע קריסטן לאַכן. די יידן מאַכן זיך נישט ווויסנדיק. די מאַמע הערט זיי אוודאי ווי דעם פאַראַיאָריקן שניי. זי הערט נישט אויף צו שרייען: „מאָטל! מאָטל!" וואָס וויל זי ווייטער? זי וויל, איך זאָל עפּעס נעמען אין מויל אַריין. מיר פירן מיט זיך פון כל טוב: רעטעך, און ציבעלעס, און קנאָבל, און גרינע אוגערקעס, און האַרטע אייער, אויף יעדן איינציקן אַן איי. איך האָב שוין לאַנג נישט אַזאַ הנאה געהאַט פונעם עסן. אַ ביסל האָט אונדז פאַרשטערט די סעודה טאַקע פּיני אַליין. ער דאַרף זיך אָננעמען דעם יידנס קריוודע. ער קען נישט ליידן, למאי די קריסטן לאַכן, וואָס מיר עסן ציבעלקעס מיט קנאָבל. ער ציט זיך אויס, ווי לאַנג ער איז, און רופט זיך אָן צום פּריצל, וואָס מיט די בלויע ברילן, אויף זיין רוסישער שפּראַך:

— אַ קאַק ווי קושאַיעטע סוויניאַ? (און אַז איר עסט חזיר?)

די דאָזיקע ווערטער האָבן דערלאַנגט די קריסטן ביזן ביין אַריין. איינעם פון זיי האָט דאָס, הפּנים, אָנגענומען ביי דער לעבער. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט און האָט אַראָפּגעלאָזט אונדזער חבר פּינין אַ פּאַטש, אַז עס האָט געגעבן אַ קלונג. פּיני האָט פיינט אָפּשווייגן. ער האָט אים געוואָלט געבן צוויי צוריק. איז ער דאָך אָבער בלינד. טרעפט ער אין אַן אַנדער קריסט. אַ גליק, וואָס עס קומט אַריין דער קאָנדוקטאָר מיטן איבער-קאָנדוקטאָר, און עס ווערט אַ טומל, אַ מהומה, אַלע רעדן. די יידן קלאָגן זיך אויף די קריסטן. איינעם האָט מען אָפּגעקוועטשט אַ פינגער פון פום מיט אַ טשעמאָדאַן. איינעם האָט מען אַרויסגעוואָרפן דאָס היטל דורכן פענצטער. די קריסטן שרייען: ס'אַ ליגן, ס'אַ בילבול! די יידן שטעלן עדות, און דווקא צוויי קריסטן. איינער פון זיי איז אַ גלח. אַ גלח וועט נישט זאָגן קיין ליגן. די קריסטן זאָגן, אַז די יידן האָבן אונטערגעקויפט דעם גלח. דער גלח האַלט אַ גאַנצע דרשה. עס לויפן-אָפּ אַזוי עטלעכע סטאַנציעס. אויף יעדער סטאַנציע ליידיקט אויס דער וואַגאָן אַ פּאָר פאַרשווינדלער.

עס ווערט אַלע מאָל גראַמער. אונדזערע ווייבער זיצן שוין, ווי די פּריצטעס, אויף די בענק מיט זייערע פּעקלעך. מיין ברודער אליהו און אונדזער חבר פּיני האָבן זיך מחיה געווען. זיי האָבן די בעסטע ערטער. ערשט דאָ דערזעט טייבל, אַז ביי איר מאַן פּיני איז אויפֿגעלאָפֿן אַ באַק, און מען קאָן דערקענען פֿינגער. טייבל איז אויס מענטש. זי האָט אויף אים רחמנות. פּיני שווערט איר, אַז ער פֿילט נישט קיין זאַך. ער פֿילט נאָר, ווי סע שמאַרצט. ס'וועט באַלד איבערגיין. ער האָט פֿיינט רעדן פֿון אַזעלכע זאַכן. ער רעדט בעסער מיט די יידן. ער פֿרעגט, וואוהין זיי פֿאָרן. אַ סך פֿון זיי פֿאָרן קיין אַמעריקע. דערהערט, אַז קיין אַמעריקע, ווערט אויף אונדז אַ גדולה.

— סטייטש, וואָס האָט איר געשוויגן ביז אַהער? מיר פֿאָרן דאָך אויך קיין אַמעריקע!

אַזוי זאָגט זיי פּיני, און מיר ווערן גיך באַקאַנט. מיר ווייסן אַלע, פֿון וואָסער שטאָט איטלעכער פֿאָרט און צו וועמען.

— איר קיין ניו־יאָרק? מיר קיין פֿילאַדעלפֿיע.

— וואָס איז דאָס פֿילאַדעלפֿיע?

— אויך אַ שטאָט, ווי ניו־יאָרק.

— פּאַוואָליע, האַלט זיך איין! פֿילאַדעלפֿיע קעגן ניו־יאָרק איז אַזוי ווי איישישאָק קעגן ווילנע, דראַזשנע קעגן אָדעס, אָטוואָצק קעגן וואַרשע, סעמיאַנאָווקע קעגן פּעטערבורג, קאָזעלעץ קעגן כאַרקאָוו . . .

— טע־טע־טע! איר זענט דאָך עפּעס אויסגעווען אַ וועלט, קיין עין־הרע!

— לאָם איך עס פֿאַרמאָגן! אויב איר ווילט, וועל איך אייך אויסרעכענען אַלע שטעט, וואָס איך בין דאָרט געווען . . .

— דאָס לאָזט איבער אויף שבת. זאָגט בעסער, יידן, וואָס טו איך מיט דער גרענעץ?

— איר וועט טאָן דאָס, וואָס מיר טוען, דאָס וואָס אַלע טוען.

דאָ רוקן זיך צונויף אַלע יידן אינאיינעם, און מע שמועסט וועגן גנבענען די גרענעץ. איך פֿאַרשטיי נישט, וואָס הייסט דאָס „גנבענען די גרענעץ"? מיר זענען דען גנבים? . . . וועמען פֿרעגט מען? די מאַמע איז אַ יידענע. וואָס ווייסט אַ יידענע? מיין ברודער אליהו

האָט פּיינט, אַז מע דולט אים אַ קאָפּ. אַ יינגעלע ווי איך, זאָגט ער, דאַרף זיך נישט אַריינמישן צווישן גרויסע. פּיני איז פאַרטראָגן. ער רעדט. אַלע רעדן. איטלעכער דערציילט אַן אַנדער מעשה פֿון אַן אַנדער גרענעץ. איינער זאָגט, אַז אויף בראָד איז בעסער ווי אומעטום. קומט צו גיין אַ דריטער און זאָגט, אַז אונגעני איז אויך נישט שלעכט. ווערט אַ געלעכטער: „אונגעני איז אויך מיר אַ גרענעץ! רומעניע אויך מיר אַ לאַנד! ימח שמם זאָלן זיי ווערן מיט זייער לאַנד און מיט זייער גרענעץ!"

— שאַט, מיר זענען שוין ביי דער גרענעץ!

ג.

„די גרענעץ", האָב איך געמיינט, איז מיט הערנער. צום סוף גאָרנישט: די אייגענע הייזער, די אייגענע יידן מיט די אייגענע גוים, וואָס ביי אונדז. אַפילו אַ מאַרק מיט קליישן, מיט שטעלכלעך — אַלצדינג ווי ביי אונדז. מיין שוועגערין ברכה און אונדזער חבר פּינים ווייב טייבל זענען געגאַנגען אין מאַרק איינקויפֿן. איך וויל אויך מיט זיי גיין — לאָזט מיך די מאַמע נישט אָפּ פֿון זיך אויף איין מינוט. זי האָט מורא, מע זאָל מיך נישט אַוועקגנבענען סאַמע ביי דער גרענעץ. מיין ברודער אליהו און אונדזער חבר פּיני זענען נישטאָ. זיי דרייען זיך אַרום מיט פֿרעמדע יידן, וואָס איך קען זיי נישט. די מאַמע זאָגט, אַז דאָס זענען אַגענטן. די אַגענטן וועלן מיט אונדז גנבענען די גרענעץ. איינער זעט טאַקע אויס ווי אַ גנב. אַ גרינע קאַפּאָטע, אַ ווייסער שירעם, און אויגן גנבישע. דער אַנדערער איז דווקא אַ פּיינער מענטש מיט אַ קאַפּעליוש. און אַ יידענע דרייט זיך אויך אַרום אין קאָן. די יידענע ווייזט אויס אַ פֿרומע, אַן ערלעכע. זי טראָגט אַ שייטל אויפֿן קאָפּ און רעדט מיט גאָט. זי פֿרעגט די מאַמע, וואו זי וועט בענטשן ליכט, אויב מיר האַלטן דאָ שבת? די מאַמע זאָגט, אַז מיר האַלטן דאָ נישט קיין שבת. שבת וועלן מיר שוין, זאָגט זי, מיט גאָטס הילף, זיין אויף יענער זייט. די יידענע מאַכט אַ פֿרום פּנים און זאָגט: אָמן, רבונו-של-עולם! זי האָט אָבער מורא, זאָגט זי, אַז מע פֿירט אונדז אין באָד אַריין. די אַגענטן,

זאָגט זי, וואָס מיר האַנדלען מיט זיי, זענען פּראָסטע גנבים. זיי וועלן אויסנאַרן ביי אונדז דאָס געלט, זאָגט זי, און וועלן אונדז אַריינפֿירן אין אַ בלאָטע אַריין. אויב מיר ווילן, זאָגט זי, גנבענען די גרענעץ, זאָלן מיר גנבענען מיט איר, וועט אונדז זיין, זאָגט זי, אַז וואויל און גוט!... אַזוי? איז זי, הייסט עס, אויך אַ גנבטע? היינט וואָס טראָגט זי אַ שייטל און רעדט מיט גאָט?...

שוין געקומען מיין ברודער אליהו מיט אונדזער חבר פּיני. ביידע זענען עפּעס שטאַרק צעטראָגן. הפּנים, זיי האָבן זיך צעקריגט? איינער זאָגט אויף אַנדערן, אַז איבער אים וועלן מיר דאָ מוזן שבת האַלטן. שבת האַלטן אַליין איז נאָך גאָרנישט. מיר ווערן געוואָר, אַז ביידע אַגענטן האָבן זיך באַרימט, אַז מע וועט אונדז מסרן, אַז מיר ווילן גנבענען די גרענעץ. ביז עפּעס וואָס — די מאַמע וויינט דערוויל. מיין ברודער אליהו בייזערט זיך אויף איר, וואָס זי מאַכט אַ תּל פֿון די אויגן. איבער אירע אויגן, זאָגט ער, וועט מען אונדז אַלעמען נישט אַריינלאָזן קיין אַמעריקע! מיין ברודער אליהו און פּיני הערן אויף צו האַנדלען מיט די אַגענטן. זיי זאָגן: אַן עק, מיר פֿאָרן נישט קיין אַמעריקע און גנבענען נישט די גרענעץ! מיר רייסט זיך אָפּ אין האַרצן. איך מיין, ס'איז טאַקע אַן אמת. צום סוף, איז דאָס נאָר אַן אויסרייד. פּנים קאָפּ! דאָס האָבן זיי אומיסטנע אַזוי געזאָגט, בכדי זיך אָפּטשעפּען פֿון די אַגענטן. און מיר האָבן גענומען האַנדלען מיט דער יידענע. די יידענע האָט גענומען אַן אויפֿגאָב און האָט אונדז געזאָגט, מיר זאָלן זיין גרייט אויף היינט אַרום האַלבע נאַכט. די נעכט זענען פֿינצטערע נעכט. סוף חודש. אויסגעצייכנט גוט אויף צו גנבענען די גרענעץ. איך וואָלט שוין געוואָלט דערלעבן זען, וואָס הייסט דאָס „גרענעץ" און ווי אַזוי וועלן מיר דאָס גנבענען?

ד.

אַ גאַנצן טאָג זענען מיר געווען באַשעפֿטיקט מיט די זאַכן. מיר האָבן אַלצדינג באַדאַרפֿט איינפּאַקן און אַוועקגעבן דאָס דער יידענע. די זאַכן וועט זי אונדז איבערפּעקלען נאָכדעם. דער עיקר זענען ביי איר, זאָגט זי, די נפֿשות. און זי זאָגט אונדז אָן, ווי אַזוי מיר זאָלן זיך

פּירן. אַז ס'וועט ווערן, זאָגט זי, האַלבע נאַכט זאָלן מיר אַרויסגיין הינטער דער שטאָט. דאָרט איז פֿאַראַן, זאָגט זי, אַ בערגל. זאָלן מיר, זאָגט זי, דאָס בערגל דורכלאָזן, און נעמען זיך לינקס, און גיין אַזוי לאַנג, ביז מיר וועלן קומען צו אַ שענקל. אין שענקל זאָל אַריינגיין נאָר איינער פֿון אונדז, נישט אַלע. אין שענקל וועלן מיר טרעפֿן, זאָגט זי, צוויי קריסטן טרינקען בראָנפֿן ביי איין טישל, זאָלן מיר צו־גיין, זאָגט זי, צו די קריסטן און אַ זאָג טאָן „חיימאַווא" — איז שוין גענוג. ווייבאַלד זיי וועלן דערהערן, זאָגט זי, דאָס וואָרט „חיימאַווא" (ס'איז איר נאָמען), אַזוי וועלן זיי אויפֿשטיין און גיין מיט אייך ביזן וועלדל. אין וועלדל וועלן אויף אייך וואַרטן נאָך פֿיר גויים. טאָמער וועלן זיי שלאָפֿן, זאָלט איר זיי אויפֿוועקן. אין וועלדל אַז איר וועט גיין, זאָלט איר, זאָגט זי, זיין שטיל, קיין פּיפּס נישט אַרויסלאָזן, מע זאָל חלילה נישט דערהערן און אויסשיסן. אויף יעדן טריט, זאָגט זי, איז דאָ אַ סאָלדאַט מיט אַ ביקס און שיסט . . . פֿון וועלדל, זאָגט זי, וועלן אייך שוין די קריסטן אַרויספֿירן אויפֿן רעכטן וועג, באַרג אַראָפּ, און אָט זענט איר שוין אויף יענער זייט . . .

מיר איז די מעשה מיטן בערגל, מיטן שענקל, מיטן וועלדל שטאַרק געפֿעלן. די מאַמע האָט אַ ביסל מורא. ברכה און טייבל אויך — מיר לאַכן פֿון זיי. פֿרויען ציטערן פֿאַר אַ קאַץ אויך! . . .

קוים דערלעבט נאַכט. אָפּגעדאַווענט מעריב, אָפּגעגעסן וועט־שערע, האָבן מיר אָפּגעוואַרט ביז עס וועט ווערן רעכט פֿינצטער. פּונקט צוועלף דעם זייגער האָבן מיר זיך אַלע, זאַלבעזעקסט, געלאָזט אין וועג אַריין. פֿריער זענען געגאַנגען מיר, מאַנצבילן. נאָך אונדז זענען נאָכגעגאַנגען די ווייבער, ווי געוויינטלעך. אַזוי ווי די ייִדענע האָט נביאות געזאָגט, אַזוי איז טאַקע געווען. אַרויסגעגאַנגען פֿון שטאָט, האָבן מיר דערזען אַ בערגל. האָבן מיר דורכגעלאָזט דאָס בערגל און זיך גענומען לינקס. פֿון דאָרטן זענען מיר געגאַנגען און געגאַנגען און דערזען נאָך אַ בערגל. פֿון דעם בערגל האָבן מיר זיך גענומען, ווי זי האָט אונדז געזאָגט, רעכטס און זענען געגאַנגען אַזוי לאַנג, ביז מיר האָבן דערזען אַ שענקל. אין שענקל איז אַריין איינער פֿון אונדז. ווער? געוויינטלעך, פּיני. מיר וואַרטן אַ האַלבע שעה, אַ שעה, צוויי שעה — נישטאָ פּיני. הייבן אָן די ווייבער זאָגן, מע

זאָל גיין זען, וואו איז פּיני ? ווער זאָל גיין ? מיין ברודער אליהו. זאָגט די מאַמע : זי וויל נישט. זאָג איך : „אַט־אָ גיי איך". זאָגט די מאַמע : זי האָט מורא. שאַט ! אַט איז פּיני. „וואו ביסטו געווען אַזוי לאַנג ?" — „אין שענקל". — „וואו זענען די קריסטן ?" — „זיי שלאָפֿן". — פֿאַרוואָס האָסטו זיי נישט געוועקט ?" — פֿון וואַנען ווייסט איר, אַז איך האָב זיי נישט געוועקט ?" — „פֿאַרוואָס האָסטו זיי נישט געזאָגט 'חיימאָווא' ?" — „פֿון וואַנען ווייסט איר, אַז איך האָב זיי נישט געזאָגט ?" „נו ?" — „נו־נו !" — „איז דאָך שלעכט !" — „ווער זאָגט דען, אַז ס'איז גוט ?" . . .

ה.

מיין ברודער אליהו איז טאַקע אַ חכם. ער זאָגט, זיי זאָלן גיין ביידע אין שענקל אריין, פּרואוון נאָך אַ מאָל אויפֿוועקן די קריסטן. כּך הוה. עס האָט נישט גענומען קיין האַלבע שעה, מיר טוען אַ קוק, זיי גייען מיט די צוויי גויים. די גויים זענען נאָך פֿאַרשלאָפֿן, אַ ביסל שיכורלעך און שפּייען און שילטן זיך — סכּנת נפֿשות. דאָס וואָרט „צום טייוול" ווערט איבערגעחזרט אפֿשר הונדערט מאָל. די ווייבער הייבן אָן, דאַכט מיר, מורא האָבן. איך דערקען נאָך זייער זיפֿצן און זייער קרעכצן און נאָך דעם „רבונו־של־עולם", וואָס די מאַמע דער־מאָנט אַלע מינוט שטילערהייט. הויך האָט זי מורא. מע הערט נישט פֿון אונדז קיין פּיפּס. מיר גייען און גייען, און מער קיין גויים זעען מיר נישט. וואו זענען די איבעריקע פֿיר ? פּלוצעם שטעלן זיך אָפּ אונדזערע צוויי גויים און רופֿן זיך אָפּ צו אונדז, מיר זאָלן זיי זאָגן, וויפֿל געלט מיר האָבן. עס פֿאַלט אָן אויף אונדז אַזאַ שרעק, אַז מיר קאָנען נישט רעדן קיין וואָרט. שטעלט זיך אַרויס די מאַמע און זאָגט, אַז מיר האָבן נישט קיין געלט. זאָגן זיי : ס'אַ ליגן. אַלע יידן האָבן געלט. און נעמען־אַרויס צוויי לאַנגע מעסערס און טראָגן אונדז צו גלייך צום פּנים און זאָגן : „ווען איר אונדז נישט אָפּגעבן באַלד אין גאַנצן וואָס איר האָט, זענט איר געקוילעטע !" . . . אַלע שטייען אָן לשון און ציטערן, ווי די לעמעלעך. רופֿט זיך אָפּ די מאַמע צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל אויפֿבינדן די קעשענע און אָפּגעבן

דאָס געלט (דאָס איז דאָס געלט, וואָס מיר האָבן אָפּגעלייזט פֿאַר אונ־זער האַלבער דירה). אין דער מינוט געפֿעלט מיין שוועגערין ברכה צו פֿאַלן חלשות. דערזען, אַז ברכה איז געפֿאַלן, שרייט די מאַמע: געוואַלד! אויף איר קוקנדיק, שרייט טייבל אויך: געוואַלד! פּלוצעם — טראַך־טאַראַראַך! . . . דאָס האָט מען אויסגעשאָסן. דער שאָס צעטראָגט זיך מיט אַ ווידערקול איבערן גאַנצן וואַלד. די גויים זענען אויסגעשטריקנט געוואָרן. ברכה האָט זיך אויפֿגעכאַפּט. די מאַמע כאַפּט מיך מיט איין האַנט און מיין ברודער אליהו מיט דער אַנדערער האַנט:

— קינדער! לאָמיר לויפֿן! . . . דער שומר ישראל איז מיט אונדז! . . .

איך ווייס נישט, וואו עס נעמט זיך צו איר אַזוי פֿיל כּוח אויף צו לויפֿן. אַלע מאָל פֿאַרטשעפּען מיר זיך אין אַ בוים און פֿאַלן. מיר שטייען־אויף און לויפֿן ווייטער. אַלע מאָל דרייט־אויס די מאַמע דעם קאָפּ צוריק און טוט אַ פֿרעג שטילערהייט:

— פּיני, דו לויפֿסט? ברכה, דו לויפֿסט? טייבל, דו לויפֿסט? לויפֿט, לויפֿט, דער שומר ישראל איז מיט אונדז.

וויפֿל מיר זענען אַזוי געלאָפֿן — קאָן איך אייך ניט זאָגן. פֿונעם וואַלד זענען מיר שוין לאַנג אַרויס. עס הייבט אָן ווערן ווי טאָגלעך. עס בלאָזט אַ קיל ווינטל. נאָר אונדז איז היים סכּנות. מיר דערזעען פֿאַר זיך אַ גאַס און נאָך אַ גאַס. אַ ווייסן קלויסטער, גערטנער, הויפֿן, שטיבלעך. הפּנים, דאָס איז דאָס שטעטל, וואָס די יידענע האָט אונדז געזאָגט נביאות. ווי באַלד אַזוי זענען מיר דאָך שוין פֿון „יענער זייט". מיר באַגעגענען אַ יידן, מיט אַזעלכע פּאות, וואָס איך האָב אויף מיין לעבן נישט געזען. אַ קאַפּאָטע טראָגט ער אַ לאַנגע, אַ צעפֿליקטע. אויפֿן האַלדז אַ גרינעם שאַל. ער טרייבט אַ ציג. מיר שטעלן אים אָפּ מיט דער ציג און גיבן אים „שלום". דער ייד פֿון דער ציג באַ־טראַכט אונדז פֿון קאָפּ ביז די פֿיס. פּיני פֿאַרבינדט מיט אים אַ שמועס. דער ייד פֿון דער ציג רעדט עפּעס מאָדנע. טאַקע אונדזער לשון, נאָר מיט פּתחן. פּיני פֿרעגט אים, צי ס'איז נאָך עפּעס ווייט צו דער גרענעץ? דער ייד פֿון דער ציג קוקט אים אָן: „וואָסער

גרענעץ?" . . . עס לאָזט זיך אוים אַ מעשה, אַז מיר זענען שוין לאַנג אויף דער זייט, מיר זענען שוין ווייט פֿון דער רוסישער גרענעץ.

— ווי באַלד אַזוי, היינט וואָס זשע לויפֿן מיר, ווי די משוגעים?

עס פֿאַלט אָן אויף אונדז אַלעמען אַ מוראדיק געלעכטער. די ווייבער פֿאַלן אַזש צו דער ערד לאַכנדיק. נאָר די מאַמע הייבט אויף די הענט אַרויף: „איך דאַנק דיר, גאָטעניו!" — און צעוויינט זיך.

◆

ימח שמם (יעמאַך שמאָם) — פאַרשאָלטן זאָלן זיי ווערן.
שייטל — Wig
מסרן (מאַסערן) — אויסזאָגן אויף עמעצן.
נפשות (נעפאָשעס) — מענטשן.
פחד (פּאַכאַד) — מורא (מוירע).
חלשות (כאַלאָשעס) — ניט גוט ווערן. —
שומר ישראל (שוימער יסראָאייל) — היטער פון די יידן.

מיר זענען שוין אין בראַד

א.

ווייסט איר, וואו מיר שפּאַרן־אַן? אזש אין בראַד! איך מיין, אַז מיר זענען שוין נאָענט צו אַמעריקע. אַ שיינע שטאָט איז בראַד! ס'איז גאָרנישט די שטאָט, די גאַסן, די מענטשן, וואָס ביי אונדז. דאָס הייסט, די יידן זענען די אייגענע יידן, וואָס ביי אונדז. און אויב איר ווילט זענען זיי נאָך מער יידן, ווי אונדזערע יידן. די פּאות אַ סך לענגערע, ווי ביי אונדזערע. די קאַפּאָטעס ביי זיי זענען כמעט ביז דער ערד. זיי טראָגן מאָדנע קאַפּעליושלעך, גאַרטעלעך, מיט שיך און זאָקן, און די ווייבער — פּאַרוקן. נאָר דאָס לשון זייערס — אוי, דאָס לשון! דייטש רופט מען דאָס. ס'איז גאָרנישט דאָס, וואָס ביי אונדז. דאָס הייסט, די ווערטער זענען די אייגענע ווערטער, וואָס ביי אונדז, נאָר מיט פּתחן. למשל: „וואָס" איז „וואַס", „דאָס" איז „דאַס", „שלאָפן" איז „שלאַפען", „ברויט" איז „בראַייט", „מאיר" איז מאַייער", אַ „בהמה" איז „בהאַיימע", אַ „שייגעץ" — „שאַייגעץ", „מילך" איז „מעלך", „ליכט" איז „לעכט", אַ „ייד" איז אַ „יאַיד", אַ „יידענע" — אַ „יאַידענע", „קינד" איז „קונד", אַ „טינטערל" איז אַ „טונטירל", אַ „ציבעלע" איז אַ „צייבעלע", אַ „סירניקל" — אַ „שווייבעלע". הײנט דאָס רעדן זייערס! אַז זיי רעדן, זינגען זיי. עס קומט אויס גלייך, ווי זיי וואָלטן שטענדיק מעביר געווען די סדרה. מיר האָבן באַלד געכאַפּט דעם שניט. דער ערשטער איז געווען אונדזער חבר פּיני. ער האָט אָנגעהויבן רעדן דייטש כמעט פונעם ערשטן טאָג, וואָס מיר זענען געקומען. אים איז געווען גרינגער, ווייל דייטש האָט ער געלערנט נאָך אין דער היים. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז כאָטש ער האָט קיין דייטש קיינמאָל נישט געלערנט, פונדעסטוועגן פאַרשטייט ער נישט ווינציקער פון

אים. איך הער מיך צו, ווי מע רעדט אויף דייטש, און לערן מיך. אין אַ פֿרעמד לאַנד מוז מען קענען די שפּראַך. אַזוי זאָגט פּיני. זיין ווייב טייבל רעדט שוין אויך האַלב דייטש, האַלב יידיש. מיין שוועגערין ברכה, אליהוס ווייב, וואָלט אַפֿשר אויך וועלן רעדן דייטש, קאָן זי נעבעך נישט. אַ גראָבער קאָפּ ביי איר! זעט איר, די מאַמע וויל נישט הערן פֿון קיין דייטש. זי וועט, זאָגט זי, רעדן אַזוי ווי זי האָט גערעדט אין דער היים. ברעכן זיך די צונג צוליב די דייטשן איז זי נישט מחויב. זי איז גאָר אויף זיי ברוגז. זי האָט געמיינט, אַז די דייטשן זענען ערלעכע מענטשן. צום סוף, איז זי געוואָר געוואָרן, אַז זיי זענען אויך נישט קיין גרויסע צדיקים. אַנומעלטן איז זי געווען אין מאַרק, האָט מען זי אָפּגענאַרט אויף דער וואָג. זי האָט געזאָגט, מע זאָל איר געבן אַ פֿונט, און געגעבן האָט מען איר — זי ווייסט אַליין נישט וויפֿל.

אַזוי דערציילט די מאַמע און לאָזט-אויס, אַז צווישן די דייטשישע יידן זענען, הפנים, אויך דאָ גנבים. דערהערט מיין שוועגערין ברכה, כאַפּט זי זיך אויף און פֿייערט און מאַכט מיט די הענט:

— גנבים זאָגט איר, שוויגער? אַ גנב אויף אַ גנב! איין גנב גרעסער פֿונעם אַנדערן! מע דאַרף זיך פֿאַר זיי היטן ערגער ווי ביי אונדז! ביי אונדז ווייסט מען כאָטש, אַז אַ גוי איז אַ גנב.!

— ביי אונדז, נאַרעלע, ווייסט דער גוי אַליין, אַז ער איז אַ גנב.

אַזוי זאָגט די מאַמע און דערציילט אַ מעשה מיט בימקען. ס'איז געווען ביי אונדז אַמאָל אַ שיקסע בימקע. דער טאַטע, עליו השלום, האָט נאָך דעמאָלט געלעבט. איז די בימקע געווען זייער אַ וואוילע שיקסע, נאָר אַ ביסל אַ גנבטע. אַז אַלע זענען אַוועקגעגאַנגען פֿון שטוב, פֿלעגט זי נישט וועלן בלייבן אַליין. זי האָט מורא געהאַט פֿאַר זיך אַליין, זי זאָל עפּעס נישט אַוועקגנבענען . . .

ב.

אַלצדינג איז ביי די דייטשן אַנדערש. אַפֿילו דאָס געלט איז אויך נישט, ווי ביי אונדז. דאָ ווייסט מען נישט פֿון קאָפּיקעס, גריוונעס, צוואַנציקער, פֿערציקער. דאָ ווייסט מען נאָר גרייצערס.

אַלצדינג פֿאַרקויפֿט זיך דאָ אויפֿן גרייצער. פֿאַר אונדזערן אַ רובל גיט מען אייך אָן אַ שיעור גרייצערס. מיין מאַמע געפֿינט, אַז ס'איז נישט קיין געלט. ס'איז קנעפּלעך. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז זיי צעגייען זיך עפּעס אונטער די פֿינגער, אַזוי ווי שניי. אַלע טאָג זעצט ער זיך אַוועק אין אַ ווינקעלע, און טרענט אויף די קעשענע, און נעמט־אַרויס אַ רובל, און פֿאַרנייט די קעשענע צוריק. אויף מאָרגן טרענט ער ווידער אויף די קעשענע, נעמט־אַרויס אַ רובל און פֿאַרנייט צוריק. אָט אַזוי אַלע טאָג. און די טעג גייען אַוועק, און אונדזערע פּעקלעך מיט אונדזער בעטגעוואַנט זענען נאָך אַלץ נישטאָ. די יידענע, וואָס האָט מיט אונדז געגנבעט די גרענעץ, האָט אונדז, הפּנים, אָנגעטאָן אַ רעכטן ספּאָדעק. אַחוץ וואָס מען איז אונדז באַפֿאַלן אין וואַלד, טאַקע אירע שומרים אַליין, וועלן מיר נאָך אַפֿשר בלייבן אָן זאַכן. די מאַמע הערט נישט אויף צו ברעכן די הענט און צו וויינען אויף די זאַכן. „דאָס בעטגעוואַנט! די קישנס! ווי אַזוי וועלן מיר זיך רירן קיין אַמעריקע אָן בעטגעוואַנט, אָן קישנס?" . . .

פּיני פּאַלט אַלץ מאָל אויף אַן אַנדער פּלאַן. ער וועט גיין, זאָגט ער, מיט אַ „זאַיאַוולעניע" דורך דער באַן, מיט אַ „פּראָשעניע" צום „נאַטשאַלניק" פֿון דער גרענעץ. ער וועט זיך אַריבערכאַפּן אַהין צו דער יידענע און וועט איר מאַכן אַ פֿינצטערן סוף. ער וועט זי פֿרעגן: היתּכן?! . . . ס'איז אָבער קאַלטע רפֿואות! עס וועט נישט העלפֿן קיין „זאַיאַוולעניעס" מיט קיין „פּראָשעניעס". אַריבערכאַפּן זיך צו דער יידענע וועט אים טייבל נישט לאָזן, ס'איז בלאָטע, מע זאָל איר אָנשיטן די שטוב מיט גאָלד. אַזוי האָט זי געזאָגט בפֿירוש. עס ליגט איר נאָך אין טעם דאָס „גנבענען די גרענעץ". מיר אַלע געדענקען נאָך דעם טעם פֿון דער גרענעץ. מיר דערציילן איטלעכן די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבן געגנבעט די גרענעץ, ווי אַזוי די יידענע האָט אונדז געגעבן גויים אויף אַריבערצופּעקלען אונדז, ווי אַזוי די גויים האָבן אונדז געפֿירט און פֿאַרפֿירט אין אַ וואַלד און געוואָלט אונדז קוילענען. אַ גליק, וואָס מיין שוועגערין ברכה האָט אַ טבע פֿון חלשען און וואָס מיין מאַמע האָט געמאַכט אַ געוואַלד. האָבן דערהערט די סאָלדאַטן און האָבן אָנגעהויבן שיסן. זענען זיך די גויים צעלאָפֿן, און מיר זענען געגעזן געוואָרן. אַזוי דערציילט די מאַמע.

מיין ברודער אליהו דערציילט די אייגענע מעשה, נאָר אַ ביסל אַנדערש. שלאָגט אים ברכה איבער און דערציילט טאַקע דאָס אייגענע, נאָר אַ ביסל אַנדערש. זאָגט אונדזער חבר פּינים ווייב, טייבל, אַז ברכה געדענקט נישט אַקוראַט, וואָרעם ברכה האָט געחלשט. און טייבל וויל אָנהייבן דערציילן נאָך אַ מאָל פֿון אָנהייב ביזן סוף. אַלע טאָג און איטלעכן באַזונדער דערציילן מיר די מעשה, ווי אַזוי מיר האָבן געגנבעט די גרענעץ. אַלע די, וואָס הערן, שאָקלען מיט די קעפּ, שמוצערן מיט די ליפּן. זיי זאָגן, אַז מיר זענען גליקלעכע! מיר דאַרפֿן בענטשן גומל!

ג.

אויף דער זייט גרענעץ איז אונדז גוט, בעסער ווי אין דער היים. טאָן טוען מיר נישט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. אָדער מיר זיצן אויף דער אכסניה, אָדער מיר גייען אויפֿן שפּאַציר, אָנקוקן בראָד. אַ שיינע שטאָט. איך ווייס נישט, וואָס מיין שוועגערין ברכה האָט צו דער שטאָט. אַלע טאָג געפֿינט זי אַן אַנדער חסרון אויף דער שטאָט. דאָס געפֿעלט איר נישט — ס'איז בלאָטיק. דאָס, זאָגט זי — האָט אַ ריח, ערגער ווי ביי אונדז. איינמאָל ביינאַכט כאַפּט זי זיך אויף מיט אַ געוואַלד: מע האָט זי באַפֿאַלן. מיר זענען אַלע אַראָפּ פֿון די געלעגערס:

— ווער האָט דיך באַפֿאַלן? גזלנים?

— וואָסערע גזלנים? וואַנצן! . . .

אינדערפֿרי דערציילן מיר דעם בעל־הבית פֿון דער אכסניה, ווייסט ער נישט מיט וואָס מען עסט דאָס. גיט אים פּיני צו פֿאַרשטיין אויף דייטש, וואָס דאָס איז. זאָגט ער, אַז ביי זיי ווייסט מען נישט דערפֿון. אין זייער דייטשעס לאַנד זעט מען דאָס נישט. דאָס האָבן מיר, זאָגט ער, מסתמא געבראַכט מיט זיך פֿון דער היים . . . אײַ, איז ברכה געווען אין כעס! זי האָט פֿיינט, זאָגט זי, דעם יידן, ערגער ווי אַ משומד! איך ווייס נישט פֿאַר וואָס. דאַכט זיך, זייער אַ פֿיינער מענטש. אַז ער רעדט, האַלט ער אַ ביסל דאָס מויל אויף אַ זייט און שמייכלט. היינט האָט ער ליב געבן עצות. וואוהין מיר זאָלן גיין, ביי וועמען מיר זאָלן קויפֿן און ביי וועמען נישט. און אַז מיר גייען עפּעס

קויפֿן, גייט ער מיט. און קויפֿן קויפֿן מיר, צום מיינסטן, מלבושים. מיר האָבן אָנגעהויבן צו ביסלעך אויסקליידן זיך. אונדזער חבר פּיני זאָגט, אַז עס איז נישט שיין, וואָס מיר גייען, ווי די שלעפּערס. אין אַ פֿרעמדער שטאָט דאַרף מען, זאָגט ער, אַרויסגיין ווי מענטשן. ובפֿרט דאָ אין אויסלאַנד, וואו עס איז האַלב אומזיסט. דאָס איז דאָך באַוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט. קודם כּל האָט ער זיך געקויפֿט אַ קאַפּעליושל, ווי מע טראָגט ביי די דייטשן, און אַ רעקל אַ קורצן ביז די קני מיט אַ נייעם שניפּס. אָנקוקן פּינין אין זיינע דייטשע מלבושים דאַרף מען זיין שטאַרקער פֿון אייזן. לאַנג און דין איז ער. אַ נידע־ריקע ראיה האָט ער. און אַז ער גייט, שפּרינגט ער. היינט די נאָז? די מאַמע זאָגט, אַז ער האָט אַ פּנים פֿון חוזק. מיין ברודער אליהו געפֿינט, אַז ער זעט אויס ווי אַ „וויינגער" אָדער ווי אַ „קאַטע־רינשטשיק". פּיני זאָגט, אַז ער ווייסט נישט וואָס איז שענער: צי אַ „וויינגער", צי אַ „קאַטערינשטשיק", צי גאָר אַ „שלעפּער"? דאָס מיינט ער טאַקע אונדז. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז ער זאָל וועלן, קאָן ער זיך אויך אויסקליידן ווי אַ דייטש. ס'איז אָבער נישט קיין גרויסע קונץ, זאָגט ער, אויסברענגען געלט, טרענצלען קערבלעך. מע דאַרף, זאָגט ער, דאָס קערבל היטן קיין אַמעריקע... זאָגט אים פּיני: אין אַמעריקע דאַרפֿן מיר קיין געלט נישט. דאָרטן, זאָגט ער, זענען מיר אַליין געלט! ער רעדט איבער אונדז אַזוי לאַנג, ביז מיין ברודער אליהו קויפֿט זיך אויך אַ קאַפּעליוש מיט אַ רעקל, און מיר אויך אַ קאַ־פּעליושל מיט אַ רעקל. מיר גייען אַלע דריי איבער די גאַסן און רעדן דייטש. איך בין זיכער, אַז אַלע מיינען, אַז מיר זענען דייטשן. איין חסרון נאָר, וואָס אונדז גייען נאָך די ווייבער. איך מיין טאַקע די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פּינים ווייבל טייבל. זיי טרעטן נישט אָפּ פֿון אונדז אויף קיין ווײַלע. די מאַמע האָט מורא, איך זאָל צווישן די דייטשן נישט פֿאַרבלאָנדזשעט ווערן, און יענע גייען גלאַט נאָך, ווי די קעלבלעך. וואָס האָבן זיי מורא — ווייס איך נישט. מחמת מיר דרייען זיך אַרום זאַלבעזעקסט, קוקט די גאַנצע וועלט אויף אונדז. וואָס האָבן זיי אַזעלכעס געזען?

— די גרעסטע נאַראָנים אין דער וועלט זענען דייטשן — אַזוי

זאָגט מיין ברודער אליהו. אַ סימן, וואָס איר זאָלט נישט זאָגן, גלייבן זיי אייך אויף נאמנות.

— אַחוץ געלט. געלט איז ביי זיי טייערער, ווי ביי אונדז! אַ „גרייצער" איז ביי זיי די נשמה. פֿאַר אַ „קרוין" וועלן זיי אייך פֿאַרקויפֿן דעם טאַטן, און פֿאַר אַ „גולדן" — גאָט אַליין!

אַזוי זאָגט ברכה, און טייבל האַלט זי אונטער. אַלע דריי ווייבער, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, זענען עפּעס נישט צופֿרידן מיט די דייטשן. איך ווייס נישט, פֿאַר וואָס. מיר זענען זיי דווקא געפֿעלן. ווען נישט אַמעריקע, וואָלט איך דאָ געוואָלט זיין אייביק און אייביק. וואו האָט איר אַזעלכע הייזער, ווי דאָ? היינט די מענטשן? אַזעלכע גוטע מענטשן! אַלצדינג פֿאַרקויפֿן זיי אייך! אַפֿילו די בהמות זענען נישט די בהמות, וואָס ביי אונדז. שׂכל, קאָן זיין, האָבן זיי נישט מער ווי אונדזערע, נאָר זיי זעען אויס לייטישער. אַלצדינג האָט דאָ אַן אַנדער פּנים. און רעדט מיט די ווייבער, זאָגן זיי, אַז ביי אונדז איז בעסער. קיין זאַך געפֿעלט זיי נישט, אַפֿילו די אכסניה אויך נישט. און נישט אַזוי די אכסניה, ווי די בעלי־בתּים. זיי רייסן די הויט, זאָגט ברכה. פֿאַר אַ גלעזל וואַרעם וואַסער הייסן זיי זיך באַצאָלן. אַ ביסל זאַלץ וועלן זיי אייך נישט געבן אומזיסט. אַז מיר וועלן נישט אָפּפֿאָרן פֿון דאַנען באַציַיטנס, וועלן מיר דאַרפֿן גיין איבער די הייזער.

אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. נאָר וואָס מיין שוועגערין ברכה קען זאָגן! למאַי זאָגט זי אויף מיין ברודער אליהו, אַז ער איז אַ יידענע. און אויף אונדזער חבר פּיני זאָגט זי, אַז ער איז אַ כּל־בו, וואָס אין דער קאָרט. אַן אַנדערע אויף טייבלס אָרט וואָלט איר גע־געבן אַ וויסטן סוף. טייבל איז אָבער, ווי די מאַמע זאָגט, אַ מענטש אָן אַ גאַל. זי פֿאַרשווייגט איר. אַלע פֿאַרשווייגן איר. איך אויך. מיך רופֿט זי דער „ווישקראָבעק", אָדער „מאַטל מיט די פּיסקעס". איך האָב זיך אויסגעהאָדעוועט, זאָגט זי, אין וועג אַ פּאָר גוטע פּיסקעס. מיך הייבט דאָס אַפֿילו נישט אָן צו אַרן. נאָר די מאַמע וויל נישט ליידן, למאַי זי רעדט פֿון מיינע פּיסקעס. הייבט אָן די מאַמע וויינען. און מיין ברודער אליהו האָט פֿיינט, אַז די מאַמע וויינט. ער זאָגט, אַז זי מאַכט זיך קאַליע די אויגן, און מיט קאַליעדיקע אויגן לאָזט אַמע־ריקע נישט אַריין.

ד.

איך קאָן אייך איבערגעבן אַ נייס. מיר האָבן אַ גרוס פֿון אונ־דזערע זאַכן. די יידענע, וואָס האָט מיט אונדז געגנבעט די גרענעץ, האָט מען איינגעזעצט אין טורמע. אונדזער חבר פּיני קוועלט. ער זאָגט, אַז ס'איז אַ גרויסע מצווה. זאָגט די מאַמע: „ס'טייטש, און מיינע זאַכן?" זאָגט פּיני: „נו, און מיינע זאַכן?" . . . אַצינד ווייסן מיר שוין פֿאַר געווים, אַז אונדזערע זאַכן זענען פֿאַרפֿאַלן. וואָס טוט מען? מע דאַרף פֿאָרן ווייטער. אַ ברירה האָבן מיר? מיין ברודער אליהו גייט אַרום אָן אַ קאָפּ. די מאַמע רעדט אים אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט אים: וואָס וואָלטן מיר געטאָן, נאַרעלע, ווען מע זאָל געוועזן צונעמען ביי אונדז דאָס געלט, וואָס מיר האָבן אָפּגעלייזט פֿאַר דער האַלבער דירה, און נאָך קוילען אויך? אונדזער חבר פּיני גיט אָפּ דער מאַמען געךעכט. ער זאָגט, אַז אַ ייד דאַרף שטענדיק זאָגן: „גם זו לטובה". ברכה לייגט אויך צו אַ קנייטל. זי זאָגט, אַז נישט אומ־זיסט האָט זי אים אַ נאָמען געגעבן „יידענע". מיר גרייטן זיך אין וועג אַריין. מיר צעפֿרעגן זיך ביי מענטשן, ווי אַזוי פֿאָרט מען קיין אַמע־ריקע? מענטשן הערן־אויס און גיבן אונדז עצות. איטלעכער אַן אַנדער עצה. איינער זאָגט: אויף פּאַריז, דער אַנדערער — אויף לאָנדאָן. אַ דריטער דרינגט, אַז אויף אַנטווערפּן איז נעענטער. מע פֿאַרדולט אונדז אַזוי דעם קאָפּ, אַז מיר ווייסן שוין אַליין נישט, וואָס צו טאָן. פֿאַר פּאַריז האָט די מאַמע מורא. אַ צו גרויסער טומל, זאָגט מען. אַנטווערפּן געפֿעלט ניט ברכהן. עפּעס אַנטווערפּן — אַ מאָדנער נאָמען. זי האָט אַזאַ נאָמען נישט געהערט. עס בלייבט לאָנדאָן. פּיני זאָגט, אַז לאָנדאָן איז דאָס בעסטע. ער האָט געלייענט וויפֿל מאָל אין דער געאָגראַפֿיע (אַזאַ בוך), אַז לאָנדאָן איז אַ שאַרפֿע שטאָט. היינט קומט אַרויס פֿון דאָרטן משה מאָנטעפֿיאָרע, און ראָטשילד, זאָגט ער, איז אויך פֿון לאָנדאָן.

ראָטשילד איז גאָר פֿון פּאַריז!

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. דאָס איז דאָך ביי זיי אַ כּלל, וואָס איינער זאָגט, זאָגט דער אַנדערער פֿאַרקערט. אַז דער זאָגט: טאָג, זאָגט יענער: נאַכט. דאָס הייסט, מע זאָל זיך קריגן — דאָס

נישט, נאָר מע שפּאַרט זיך. זיי קאָנען זיך אַמאָל אַזוי אָוועקשפּאַרן אַ שעה כּסדר, ביז מע צענעמט זיי. אַנומעלט האָבן זיי זיך צעאַמפּערט איבער אַ דייטשיש וואָרט: „כריין“. איינער האָט געזאָגט. אַז כריין איז אויף דייטש: „כראַן“. דער אַנדערער האָט געדרונגען, אַז כריין דאַרף מען זאָגן אויף דייטש „כראָן“. אַ שעה צוויי האָט מען זיך אָוועקגעריסן, ביז ס'איז געבליבן, מע זאָל קויפן אַ ווערצל כריין און מע זאָל דאָס ווייזן דעם בעל־הבית פון דער אכסניה. געבראַכט דאָס ווערצל כריין, פרעגט מען אים: „רב דייטש! מיר האָבן צו אייך אַ בקשה, נאָר איר זאָלט אונדז זאָגן דעם ריינעם אמת. ווי אַזוי הייסט ביי אייך אויף אייער לשון אָט די דאָזיקע פּרי — „כראַן“. אָדער „כראָן“? רופט זיך אָפּ דער בעל־הבית: „אויף אונדזער דייטשישער שפּראַכע הייסט דיזע פּרוכט נישט „כראַן“ און נישט „כראָן“, נאָר „מערעטיך“... נאָט אייך אַזאַ משוגעת! קירע־דייטש איז אַ גוטער צו להכעיסניק. ער קען אייך אַמאָל געבן אַ זאָג אַ וואָרט, זאָל זיין וואָס צו הערן. למשל, נעמט, אַ שטייגער, אַ זייגערל. דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין מער פּשוט פון אַ זייגערל? הייסט דאָס ביי קירע־דייטש נית אַ זייגערל, נאָר „אַ האָר“. און אַ האָר איז ביי אים „אַ האַר“. אַ האַר איז ביי אים „אַ הער“. אַהער איז ביי אים „היר־היר“. אַז מע זאָגט קירע־דייטש זאָל מען גלייבן!

ח.

האָט קיין פאַראיבל נישט, איך האָב מיך פאַררעדט וועגן די נארישע דייטשן מיט זייער משוגענער שפּראַך, און האָב פאַרגעסן, אַז מיר פאָרן קיין אַמעריקע. דאָס הייסט, נישט גלייך קיין אַמעריקע — דערווייל פאָרן מיר קיין לאָנדאָן. און נישט גלייך קיין לאָנדאָן, נאָר קיין לעמבערג. דאָרט, אין לעמבערג, איז פאַראַן, זאָגט מען אַ קאָמיטעט פאַר עמיגראַנטן. אפשר וועלן מיר קאָנען דורכן קאָמיטעט עפּעס באַהילפיק ווערן. מיט וואָס זענען מיר ערגער פון אַלע אַנדערע עמיגראַנטן? ובפרט, מיר האָבן נאָך געהאַט אַזאַ שאָדן — אונדזערע אַלע פּעקלעך מיט אונדזער גאַנץ בעטגעוואַנט. די מאַמע גרייט זיך שוין, ווי אַזוי זי זאָל זיי זאָגן, ווי אַזוי זי זאָל פאַר זיי וויינען.

מיין ברודער אליהו בעט זיך ביי איר: „נאָר נישט געוויינט! מע דאַרף אין זינען האָבן די אויגן. אָן אויגן לאָזט אַמעריקע נישט אַריין".

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און גייט אַריין צום בעל-הבית זיך צעצאָלן פֿאַר דער אכסניה. אין עטלעכע מינוט אַרום קומט אַריין מיין ברודער אליהו אַ טויטער. וואָס איז? דער בעל-הבית האָט אים אוועקגעלייגט אַ חשבון, איז אים, זאָגט ער, פֿינצטער געוואָרן אין די אויגן. פֿאַר אַלצדינג רעכנט ער אונדז געלט. פֿאַר לייכטער אויף ליכט-בענטשן רעכנט ער: זעקס לייכטער — זעקס גרייצערס. פֿאַר הבדלה — פֿיר גרייצערס. וואָסער הבדלה? ער, דער בעל-אכסניה, האָט געמאַכט הבדלה און מיר האָבן געהערט, קומט אים פֿיר גריי-צערס. פֿרעגן מיר אים: „וואָס עפּעס פֿיר?" — זאָגט ער: „ווילט איר פֿינף, לאָז זיין פֿינף". הייַנט רעכנט ער אונדז עפּעס אַ מין זאַך מיטן נאָמען „קאָמיסיאָן". וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שלאַק? דאָס קומט אים, זאָגט ער, פֿאַר דער טרחה, וואָס ער איז געגאַנגען מיט אונדז קויפֿן מלבושים.

דערהערט אַזאַ מעשה, כאַפּט זיך אויף מיין שוועגערין ברכה מיט אַ פּלעסק אין די הענט.

— שוויגער! וואָס האָב איך אייך געזאָגט? זענען די דייטשן נישט ערגער ווי די נאַכט-גזלנים אין וואַלד? זענען אונדזערע רוסי-שע כוליגאַנעס נישט קיין צדיקים אַקעגן זיי? מיר זענען דען אין בראָד? מיר זענען דאָך אין סדום!...

דאָס פֿאַרגלייכן אים מיט די רוסישע כוליגאַנעס, ווייזט אויס, האָט דעם בעל-הבית נישט אַזוי פֿאַרדראָסן, ווי דאָס פֿאַרגלייכן בראָד מיט סדום. ער איז געוואָרן אָנגעצונדן! ער האָט אונדז געזאָגט, אַז ס'איז זייער רעכט, וואָס די רוסישע כוליגאַנעס מאַכן אויף אונדז פּאָגראָמען. ער געפֿינט, אַז ס'איז נאָך ווינציק, וואָס מע טוט אונדז. ווען ער זאָל זיין, זאָגט ער, דער רוסישער „קאַיזער", וואָלט ער „גע-האַייסען" מע זאָל אונדז אַלעמען „אויסקאַילן" ביז „איינעם"!

מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז אונדזער חבר פּיני איז אַ היציקער פּאַרשוין. ביז מע רירט אים נישט שטאַרק אָן, קאָן ער אייך שווייגן און שווייגן. נאָר טאָמער דערלאַנגט מען אים מיט אַזאַ וואָרט, וואָס ער האָט פֿיינט, איז חיות נישט זיכער! פּיני האָט

זיך אויפֿגעכאַפּט, אויסגעצויגן זיך ווי לאַנג ער איז, צוגעגאַנגען גלייך צום בעל־הבית פֿון דער סטאַנציע און האָט אים אויסגעשריען אויפֿן קול גלייך אין פּנים אַריין:

— קירע־דאַיטש! . . . אַ רוח אין דיין טאַטן אַריין!

אמת, דער „קירע־דייטש" האָט אונדזער חבר פּינין געקאָסט טייער. דער בעל־הבית האָט אים פֿאַרן „קירע־דייטש" אויפֿגעוואָרפֿן צוויי שווערע, געשמאַקע פּעטש, אַז פֿונקען זענען געפֿלויגן. עס האָט אָבער געהאָט דעם זיבעטן חן. גאַנץ בראָד איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן. ס'איז געווען „ליהודים". איך האָב ליב, אַז ס'איז פֿריילעך.

דעם זעלביקן טאָג זענען מיר אַנטלאָפֿן.

◆

מעביר געווען די סדרה (מאַוויר זיין די סדרה — סעדרע) — זאָגן די סדרה פֿון דער וואָך מיטן טראָפּ. (מיט אַ באַשטימטן ניגון).

נישט מחויב (מעכוּיעוו) — דאַרף נישט, מוז נישט.

היתכן (האַיטאָכן) — ווי אַזוי? ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך?

בענטשן גומל (גוימל) — זאָגן אַ געוויסע תּפילה, ווען מען ראַטעוועט זיך פֿון אַ געפֿאַר.

אכסניא (אַכסאַניע) — איינפֿאָרהויז — Inn

א פּנים פֿון חוזק (פּאָנעם, כויזיק) — אַ נאַרישן אויסזען.

כל בו (קאָל בוי) — איינער, וואָס טויג צו אַלצדינג, צו אַלדאָס שלעכטס.

ווישקראָבעק — דאָס ייִנגסטע קינד.

גם זו לטובה (גאַם זו לעטויווע) — זאָל דאָס זיין צו גוטן.

מיט די עמיגראַנטן

א.

אַז איר ווילט פֿאָרן קיין אַמעריקע, זאָלט איר פֿאָרן נאָר מיט עמיגראַנטן. אַז איר פֿאָרט מיט עמיגראַנטן, איז אייך גוט. קומט איר אין אַ שטאָט, פֿאַרשפּאָרט איר זוכן אַן אכסניה. מע האָט אייך אָנגעגרייט אַן אכסניה פֿון פֿריער. דערויף איז דאָך געמאַכט געוואָרן אַ קאָמיטעט. אַ קאָמיטעט זעט, אַז איר זאָלט האָבן אַלצדינג גרייט. נאָכדעם האָט מען אונדז געבראַכט אַלעמען אויף אַ גרויסער אכסניה. אַ גאַנצע שטוב מיט אַ סך בעטלעך, מיט אַן אַ שיעור עמיגראַנטן. „עס זעט דאָ אויס ווי ביי אונדז אַ הקדש". אַזוי געפֿינט מיין מאַמע. און מיין שוועגערין ברכה זאָגט: „שוויגער, לאָמיר בעסער פֿאָרן ווייטער". איך האָב אייך שוין געזאָגט אַמאָל, אַז די ווייבער האָבן אַ טבע — עס געפֿעלט זיי נישט קיין זאַך. אויף אַלצדינג געפֿינען זיי אַ חסרון. נאָר אונדזער חבר פּיני זאָגט, אַז דאָ איז פֿאַראַן מער „ציוויליזאַציע". איך וואָלט וועלן וויסן, וואָס איז דאָס אַזעלכעס „ציוויליזאַציע", וואָס אונדזער חבר פּיני קאָן זיך אָן דעם נישט באַגיין?

ב.

אויף דער אכסניה, וואָס מע האָט אונדז אָנגעגרייט פֿונעם קאָמיטעט, איז אויסגעצייכנט גוט. דאָס הייסט, עס איז נישט אַזוי גוט, ווי פֿריילעך. מע באַקענט זיך אַלע מאָל מיט נייע עמיגראַנטן. מע זיצט אינאיינעם, מען עסט אינאיינעם, מע דערציילט מעשׂות. אָך, וואָסערע שיינע מעשׂות! ניסים ונפֿלאות! ניסים פֿון פּאָגראָם. ניסים פֿונעם פּריזיוו. ניסים פֿון דער גרענעץ. איטלעכער דערציילט אַן אַנדער מעשׂה פֿון זיין אַגענט. איינער פֿרעגט ביים אַנדערן: „ווער

איז געווען אייער אַגענט ביי דער גרענעץ — אַ רויטער, צי אַ שוואַר־צער?" ענטפערט אים דער אַנדערער: „נישט קיין רויטער, נישט קיין שוואַרצער, נאָר אַזוי אַ גנב" . . .

געוויינטלעך, דערציילן מיר אונדזער נס אויך, ווי אַזוי גאָט האָט מיט אונדז געפירט, ווי אַזוי מיר האָבן געגנבעט די גרענעץ. אַלע הערן־אויס אונדזער מעשה, שאָקלען מיט די קעפּ און שמוצערן מיט די ליפּן. איינער אַ הויכער עמיגראַנט מיט אַ בייזן קוק און מיט וואַטע אין די אויערן טוט אונדז אַ פרעג:

— ווי אַזוי זעט אויס די ייִדענע? אַ פרומע, אַ כּשרע, מיט אַ שייטל אויפן קאָפּ?

דערהערט, אַז אונדזער ייִדענע איז אַ פרומע, אַ כּשרע, מיט אַ שייטל אויפן קאָפּ, — טוט דער הויכער עמיגראַנט מיטן בייזן קוק זיך אַ כאַפּ־אויף און אַ זאָג צו זיין ווייב, וואָס זי הייסט שרה:

— שרה! דו האָרכסט? ס'איז דאָך די אייגענע ייִדענע!

— אַ כאָליערע זאָל קומען אויף איר און אויף אַלע אַגענטן, רבונו־של־עולם!

אַזוי זאָגט זיין ווייב שרה, און זי דערציילט אונדז אויך אַ שיינע מעשה, ווי אַזוי די אייגענע ייִדענע מיטן שייטל האָט זי אָפּגענאַרט, באַנומען פון קאָפּ ביז די פיס און געוואָלט אַריינרוקן זיי שיפס־קאַרטן קיין אַמעריקע.

דערהערט דאָס וואָרט „שיפסקאַרטן", כאַפּט זיך אויף אַן עמי־גראַנט, אַ שניידער, מיט שוואַרצע אויגן און מיט אַ בלאַס פּנים, און רופט זיך אָן:

— שיפסקאַרטן? לאָזט מיך, וועל איך אייך דערציילן אַ מעשה פון שיפסקאַרטן.

און דער שניידער מיט די שוואַרצע אויגן און מיטן בלאַסן פּנים וויל אָנהייבן דערציילן אַ מעשה פון שיפסקאַרטן, שטייט אויף נאָך אַן עמיגראַנט, וואָס מע רופט אים טאָפּלינסקי. ער זאָגט, אַז ער האָט אַ שענערע מעשה מיט שיפסקאַרטן, ווי אַזוי אין שטעטל ביי זיי איז דאָ אַ קאָמפּאַניע, וואָס פאַרקויפט כּלומרשט שיפסקאַרטן פון ליבאַווע קיין אַמעריקע, האָבן זיי דערטאַפּט אַ יונגנמאַן און האָבן ביי אים אויסגענאַרט עטלעכע און זעכציק קאַרבן און האָבן אים אַריינגערוקט

עפּעס אַ סוכּה־שער מיט אַ רויטן אָדלער. דער יונגערמאַן קומט קיין ליבאַוועַ, וויל זיך זעצן אויף דער שיף, נעמט אַרויס און באַווייזט דעם סוכּה־שער, מיטן רויטן אָדלער. ווער? וואָס? אַ געכטיקער טאָג! ס'איז נישט קיין שיפסקאַרט, ס'איז גאָר אַ שיר־המעלות!

ג.

די מעשה מיט די שיפסקאַרטן הייבט מיר אָן ווערן נמאס. איך האָב ליב עמיגראַנטן. איך האָב מיך בעסער באַקענט, אין וואַגאָן זיצנדיק, מיט אַ יינגל פון די עמיגראַנטן אין מיינע יאָרן. מע רופט אים קאָפּל, און ער האָט אַ צעשפּאָלטענע ליפּ. די ליפּ איז אים געקומען פון אַ פאַל. ער איז געקראָכן אויף אַ לייטער און איז געפאַלן אויף אַ שייט האָלץ. ער שווערט, אַז ס'האָט אים גאָר נישט ווי געטאָן, נאָר בלוט איז געגאַנגען אַ סך. נישט גענוג, זאָגט ער, ער האָט זיך צעשפּאָלטן די ליפּ, האָט ער נאָך געכאַפּט קלעפּ פונעם טאַטן. אָט דער הויכער, וואָס מיטן בייזן קוק און מיט וואַטע אין די אויערן, דאָס איז טאַקע זיין טאַטע. און די יידענע, וואָס מע רופט זי שׂרה, דאָס איז זיין מאַמע. זיי זענען געווען, זאָגט ער, אַמאָל גרויסע נגידים. דאָס הייסט, נישט אַמאָל, טאַקע אָט דאָ נישט לאַנג, פאַרן פּאַגראָם. איך פרעג אים ווי אַזוי איז דאָס אַ פּאַגראָם? איך הער אַלץ פון די עמי־גראַנטן, מע זאָגט: „פּאַגראָם", „פּאַגראָם", נאָר וואָס דאָס איז — ווייס איך נישט. רופט זיך אָן צו מיר קאָפּל:

— אַ פּאַגראָם ווייסטו נישט? ע! ביסטו דאָך גאָר אַ ניונקעלע! אַ פּאַגראָם איז אַ זאַך, וואָס איז היינט אומעטום. הייבן הייבט זיך עס אָן כמעט פון גאָרנישט, און אַז עס הייבט זיך אָן, ציט זיך עס אַוועק אַ דריי טעג . .

— וואָס זשע, זאָג איך, איז דאָס? אַ יאַריד?

— וואָסער יאַריד? אַ שיינער יאַריד! מע שלאָגט פענצטער! מע ברעכט מעבל! מע טרענט קישנס! פעדערן פליען, אַזוי ווי שניי!

— אָקעגן וואָס?

— נאַ דיר אָקעגן וואָס! אָקעגן שמערלען! אַ פּאַגראָם איז נישט נאָר אויף הייזער אַליין. אַ פּאַגראָם איז אויף קלייטן. מע צע־

שלאָגט אַלע קלייטן, און מע וואַרפֿט אַרויס פֿון דאָרטן די סחורה אויף דער גאַס, און מע צעטראָגט, און מע צעראַבעוועט, און מע צעברעכט, און מע באַגיסט מיט גאַז, און מע צינדט־אונטער, און מע ברענט.

— גיי שוין, גיי!

— וואָס דען מיינסטו? איך וועל דיר אויסטראַכטן? נאָכדעם, אַז ס'איז נישטאָ שוין וואָס צו ראַבעווען, גייט מען איבער די הייזער מיט העק, מיט אייזנס און מיט שטעקנס, און פּאָליציי גייט נאָך פֿון הינטן. מע זינגט און מע פֿייפֿט און מע שרייט: „העי, חברה, שלאָגט יידן!" און מע שלאָגט, מע הרגעט, מע קוילעט, מע שטעכט מיט שפּיזן . . .

— וועמען?

— וואָס הייסט וועמען? — יידן!

— פֿאַר וואָס?

— נאָ דיר גאָר פֿאַר וואָס! ס'איז דאָך אַ פּאָגראָם!

— און אַז אַ פּאָגראָם, איז וואָס?

— גיי אַוועק, דו ביסט אַ קעלבל! איך וויל מיט דיר נישט ריידן!

אַזוי זאָגט צו מיר קאָפּל, שטופּט מיך אָפּ פֿון זיך און לייגט־אַריין די הענט אין די קעשענעס, ווי אַ גרויסער. מיר שטייט נישט אָן די מעשה. סע פֿאַרדריסט מיך אויף קאָפּלען, וואָס ער האַלט זיך אַזוי גרויס אַקעגן מיר. נאָר איך מאַך אַ שווייג. „וואַרט אויס, גרויס־האַלטער! וועסט אַמאָל אָנקומען צו מיר!" . . . אַזוי טראַכט איך מיר, און לאָז דורך עטלעכע מינוט. איך גיי־צו ווידער אַ מאָל צו קאָפּלען און מאַך מיט אים אַ שמועס. שוין נישט פֿון פּאָגראָמען — פֿון אַנדערע זאַכן. איך פֿרעג אים, צי ער קען ריידן אויף דייטש. צעלאַכט ער זיך: „ווער קאָן דאָס נישט קיין דייטש? דייטש איז דאָך יידיש!" . . .

— אַזוי? אַז דו קאָנסט יאָ דייטש, זאָג זשע מיר, ווי אַזוי זאָגט מען כריין אויף דייטש?

צעלאַכט זיך קאָפּל נאָך שטאַרקער, קוים וואָס ער קאָן אויס־ריידן אַ וואָרט.

— וואָס הייסט, ווי אַזוי איז כריין? כריין איז כריין!

— אויב אַזוי, זאָג איך, ווייסטו טאַקע נישט!

— ווי אַזוי זשע דען איז כריין?

אויף צו־להכעיס האָב איך אַליין אויך פֿאַרגעסן, ווי אַזוי מע זאָגט אויף דייטש כריין. איך האָב געוואוסט, נאָר איך האָב פֿאַרגעסן. גיי איך צו צו מיין ברודער אליהו און פֿרעג אים: ווי אַזוי איז אויף דייטש כריין? זאָגט ער: ער וועט מיר געבן אַ כריין, וועט מיר פֿאַרגיין אין די ציין . . . מיין ברודער אליהו איז, הפנים, אין כּעס. אונדזער חבר פּיני לאַכט פֿון אים. זיי ווערטלען זיך. איך זוך מיר אויס אַן אָרט אויף דער ערד צווישן די פּעקלעך און לייג מיך שלאָפֿן.

ד.

מיר זיינען אין קאָמיטעט נישט געווען. די עמיגראַנטן האָבן אונדז געזאָגט, אַז עס איז אַרויסגעוואָרפֿן. אַז איר קומט, זאָגן זיי, אין קאָמיטעט, הייבט זיך אָן אַ דולעניש. קודם פֿאַרשרייבט מען אייך די יאָרן. נאָך דעם שיקט מען אייך אָפּ צו אַ דאָקטער, ער זאָל אייך באַטראַכטן. נאָך דעם הייסט מען אייך וואַרטן. נאָך דעם הייסט מען אייך קומען. קומט איר צו גיין, פֿרעגט מען אייך: וואָס זענט איר געקומען? זאָגט איר, אַז מע האָט אייך געהייסן קומען, זענט איר געקומען. הייבט מען אייך אָן זאָגן מוסר, למאי איר פֿאָרט קיין אַמעריקע. פֿרעגט איר: וואוהין דען זאָלן מיר פֿאָרן? זאָגט מען אייך: וואו שטייט דאָס געשריבן, אַז איר דאַרפֿט פֿאָרן? דערציילט איר זיי אַ מעשה מיט אַ פּאָגראָם. זאָגן זיי: איר זענט אַליין שולדיק. אַ סימן, אָט האָט נעכטן אַ יינגל פֿון אייערע עמיגראַנטן אַוועקגע־גנבעט אַ בולקע אין מיטן מאַרק. זאָגט איר: אפֿשר איז ער געווען הונגעריק? זאָגן זיי: אָט האָט זיך נעכטן צעשלאָגן פֿון אייערע עמי־גראַנטן אין מיטן גאָס אַ מאַן מיט אַ ווייב, מע האָט געמוזט אָראָפּ־ברענגען זשאַנדאַרמען. זאָגט איר: דאָס ווייבל איז געווען גערעכט; זי האָט דערקענט איר מאַן, וואָס האָט זי אַוועקגעוואָרפֿן אין דער היים, געוואָלט אַנטלויפֿן קיין אַמעריקע. האָט זי אים דערזען דאָ אומגע־ריכט און האָט אים געפּאַקט. האָט ער זיך געוואָלט אַרויסרייסן און אַנטלויפֿן. האָט זי געמאַכט אַ גערואַלד . . . זאָגן זיי: למאי גייען אייערע עמיגראַנטן, צום מיינסטן, אָפּגעריסן? זאָגט איר: זיי זענען אָרעם; לאָז מען זיי געבן קליידער, וועלן זיי נישט גיין אָפּגעריסן. בקיצור, מוסר זאָגן זיי, און קיין געלט גיבן זיי נישט.

אַזוי קלאָגן זיך פֿאַר אונדז די עמיגראַנטן. זיי זאָגן, אַז מיר זענען גליקלעכע מענטשן, וואָס מיר האָבן ביז אַהער נישט באַדאַרפֿט אָנקומען צו דער טובה פֿונעם קאָמיטעט. די מאַמע זאָגט: זי וואָלט איצט אויך נישט אָנקומען צו זיי, ווען נישט דאָס בעטגעוואַנט. ווען מע נאַרט נישט אויס ביי אונדז די זאַכן אויף דער גרענעץ, וואָלט זי איצט געווען אַ „קייסערינע". איך דערמאָן מיך אָן דער מאַמעס זיידענער געלער פֿאַרטשיילע, וואָס זי פֿלעגט טאַקע אויסזען אין איר ווי אַ „קייסערינע". די מאַמע זאָגט אָבער, אַז קיין זאַך טוט איר נישט אַזוי באַנג, ווי דאָס בעטגעוואַנט. וואָס וועלן מיר טאָן אין אַמעריקע אָן בעטגעוואַנט?

אַזוי זאָגט די מאַמע, ברעכט די הענט און צעוויינט זיך. דער־הערט מיין ברודער אליהו, צעשרייט ער זיך אויף איר:

— שוין? דו וויינסט שוין ווידער? האָסט פֿאַרגעסן, הפּנים, אַז מיר זענען שוין נאָענט צו אַמעריקע, און מע דאַרף היטן די אויגן? מיינט איר אַוודאַי, אַז מיר זענען טאַקע נאָענט צו אַמעריקע? עס הייבט זיך גאָר נישט אָן! מיר דאַרפֿן נאָך פֿאָרן און פֿאָרן! וואוהין פֿאָרן — ווייס איך נישט אַקוראַט. איך הער פֿון די עמיגראַנטן נעמען פֿון שטעט: האַמבורג, ווין, פּאַריז, לאָנדאָן, ליווערפּול . . . אויף האַמבורג זאָגן אַלע, אַז עס מעג זיך אָנצינדן היינטיקן טאָג. האַמבורג, זאָגן זיי, איז סדום. דאָרטן טרייבט מען די עמיגראַנטן אין באָד אַריין, ערגער ווי אַרעסטאַנטן. אַזעלכע רשעים, ווי אין האַמבורג, זענען נישטאָ אין ערגעץ.

◆

ניסים ונפלאות (ניסים וועניפלאָעס) — וואונדער איבער וואונדער.
שיר המעלות (שיר האַמיילעס) — אַ תּפילה, וואָס געפינט זיך אין תהילים, געדרוקט אויף אויף אַ באַזונדער בלעטל און מע הענגט דאָס אויף ביי אַ קימפעטאָרין אין הויז.
ניונקעלע — אַ קינד, וואָס פֿאַרשטייט נאָך גאָר נישט.
גדלניק (גאַדלעניק) — גרויסהאַלטער.
לאַסקע — טובה.

וואַנדער פֿון אַנטווערפּן

א.

איר האָט געהערט אַמאָל אַ שטאָט זאָל הייסן אַנטווערפּן? פֿאַראַן אַזאַ שטאָט אויף דער וועלט, פֿאָרן מיר אַהינצוצו. ווי קומען מיר קיין אַנטווערפּן? ווייל אונדזער מחותן, מיין ברודער אליהום שוועער, יונה דער בעקער, פֿאָרט קיין אַמעריקע אויף אַנטווערפּן. דערהערט, אַז איר טאַטע איז אין אַנטווערפּן, האָט מיין שוועגערין ברכה גענומען שלאָגן האַלדז און נאַקן, מיר זאָלן אויך פֿאָרן אויף אַנטווערפּן. פֿריער האָט זי פֿון דער שטאָט נישט געוואָלט הערן אַפֿילו. דער נאָמען איז איר נישט געפֿעלן. איצט האָט זי זיך פֿאַרליבט אין אַנטווערפּן! אונדזער חבר פּיני זאָגט, אַז ער וועט זיך מוזן אָפּטיילן פֿון אונדז. ער וויל בעסער פֿאָרן גלייך קיין לאָנדאָן. עס ציט אים, זאָגט ער, קיין לאָנדאָן. לאָנדאָן, זאָגט ער, שמעקט שוין מיט אַמעריקע: ענגלענדער . . . געלע האָר . . . קעסטלדיקע הויזן . : : ס'איז גאָר אַן אַנדער וועלט!

— פֿאָר־זשע דיר געזונטערהייט צו דיינע ענגלענדער מיט די קעסטלדיקע האָר און מיט די געלע הויזן, און מיר וועלן זיך פֿאָרן קיין אַמעריקע אויף אַנטווערפּן.

אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה, און פּינים ווייב טייבל בלאָזט זיך אָן, ווי אַן אינדיטשקע. איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז זי האָט אַ טבע, באַלד עפּעס — בלאָזט זי זיך אָן און רעדט נישט. פֿרעגט ביי איר פּיני: וואָס ביסטו ברוגז? זאָגט זי, אַז זי האָט פֿיינט ענגלענדער. זאָגט צו איר פּיני: דו קענסט זיי דען? וואו האָסטו געזען אַן ענגלענדער? זאָגט זי: נו, און דו, וואו האָסטו געזען אַן ענגלענדער?

בקיצור, עס בלייבט, אַז מיר פֿאָרן אַלע קיין אַמעריקע אויף אַנטווערפּן. ביי מיר מאַכט נישט אויס, מע זאָל פֿאָרן אַפֿילו איבער

האַצעפּלאַץ — אַבי קיין אַמעריקע. איך און אונדזער חבר פּיני — מיר ביידע רייסן זיך קיין אַמעריקע מער פֿון אַלעמען. מיר פֿילן, אַז אונדז וועט דאָרטן זיין גוט, ווי די וועלט. פּיני האָט טענות צו מיין ברודער אליהו. ער זאָגט: מיר פֿאָרן און פֿאָרן — און שטייען אויף איין אָרט. זאָגט אים אליהו: נו, ווער האַלט דיך צו? פֿאָר! לויף! פֿלי! זאָגט פּיני: ווי קען איך פֿליען, אַז דיין מאַמע וויל זיך באַקענען מיט אַלע קאָמיטעטן פֿון דער גאַנצער וועלט? ... דערהערט די מאַמע און זאָגט צו פּינין: אַז דו ביסט יאָ אַזאַ חכם, טאָ גיב מיר אַן עצה, ווי אַזוי זאָלן מיר קומען קיין אַמעריקע אָן בעטגעוואַנט? ... דאָ בלייבט שוין פּיני אָן לשון, און מע ווערט ווידער חבר. אונדזער חבר פּיני קען זיך מיט אונדז נישט צעשיידן. די ווייבער קאָנען אויך נישט לעבן איינע אָן דער אַנדערער. דאָס הייסט, מע קריגט זיך אַפֿילו גאַנץ אָפֿט, מע זאָגט זיך שטעכווערטלעך. עס דערגייט אַפֿילו כּמעט צו פּעטש אויך. מע בעט זיך אָבער באַלד איבער. ווען נישט די מאַמע, וואָלט מיין שוועגערין ברכה מיט פּינים ווייב טייבל קיין לאַנגע גוט־פֿריינדשאַפֿט נישט אויסגעהאַלטן. עס וואָלט ביי זיי געווען אַלע טאָג צוויי שלייערס אַ גראַשן, איבערהויפּט, מיין שוועגערין. זי זאָגט אַליין אויף זיך, אַז זי איז אַ שוועבעלע. איר אַז עס קומט אָן די שלעכטע מינוט, וועט זי אייך מאַכן מיט דער בלאָטע. אין אַ ווײַלע אַרום ווערט זי ווייך, כאָטש לייגט זי צו אַ מכּה. איבער מיר הערשט זי פֿון דער ערשטער מינוט נאָך דער חתונה. זי ווייסט, אַז איך האָב זי נישט ליב. ערגער פֿון אַלצדינג איז ביי איר, למאַי איך לאַך פֿון איר. עס ווייזט זיך איר רק, אַז איך לאַך זי אויס. אַז איך קוק אויף איר, הייסט ביי איר, אַז איך לאַך. איך האָב אייך שוין דערציילט, אַז איך האָב ליב מאָלן, און אַז מיין ברודער אליהו שלאָגט מיך דערפֿאַר. האָב איך אָנומעלטן אויסגעמאָלט אַ פּוס. אַ מוראדיק גרויסן פּוס. מיט קרייד אויף דער ערד האָב איך אים אויסגעמאָלט. האָט איר באַדאַרפֿט זען וואָס עס האָט זיך געטאָן! זי, ברכה הייסט עס, האָט זיך אָנגעטשעפּעט, אַז דאָס האָב איך אויסגעמאָלט איר פּוס. פֿאַר וואָס עפּעס איר פּוס? ווייל קיינער האָט נישט אַזעלכע גרויסע פּיס, ווי ברכה. קאַלאָשן טראָגט זי נומער דרייצן. איר זאָלט זען אַ פּאָר קאַלאָשן!...

האָט זי מיר צוגעשטעלט אַ בענקעלע צו מיין ברודער אליהו. האָט זיך מיין ברודער אליהו אויף מיר צעשריען, ווי געוויינטלעך:

— מענטשעלעך? האָסט זיך שוין ווידער גענומען צו דיינע אַלטע שטיק, מאַלן מענטשעלעך?...

שוין! פון אַ פּוס איז שוין ביי אים געוואָרן אַ מענטש! און פון אַ מענטש — „מענטשעלעך"!... מע קאָן פון זיי משוגע ווערן!... איך מוז מיך מודה זיין, אַז וואָס וויטער ווערט ביי מיר דאָס חולאת פון מאָלן מענטשעלעך גרעסער און שטאַרקער. איך האָב דערטאַפּט אַ פאַרביק בליישטיפטל. מיר האָט דאָס אוועקגעשענקט אַן עמי־גראַנטס אַ יינגל. אָט דער אייגענער, וואָס האָט מיר באַוויזן, ווי אַזוי מע שטעלט אַ „גובערנאַטאָר", און אויסגעלערנט מיך די קונץ פון בויכ־רעדעריי. איך האָב אייך שוין דערציילט פון אים. ער הייסט אויך מאָטל. רופן מיר אים מאָטל דער גרויסער, און מיך רופט מען מאָטל דער קליינער. מיר זענען געוואָרן חבר גאָר אויף אַן אַנדער אופן! דערפאַר, וואָס ער האָט מיר אוועקגעשענקט דאָס פאַרביקע בליי־שטיפטל, האָב איך, פאַרנדיק אין וואַגאָן, אים אָפּגעמאָלט אויף פּאַפּיר, אין גאַנצן זיין געשטאַלט מיט די געשוואָלענע באַקן. איך האָב אים באַשוואָרן ער זאָל דאָס קיינעם נישט ווייזן, וואָרעם טאָמער דערוויסט זיך מיין ברודער אליהו, וועל איך האָבן אַ וויסטן סוף. ווי מיינט איר? אוודאי האָט ער דאָס גלייך אָפּגעטראָגן צו מיין ברודער אליהו און האָט אים געגעבן אַ וויַיז דאָס געמעלעכץ גלייך אין פּנים אַריין.

— דאָס דאַרף זיין מאָטלס אַרבעט! וואו איז ער ערגעץ, דער מוגלעטש מיט די „מענטשעלעך"?

אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און זוכט מיך און קאָן מיך נישט געפינען. איך זיץ אונטער דער מאַמעס פלייצעס און ווער שיר נישט דערשטיקט פאַר געלעכטער. קיין בעסער אָרט אויף צו באַהאַלטן זיך, ווי ביי דער מאַמען, איז נישטאָ אין דער גאַנצער וועלט!

ב.

דאַנקען גאָט, מיר זענען שוין אין אַנטוואָרפּן. מיר האָבן זיך גוט אָנגעהעצקעט, גענוג אויסגעריסן געוואָרן, אָבער מיר זענען געקומען!

וואָס זאָל איך אייך זאָגן — איז דאָס אַ שטאָט! און אַנטווערפּן איז ריין, אַזוי ווי גאָלד. וואָס איז דער חידוש? אַז די גאַסן וואַשט מען, די טראָטואַרן פּוצט מען, און די הייזער צוואָגט מען. איך האָב אליין געזען, ווי מע צוואָגט זיי און מע זייפט זיי מיט זייף. דאָס הייסט, נישט אומעטום. למשל, דאָרט, אויף די אכסניות, וואו מיר שטייען מיט אַלע עמיגראַנטן איז אַזוי ווי עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט: בלאָטיק, און רויכיק, און נאַס, און גליטשיק, און ענג, און אַ יאַריד מיט אַ טומל מיט אַ האַרמידער. פֿריילעך. אויסגעצייכנט. אַזוי ווי איך האָב ליב. אונדזער מחותן יונה דער בעקער איז נאָך נישטאָ. אונדזער שכנה פּעסי מיט דער כאַליאַסטרע — אויך נישט. זיי פֿאָרן נאָך, שלעפּן זיך ערגעץ איבער דייטשלאַנד. „דייטשלאַנד איז סדום!" — אַזוי זאָגן די עמיגראַנטן און דערציילן זיך אָן מוראַדיקע מעשות. אונדזער אומגליק מיטן בעטגעוואַנט וואָס מע האָט ביי אונדז אַוועקגעלקחנט אויף דער גרענעץ, איז אַ הונט אַקעגן די אומגליקן, וואָס מע הערט זיך אָן פֿון די עמיגראַנטן. מיר האָבן זיך באַקענט דאָ אויף דער סטאַנציע מיט אַ יידענע פֿון מעזשביזש, דווקא נישט קיין אלמנה. זי האָט דווקא אַ מאַן, און דווקא אין אַמעריקע שוין. זי פֿאָרט אָט דאָס צו איר מאַן. שוין באַלד אַ יאָר, אַז זי שלעפּט זיך מיט צוויי קינדער. זי איז אויסגעזוען וואו די וועלט האָט אַן עק. נישטאָ איין שטאָט, זי זאָל דאָרט נישט זיין. זי האָט זיך איבערגעקריגט מיט אַלע קאָמיטעטן. קוים מיט צרות האָט זי זיך פֿאַרשלעפּט אַהער, קיין אַנטווערפּן, און וויל זיך זעצן אויפֿן שיף, לאָזט מען זי נישט. איר מיינט, זי האָט קאַליע אויגן? חלילה! געזונט און שטאַרק. נאָר זי איז אַ ביסל גערירט פֿונעם זינען. דאָס הייסט, אַזוי, אַז איר וועט מיט איר ריידן, רעדט זי אַלצדינג, ווי אַ מענטש. נאָר אַמאָל טוט זי אייך אַ זאָג אַ וואָרט, קען מען בלייבן אָן אַ בויך לאַכנדיק. למשל, איר פֿרעגט ביי איר: וואו איז אייער מאַן? זאָגט זי: אין אַמעריקע. וואָס טוט ער דאָרטן? זאָגט זי: ער איז דאָרט אַ קייסער . . . זאָגט איר דאָך איר: ווי קען אַ ייד זיין אַ קייסער? ענטפֿערט זי אייך, אַז אין אַמעריקע מעג מען . . . נו, האָט איר עפּעס צו איר? . . . נאָך אַ זאַך האָט זי זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַריין: זי עסט נישט! אונדז הייסט זי אויך נישט עסן. זי זאָגט אונדז אָן, מיר זאָלן זיך נישט

צורירן צו קיין מילכיקס, מחמת דאָס מילכיקס איז פֿליישיק. פֿרעגט בײַ איר די מאַמע: נו, און דאָס פֿלייש? זאָגט זי: דאָס פֿלייש איז דאָ נישט פֿליישיק, נישט מילכיק, נאָר פּאַרעווע... שיסן מיר אויס אַ געלעכטער אַלע. אַלע, אַחוץ דער מאַמען. די מאַמע וויל נישט לאַכן. די מאַמע וויל בעסער וויינען. זי זאָגט: „אַז אָך און וויי איז צום געלעכטער!" — און זי צעוויינט זיך טאַקע.

— שוין? האָסט שוין לאַנג נישט געוויינט? דו ווילסט, אַז פֿון אַנטווערפּן שוין זאָל מען אונדז אָפּשיקן צוריק אַהיים איבער דײַנע אויגן?...

אַזוי זאָגט צו איר מײַן ברודער אליהו — און בײַ דער מאַמען ווערן אין איין מינוט די אויגן טרוקן. מער ווי אויף דער יידענע אַליין האָט די מאַמע רחמנות אויף אירע צוויי קינדער נעבעך. איך ווייס נישט, וואָס די מאַמע באַוויינט אַזוי די קינדער? די קינדער זענען, דאַכט זיך, גאַנץ פֿריילעך! אַז זייער מאַמע הייבט אָן ריידן נאַריש־קייטן, צעלאַכן זיי זיך. איך האָב מיך מיט זיי גיך באַקענט. זיי האָבן מיר דערציילט, אַז מע שיקט זיי צוריק אַהיים, נאָר זייער מוטער וויל נישט פֿאָרן. זי וויל קיין אַמעריקע, צו זייער פֿאָטער, צום קייסער (כי־כי־כי!). נאַרט מען זי אָפּ און מע זאָגט איר, אַז מע שיקט זי מיט דער באַן קיין אַמעריקע (כי־כי־כי!). מע האָט איר איינגערעדט, אַז עס גייט אַ באַן פֿון דאַנען גלייך קיין אַמעריקע (כי־כי־כי!).

ג.

די חידושים, וואָס מע זעט זיך אָן אין דעם אַנטווערפּן, איז גאָר נישט צום באַשרייבן! אַלע טאָג קומען־צו נייע פּאַרשוינען. צום מייניסטן, מיט קאַליע אויגן. „טראַכאָמעס" רופֿט מען דאָס. אַמעריקע לאָזט נישט אַריין קיין „טראַכאָמעס". איר מעגט אייך האָבן טויזנט שלאַפֿקייטן, איר קענט אייך זיין קרום און שטום און וואָס איר ווילט, אַבי נישט קיין „טראַכאָמעס" אויף די אויגן. פֿון וואַנען נעמען זיך „טראַכאָמעס"? פֿון דעם, וואָס מע נעמט זיך אָן. אַמאָל מאַכט זיך, אַז מע ווייסט אַליין נישט, פֿון וואַנען עס האָט זיך גענומען. אַזוי האָב איך געהערט טאַקע דאָ אין אַנטווערפּן. פֿון אַ מיידל האָב איך עס

געהערט. גאָלדעלע הייסט דאָס מיידל. זי איז אין מיינע יאָרן, אפשר עלטער פון מיר מיט אַ יאָר. מיט דער גאָלדעלע איז אַ שיינע געשיכטע. זאָל איך אייך דערציילן? באַקענט האָב איך מיך מיט איר אין דער „עזרה". נאָר איר ווייסט דאָך נישט וואָס איז „עזרה". דאַרף מען אייך קלאָר מאַכן. די „עזרה" אין אַנטווערפּן איז דאָס אייגענע, וואָס דער „אַליאַנץ" אין ווין. געמאַכט געוואָרן פון אונדזערטוועגן, פאַר די עמיגראַנטן. דער חילוק איז, וואָס דער „אַליאַנץ" איז אַ זכר און די „עזרה" אַ נקבה. איר הערט דאָך, אַז מען זאָגט דער אַליאַנץ, די „עזרה". דאַרפט איר שוין אַליין פאַרשטיין דעם אונטערשייד . . . הכלל, ווי באַלד מיר זענען אָנגעקומען קיין אַנטווערפּן, זענען מיר געגאַנגען גלייך אין דער „עזרה". די „עזרה" איז נישט דאָס, וואָס דער „אַליאַנץ". דער „אַליאַנץ" וואַרפט מענטשן, אַזוי ווי האָלעשקעס, און די „עזרה" טרייבט אייך נישט. איר קענט קומען צו איר, ווען איר ווילט און קענט זיך אויסרעדן פאַר איר דאָס האַרץ וויפל איר ווילט. אַלצדינג, וואָס איר רעדט, ווערט אַריינגעטראָגן אין אַ בוך. סע זיצט אַ מיידל, וואָס מע רופט זי פרײלין זייטשיק, און פאַרשרייבט. זייער אַ וואויל מיידל. זי האָט מיך געפרעגט, ווי אַזוי איך הייס, און האָט מיר געשענקט אַ צוקערקע. נאָר פון דער פרײלין זייטשיק וועל איך אייך דערציילן אַן אַנדערש מאָל. איצט דאַרף איך אייך זאָגן, ווער איז גאָלדעלע. זי איז פון קוטנע. געקומען איז זי אַהער פאַראַיאָרן מיט איר טאַטע-מאַמע, שוועסטער און ברידער. סוכּות-צייט איז דאָס געווען. האָבן זיי געהאַט, זאָגט זי, אַ יום-טוב — אויף אַלע יידן גע־זאָגט געוואָרן. דאָס הייסט, קיין גליקן האָבן זיי נישט געזוכט, און קיין האָניק האָבן זיי נישט געלעקט. געוואַלגערט זיך גלייך מיט אַלע עמיגראַנטן. נאָר דערפאַר האָבן זיי געהאַט שיפסקאַרטן ביז אַמעריקע פאַר דער גאַנצער משפּחה, און אויסגעקליידט איז מען גע־ווען בבגדי-מלכות. אַלע האָבן געהאַט צו צוויי העמדער און גאַנצע שיך. היינט איז זי געבליבן אין גאַנצן מיט איין העמד און אָן שיך. ווען נישט דאָס פרײלין זייטשיק, זאָגט זי, וואָלט זי גאָר געגאַנגען באָרוועס. דאָס פרײלין זייטשיק האָט איר אָוועקגעשענקט, זאָגט זי, אַ פּאָר שיך פון אירע אייגענע פיס. נאָך גאַנץ גוטע שיך. אַזוי האָט מיר דערציילט גאָלדעלע און האָט מיר געוויזן די שיך, וואָס דאָס פרײלין זייטשיק

האָט איר אָוועקגעשענקט. גאַנץ שיינע שיך, נאָר אַ ביסל צו גרויס אויף איר . . . בקיצור, ס׳איז אַוועקגעגאַנגען די ערשטע טעג סוכּות און שׂמחת־תּורה, ס׳איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף זיך זעצן אויף דער שיף. זאָגט מען צו זיי, אַז זיי זאָלן זיך דורכגיין צום דאָקטער. זיינען זיי געגאַנגען צום דאָקטער. האָט זיי דער דאָקטער באַטראַכט און געפֿונען, אַז זיי זענען אַלע געזונט און שטאַרק און קענען פֿאָרן קיין אַמעריקע. נאָר זי, גאָלדעלע, הייסט עס, קען נישט פֿאָרן, ווייל זי האָט „טראַכאָמעס" אויף די אויגן. פֿריער האָבן זיי גאָר נישט פֿאַרשטאַנען מיט וואָס מען עסט דאָס. ערשט שפּעטער האָבן זיי דאָס רעכט צעקייט. דאָס האָט געהייסן, אַז אַלע פֿאָרן אַוועק קיין אַמעריקע, נאָר זי, גאָלדעלע, בלייבט איבער דאָ, אין אַנטווערפּן. איז געוואָרן אַ געוויין, אַ יאָמער, אַ קלאָג. די מאַמע האָט געחלשט דריי מאָל. דער טאַטע האָט געוואָלט בלייבן דאָ, האָט מען נישט גע־קענט. די גאַנצע שיפֿסקאַרטע וואָלט געגאַנגען פֿאַרלאָרן. איז גע־בליבן, אַז זיי פֿאָרן אַוועק קיין אַמעריקע, און זי, גאָלדעלע, בלייבט איבער דאָ ביז עס וועלן זיך אויסשטיין די „טראַכאָמעס" פֿון אירע אויגן . . . און אָט אַזוי, שוין באַלד אַ יאָר, אַז זי היילט זיך און האָט זיך נאָך נישט אויסגעהיילט. דאָס פֿריילין זייטשיק זאָגט, אַז דער־פֿאַר היילן זיך נישט אויס אירע אויגן, ווייל זי וויינט כּסדר. נאָר זי, גאָלדעלע, זאָגט, אַז איבער אַן אַנדער זאַך היילן זיך איר נישט אויס די אויגן, איבערן בלווישטיין! אַלע מאָל, ווען זי קומט צום דאָקטער, שמירט ער איר די אויגן, זאָגט זי, מיטן זעלביקן בלווישטיין, וואָס ער שמירט אַלע איבעריקע קראַנקע. ווען זי, גאָלדעלע, פֿאַרמאָגט צו קויפֿן אַן אייגענעם בלווישטיין וואָלט זי זיך שוין לאַנג, זאָגט זי, אויסגעהיילט.

— נו, און דיינע טאַטע־מאַמע? — פֿרעג איך זי.

— זענען אין אַמעריקע. זיי מאַכן דאָרט אַ לעבן. איך האָב פֿון זיי בריוו. אַלע חודש כּמעט האָב איך פֿון זיי אַ בריוול. נאַ זע, קאָנסט לייענען? לייען מיר!

און זי נעמט־אַרויס פֿון בוזעם אַ גאַנצן פּאַק מיט בריוולעך און גיט מיר, איך זאָל זיי איר לייענען הויך אויף אַ קול. איך וואָלט דאָס איר געוויס געטאָן. קאָן איך אָבער נישט לייענען קיין געשריבנס.

ס'זאָל זיין געדרוקט, וואָלט איך עס געלייענט. לאַכט זי פון מיר און זאָגט, אַז אַ יינגל איז נישט קיין מיידל. אַ יינגל דאַרף קענען אַלץ אויף דער וועלט! איך האָב מורא, אַז זי איז גערעכט. איי, וואָלט איך אַ בעלן זיין קאָנען לייענען געשריבנס! איי, בין איך מקנא מיין חבר מאָטל דעם גרויסן, וואָס ער קען לייענען און שרייבן (איך האָב אייך שוין דערציילט פון אים)! האָט אים גאָלדעלע געגעבן איבערלייענען די בריוולעך, וואָס מע שרייבט איר פון אַמעריקע. האָט זיי מאָטל דער גרויסער געלייענט ווי אַ וואַסער. די בריוולעך זענען כמעט אַלע גע־שריבן מיט איין לשון און מיט די זעלביקע ווערטער:

„טייער גאָלדעלע, האַרציק גאָלדעלע, לעבן זאָלסטו! אַז מיר דערמאָנען זיך דאָ, אין אַמעריקע, אַז אונדזער קינד האָט מען אַרויס־געריסן פון אונדזערע הענט און דו וואַלגערסט זיך דאָרטן אין דער פרעמד צווישן אומבאַקאַנטע מענטשן, גייט אונדז נישט איין דאָ דער ביסן. טאָג ווי נאַכט טוען מיר דאָ קלאָגן און וויינען אויף אונדזער ליכ־טיקן שטערן, וואָס איז צוגענומען געוואָרן פון אונדזערע אויגן..."

און אַזוי ווייטער.

מאָטל דער גרויסער לייענט און לייענט, און גאָלדעלע וויינט, ווישט זיך די אויגן. דערזעט דאָס פריילין זייטשיק, הייבט זי אָן זיך בייזערן אויף אונדז, וואָס מיר מאַכן זי וויינענדיק. און צו גאָל־דעלען זאָגט זי, אַז זי האָט קיין רחמנות נישט אויף זיך אַליין. זי מאַכט זיך אַ תל פון דעם איבעריקן ביסל אויגן! ענטפערט איר דערויף גאָלדעלע מיט אַ געלעכטער, און טרערן גיסן זיך איר פון די אויגן:

— אַ תל פון די אויגן מאַכט מיר דער דאָקטער מיט זיין בלוישטיין, ערגער ווי איך מיט מיין געוויין...

מיר געזעגענען זיך מיט גאָלדעלען, און איך זאָג איר צו, אַז מאָרגן אין דער צייט וועלן מיר זיך דאָ ווידער אַ מאָל זען.

— אם ירצה השם! — ענטפערט גאָלדעלע מיט אַ פרום פנים, ווי אַן אַלטע. און מיר ביידע, מאָטל דער קליינער און מאָטל דער גרויסער, לאָזן זיך גיין שפּאַצירן איבער אַנטווערפּן.

ד.

מיר, דאָס הייסט, איך, מאָטל דער קליינער, און מיין חבר, מאָטל דער גרויסער, זענען נישט אליין. מיר האָבן דאָ נאָך אַ חבר. ער איז אַ יינגל פֿון אַ יאָר דרייצן און הייסט מענדל. ער איז אויך פֿאַרבליבן אין אַנטווערפּן, פֿאָרנדיק קיין אַמעריקע. נישט איבער די אויגן, נאָר איבער אַן אַנדער זאַך. אים האָט מען פֿאַרלאָרן אויפֿן וועג, ערגעץ אין דייטשלאַנד. דעם גאַנצן וועג, דערציילט ער, האָבן זיי זיך דערהאַלטן די נשמה נאָר מיט הערינג. האָט אים געברענט אויפֿן האַרצן. האָט ער זיך אַראָפּגעכאַפּט אויף אַ סטאַנציע כאַפּן אַ טרונק וואַסער, און איז געבליבן שטעקן אָן אַ בילעט און אָן אַ קאָפּיקע געלט און אָן אַ העמד אויפֿן לייב. און מחמת ער האָט נישט געקענט זייער שפּראַך, האָט ער זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ שטומען. האָט מען אים אויסגעפֿירט וואו די וועלט האָט אַן עק, ביז ער האָט דערזען אַ פּאַרטיע עמיגראַנטן, יידן. איז ער צוגעגאַנגען צו זיי און האָט זיי דערציילט די גאַנצע מעשה. האָבן זיי אויף אים רחמנות געהאַט און האָבן אים גענומען מיט זיך און געבראַכט צו פֿירן אַהער, קיין אַנטווערפּן. דאָ האָט ער זיך דערשלאָגן צו דער „עזרה". האָט די „עזרה" אַוועקגעשריבן אַ בריוו קיין אַמעריקע, טאָמער וועט מען אויפֿזוכן זיינע עלטערן. וואַרט ער דאָס אויף אַן ענטפֿער און אויף אַ שיפֿסקאַרטע. דאָס הייסט, אויף אַ האַלבער שיפֿסקאַרטע, מחמת ער איז נאָך אַ קליינער. דאָס הייסט, ער איז נישט אַזוי קליין, ווי ער האַלט זיך קליין. ס'איז אַ סברא, אַז ער איז שוין בר־מצווה, כאָטש קיין תּפֿילין לייגט ער נישט. ער האָט נישט. זענען געוואָר געוואָרן עמיגראַנטן, אַז מענדל איז אַ בר־מצווה־בחור און האָט נישט קיין תּפֿילין, איז געוואָרן אַ געוואַלד: פֿאַר וואָס גיט מען אים נישט קיין תּפֿילין? זאָגט מענדל: „פֿאַר וואָס גיט מען מיר נישט קיין שמיוול?" . . . רופֿט זיך אָן צו אים איינער אַן עמיגראַנט מיט שאַרפֿע אויגן: „אַ דו, שייגעץ! נישט גענוג מע זאָרגט פֿאַר דיר, ביסטו נאָך אַן עזות־פּנים?" . . . דער עמיגראַנט מיט די שאַרפֿע אויגן האָט אַזוי לאַנג געאַרבעט, ביז די איבעריקע עמיגראַנטן האָבן זיך צונויפֿגעלייגט און האָבן אים געקויפֿט אַ פּאָר תּפֿילין. אַלצדינג איז צו קריגן אין דעם אַנטווערפּן. אפֿשר מיינט איר, ס'איז

נישטאָ קיין בתי־מדרשים מיט קיין שולן? אהאָ, נאָך וואָסערע שולן! איין שול איז דאָ אַ טערקישע. איר מיינט, דאָרטן דאַווענען טערקן? ניין! דאָרטן דאַווענען יידן, די אייגענע יידן, וואָס מיר, נאָר אויף טערקיש. דאָס הייסט, פֿאַרקערט. מע פֿאַרשטייט נישט איין וואָרט! געפּירט האָט אונדז אַהינצו אונדזער נייער חבר מענדל. מיר אַלע דריי, איך און מאָטל דער גרויסער און מענדל, זענען געוואָרן חבר. גאַנצע טעג גייען מיר אַרום איבער דער שטאָט. דאָרט, איז בראָד, פֿלעגט מיך די מאַמע מורא האָבן אַפּלאָזן אויף אַ טריט. דאָ, אין אַנטווערפּן, האָט זי קיין מורא נישט. דאָרט, זאָגט זי, זענען סאַמע דייטשן, און דאָ, אין אַנטווערפּן זענען מיר, זאָגט זי, צווישן מענטשן, צווישן אייגענע. מע הערט ריידן אַ יידיש וואָרט. דאָס מיינט זי די עמיגראַנטן. לעבן זאָלן די עמיגראַנטן! צווישן עמי־גראַנטן פֿילן מיר זיך טאַקע היימיש. ובפֿרט צווישן אייגענע! אָט באַלד וועלן מיר האָבן געסט. אם ירצה השם, נאָך שבת קומט אונדזער מחותן, יונה דער בעקער, מיט זיין הויזגעזינט. מיר וואַרטן, היינט־מאָרגן זאָל קומען אונדזער שכנה פּעסי מיט איר כאַליאַסטרע. אָט דאָ וועט ערשט ווערן אַ שמחה. איך וועל אייך, אם ירצה השם, באַשרייבן אַלצדינג.

♦

עזרה (עזראַ) — נאָמען פון אַ הילף־אָרגאַניזאַציע.
בגדי מלכות (ביגדיי מאַלכוס) — שיין אָנגעטאָן, קיניגלעכע קליידער.

די כאַליאַסטרע

איר זענט דאָך שוין באַקאַנט מיט דער כאַליאַסטרע. דאָס איז אונדזער שכנה פּעסי מיט איר מאַן דעם איינבינדער (ער הייסט משה), מיט זייערע קינדערלעך, וואָס יעדער האָט ביי זיי, ווי איך האָב אייך שוין אַמאָל דערציילט, אַן אַנדער צונעמעניש. דער קלענערער פֿון אַלע איז אין מיינע יאָרן (ניין, דאָס צענטע). מע רופֿט אים „ושתּי". דאָס הייסט, דער אמתער נאָמען זיינער איז הערשל, נאָר מחמת ער האָט אַ גוליע אויפֿן שטערן, האָבן אים די עלטערע אַ נאָמען געגעבן „ושתּי". איך האַלט פֿון „ושתּין". איך האָב אים ליב דערפֿאַר, וואָס ער וויינט נישט. וויפֿל איר זאָלט אים נישט שלאָגן, נעמט ער צו ווי אַ שוואָם. עס נעמט אים נישט קיין קויל. איין מאָל האָט ער צעריסן אַ פֿרעמדן סידור, האָט אים זיין טאַטע, משה דער איינבינדער, געשלאָגן מיטן ברעטל, וואָס מע שניידט אויף דעם פּאַפּיר. „ושתּי" האָט נאָך דעם געקרענקט צוויי טעג כּסדר. איר קענט פֿאַרשטיין, אַז ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פֿון בולקע. מע האָט שוין נישט געהאַלטן פֿון זיין לעבן. די מאַמע זיינע, אונדזער שכנה פּעסי, האָט אים שוין באַ־וויינט, און דער פֿאָטער איז אַרומגעגאַנגען אָן אַ קאָפּ. אַלע האָבן געמיינט, אַז ס'איז אַן עק, אויס „ושתּי"! צום סוף — גאָר נישט. אויפֿן דריטן טאָג האָט „ושתּי" געבעטן ברויט און געגעסן ווי נאָך אַ תּענית. עסן האָבן זיי ליב אַלע, זיי האַלטן פֿון דער אכילה. „די הונ־געריקע טשערעדע" — אַזוי רופֿט זיי די מוטער אַליין, פּעסי הייסט עס. פּעסי איז אַ יידענע זייער אַ וואוילע, נאָר אַ ביסל צו דיק. זי האָט דריי גוידערס. איך האָב זי שוין עטלעכע מאָל אַראָפּגעכאַפּט אויף פּאַפּיר. האָט איין מאָל דערזען „ושתּי", האָט ער אַרויסגעכאַפּט ביי מיר דאָס געמעלעכץ און האָט דאָס באַוויזן אויף טשיקאַוועסט דער מאַמען זיינער. האָט זי געלאַכט. איז געוואָר געוואָרן מיין ברודער אליהו, האָט ער מיר געוואָלט איינטיילן פֿאַר די „מענטשעלעך", ווי

זיין שטייגער איז. אַ גליק, וואָס פעסי אַליין האָט זיך איינגעשטעלט פאַר מיר. „אַ קינד, זאָגט זי, מאַכט זיך נאַריש, נישט כּדאי זיך אָפּ־עסן דאָס האַרץ". לאַנג לעבן זאָל זי, פעסי. איך האָב זי ליב. איך האָב נאָר פיינט, אַז זי קושט זיך. אַז זי איז געקומען קיין אַנטווערפּן, האָט זי מיך אַרומגעכאַפּט קושן, ווי אַן אייגן קינד. מיט אַלעמען האָט זי זיך געקושט. מער פון אַלע, געוויינטלעך, מיט דער מאַמען. די מאַמע האָט זי דערזען, איז גלייך ווי דעם טאַטן פון יענער וועלט: זי האָט זיך אַזוי צעוויינט, אַז מיין ברודער אליהו איז אָנגעפאַלן אויף פעסין, אַז איבער איר מאַכט די מאַמע אַ תּל פון די אויגן און קען נישט גיין צום דאָקטער... גיין צום דאָקטער — דאָס מוז יעדער, ווער עס קומט אַהער קיין אַנטווערפּן. דאָס ערשטע, וואָס איינער פרעגט ביים אַנ־דערן, איז: „זענט איר שוין געווען ביים דאָקטער?"... „וואָס האָט אייך געזאָגט דער דאָקטער?"... אַפילו די „עזרה", אַז מע קומט צו איר צו גיין, שיקט זי באַלד אָפּ צום דאָקטער. אַז מיר זענען גע־קומען אַהין דאָס ערשטע מאָל, האָט די מאַמע נאָר וואָס געוואָלט אָנהייבן דערציילן די מעשה: ווי אַזוי איר מאַן איז געווען כּל ימיו אַ חזן אין דער קצבישער שול... ווי אַזוי ער האָט זיך פאַרקילט און קראַנק געוואָרן... ווי אַזוי זי האָט אַלצדינג פאַרקויפט, אַבי ראַטעווען דעם טאַטן... ווי אַזוי דער טאַטע איז געשטאָרבן און זי איז געבליבן אַן אלמנה מיט צוויי קינדער יתומים... איינעם האָט זי, ברוך השם, חתונה געמאַכט, אַריינגעגעבן אין אַ שמאַלץ־גרוב... די שמאַלץ איז אויסגערונען, די גרוב איז געבליבן... נאָך דעם, ווי אַזוי מיר האָבן פאַרקויפט דאָס לעצטע שטיקל חיות, אונדזער האַלבע שטוב, און געלאָזט זיך קיין אַמעריקע...

נאָך דעם, ווי אַזוי מיר האָבן געגנבעט די גרענעץ הינטער בראָד, שיר נישט געהרגעט געוואָרן אין אַ פינצטערער נאַכט, און האָבן פאַרלאָרן דאָס גאַנצע ביסל גוטס, דאָס בעטגעוואַנט — וואָס וועלן מיר טאָן איצט אָן בעטגעוואַנט אין אַזאַ ווייט לאַנד?...

אַזוי טענהט די מאַמע פאַר דער „עזרה" און די „עזרה" הערט, און דאָס מיידל, וואָס זיצט ביים טיש (פריילין זייטשיק הייסט דאָס מיידל), פאַרשרייבט איטלעכעס וואָרט, וואָס די מאַמע זאָגט, אין אַ בוך אַריין.

די מאַמע האָט נאָך צו דערציילן און צו דערציילן, רופֿט זיך אָן צו איר איינער פֿון דער „עזרה״:

— אַלזאָ, פֿאָרט איר קיין אַמעריקע?

זאָגן מיר:

— פֿאַרשטייט זיך, נישט קיין יעהופּעץ, קיין אַמעריקע.

רופֿט זיך אָן צו אונדז יענער, וואָס פֿון דער „עזרה״:

— זענט איר שוין געוועזן ביים דאָקטער?

זאָגן מיר:

— וואָסער דאָקטער?

רופֿט זיך אָן צו אונדז יענער, וואָס פֿון דער „עזרה״:

— אָט האָט איר אַן אַדרעס. גייט זיך דורך, ראשית חכמה, צום דאָקטער, וועט ער באַטראַכטן אייערע אויגן.

דערהערט דאָס וואָרט „אויגן״, טוט מיין ברודער אליהו אַ קוק אויף דער מאַמען און ווערט טויט ווי די וואַנט...

וואָס האָט ער זיך אַזוי דערשראָקן?...

ב.

שוין, דאַנקען גאָט. מיר זענען שוין אַלע געוועזן ביים דאָקטער, נאָר די מאַמע נאָך נישט. די מאַמע וועט זיין שפּעטער. מיין ברודער אליהו האָט מורא. זי האָט די לעצטע צייט צופֿיל געוויינט. דער דאָקטער האָט אונדז אַריינגעקוקט אין די אויגן אַריין און אָנגעשריבן אונדז עפּעס אויף פּאַפּיר און פֿאַרחתמעט אין אַ קאָנווערט. האָבן מיר זיך תּחילת זייער דערשראָקן. מיר האָבן געמיינט, אַז דאָס האָט ער אונדז פֿאַרשריבן אַ רפֿואה צו די אויגן. פֿרעגן מיר אים: וואָס ער האָט אונדז פֿאַרשריבן? ווייזט ער אונדז מיט דער האַנט אויף דער טיר. שטויסן מיר זיך אָן, אַז מע הייסט אונדז גיין... קומען מיר צו דער „עזרה״ און ווייזן איר דאָס געשריפֿטס פֿונעם דאָקטער. נעמט דאָס מיידל (פֿריילין זייטשיק) און עפֿנט אויף דאָס קאָנווערטל און לייענט איבער און מאַכט צו אונדז:

— איך קען אייך אָנזאָגן אַ בשורה: דער דאָקטער זאָגט, אַז איר האָט געזונטע אויגן.

אוודאי איז דאָס פאַר אונדז אַ בשורה! וואָס טוט מען אָבער מיט דער מאַמען? זי הערט נישט אויף צו וויינען. טענהן מיר מיט איר:

— וואָס טוסטו? טאָמער חלילה וועט דער דאָקטער פאַרבראָקע־ווען דיר די אויגן?

— הערסטו? אָט דאָס וויין איך דאָך! . . .

אַזוי ענטפערט די מאַמע און לייגט־צו צו די אויגן אַ פּלעסטערל. דאָס פּלעסטערל האָט איר געגעבן אַן עמיגראַנט אַ פעלדשער. ער איז זייער נישט קיין שיינער. ער האָט משונה־מאָדנע ציין. ער טראָגט אַ מעשענעם זייגער מיט אַ זילבערנער קייט מיט אַ רוקער, און אַ גאָלדן רינגל אויף דער האַנט. ער הייסט נישט קיין שיינעם נאָמען: „בי־בער!" געקומען איז ער אהער קיין אַנטווערפּן מיט דער כאַליאַסטרע. אויפן וועג האָט ער זיך מיט זיי באַקענט. זיי האָבן אינאיינעם גע־גנבעט די גרענעץ. קיין נסים ונפלאות, ווי מיט אונדז, האָט זיך זיי נישט געטראָפן. הרגענען האָט מען זיי נישט געוואָלט, קיין בעטגע־וואַנט האָט מען ביי זיי נישט צוגענומען, נאָר זיי זענען גלאַט אַזוי פאַרשוואַרצט געוואָרן. זיי האָבן געהאַט, זאָגן זיי, צו זינגען און צו זאָגן. זיי זענען דורכגעגאַנגען, זאָגן זיי, אַ שוויץ־באַד, אין האַמבורג, וואָס זיי דערציילן זיך אַן פון דעם האַמבורג! די האָר שטעלן זיך קאַפּויער! סדום איז אַ הונט אַקעגן האַמבורג! מע באַגייט זיך דאָרטן, זאָגן זיי, מיט די עמיגראַנטן אַ סך ערגער ווי ביי אונדז מיט אַרעס־טאַנטן. ווען נישט אָט דער פעלדשער (ביבער), וואָלטן זיי דאָרטן אומגעקומען. ער איז זיי געשטאַנען אין זייערע נויטן. ער, ביבער, איז אַ גרויסער עזות־פּנים. ער דערציילט, ווי אַזוי ער האָט זיך גע־רעכנט מיט די דייטשן, איז אַ שרעק! ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגע־שמועסט מיט זיי דווקא אויף רוסיש. רוסיש, זאָגט ער, קען ער גוט. אַ סברא, אַז נאָך בעסער פון אונדזער פּיניך. פּיני דרינגט, אַז אַלצ־דינג, וואָס דער ביבער דערציילט אונדז, וואָלט געווען זייער שיין, ווען ס'זאָל זיין אמת. אונדזער חבר פּיני האָט פון דער ערשטער מינוט

אַן געוואָרפֿן אַן אומחן אויף דעם פֿעלדשער ביבער. ער האָט געמאַכט אויף אים אַ לידל. אַז פּיני האָט נישט ליב אַ מענטשן, מאַכט ער אויף אים אַ לידל. אויב איר ווילט, קען איך עס אייך איבערזאָגן:

אונדזער פֿעלדשער ביבער
איז אַ גרויסער גיבור
אויף דערציילן זאַכן.
ס'קען זיך אַמאָל מאַכן
(פּופּציק מאָל אַ טאָג),
טוט ער זיך אַ זאָג
אַ גרויסן ליגן
פֿון דרך־שלום וועגן.

ג.

ביבער, אַט דער פֿעלדשער, וואָס איך דערצייל אייך, האָט זיך אונטערגענומען צו רעכט מאַכן דער מאַמען די אויגן. ער זאָגט, אַז קיין דאָקטער אין דער וועלט וועט נישט געפֿינען אויף זיי קיין חסרון. ערשטנס, ווייסט ער די קונץ נאָך פֿון דער היים. ער איז אַ פֿעלדשער, און אַ פֿעלדשער איז דאָך אַ האַלבער דאָקטער. און חוץ לזה, איז ער געווען אין „דייטשנלאַנד" און האָט זיך צוגעקוקט, וואָס מ'טוט די עמיגראַנטן, זיי זאָלן האָבן געזונטע אויגן. ער זאָגט, אַז מע מאַכט ממש פֿון בלינד זעענדיק. פֿרעגט אים פּיני: „אפֿשר, פֿאַרקערט?"... ווערט ער אין כּעס (ביבער איז אַ גרויסער כּעסן). ער פֿאַרוואַרפֿט פּינין מיט ווערטער. ער זאָגט, אַז ער איז צו אַ גרויסער חכם! צו קלוג פֿאַר אַמעריקע! אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָט מען פֿיינט כיטראַקעס! אַמעריקע איז אַ לאַנד, וואו מע ווייסט נישט פֿון קיין חכמות. אין אַמע־ריקע איז געזאָגט — געמיינט, געמיינט — געזאָגט. אין אַמעריקע איז אַ וואָרט אַ וואָרט. אַמעריקע איז, זאָגט ער, געבויט אויף אמת און אויף יושר, אויף גערעכטיקייט און אויף כּבוד, אויף ערלעכקייט און אויף מענטשלעכקייט, אויף נאמנות און אויף רחמנות... פֿרעגט אים פּיני: „און אויף וואָס נאָך?"... ווערט ביבער נאָך מער אין כּעס

אַן עבירה, וואָס מע האָט זיי איבערגעשלאָגן סאַמע אין מיטן שמועס! מען איז אונדז געקומען זאָגן, אַז עמעצער פֿרעגט זיך נאָך אויף אונדז אין דרויסן. ווער קען עס זיין? מיר גייען אַרויס — געסט! געסט! געסט! אונדזערע מחותּנים זענען געקומען! יונה דער בעקער מיט דער גאַנצער משפּחה. אַ נייע כאַליאַסטרע! ווידער אַ מאָל אַ גדולה: מיין שוועגערין ברכה קושט זיך מיט טאַטע־מאַמע, מיין ברודער אליהו קושט זיך מיט זיין שווער און מיט די שוואָגערס. אויף אים קוקנדיק, כאַפּט זיך פּיני אויך קושן מיט אונדזערע מחותּנים, און אויף אים קוקנ־דיק, קושט זיך מיט זיי דער פֿעלדשער אויך. פֿרעגן זיי: ווער איז דאָס? זאָגט ער: איך בין ביבער. שיסט־אויס פּיני אַ געלעכטער . . . און די מאַמע מיינע? די מאַמע טוט זיך אירס: זי וויינט! . . . מיין ברודער אליהו עקט זיך. ער קוקט אויף איר און צופּט זיך ביים בערדל. ער קען איר אָבער איצט גאָר נישט זאָגן: ס'זענען דאָך אייגענע, נישט קיין פֿרעמדע, מחותּנים, און פֿון איין שטאָט. פֿאַר וואָס זאָל מען זי נישט לאָזן אַ ביסל זיך אויסוויינען? . . .

— ווי אַזוי האָט איר געגנבעט די גרענעץ און וואו האָט מען אייך באַנומען?

דאָס איז געווען די ערשטע שאלה, וואָס מיר האָבן געפֿרעגט ביי אונדזערע מחותּנים. און אונדזערע מחותּנים האָבן פֿון דעם צו דער־ציילן גאַנצע פּעק! מיר קריכן אָבער נישט אין קאָפּ אַריין זייערע מעשׂות. איך האָב מיך פֿאַרקליבן אין אַ ווינקעלע מיט מיין שוועגע־רינס אַ שוועסטערל. איך האָב אייך אַמאָל דערציילט פֿון איר. זי הייסט אַלטע און טראָגט צוויי צעפּלעך, פֿון אונטן צונויפֿגעדרייט, ווי אַ בייגל. איר דאַרפֿט געדענקען, אַז מע האָט זי מיר אַמאָל גערעדט פֿאַר אַ כּלה (ביי מיין ברודער אליהו אויף דער חתונה). דעמאָלט איז זי אַלט געווען ניין יאָר. איצט איז זי שוין אַלט צען, דאָס עלפֿטע. אין איינע יאָרן מיט גאָלדעלען, מיט דעם מיידל, וואָס איז נעבעך געבליבן זיצן אין אַנטווערפּן איבער די אויגן. איך דערצייל אַלטען פֿון גאָלדע־לען, און פֿון אירע קראַנקע אויגן נעבעך, און פֿון מיין חבר מאָטל דעם גרויסן, און פֿון מיין חבר מענדלען, און פֿון דער „עזרה״, און פֿון דעם פֿריילין זשיטשיק, וואָס שרייבט אין אַ בוך, און פֿונעם דאָקטער, וואָס קוקט אין די אויגן. און פֿון דער גרענעץ, ווי אַזוי מיר האָבן געגנבעט,

און ווי אַזוי מיר זענען קוים אַרויס מיטן לעבן. איך לאָז נישט דורך קיין זאַך. אַלטע הערט מיך אויס מיט גרויסע אויגן. נאָך דעם דער־ציילט זי מיר, וואָס זיי האָבן געהאַט. ווי אַזוי איר טאַטע האָט שוין לאַנג געוואָלט פֿאָרן קיין אַמעריקע, האָט איר מאַמע נישט געוואָלט. און נישט אַזוי די מאַמע, ווי די משפּחה. די משפּחה זאָגט, אַז אין אַמעריקע דאַרף מען האָרעווען, און איר מאַמע איז דערצו נישט גע־וואוינט געוואָרן. איר מאַמע האָט אַ רעטאָנדע. די רעטאָנדע האָט איר דער טאַטע געמאַכט נאָך אין די גוטע יאָרן, אַז זיי האָבן נאָך גע־האָט אַ סך געלט. איצט, אַז ס'איז זיי געוואָרן שלעכט, און די בעלי־חובות האָבן אָנגעהויבן צו דערקוטשען, איז געבליבן, מ'זאָל פֿאַרקויפֿן אַלצדינג און פֿאָרן קיין אַמעריקע. אַז ס'איז געקומען צו דער רעטאָנ־דע, מע זאָל פֿאַרקויפֿן די רעטאָנדע, זאָגט די מאַמע: אַלצדינג וועט זי פֿאַרקויפֿן, נאָר נישט די רעטאָנדע. פֿרעגט זי דער טאַטע: אויף וואָס דאַרפֿסטו די רעטאָנדע? אין אַמעריקע דאַרף מען נישט קיין רעטאָנדע! זאָגט אים די מאַמע: וואָס הייסט, אויף וואָס דאַרף איך די רעטאָנדע? וויפֿל יאָר האָב איך, זאָגט זי, געבעטן גאָט, איך זאָל מיך דערשלאָגן צו אַ רעטאָנדע, קוים דערלעבט אַ רעטאָנדע. זאָל איך איצט נעמען און פֿאַרקויפֿן די רעטאָנדע? טאָג ווי נאַכט האָט מען געהערט ביי אונדז נאָר רעטאָנדע און רעטאָנדע! די גאַנצע משפּחה (פֿון דער מאַמעס צד) זענען זיך צונויפֿגעקומען. מע האָט זיך געקריגט און געזידלט. עס האָט שוין געהאַלטן כּמעט ביי צעגיין זיך, דאָס הייסט דער טאַטע זאָל זיך גטן מיט דער מאַמען, אַלץ איבער דער רעטאָנדע. ווער האָט אויסגעפֿירט? געוויינטלעך, די מאַמע! מע האָט די רע־טאָנדע נישט פֿאַרקויפֿט! מע האָט מיטגענומען די רעטאָנדע, איינ־געפּאַקט די רעטאָנדע באַזונדער אין אַ פּעקל. און ביז מיר זענען געקומען צו דער גרענעץ איז שוין נישט געווען קיין רעטאָנדע...

אַזוי דערציילט מיר אַלטע, און ווייטער וויל איך שוין נישט הערן. מיר איז נאָר געגאַנגען צו וויסן, אויב ס'איז נאָך דאָ אַ רעטאָנדע? דערהערט, אַז ס'איז שוין נישטאָ קיין רעטאָנדע, בין איך צופֿרידן. איך נעם אַלטן און גיי מיט איר שפּאַצירן. איך באַווייז איר די שטאָט אַנטוועקפֿן. זי ווערט נישט נתפּעל. זי האָט, זאָגט זי, געזען גרעסערע שטעט. וואָס זאָגט איר אויף איר טאַטן? איך פֿיר זי אויף די סטאַנ־

ציעס, וואו סע שטייען עמיגראַנטן. איך מאַך זי באַקאַנט מיט מיינע חברים. אַלטע ווערט נישט נתפעל פֿון קיין זאַך. זי האַלט זיך גרויס. זי איז אַ גדלנטע. זי איז פֿון תמיד אָן אַזוי . . . שפּעטער גייען מיר אַלע אינאיינעם, אונדזער כאַליאַסטרע און זייער כאַליאַסטרע, אין דער „עזרה". דאָרט באַגעגענען מיר זיך מיט אונדזער שכנה פּעסי און מיט איר כאַליאַסטרע. אויך גאָלדעלען זעען מיר דאָרטן. גאָלדעלע וויל זיך באַקענען נעענטער מיט אַלטען. אַלטע האַלט זיך מיט איר פֿון דער וויטן. גאָלדעלע פֿירט מיך אָפּ אויף אַ זייט און פֿרעגט מיך, וואָס איז מיט דעם מיידל אַזוי דער יחוס, וואָס סע שטייט איר נישט אָן מיט איר צו ריידן? דערצייל איך איר, אַז מע האָט מיר פֿאַראיאָרן ביי מיין ברודער אויף דער חתונה גערעדט אַלטען פֿאַר אַ כלה. ווערט זי רויט, אַזוי ווי פֿייער, און קערעוועט זיך אָפּ אויף אַ זייט און ווישט זיך די אויגן . . .

ד.

וואָס זאָגט איר אויף דעם אומגליק, וואָס אונדז האָט געטראָפֿן? מיר זענען געווען מיט דער מאַמען ביים דאָקטער, ער זאָל איר באַטראַכטן די אויגן. האָט ער איר באַטראַכט די אויגן און נישט געזאָגט גאָרנישט. ער האָט נאָר אָנגעשריבן אַ צעטעלע און אַריינגעלייגט אין אַ קאָנווערט. האָבן מיר דעם קאָנווערט אַוועקגעטראָגן צו דער „עזרה". געקומען צו דער „עזרה", האָבן מיר דאָרטן נישט געטראָפֿן קיינעם נאָך, נאָר איין פֿריילין זייטשיק, אָט די, וואָס פֿאַרשרייבט אַלע עמיגראַנטן אין בוך אַריין. האָט זי מיך באַגעגנט מיט אַ געלעכטער. תּמיד לאַכט זי, ווען זי זעט מיך. אַלע מאָל גיט זי מיר איבער אַ גרוס פֿון גאָלדעלען און לאַכט. עפֿנט זי אויף דאָס קאָנווערטל, טוט אַ קוק אין צעטל אַריין און הערט אויף צו לאַכן, און פֿאַרברעכט די הענט. פֿרעגט ביי איר די מאַמע: וואָס הערט זיך? זאָגט זי: וואָס זאָל זיך הערן, מיין ליבע יידענע? ס'איז שלעכט! דער דאָקטער זאָגט, אַז איר קענט נישט פֿאָרן קיין אַמעריקע . . . מיין שוועגערין ברכה, ווייסט איר דאָך, האָט אַ טבע פֿון חלשן, איז זי באַלד געפֿאַלן חלשות. מיין ברודער אליהו איז געבליבן שטיין אָן אַ

טראָפּן בלוט אין פּנים. די מאַמע אַליין איז געבליבן אַ פֿאַרשטיינער־טע. זי קאָן שוין אַפּילו נישט וויינען . . . דאָס מיידל (פֿריילין זויטשיק) האָט זיך אַ וואָרף געטאָן נאָך וואַסער. זי האָט אָפּגעמינטערט ברכהן, געטרייסט אליהון, אויסגערעדט דאָס האַרץ דער מאַמען און געהייסן קומען מאָרגן. אויפֿן וועג זאָגט איר מיין ברודער אליהו מוסר, פֿאַרוואָס זי האָט געוויינט די גאַנצע צייט, און ער דערמאָנט זי, וויפֿל מאָל ער האָט איר געזאָגט, זי זאָל נישט וויינען! . . . די מאַמע וויל אים ענטפֿערן, האָט זי נישט קיין ווערטער . . . זי קוקט אַרויף און בעט גאָט : „טו מיט מיר, רבונו־של־עולם, אַ חסד און מיט מיינע קינדער, און נעם מיך צו פֿון דער וועלט !" . . . אונדזער חבר פּיני דרינגט, אַז אינגאַנצן איז דאָ שולדיק אָט דער ליגנער, אָט דער פֿעלדשער ביבער. אַ גאַנצן טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט הערט מען נישט אויף צו עסן איינס דאָס אַנדערע, ביז עס קומט מאָרגן. אויף מאָרגן גייען מיר ווידער צו דער „עזרה". גיט אונדז די „עזרה" אַן עצה, אַז מיר זאָלן פּרוואוון פֿאָרן איבער לאָנדאָן. אפֿשר וועט לאָנדאָן דורכלאָזן די מאַמע מיט אירע פֿאַרוויינטע אויגן קיין אַמעריקע. אָדער אויב נישט קיין אַמעריקע, איז כאָטש קיין קאַנאַדע . . . וואו איז קאַנאַדע — ווייסן מיר נישט. מע זאָגט, אַז ס'איז נאָך ווייטער פֿון אַמעריקע . . . מיין ברודער אליהו און אונדזער חבר פּיני האָבן דערווייל איבער וואָס צו קריגן זיך. אליהו פֿרעגט אים : „פּיני ! זאָג נאָר, וואו איז דאָס אָט דאָס קאַנאַדע ? ביסט דאָך עפּעס אַמאָל געווען אַ מענטש פֿון געאָגראַפֿיע" . . . זאָגט אים פּיני, אַז קאַנאַדע איז אין קאַנאַדע, דאָס הייסט, נישט אין קאַנאַדע, נאָר אין אַמעריקע. דאָס הייסט, ער וויל זאָגן, אַז קאַנאַדע איז טאַקע דאָס אייגענע וואָס אַמעריקע, נאָר פֿאָרט נישט אַמעריקע. פֿרעגט אים אליהו : „ווי קאָן דאָס זיין ?" זאָגט אים פּיני : „נו, זעסטו דאָך !" . . . דערווייל דאַרף מען גיין צו דער שיף באַגלייטן גוטע פֿריינד, אונדזער שכנה פּעסי מיט איר מאַן דעם איינבינדער (משה הייסט ער) מיט איר גאַנצער כאַליאַסטרע. וויי־וויי, וואָס סע טוט זיך ביי דער שיף ! יידן, ווייבער, קינדער, קלומקעס, פּעקלעך, קישנס, זעק מיט בעטגעוואַנט. דער לויפֿט, דער שרייט, דער וויינט, דער שוויצט, דער עסט. פּלוצעם הערט זיך אַ קול פֿון אַ ווילדער חיה, פֿון אַ ווילזלטיר : ה־ה־ה־ה־ו־ו־ו ! ! ! . . .

דאָס הודעט מען פֿון שיף, מע זאָל זיך שוין געזעגענען. עס ווערט אַ לויפֿעריי מיט אַ קושעריי מיט אַ געוויין — אַ טעאַטער און געננג! אַלע געזעגענען זיך. מיר געזעגענען זיך אויך. אַלע קושן זיך. מיר קושן זיך אויך. מיר קושען זיך מיט דער כאַליאַסטרע. די מאַמע קושט זיך מיט אונדזער שכנה פּעסי. פּעסי רעדט איר אוים דאָס האַרץ, בעט, זי זאָל גאָר נישט זאָרגן, זיי וועלן זיך, אם ירצה השם, זען אין גיכן אין אַמעריקע... די מאַמע מאַכט מיט דער האַנט און שלינגט די טרערן... די לעצטע צייט וויינט זי אַ סך ווייניקער, ווי פֿריער. זי האָט עפּעס איינגענומען אַזעלכעס אויף נישט וויינען... דער גאַנצער עולם איז שוין אויף דער שיף. מיר זענען אין דרויסן. איי, זענען מיר זיי מקנא! איי, בין איך מקנא „ושתּין"! אַמאָל האָט ער מיך מקנא געווען. הײַנט בין איך אים מקנא!... און „ושתּי" שטייט מיט אַ צעריסן מיצל אויף דער שיף. ער האַלט די הענט אַרונטער און ווייזט מיר אַ צונג. דאָס הייסט, ער וויל מיר געבן אַנצוהערעניש, אַז ער פֿאָרט און איך נישט. פֿאַרדריסט דאָס מיך זייער, נאָר איך נעם מיך אָן מיט האַרץ און שטעל אים אַרויס אַ פֿייג: „נאַ דיר!"... דאָס הייסט אַזוי גרויס, ווי איך וואָלט אים זאָגן: „ושתּי! אַזאַ מכּה דיר און אַזאַ שטיק גאָלד מיר, ווי איך וועל אין גיכן זײַן אין אַמעריקע!"...

אַ! איר זאָלט גאָר נישט זאָרגן — איך וועל אין גיכן זײַן אין אַמעריקע!

♦

כאַליאַסטרע — גרופּע, חברה, לוסטיקע, טומלדיקע קאָמפּאַניע.
טשערעדע — Flock
עזות פּנים (אַזעס פּאָנעם) — צעלאָזענער. אַ חוצפּהדיקער.
כיטראַק — אַ כיטרער מענטש, כיטרע —
יושר (יושער) — גערעכטיקייט.
רעטאַנדע — אַ פּעלערינע — Cape

זײַ געזונט, אַנטווערפּן

א.

קיין שטאָט האָט מיר אַזוי נישט באַנג געטאָן אַוועקצואוואַרפּן, ווי די שטאָט אַנטווערפּן. און נישט אַזוי די שטאָט, ווי די מענטשן. און נישט אַזוי די מענטשן פֿון אַנטווערפּן, ווי די כּאַליאַסטרע עמי־גראַנטן. און נישט אַזוי די כּאַליאַסטרע אַליין, ווי מײַנע חברים און חברטעס. אַ סך זענען זיך צעפֿאָרן פֿריער. ושתּי, אַלטע, מאָטל דער גרויסער — די זענען שוין לאַנג אין אַמעריקע, מאַכן אַלע אַ לעבן. געבליבן איז נאָר מענדל דער בר־מצווה־בחור (ברכה האָט אים געשענקט אַ צונעמעניש „דער לאָשעק״). און גאָלדעלע, דאָס מיידל מיט די קאַליע אויגן איז געבליבן. ווײַטער קיינער נישט. וואָס וועט טאָן די „עזרה״, די וואָס העלפֿט די עמיגראַנטן? וועמען וועט זי העלפֿן? עס טוט מיר באַנג אַנטווערפּן. איך וועל בענקען נאָך אַנטווערפּן. אַ וואוילע שטאָט, וואוילע מענטשן. אַלע האַנדלען מיט בריליאַנטן. אַלע טראָגן זיך אַרום מיט שטיינער. אַלע קענען די מלאכה: שנײַדן, קליוען, שלײַפֿן שטיינער. וועמען איר באַגעגנט, איז ער אָדער אַ שטיינשנײַדער, אָדער אַ קליווער, אָדער אַ שלײַפֿער. אַ סך ייִנגלעך פֿון אונדזער כּאַליאַסטרע זענען דאָ פֿאַרבליבן, געוואָרן שטיינשנײַדער. מיר זאָלן זיך אַזוי נישט רײַסן קיין אַמעריקע, וואָלט מען מיך אויך אַוועקגעגעבן צו דער אַרבעט, געמאַכט פֿון מיר אַ שטיינשנײַדער. מײַן ברודער אליהו איז געפֿעלן די מלאכה. אונדזער חבר פּיניע אויך. זיי זאָלן זײַן, זאָגן זיי, אַ ביסעלע ייִנגער, וואָלטן זיי אַליין גענומען זיך צו דער אַרבעט — שלײַפֿן שטיינער. ברכה לאַכט פֿון זיי. זי זאָגט, אַז שטיינער איז גוט צו טראָגן, נישט צו שלײַפֿן. פּיניס ווײַב, טײַבל, האַלט מיט איר. טײַבל איז אויך אַ בעלן אויף אָנצוטאָן שטיינער. זיי גייען אַלע טאָג קוקן אין די פֿענצטער און קאָנען זיך נישט אָפּלויבן

פֿון די בריליאַנטן מיט די דימענטן, וואָס וואַלגערן זיך, אַזוי ווי מיסט. עס דרייט זיך זיי אַזש דער קאָפּ. עס שעמערירט זיי אין די אויגן. זיי זענען אוים מענטש. פֿיני לאַכט פֿון זיי. ער זאָגט, אַז די אַלע שטיינער האָבן ביי אים אַ פּנים פֿון חוזק, און די, וואָס גיבן זיך אָפּ דערמיט, זענען אוים ביי אים ווי משוגעים. איר מיינט, ער האָט נישט געמאַכט אויף זיי קיין לידל? אַזוי הייבט זיך אָן דאָס לידל:

אַנטווערפּן איז אַ לאַנד
פֿון די בעסטע שטיינער,
מיליאָנערן אַלערהאַנט —
קיין אָרעמאַן נישט איינער.
דימענטן ווי מיסט,
העכער האַלב אומזיסט!
בריליאַנטן האָבן זיי אַ סך! אַ סך!
צירונג? — פֿאַר דער גאַנצער וועלט.
עס פֿעלט זיי נאָר איין זאַך:
— — — — — — מזומן געלט . . .

און ווייטער געדענק איך נישט.

ב.

אָנגעדענקען זיך אַלע לידלעך, וואָס פֿיני מאַכט, דאַרף מען האָבן אַ קאָפּ פֿון אַ מיניסטער. מיין ברודער אליהו קריגט זיך מיט אים דערפֿאַר. אליהו זאָגט, טאָמער ווערט מען געוואָר אין דער „עזרה", אַז מיר מאַכן לידלעך אויף אַנטווערפּן, טרייבט מען אונדז אַרויס פֿון דאָרטן. און מיר קוקן אַרויס אויף דער „עזרה" פֿאַר אונדזער אַוועקפֿאָרן, זי זאָל אונדז עפּעס העלפֿן. מיר גייען צו איר אַלע טאָג. מיר זענען דאָרט היימישע מענטשן. דאָס מיידל, וואָס שרייבט אין בוך, די פֿריילין זייטשיק, קען אונדז אַלע ביי די נעמען. מיך האָט זי ליב, ווי אַ קינד. מיט דער מאַמען איז זי ווי אַ שוועסטער. איר קענט פֿאַרשטיין, אַז אַפֿילו ברכה זאָגט, אַז פֿריילין זייטשיק איז אַ גילגול פֿון אַ יידיש מיידל מיט אַ יידישער נשמה. די גאַנצע כאַליאַסטרע עמי־

גראַנטן האָבן זיך פֿאַרליבט אין איר. און נאָר דערפֿאַר, וואָס זי רעדט צו זיי אויף יידיש, נישט אויף דייטש. ווייטער ריידן זיי אין אַנטווערפּן אַלע דייטש, כאָטש גיב זיי אַ קרענק! פּיני זאָגט אַפּילו, אַז דאָס לאַנד געהערט נישט צו קיין דייטשן, און די יידן וואָלטן געמעגט ריידן יידיש. נישקשה, עס וואָלט זיי גאָרנישט געשאַדט. אַלע יידן פֿון דער זייט גרענעץ האָבן פֿיינט יידיש, האָבן ליב דייטש. אַפּילו די קבצנים זייערע ריידן דאָ אויך אויף דייטש. ער וועט אייך פּגרן פֿון הונגער, אַבי אויף דייטש! אַזוי זאָגט ברכה און טרייבט אונדז אונטער, מיר זאָלן שוין פֿאָרן קיין לאָנדאָן. ס'איז איר שוין נמאס געוואָרן דאָס אַנטווערפּן מיט זייער לשון. אַז וואו מע גייט און וואו מע שטייט, הערט מער נאָר: בּריליאַנטן! דימענטן! אַלע טראָגן זיך אַרום מיט פֿולע קעשענעס, מיט גאַנצע פּעק בריליאַנטן. עס זאָל זיך דאָס אַפּילו צוקלעפּן צו אונדז אַ בריליאַנטל! עמעצער פֿון זיי זאָל כאָטש וועלן פֿאַרלירן אַ פּאָר דימענטלעך, און איך זאָל זיי געפֿינען! אַזוי זאָגט ברכה, און די אויגן אירע ברענען. איך ווייס נישט, וואָס ברכה איז אַזוי פֿאַרקאָכט אין דימענטן מיט בריליאַנטן. איך וואָלט אייך אוועק־געגעבן אַלע שטיינער פֿון דער גאַנצער וועלט פֿאַר איין קעסטל פֿאַרבן מיט אַ בערשטעלע צו מאָלן. איך האָב אויסגעמאָלט אַ שיף מיט אַ כאַליאַסטרע עמיגראַנטן, קעפּ אויף קעפּ. איך האָב דאָס מאָלעכץ אַוועקגעשענקט גאָלדעלען, דעם מיידל, וואָס מיט די קאַליע אויגן. גאָלדעלע האָט דאָס געוויזן דער פֿריילין זייטשיק. יענע האָט דאָס באַוויזן אין דער „עזרה" פֿאַר דער גאַנצער וועלט. האָט דערזען אויך מיין ברודער אליהו, האָב איך געהאַט פֿון אים: „מענטשעלעך! וועסט אויפֿהערן אַמאָל מאָלן מענטשעלעך, צי ניין?" מיין ברודער אליהו האָט מיך שוין לאַנג אַזוי נישט געשלאָגן. איך האָב עס דערציילט גאָלדעלען. האָט דאָס גאָלדעלע דערציילט דער פֿריילין זייטשיק. האָט דאָס פֿריילין זייטשיק פֿאַרגעהאַלטן מיין ברודער אליהו, פֿאַר וואָס ער שלאָגט מיך. זי האָט אים באַוויזן דאָס מאָלעכץ און האָט איבער אים געטענהט און געטענהט. מיין ברודער אליהו האָט זי אויסגעהערט, און אַז ער איז געקומען אַהיים, האָב איך ערשט דעמאָלט פֿון אים געהאַט. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז ער מוז מיר אַרויסשלאָגן דאָס משוגעת פֿון מאָלן מענטשעלעך . . .

ג.

היינט זענען מיר געווען דאָס לעצטע מאָל ביי דער „עזרה". וואָס מיר האָבן דאָרט געטאָן — ווייס איך נישט. מיין ברודער אליהו האָט עפּעס געטענהט. פּיני האָט געמאַכט מיט די הענט. ברכה האָט זיך אריינגעמישט אין מיטן. די מאַמע האָט געוויינט. די וואָס זיצן אין דער „עזרה" האָבן עפּעס גערעדט צו אונדז, געווייינטלעך, אויף דייטש. דריי זענען דאָרטן געזעסן, און אַלע דריי האָבן זיך פאַרהערט, ווער קען בעסער ריידן דייטש . . . פּרעגט מיך בחרם, וואָס זיי האָבן דאָרטן גערעדט. אַז מיין קאָפּ איז מיר גאָר דאָרטן, אויף דער שיף, אויפן ים, אין לאָנדאָן, אין אַמעריקע. און דאָ קומט צו לויפן גאָלדעלע אין איין אָטעם:

— דו פאָרסט שוין טאַקע?

— איך פאָר.

— ווען?

— מאָרגן.

— וואוהין?

— קיין לאָנדאָן.

— און פון דאָרטן?

— קיין אַמעריקע.

— און איך בלייב דאָ מיט מיינע קאַליע אויגן, און מיין טאַטע-מאַמע — גאָט ווייסט, ווען איך וועל זיי זען!

אזוי זאָגט גאָלדעלע און וויינט מיר אָפּ דעם קאָפּ. עס טוט מיר וויי דאָס הארץ. איך וויל זי טרייסטן, האָב איך נישט קיין ווערטער. איך קוק אויף איר און טראַכט מיר: „רבונו-של-עולם! וואָס האָסטו צו אָט דעם מיידל? וואָס האָט זי דיר געטאָן?" . . . איך נעם זי ביי דער האַנט. איך גלעט זי:

— וויין נישט, גאָלדעלע. אָט וועסטו זען, איך וועל קומען קיין אַמעריקע און כ'וועל פאַרדינען געלט, איז דאָס ערשטע — שיק איך דיר אַרויס אַ בלווישטיינדל אויף צו שמירן די אויגן. נאָך דעם וועל איך דיר שיקן אַ שיפס-קאַרט, אַ האַלבע שיפס-קאַרט, ביסט דאָך נאָך נישט אַלט קיין צען יאָר. וועסטו קומען צו פאָרן קיין אַמעריקע. דאָרט

וועלן אויף דיר וואַרטן אין „קעסטל-גאַרטל" דיין טאַטע מיט דיין מאַ־מען. איך וועל אויך זיין אין „קעסטל-גאַרטל". אַז דו וועסט צופאָרן מיט דער שיף קיין אַמעריקע, זאָלסטו קוקן אין „קעסטל-גאַרטל" און זאָלסט מיך זוכן מיט די אויגן. איך וועל האַלטן אַט דאָס בליישטיפטל אין די הענט — זעסטו? אַז דו וועסט דערזען אין אַמעריקע אַ ייִנגל מיט אַט אַזאַ בליישטיפטל — זאָלסטו וויסן, אַז דאָס בין איך, מאָטל פּייסים. נאָך דעם, אַז דו וועסט אַראָפּ פון שיף, וועסטו זיך צעקושן מיט דיין טאַטע-מאַמע. אַהיים וועסטו נישט גיין מיט זיי. דו וועסט זיי נאָר איבערגעבן די זאַכן דיינע און בעסער גיין אָנקוקן מיט מיר אַמעריקע. איך וועל דיר וויזן גאַנץ אַמעריקע, ווייל איך וועל דאָך שוין זיין קלאָר אין דעם אויף אויסנווייניק. נאָך דעם וועל איך דיך ברענגען אַהיים צו דיין טאַטע-מאַמע, וועסטו עסן מיט זיי וועטשערע, אַ פרישע יויך . . .

גאָלדעלע האָט נישט געוואָלט הערן ווייטער. זי איז מיר געפאַלן אויפן האַלדז און געקושט מיך, איך זי אויך.

אַט די ברכה, הערט איר, האָט אַ טבע: וואו מע פאַרזייט זי נישט, דאָרט וואַקסט זי אויס. זי דאַרף אָנקומען אַקוראַט אין דער מינוט, ווען איך געזעגן זיך מיט גאָלדעלען! געזאָגט האָט זי מיר גאָר־נישט. קיין האַלב וואָרט אַפילו. זי האָט נאָר אויסגעצויגן מיט איר מאַנצבילשער שטים אַפשר אויף דריי קלאַפטער: „אַזוי-וי-וי? . . ."

נאָך דעם האָט זי עפּעס מאָדנע צונויפגענומען די ליפן, פאַרדרייט די נאָז. אַ הוסט האָט זי אויך געטאָן בשעת מעשה: „ע-העם!" און איז אַוועק גלייך צו מיין ברודער אליהו. וואָס זי האָט אים געזאָגט, ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז איך בין אַרויסגעגאַנגען פון דער „עזרה", האָט מיר אליהו אָפגעשטעקט אַ געשמאַקן פּאַטש. עס האָט מיר געקלונגען אין ביידע אויערן.

— פאַר וואָס? — פרעגט אים די מאַמע — פאַר ווען?

— ער ווייסט שוין פאַר וואָס! . . . ענטפערט איר מיין ברודער אליהו, און מיר גייען אַלע אויף דער סטאַנציע. דאָרט איז אַ מהומה, אַ טאַרעראַם. מע דאַרף זיך פּאַקן. איך האָב ליב זען, ווי מע פּאַקט זיך. אויף פּאַקן זיך איז מיין ברודער אליהו אַ בריה. אַז עס קומט צו פּאַקן זיך, וואַרפט ער אַראָפּ די קאַפּאָטע און הייבט אָן קאָמאַנדעווען: „גיט

אַהער די קויטיקע גרעט! ... מאַמע, דעם טשייניק ... דאָס הי־טעלע, ברכה, דאָס היטעלע, גיכער! די קאַלאָשן, פּיני, דו בלינדער יאַצקאָ, דו סליפּאַק איינער, דו זעסט נישט? אָט שטייען די קאַלאָשן ביי דיר אונטער דער נאָז! ... מאָטל, וואָס שטייסטו, ווי אַ ליימענער גולם? העלף עפּעס טאָן! ער ווייסט נאָר מאַלן מענטשעלעך! מענ־טשעלעך ..."

דאָס מיינט ער שוין מיך. איך טו מיך אַ וואָרף און הייב אָן העלפֿן טראָגן און וואַרפֿן, וואָס עס קומט מיר אין די הענט. ווערט מיין ברו־דער אליהו אין כּעס, למאי איך וואָרף, און וויל מיך שלאָגן. שטעלט זיך איין פֿאַר מיר די מאַמע: „וואָס ווילסטו האָבן פֿונעם קינד?" ... געפֿעלט נישט ברכהן, למאי די מאַמע רופֿט מיך „קינד", און צעקריגט זיך מיט דער מאַמען. דערמאָנט איר די מאַמע, אַז איך בין אַ יתום, און וויל אָנהייבן וויינען. זאָגט איר אליהו: וויין, וויין! וויין אויס דאָס לעצטע ביסל אויגן! ...

אָט באַלד פֿאַרלאָזן מיר אַנטוווערפּן.
זיי געזונט, אַנטוווערפּן!

♦

שגעון (שיגאָען) — משוגעת.
סליפּאַק — אַ בלינדער.
קליוועז — שפּאַלטן בריליאַנטן.
קליוועער — איינער וואָס שפּאַלט בריליאַנטן.

לאָנדאָן, פֿאַר וואָס ברענסטו נישט?

א.

זינט איך לעב, בין איך נישט געווען אויף אַזאַ יאַריד, ווי אין לאָנדאָן. נישט אין לאָנדאָן איז אַ יאַריד, נאָר לאָנדאָן אַליין איז אַ יאַריד. סע קלאַפּט, און סע קלינגט, און סע פּייפּט, און סע טראַסקעט, און מענטשן — מענטשן אַזוי ווי מאָן, אַזוי ווי מוראַשקעס! פֿון וואַנען נעמען זיך אַזוי פֿיל מענטשן, און וואוהין לויפֿן זיי? הפנים, זיי זענען הונגעריק, אָדער זיי האַלטן ביי אַוועקפֿאָרן. אַנישט, וואָס דאַרף מען זיך אַזוי שטופּן, שלאָגן זיך מיט די עלנבויגנס, אומוואַרפֿן אַ מענטשן און טרעטן אים מיט די פֿיס? איך רעד פֿון פּינין. אונדזער חבר פּיני, אויב איר געדענקט, האָט אַ נידעריקע ראיה. דערצו האָט ער אַ טבע, ער האַלט דעם קאָפּ אַרויף און פּלאָנטעט מיט די פֿיס. אַ פֿאַרטראַגענער מלאך. דער קאָפּ פֿליט ביי אים. דעם ערשטן ברוך־הבא האָט ער גע־כאַפּט אויף דער באַן. מיר זענען נאָר אַרויסגעקראָכן פֿון וואַגאָן, האָט זיך שוין געטראָפֿן אַן אומגליק. דער ערשטער איז אַרויסגעפֿלויגן פּיני. איין הויז פֿאַרקאַטשעט, איין זאַק אַראָפּגעלאָזט, דאָס האַלדזטיכל פֿון יענער זייט — אַזוי ווי תּמיד. איך האָב נאָך פּינין קיין מאָל נישט געזען אַזוי האָפֿערדיק. ער האָט געברענט, ווי אויף פּאָקן. ער האָט אָנגעהויבן שיטן מיט מאָדנע ווערטער, ווי זיין שטייגער איז: „לאָנ־דאָן! ענגלאַנד! דיזראַעלי! באַקל! ציוויליזאַציע! . . .“ עס איז אוממעגלעך געווען אים איינצושטילן. עס האָט נישט געדויערט קיין צוויי מינוט איז אונדזער חבר פּיני שוין געלעגן אויף דער ערד, און מענטשן האָבן געשפּאַנט איבער אים, ווי מע שפּאַנט איבער אַ שייט האָלץ. אַ גליק, וואָס זיין ווייב טייבל האָט געמאַכט אַ געוואַלד: „פּיני, וואו ביסטו?“, האָט זיך מיין ברודער אליהו געגעבן אַ וואָרף און האָט אים אַרויסגעשלעפּט אַ צעקנייטשטן און אַן אָפּגעבליאַקע־

ווערן, ווי אַן אַלטן קאַפּעליוש. דאָס איז געווען נומער איינס. דעם צווייטן פּסק האָט ער געכאַפּט דעם זעלביקן טאָג אין שטאָט, און דווקא אויף דער יידישער גאַס, וואָס מע רופט זי מיט אַ מאָדנעם נאָמען „ווייטשעפּל", דאָרט וואו מע פאַרקויפט פיש און פליש, סידורים, ציצית, עפּל, קוואַס, פייפלעך, פעפער, שטריק, שטיקלעך הערינג, טליתים, לימענעס, אייער, גלעזלעך, טעפּ, קאַלאַשן, — פונקט דאָס איי־גענע, וואָס ביי אונדז. ס'זאָל פעלן אַ האָר. אַפילו בלאָטע אויך ווי ביי אונדז. און שמעקן שמעקט אויך ווי ביי אונדז. אַמאָל נאָך ערגער. מיר האָבן זיך דערפריים, אַז מיר האָבן דערזען דעם ווייטשעפּל. פיני האָט זיך שוין צופיל דערפריים. „באַרדיטשעוו! — האָט ער זיך צעשריען. געוואַלד, יידישע קינדער! מיר זענען נישט אין לאָנדאָן, מיר זענען אין באַרדיטשעוו!" אוי, האָט ער געכאַפּט אַ באַרדיטשעוו! איך האָב געמיינט, מע וועט אים דאַרפן אַוועקפירן אין שפּיטאָל. פון דעמאָלט אָן לאָזט אים טייבל אַליין נישט גיין איבער לאָנדאָן, אַפילו אַ טראָט. איך קוק אויף דעם ווייטשעפּל און טראַכט מיר: רבונו של עולם, אַז אין לאָנדאָן איז אַזוי, היינט וואָס קאָן שוין זיין אין אַמע־ריקע?! . . .

רעדט־זשע מיט ברכהן, זאָגט זי, אַז לאָנדאָן וואָלט געמעגט פאַרברענט ווערן נאָך איידער מיר זענען געקומען. פון דער ערשטער מינוט, וואָס מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן, האָט חיין שוועגערין ברכה געוואָרפן אַן אומחן אויף דער שטאָט — סכנות! ס'איז דען אַ שטאָט? — זאָגט זי. — ס'איז נישט קיין שטאָט, ס'איז אַ גיהינום! עס וואָלט געמעגט קומען אויף איר אַ שרפה נאָך פאַראַיאָרן! אַזוי זאָגט ברכה, און מיין ברודער אליהו פּרוּווט פאַרענטפערן די שטאָט, זוכן מעלות. נאָר עס העלפט אים, ווי אַ טויטן באַנקעס. ברכה הערט נישט אויף צו שיטן פעך און שוועבל אויף דער שטאָט און ווינטשעווען, זי זאָל אָפּברענען. קיין אַנדער שטראָף ווינטשט זי איר נישט, נאָר ברענען. פינים ווייב, טייבל, האַלט זי אונטער. די מאַמע זאָגט: „אפשר וועט גאָט רחמנות האָבן און דאָס לאָנדאָן וועט זיין אונדזער לעצט אָפּקומעניש?" נאָר מיר אין דרייען: איך און אליהו און פיני האַלטן פון לאָנדאָן אַן עולם ומלואו. אונדז איז דווקא

געפּעלן אַט דער טומל, וואָס סע טומלט, מיט דעם קאָכעניש, וואָס סע קאָכט.

וואָס אַרט עס אונדז, אַז סע קאָכט! לאָז קאָכן. אונדז געפעלט נאָר נישט, וואָס מיר גייען אַרום אָן אַרבעט. מיר זוכן אַ קאָמיטעט און קאָנען נישט געפינען. ווען מען מיר פרעגן, איז אָדער מע ווייסט נישט, אָדער מע וויל נישט ענטפערן. מע האָט קיין צייט נישט. מע איז פאַרטראָגן. מע לויפט! מיר מוזן אָבער האָבן אַ קאָמיטעט. מיר קאָנען זיך אָן אַ קאָמיטעט נישט באַגיין. נישט מחמת קיין זאַך, נאָר מחמת דעם, וואָס מיר האָבן נישט מיט וואָס צו דערשלעפּן זיך קיין אַמעריקע. מיין ברודער אליהום קעשענע האָט זיך אויסגעליי־דיקט. דאָס געלט, וואָס מיר האָבן אָפּגעלייזט פאַר אונדזער האַלבער דירה, איז אַוועק ווי אַ רויך. פּיני לאַכט פון אליהון: „וואָס וועסטו טאָן מיט דער קעשענע?״ ... אליהו איז אין כעס. ער האָט פּיינט, אַז מע טרייבט קאַטאָוועס. ער איז פונקט דער היפּוך פון זיין חבר פּיני. ער איז אַ פאַרוויינטע נשמה. פּיני רופט אים: „דאָס פאַר־זאָרגטע בעל־הביתל״ ... זינט מיר זענען געקומען קיין לאָנדאָן איז ער נאָך געוואָרן פריילעכער. ער זאָגט, אַז דאָרט, אין בראָד, אַנט־וועדפן, מוז מען ריידן דייטש. דאָ אין לאָנדאָן איז אַ מחיה. מע קען ריידן יידיש, ווי אין דער היים. דאָס הייסט: האַלב־יידיש, האַלב־רוסיש.

דאָס לשון זייערס איז ערגער נאָך פון דייטש. ברכה זאָגט, אַז דריי ענגלענדער מעגן זיין אַ כפּרה פאַר איין דייטש. זי זאָגט: וואו איז דאָס געהערט געוואָרן אין דער וועלט, אַז אַ גאַס זאָל הייסן ווייט־שעפּל, און געלט זאָל הייסן „אייפּעני״, „טופּעני״, „טריפּעני״? ס'איז דאָ נאָך אַ וואָרט, וואָס געהער זיך אָן מיט געלט, הייסט עס „פּייף״. מיט דעם דאָזיקן „פּייף״ האָט זיך געטראָפן ביי אונדז אַ גאַנצע מעשה. אויב איר ווילט, קאָן איך זי אייך דערציילן.

ב.

איר ווייסט דאָך שוין, אַז מיר זוכן אַ קאָמיטעט אין לאָנדאָן. גע־פינען אין לאָנדאָן אַ קאָמיטעט — איז פונקט, ווי אין אַ וואָגן שטרוי

אַ נאָדל. נאָר ס'איז דאָך אָבער דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, גייען מיר איין מאָל אַזוי איבערן ווייטשעפּל. פאַרנאַכטלעך איז דאָס געווען. דאָס הייסט, נישט פאַר נאַכט, נאָר ביי טאָג. אין לאָנדאָן איז נישטאָ נישט קיין ביי טאָג, נישט קיין אין דער פרי. אין לאָנדאָן איז שטענ־דיק פאַר נאַכט. באַגעגנט אונדז אַ ייד מיט אַ קורץ ווייטיקל, מיט אַ מאָדנעם קאַפּעליוש און מיט זוכנדיקע אויגן.

— איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז איר זענט יידן.

אַזוי זאָגט צו אונדז דער ייד מיטן קורצן ווייטיקל און פיני ענט־פערט אים:

— אוודאי! נאָך וואָסערע יידן! פון יידנלאַנד!...

— ווילט איר אפשר פאַרדינען אַ מצווה?

אַזוי מאַכט ווידער דער ייד, און פיני ענטפערט אים:

— למשל?

— איך האָב יאָרצייט, און קאָן נישט אָוועקגיין פון דער היים. עס פעלט מיר אוים נאָך אַ פּאָר מענטשן צו אַ מנין... דאָס בחורל איז שוין בר־מצווה, צי נאָך נישט?

דאָס מיינט ער מיך. מיר איז דאָס דווקא געפעלן, וואָס ער רופט מיך „בחורל" און מיינט, אַז איך בין שוין בר־מצווה.

ארויפגעדראַפּעט זיך מיט אים אין דער פינצטער אויף די טרעפּ, זענען מיר אַריין אין אַ פינצטער חדרל, אָנגעפּאַקט מיט קליינע אויסגע־דאַרטע קינדער און אָנגעפילט מיט אַ געדיכטן ריח פון „געפּרייטע" פיש. קיין מנין איז נאָך נישט געווען. עס האָבן נאָך געפעלט זיבן. דער ייד האָט אונדז געבעטן זיצן, און אַליין האָט ער געגעבן אַ שפּרונג אויף דער גאַס, טאָמער וועט ער כאַפּן נאָך אַ צוויי יידן. ער האָט געגעבן עטלעכע שפּרונגען, ביז ער האָט צונויפגעשלאָגן אַ מנין. איך האָב מיך דערווייל באַקענט מיט די אויסגעדאַרטע קינדערלעך און געכאַפּט אַ קוק אין אויוון. דאָרט האָבן זיך „געפּרייט" פיש. ביי אונדז אין דער היים זאָגט מען „געפּרעגלט". דאָ דאַרף מען זאָגן „געפּרייט". איך ווייס נישט, פאַר וואָס. אפשר דערפאַר, ווייל די פיש פרייען זיך בשעת מען פרעגלט זיי. סיי ווי סיי זענען געפּרייטע פיש גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי מיין שוועגערין ברכה מאַכט דעם אָנשטעל. ווען מע גיט מיר איצט אַ שטיקל געפּרייטע פיש, וואָלט איך

זיך מחיה געווען. איך מיין, אַז ברכה אַליין וואָלט זיך אויך נישט אָפּגעזאָגט. מיר האָבן אַלע אַ גאַנצן טאָג כמעט געפּאַסט. מיר לעבן שוין עטלעכע טעג מיט אַ שטיקל הערינג און מיט רעטעך. אין ווייטשעפּל קריגט איר גוטע, שוואַרצע רעטעכער. דער ייד וואָלט גע־טאָן אַ שכל, ווען ער בעט אונדז, מיר זאָלן בלייבן מיט אים עפּעס נע־מען אין מויל אַריין. הפנים, ער הייבט נישט אָן צו פֿילן, אַז מיר ווילן עסן. פֿון וואַנען ווייס איך דאָס? מחמת, ווי באַלד מיר האָבן אָפּגע־דאַוונט מנחה און ער האָט אָפּגעזאָגט דעם קדיש, האָט ער אונדז באַלד אָפּגעדאַנקט פֿאַר דער טירחה און האָט אונדז געזאָגט, אַז מיר קאָנען גיין. מיין ברודער אליהו האָט אָבער געוואָלט האָבן דורך אים אַ שטיקל טובה. ער האָט געמאַכט אַ שמועס מיט אים וועגן קאָמיטעט, און געכאַפּט אַ קוק בשעת מעשה אויף די געפּרייטע פֿיש און געגעבן אַ שלונג־אַראָפּ. דער ייד האָט מיט איין האַנט געהאַלטן ביי דער קליאַמקע פֿון דער טיר, און מיט דער אַנדערער האַנט האָט ער אונדז דערציילט פֿונעם קאָמיטעט עפּעס זייער נישט קיין פֿריילעכע מעשות. ערשטנס, האָט דער ייד געזאָגט, אַז עס הייבט זיך גאָר נישט אָן — גאָר נישטאָ קיין קאָמיטעט. דאָס הייסט, ס'איז דאָ אַ קאָמיטעט, עט־לעכע קאָמיטעטן, נאָר די לאַנדאַנער קאָמיטעטן גיבן נישט אַזוי גיך קיין געלט. אויב איר ווילט באַהילפֿיק זיין פֿון אַ לאַנדאַנער קאָמיטעט, מוזט איר פֿריער זיך גוט אָנלויפֿן, ברענגען פּאַפּירן און עדות, אַז איר זענט אַן עמיגראַנט און פֿאָרט קיין אַמעריקע. מחמת ס'זענען דאָ אַ סך עמיגראַנטן, וואָס זאָגן נאָר, אַז זיי פֿאָרן קיין אַמעריקע. נאָך דעם, אַז איר ברענגט שוין אַלצדינג, קען מען אייך פֿון קאָמיטעט געבן צו־שטייער נאָר אויף צוריקוועגס, דאָס הייסט, איר זאָלט פֿאָרן צוריק אַהיים. מחמת די לאַנדאַנער קאָמיטעטן האַלטן נישט פֿון אַמעריקע. דערהערט אַזעלכע דיבורים, איז מיין ברודער אליהו באַלד געוואָרן אין כעס (איר ווייסט דאָך, אַז ער איז אַ כעסן). און פּיני איז דאָך אַוודאי אַ היציקער פּאַרשוין, האָט ער אָנגעהויבן צו פֿייערן אויף זיין לשון:

— וואָס הייסט — ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך? — ווי האָבן זיי דאָס רעכט אונדז הייסן פֿאָרן צוריק? — ווי שעמען זיי זיך נישט אין אַ לאַנד פֿון ציוויליזאַציע?

שלאָגט אים איבער דער ייד פֿונעם מנין, האַלט אָפּ די טיר און זאָגט צו אים:

— רייד אהער, רייד אהין! אָט האָב איך אייך געגעבן אַן אַד־רעס פֿון אַ קאָמיטעט, פֿאָרט זיך דורך אַליין צום קאָמיטעט, וועט איר זען, אַז ס'איז אַלרייט.

ג.

ארויסגעגאנגען פֿונעם יאָרצייט, איז אונדז נאָכגעלאָפֿן דער ריח פֿון די „געפּרײַטע" פֿיש. מיר אַלע האָבן געקלערט וועגן זיי, נאָר ריידן האָט קיינער נישט גערעדט פֿון זיי, אחוץ ברכה. זי האָט זיי אָנגע־בענטשט אַ פֿולן קאָפּ. מײַן מאַמע קאָן נישט לײַדן:

— וואָס האָסטו צו זיי? נעבעך ערלעכע מענטשן! זיצן אין אַזאַ גיהינום — פֿונדעסטוועגן, אַז עס קומט צו אַ יאָרצייט, זוכט מען אַ מנין...

ענטפֿערט איר ברכה:

— שווייגער! לאָזן זיי אייך ברענען אין איינעם מיט זייערע יאָרצייטן און מיט זייערע געפּרײַטע פֿיש! מע שטעלט אָפּ פֿרעמדע מענטשן, מע רופֿט זיי אַרײַן צו זיך אין שטוב אַרײַן, — נעם גיב דעם קינד אַ שטיקל געפּרײַטע פֿיש כאָטש פֿון יוצא וועגן...

דאָס מיינט זי מיך. אָט ערשט בין איך געווען בײַם יידן אַ „בר־מצווה־בחורל", איצט בין איך שוין געוואָרן בײַ ברכהן אַ „קינד"... גוטע יאָרן, אַז ברכה נעמט זיך אָן מײַן קריוודע! — אַזוי טראַכט איך.

מיר לאָזן זיך אַלע זאַלבעזעקסט צום קאָמיטעט. אַן עצה האָט אונדז דער ייד געגעבן, אַ דאַנק אים, אַז מיר זאָלן נישט גיין צופֿוס — מיר זאָלן זיך בעסער אויפֿזעצן אויפֿן טראַמוויי און פֿאָרן גלײַך. האָט אָבער דער לאָנדאָנער טראַמוויי אַ טבע — ער האָט פֿײַנט זיך אָפּשטעלן. וויפֿל מע זאָל צו אים נישט מאַכן מיט די הענט, טוט ער זיך זײַנס — ער לויפֿט. נאָכלויפֿן אים וועט איר נישט העלפֿן — איר וועט אים נישט כאַפּן. אַ גליק, וואָס איינער האָט זיך אויף אונדז דערבאַרעמט, און דווקא אַן ענגלענדער מיט אָפּגעגאָלטע וואָנ־צעס (טאָמער זעט איר אַ מענטשן מיט געגאָלטע וואָנצעס, זאָלט איר וויסן, אַז ס'איז אַן ענגלענדער). דער ענגלענדער האָט געזען, אַז מיר

מאַכן מיט די הענט צו די טראַמווייען, און די טראַמווייען לויפֿן, האָט ער אונדז צוגעפֿירט צו אַ קלויסטער און האָט אונדז אָנגעוויזן מיט די הענט, אַז דאָ זאָלן מיר שטיין. כּך הוה. עס האָט נישט געדויערט קיין מינוט, איז אָנגעלאָפֿן אַ טראַמוויי און האָט זיך אָפּגעשטעלט. זענען מיר אַלע אַריין — איך, און מיין ברודער אליהו, און אונדזער חבר פּיני, און די מאַמע, און ברכה, און טייבל — און מיר פֿאָרן. גייט־צו דער קאָנדוקטאָר און הייסט זיך, מע זאָל נעמען בילעטן. שטעלט זיך אַרויס פּיני און פֿרעגט אים: וויפֿל? זאָגט אים דער קאָנדוקטאָר „פֿייף". פֿרעגט אים פּיני נאָך אַ מאָל: וויפֿל? זאָגט אים דער קאָנדוקטאָר ווידער אַ מאָל, שוין מיט כּעס: „פֿייף". דרייט זיך אום צו אונדז פּיני און זאָגט: איר הערט? ער הייסט מיך פֿייפֿן! גייט צו מיין ברודער אליהו און פֿרעגט אים מיט די הענט: וויפֿל קאָסט אַ פּאָר? זאָגט אים דער קאָנדוקטאָר, שוין רעכט אין כּעס: „פֿייף!" צעלאַכט זיך פּיני, און אליהו רופֿט זיך אָן צום קאָנדוקטאָר, שוין אויך מיט כּעס: „פֿייף אַליין!" . . . ווערט דער קאָנדוקטאָר מלא גזלן, טוט אַ ציִ ביי אַ שטריק, שטעלט אָפּ דעם טראַמוויי און וואַרפֿט אונדז אַרויס מיט אַזאַ רציחה, גלייך ווי מיר האָבן געוואָלט קוילען און צונעמען זיין רייזעטאַש מיטן געלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז דאָס, וואָס דער קאָנדוקטאָר האָט „געפֿייפֿט", האָט ער דאָס געמיינט פֿינף.

— נו? זאָל נישט קומען אַ שׂרפֿה אויף לאָנדאָן?

אַזוי זאָגט ברכה, און מיר גייען אין קאָמיטעט אַריין צופֿוס.

ד.

אין לאָנדאָנער קאָמיטעט איז פֿריילעך, ווי אין אַלע קאָמיטעטן. אין הויף וואַלגערן זיך עמיגראַנטן, אַזוי ווי מיסט, און אינעווייניק אין שטוב זיצן מענטשן און רייכערן ציגאַרן און זאָגן זיך איינס דאָס אַנדערע: אַלרייט. דער חילוק איז, וואָס די דייטישע קאָמיטעטשיקעס טראָגן די וואָנצעס פֿאַרדרייט אַרויף און ריידן אויף דייטש, און די לאָנדאָנער קאָמיטעטשיקעס האָבן אָפּגעגאָלט די בערד מיט די וואָנצעס אין גאַנצן און ריידן: „אַלרייט!" — אַ טעאַטער מיט זיי.

די מאַנצבילן גייען געגאָלט, און די ווייבער טראָגן אַלע פּאַרוקן אויף די קעפּ. און נישט נאָר די ווייבער — אַפילו די מיידלעך טראָגן צו־געקלעפּטע האָר מיט געקרייזלטע לאָקן, האָבן אַלע גרויסע ציין און זענען אַזוי מיאוס, אַז סע שלאָגט צו דער גאַל. פונדעסטוועגן, לאַכן זיי פון אונדז אין די אויגן, טייטן מיט די פינגער, און קוויטשען אַזוי, אַז ס׳איז אַ ביזיון פאַר לייטן. צוויי מיידלעך האָבן אונדז אָפּגע־שטעלט אין מיטן גאַס און האָבן זיך צוגעטשעפּעט צו מיין ברודער אליהו, ער זאָל גיין אין „באַרבער־שאַפּ". פריער האָבן מיר נישט פאַרשטאַנען, וואָס דאָס באַטייט. איצט ווייסן מיר שוין: גיין אין באַרבער־שאַפּ הייסט אָפּשערן זיך און אָפּגאָלן זיך. מאָדנע באַשעפע־נישן, אַליין גייען זיי פאַרשמוצט ביזן האַלדז, פרעסן אין מיטן גאַס געפּרייטע פיש, וואָס לאָזן זיך הערן פאַר אַ מייל, און האָבן פיינט האָר. שיכּורים זענען זיי אויך גאַנץ נישקשהדיקע, נאָר זיי וואַלגערן זיך נישט אויף דער גאַס, אַזוי ווי ביי אונדז. מע לאָזט זיי נישט. אַ לאַנד איז דאָס זייער אַ וואוילס, זאָגט ברכה, נאָר עס וויל נישט ברענען.

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען, אַז ס׳וועט ברענען?

אַזוי פרעגט ביי איר מיין ברודער אליהו, און כאַפּט פון איר אַ מיאוסן פּסק. ברכה אַז זי וויל, קאָן זי. אַ מאָל, מאַכט זיך, זאָל זי אייך שווייגן, נישט ריידן אַ וואָרט צו קיינעם, און אַ מאָל עפנט זיך אויף ביי איר אַ קוואַל פון ווערטער, איז אָדער פאַרשטעלן זיך די אויערן מיט וואַטע, אָדער לויפן אין דער וועלט אַריין. איך גיב אייך איבער אירע רייד, וואָרט ביי וואָרט:

— וואָס שטעלסטו זיך אַזוי איין פאַר דעם געבענטשטן לאָנדאָן מיטן שוואַרצן הימל, מיט די געגאָלטע מאַרדעס, מיט דעם שיינעם וויטשעפּל, מיט די געפּרייטע פיש, מיט די אַלטע מוידן, מיט די געדרייטע לאָקן, מיט די פאַרשמוציקטע קליידלעך, מיט די קבצנים וואָס טרינקען דזשינדזשער־ביר, מיט די קאָנדוקטאָרן, וואָס הייסן פייפן, מיט די יידן, וואָס האָבן יאָרצייט און זשאַלעווען אַ טרונק וואַסער? אַזאַ שטאָט מוז ברענען!

אַזוי זאָגט ברכה אין איין אָטעם, ווי די עשרת בני המן, און לאָזט־אויס מיט צונויפגעלייגטע הענט:

—לאָנדאָן, פֿאַר וואָס ברענסטו נישט?!...
רבונו־של־עולם! ווען וועלן מיר שוין זיין אין אַמעריקע?...

♦

עולם ומלואו (אוילעם אומלויאו) — זייער טייער.
טרחה (טירכע) — באַמיאונג, באַלעסטיקן, אַרבעט.
עשרת בני המן (אַסערעס בעניי האָמאָן) — די צען זין פֿון המן.

מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!

א.

אונדז קומט מזל־טוב — מיר זענען שוין אין אַמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אַז מיר זענען אין אַמעריקע. אַמעריקע האָבן מיר נאָך ניט געזען, ווארעם מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעסטל־גאַרטל". דאָס הייסט, אַמאָל האָט דאָס אַזוי געהייסן. היינט הייסט עס שוין מער נישט „קעסטל־גאַרטל", נאָר „עלים איילאַנד". פאַר וואָס עפּעס „עלים איילאַנד"? „ווייל דאָס שטיקל לאַנד האָט אַמאָל געהערט צו איינעם עליע, איז ער געוועזן אַ נאַר ביז דער סטעליע". אַזוי זאָגט אונדזער חבר פּיני צום גראַם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כּעס אויפֿן עלים איילאַנד מיט סכנות. למאי מע פֿאַרהאַלט די אָרעמע עמיגראַנטן און די רייכע לאָזט מען אַריין גלייך, ווי זיי קומען אָן מיט דער שיף. דאָס פּאַסט, זאָגט ער, נאָר פֿאַר פֿאָניע גנב, נישט פֿאַר אַזאַ פֿרייער מדינה, ווי אַמעריקע. אַלע דאַרפֿן דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הייבט אָן שיטן מיט נעמען: קאָלומבוס, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאַציע . . . ער קלייבט זיך אָנשרייבן אויף זיי אַ ליד און אָוועקגעבן זיי אַ גאָב, אַז דער שוואַרצער יאָר זאָל זיי נעמען! ער האָט נישט קיין טינט און קיין פֿעדער און קיין ברעקל פּאַפּיר. זאָגט אים מיין ברודער אליהו, אַז אויב עס געפֿעלט אים נישט דאָס לאַנד, האָט ער אַ ברירה פֿאָרן צוריק. און דאָס געדענקט איר דאָך מסתּמא פֿון אַמאָל, אַז די צוויי, פּיני און אליהו, זענען זעלטן שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אַנדערער קאַפּויער. „דער זומער מיטן ווינטער" — רופֿט זיי מיין ברודער אליהוס ווייב, ברכה, און כאַפּט אַ מיאוסן פּסק פֿון איר מאַן, פֿון אליהון. ער רופֿט זי אָן „בהמה" און „סאָטע ציג", און נאָך אַזעלכע נעמען, וואָס ס'איז נישט כּדאַי איבער־צוחזרן. מישט זיך אַריין די מאַמע און זאָגט צו איר שנור, אַז קעץ רייסן זיך, טאָר אַ מענטש נישט זיין אין מיטן, ווארעם ער קאָן כאַפּן אַ דראַפּ . . .

ב.

וואָס טוען מיר אין עלים איילאַנד? מיר וואַרטן ביז מע וועט קומען פֿון שטאָט, באַקאַנטע און פֿריינד, און מע וועט אונדז אויס־שרייבן. כאָטש שרייבן האָט מען אונדז אויסגעשריבן שוין וויפֿל מאָל. מע האָט אונדז געשריבן, פֿאַרשריבן און אויסגעשריבן פֿאַרן אַרויפֿגיין אויף דער שיף, און אויף דער שיף גופֿא, און איצט, ביים אַראָפּגיין פֿון שיף. און אַלע מאָל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פֿאָרן מיר? און וועמען מיר האָבן אין אַמעריקע?

דערציילן מיר זיי, אַז ס׳איז געווען אַ ייד פּייסי דער חזן — איז ער געשטאָרבן. האָט ער איבערגעלאָזט אַן אַלמנה — דאָס איז די מאַמע. האָט זי אַ זון — הייסט ער אליהו. האָט ער אַ ווייב — הייסט זי ברכה. האָט ער אַ חבר — הייסט ער פּיני. האָט ער אַ ווייב — הייסט זי טייבל. און איך בין דער מיזיניק — היים איך מאָטל. און דאָס איז מיין חבר — הייסט ער מענדל. און וויל ער איז אַ גרויסער האָט אים ברכה אַ נאָמען געגעבן לאָשעק.

וועמען האָבן מיר אין אַמעריקע? גאַנץ אַמעריקע איז אונדז באַקאַנט און אַלע יידן זענען אונדזערע פֿריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פּעסי די גראָבע — אונדזערע אַ שכנה, מיט אַ גאַנצער כאַליאַסטרע קינדער. האָט זיך יעדער זיין נאָמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעכענען זיי אוים אויף די פֿינגער: פּיני קלעצל, וועלוול קאָטער, מענדל טשערנאָהוז, חיים בופּלאַקס, פֿייטל פּעטעלעלע און הערשל מיט דער גוליע אויפֿן שטערן, וואָס מע רופֿט אים „ושתי״ ...

שלאָגט מען אונדז איבער אין מיטן און מע זאָגט אונדז: „גענוג, גענוג קליינוואַרג, עלטערע! גיט אַהער עלטערע!״ גיבן מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אוים די נעמען: יונה דער בעקער, אַ ייד אַ כּעסן. איז נישט איינס. זיין ווייב ריוועלע די בעקערין, אַ יידענע מיט אַ רעטאָנדע. איז נישט צוויי. דאָס הייסט, זי האָט געהאַט אַ רעטאָנדע, האָט מען זי אָוועקגעגנבעט אויף דער גרענעץ. דערהערט דאָס וואָרט „גרענעץ״, דערמאָנט זיך די מאַמע אין אונדזערע זאַכן, וואָס מע האָט אויך אָוועקגעגנבעט אויף דער גרענעץ. הייבט זי אָן בעטן,

טאַמער איז מעגלעך, מע זאָל איר קריגן די זאַכן — און הייבט אָן צו וויינען. פֿאַלט אָן אויף איר אליהו, למאי זי וויינט. זאָגט זי, אַז איצט איז זי שוין אין אַמעריקע און האָט שוין קיין מורא נישט פֿאַר די אויגן, מעג זי שוין, זאָגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

ווי אַזוי מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט די אויגן — איז טאַקע אַ נס מן השמים. למאי ווי אַזוי זענען מיר לעבן געבליבן פֿון דער נסיעה אויפֿן ים? איז עס דען נישט געווען קיין ניסים ונפֿלאות? וויפֿל מאָל האָבן מיר געזען מיט אונדזערע אויגן דעם מלאך־המות, דעם טויט פֿאַר די אויגן? וויפֿל מאָל האָבן מיר זיך שוין געהאַט אָפּגעזעגנט מיטן לעבן?

תחילת, אַז מיר זענען אַרויף אויף דער שיף „פּרינץ אַלבערט", איז דווקא געווען גוט און פֿיין. איך און מיין חבר מענדל האָבן זיך געלאָזט אויסמעסטן דעם „פּרינץ אַלבערט" אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז נישט געווען אַזוי גוט, ווי אונדז. מיר האָבן קיין מאָל נישט געהאַט אַזאַ קוואַרטיר, ווי איצט. אַ וואַסער־שטוב. אַ דרייגאָרנדיקע שטוב אויפֿן וואַסער. איך האָב אייך זי געהאַט שוין אַמאָל אויסגעמאָלט מיט אַלע פּישטשעווקעס. שטעלט אייך פֿאָר — איר זיצט, דאַכט זיך, אין שטוב, אָדער איר שפּאַצירט אַרום, די הענט אין די קעשענעס, און איר פֿאָרט! איר עסט און — איר פֿאָרט! איר טרינקט און — איר פֿאָרט! היינט די מענטשן, וואָס איר זעט זיך אָן. אַ וועלט מיט מענטשן. אַ גאַנצע שטאָט פֿאָרט מיט אייך. און מחמת אַלע פֿאָרן אויף איין שיף און אַלע פֿאָרן אין איין אָרט אַריין, קיין אַמעריקע — באַקענט איר זיך מיט אַלעמען און אַלע באַקענען זיך מיט אייך, און איר ווערט געוואָר אין איין טאָג אַזוי פֿיל זאַכן, וואָס אין אַן אַנדער אָרט וואָלט איר עס נישט דער־גאַנגען אין אַ יאָר.

וויי־וויי, וויפֿל באַקאַנטע מיין מאַמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פּינים ווייב טייבל האָבן זיך געמאַכט צווישן די ווייבער. נאָר דאָס איז געווען גאָר נישט קעגן די באַקאַנטע, וואָס מיין ברודער אליהו און

זיין חבר פּיני האָבן זיך געפונען צווישן די מאַנצבילן. וויפל מע האָט נישט גערעדט און גערעדט, האָט מען נישט געקאָנט זיך גענוג אָנ־ריידן. ווייבער האָבן גערעדט מער פון היימישע זאַכן, פון זאַכן, וואָס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפּיזאַרניע, ווייסגרעט, קויטיק גרעט, בעטגעוואַנט, זאָקן, ציכלעך, רעטאַנדעס. און די מאַנצבילן — די האָבן גערעדט פון אַמעריקע, פּרנסה, קאָלומבוס, גזירות, פּאַגראָמען.

אָן גזירות און אָן פּאַגראָמען קאָנען זיי זיך נישט באַגיין. און איך האָב אייך שוין לאַנג געזאָגט, אַז איך האָב עס פיינט. הייבט מען אָן ריידן פון גזירות אָדער פון פּאַגראָמען, גיי איך אַוועק. איך נעם מיין חבר מענדל פאַר אַ האַנט, און מיר לאָזן זיך שפּאַצירן איבער די גאַסן פון „פּרינץ אַלבערט".

ח.

„פּרינץ אַלבערט" איז גענוג גרויס און שיין. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פּאַרענטשעס. שטאָל און אייזן וואו מע טוט זיך אַ ריר. הייסט „מענטשן", איך מיין באַדינער. מע רופט זיי „סטיואַרדס". און „נוירסעס". הייסט מאַטראָסן — אַזוי ווי די רוחות. לויפן אַרום הין און הער. איך און מענדל זענען זיי מקנא. מיר גיבן זיך דאָס וואָרט, אַז מיר וועלן אויסוואַקסן, ווערן גרויסע, זאָלן מיר זיך פאַר־שרייבן פאַר מאַטראָסן.

איין חסרון האָט דער „פּרינץ אַלבערט". מע לאָזט אונדז נישט אומעטום זיין. קוים ווילן מיר געבן אַ קוק אַריין אַ ביסל ווייטער פון צווישנדעק, וואו מיר פאָרן, אַזוי טרייבט מען אונדז דורך. טאַקע די מאַטראָסן גופא, גרויסע רשעים. און די פּאַסאַזשירן אַליין, פון יענע העכערע קלאַסן, זענען אויך רשעים. וואָרעם זיי זאָלן נישט זיין קיין רשעים, הלטן זיי פאַרזאָגט די מאַטראָסן, מע זאָל אונדז נישט טרייבן. וואָס וועלן מיר זיי טאָן? מיר וועלן זיי אָפּבייסן? מיין חבר מענדל איז גלאַט נישט צופרידן. ער פאַרשטייט נישט, צו וואָס דאַרף מען קלאַסן? ער זאָגט, אַז אין אַמעריקע זענען נישטאָ קיין קלאַסן. טאָמער גלייב איך אים נישט, קאָן איך אַ פרעג טאָן ביי מיין ברודער אליהו.

האָט אָבער מיין ברודער אליהו פֿיינט, אַז מע פֿרעגט ביי אים פּוסטע זאַכן. איך וועל שוין בעסער פֿרעגן ביי אונדזער חבר פּיני.

אונדזער חבר פּיני האָט דווקא ליב צו ריידן פֿון אַזעלכע זאַכן. ער קען אייך אָפּשיטן מיט רייד. און האָט איר נאָר אָנגעהויבן מיט אַ וואָרט, איז ער ווי אַן אָנגעדרייטער וועקזייגער. ער וועט נישט אָנטשווייגן ווערן, ביז דאָס רעדל וועט זיך אַליין נישט אָפּשטעלן.

ז.

איך האָב געפּאַקט פּינין בעת ער איז געזעסן אויפֿן דעק. ער האָט אַריינגעטאָן זיין שפּיץ נאָז אין אַ בוך. מחמת ער איז אַ קורצזיכטיקער, לייענט ער נישט מיט די אויגן, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגעגאַנגען צו אים נאָענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּעס פֿרעגן.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פֿון בוך.

— וואָס ווילסטו זאָגן, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי אים קליינ־טשינקער. אַזוי רופֿט מיך פּיני בעת ער איז אויפֿגעלייגט, און אויפֿגע־לייגט איז ער כּמעט אַלע מאָל, אַפֿילו דעמאָלט, ווען ער קריגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אַפֿילו דעמאָלט, ווען זיין טייבל בלאָזט זיך. דערצייל איך אים אַזוי און אַזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אַז אין אַמעריקע זענען נישטאָ קיין קלאַסן?

האָט איר באַדאַרפֿט אָנקוקן, ווי אַט דער פּיני האָט זיך אָנגע־צונדן און צעפֿלאַקערט זיך, און גענומען ריידן און קייען און שפּייען און שיטן מיט פֿייערדיקע הויכע ווערטער: אַז אַמעריקע איז דאָס איינציקע לאַנד, זאָגט ער, פֿון אמתער פֿרייהייט און פֿון אמתער גלייכהייט. אין אַמעריקע, זאָגט ער, קאָנסטו זיצן אָט־אַ־דאָ־אָ, און לעבן דיר זאָל זיצן דער „פּרעזידענט", און ווייטער אַ ביסל זאָל זיצן אַ בעטלער, אַ שלעפּער, אַ ניקס שבניקס. און נאָך אַ ביסל ווייטער — אַ גראַף, אַ שררה, אַ מיליאָנטשיק! ציוויליזאַציע! פּראָגרעס! קאָלומבוס! . . . און דאָ הייבט ערשט פּיני אָן אַרויסצושיטן זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אַריין אַ ייד אַן עמיגראַנט, אַ ווילד־פֿרעמדער:

— אַז ס'איז יאָ אַזאַ גליקלעכע מדינה, ווי איר זאָגט, וואו אַלע זענען גלייך, פֿון וואַנען זשע נעמען זיך דאָרטן שלעפּערס, און גראָפֿן, און בעטלערס און שררות? ממה־נפֿשך...

נאָר מיר לאָזן איבער פּינין מיטן יידן מיט נאָך יידן, זיי זאָלן זיך רייסן — אַבי מיר זענען דערגאַנגען וואָס מיר דאַרפֿן, אַז אין אַמעריקע זענען קיין קלאַסן נישט פֿאַראַן. קומט אויס, אַז מענדל איז גערעכט. ער זאָגט, אַז קלאַסן דאַרף מען פֿיינט האָבן. דאָס הייסט, אַז די פּאַסאַזשירן פֿון די העכערע קלאַסן דאַרף מען פֿיינט האָבן. פֿאַרשטיי איך נישט, פֿאַר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדל: וואָס האָבן זיי זיך פֿאַרשלאָסן ביי זיך אין צווייטן און אין ערשטן קלאַס צווישן די שפּיגלען? וואָס שטייט זיי אַזוי נישט אָן, די גרויסע פּריצים, צו זיצן מיט אונדז אָט דאָ, צווישן דעק? מיר זענען דען קיין מענטשן נישט גלייך מיט זיי? אונדזער גאָט איז דען נישט דער אייגענער, וואָס זייער גאָט? — דערפֿאַר האָט ער דערלעבט אין זיי אַ נקמה. ס'איז געקומען אַ נאַכט, וואָס די מיוחסים פֿון צווייטן און ערשטן קלאַס האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט צו אונדז, אין דריטן קלאַס, און געוואָרן גלייך מיט אונדז אַלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאַכט פֿון יום־כיפּור, צו כל־נדרי.

מחמת דער „פּרינץ אַלבערט" איז אַרויסגעגאַנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונדז אויסגעקומען צו פּראַווען יום־כיפּור אויף דער שיף. ערב יום־כיפּור האָבן מיר זיך פֿאַרפּאַסט מיט געבראָטענע קאַרטאָפֿל — „פּאָטייטעס" רופֿט מען עס דאָ. קיין כשרע קיך איז אויף „פּרינץ אַלבערט" נישט פֿאַראַן, לעבן מיר די גאַנצע צייט פֿון „פּאָטייטעס". און ברויט גיט מען אונדז לרוב. און טיי און צוקער אַלע טאָג. ס'איז גאָר נישט אַזוי שלעכט. מע וואָלט געקאָנט אַ גאַנץ יאָר אַזוי לעבן. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער אליהוס ווייב, אַז פֿון „פּאָטייטעס" ווערט געשוואָלן דער בויך. נאָר וואָס זי קאָן זאָגן! ס'איז דען פֿאַראַן אַ זאַך, וואָס זאָל איר געפֿעלן? אויף אַלצדינג געפֿינט זי אַ חסרון. למשל, איר געפֿעלט נישט דער „פּרינץ אַלבערט", למאי ער קריכט. וואו איז דאָס געהערט געוואָרן, זאָגט זי, אַז אַ נסיעה זאָל געדויערן צען טעג? זאָגט מען איר, אַז שולדיק איז נישט די שיף — שולדיק איז דער ים. און אונדזער חבר פּיני נעמט זיך אונטער איר געבן צו פֿאַרשטיין, אַז

דער ים באטרעפט דריי מאל אזוי פיל, וויפל די יבשה, די טריקעניש. זאגט מיין ברודער אליהו, אז נישט דריי מאל, נאר צוויי מאל אזוי פיל. וואס-וואס — נאר געאגראפיע וויסט ער בעטער. אויף דער וועלט איז פאראן, זאגט ער, צוויי דריטל וואסער, איין דריטל טריקעניש. קומט, זאגט ער, אויס די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאל אזוי פיל, ווי יבשה. זאגט פיני: ניין, דריי מאל. זאגט אליהו: ניין, צוויי מאל. „דריי מאל!" „צוויי מאל!" — צעקריגט מען זיך, נאר מע בעט זיך גיך איבער.

ווער וועט דאווענען פארן עמוד? זאגן כל-נדרי? פארשטייט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאקע קיין חזן קיין מאל נישט גע-ווען. איז אבער זיין טאטע געווען א חזן, און א בארימטער חזן. א קול-נגינה האט ער. עברי קאן ער. וואס דארף מען נאך? און דערצו האט שוין אונדזער חבר פיני מיטגעהאלפן, אז מע זאל מיין ברודער אליהו אפילו בעטן זאגן כל-נדרי. ער האט ארויסגעלאזט א קלאנג איבער דער גאנצער שיף, איינגערוימט יעדן באזונדער א סוד אויפן אויער, אז אט דער יונגערמאן מיטן געלן בערדל (אליהו) איז א מורא-דיקער בעל-מנגן. זיין דאווענען — פס! און ווער שמועסט, אז זיין קליין ברודערל, אדער דער קטנתי (דאס מיינט מען מיך) זאל אים אונ-טערהעלפן אויף זיין סאפראנא, וועלן מיר האבן א יום-כיפור, אז גאט און לייט וועלן אונדז מקנא זיין.

וויפל אליהו האט זיך נישט געבעטן, מע זאל אים לאזן צורו, וויפל ער האט נישט געשווארן, אז ער האט זינט ער לעבט נאך נישט געדאווונט פארן עמוד ימים-נוראים, עס האט אים נישט געהאלפן קיין שמע-ישראל. מע האט אים כמעט מיט געוואלד אוועקגעשטעלט פארן עמוד (א קיילעכיק טישל, מיט א ווייסן ליילעך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני גענומען פאר אן אויער: „גיי, קטנתי, צו דער אר-בעט!" און מיר האבן אוועקגעלייגט פאר די פאסאזשירן א כל-נדרי וואס זיי וועלן אים האבן צו געדענקען אויף דור-דורות.

ט.

נישט אַזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות". און נישט אַזוי די „יעלות", ווי דער געוויין פֿון די ווייבער און פֿון די מאַנצבילן. פֿריער האָט מען נאָר געקרעכצט, געזיפֿצט, געשנייצט די נעזער. דערנאָך האָט מען גענומען ווישן די אויגן. דערנאָך — וויינען שטילערהייט. דערנאָך — וויינען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פֿאַלן חלשות. זיי האָבן זיך דערמאָנט, אַז ערשט פֿאַראַיאָרן איז מען געווען איטלעכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פּלאַץ. ביי זיין שטענדער, מיט זיין מחזור, געהערט זיין חזן, זיינע זינגערלעך. איצט איז מען נע־ונד, געיאָגט און געטריבן, ווי די שאָף, וואָס מע פֿירט צו דער שחיטה, צונויפֿגעפּאַקט קאָפּ אויף קאָפּ. מען קאָן דעם אָטעם נישט כאַפּן. איר קאָנט פֿאַרשטיין, אַז אַפֿילו די אויסגעפּוצטע פּאַסאַזשירן פֿון די העכערע קלאַסן מיט די הויכע גלאַנצנדיקע צילינדערס אויף די קעפּ האָבן זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שווייס. נאָר איך האָב גוט געזען טרערן ביי זיי אויף די אויגן. דער טרויער איז געווען אַזוי גרויס, אַז אַפֿילו די „סטיואַרדס" אוז די מאַטראָסן זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פֿון דער וויטן און צוגעקוקט, ווי יידן האָבן זיך איינגעוויקלט אין ווייסע טליתים, שטייען אין די זאָקן און שאָקלען זיך און וויינען און יאָמערן — הפּנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפֿן האַרצן. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף אים אונטער. און דאָרטן אין ווינקל, צווישן די ווייבער, שטייט די מאַמע אין דער יום־טובדיקער זיידענער פֿאַטשיילע, מיטן מחזור אין די הענט, און באָדט זיך אין טרערן.

דער מאַמען איז היינט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איר טאָג!

י.

אויף מאָרגן האָבן מיר זיך געפּעדערט אויפֿשטיין אַ ביסל פֿריער, מע זאָל זיך שטעלן זאָגן „אדון־עולם" מיטן אַלטן באַקאַנטן נוסח. ס'איז אָבער דערפֿון גאָרנישט אַרויסגעקומען. ס'איז געווען אוממעגלעך

נישט נאָר צו דאַוונען — מע האָט נישט געקאָנט שטיין אויף די פֿיס. נישט געקאָנט טרעפֿן צום עמוד. עס איז פֿינצטער געוואָרן אין די אויגן. מיר זענען נישט כּמעט איינס דאָס אַנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבן. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטאַרבן. יאָ, מיר שטאַרבן.

וואָס האָט זיך געטראָפֿן? איצט בין איך מיד, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגן.

♦

פאַניע גנב — אַזוי פלעגט מען רופן דאָס צאַרישע רוסלאַנד.
שוה בשוה (שאָווע בעשאָווע) — גלייך אויף גלייך. ניט זיין שוה בשוה מיינט זיין צעקריגט.
ראשית חכמה (ריישים כאָכמע) — פריער פון אַלץ.
תחילת (טכילעס) — אין אָנהייב.
שפּיזאַרניע — אַ קאַמער, וואו מ'האַלט עסנוואַרג.
קויטיק גרעט — שמוציקע וועש.
מיוחס, מיוחסים (מעיוכעס, מעיוכאָסים) — שיינע אָפּשטאַמונג.
קטנתי (קאַטאָנטי) — קליינער.
כל נדרי (קאָל נידריי) — אַ תפילה, וואָס מ'זאָגט יום-כיפור.
עשרת ימי תשובה (אַסערעס יעמיי טשואווע) — די צען טעג צווישן ראש-השנה און יום-כיפור.
בעל מנגן (באַל מענאַגן) — זינגער.
ימים נוראים (יאָמים נויראָאים) — די פאַרכטיקע טעג, די טעג פון ראש-השנה און יום-כיפור.
שמע ישראל (שמאַ ייסראָאייל) — געבעט.
יעלות (יאַילעס) — געשרייען.
נע ונד (נאַ ווענאַד) — אָן אַ היים.
אדון עולם (אַדוין אוילאָם) — „דער האַר פון דער וועלט"; געבעט, וואָס מע זאָגט אין אָנהייב פון פרימאָרגנדיקן דאַוונען.

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאַט אָנגעהויבן צו דערציילן פֿון דעם פּסק, וואָס מיר האָבן געכאַפּט יום-כּיפּור אין דער פֿרי אויף דער שיף „פּרינץ אַלבערט“. דאָס איז געווען אַ מיאוסער פּסק. מירן אים געדענקען דאָס גאַנצע לעבן.

אָנגעהויבן האָט זיך עס פֿון אַ קלייניקייט. עפּעס אַ כמאַרעלע, אַ שוואַרץ, אַ געדיכט וואָלקנדל, האָט זיך נאָך פֿון ביינאַכט, באַלד נאָך כּל-נדרי, באַוויזן אויפֿן עק הימל. פֿריער פֿון אַלעמען האָבן עס דערזען איך און מיין חבר מענדל. וואָרעם אַז אַלע יידן זענען נאָך געווען אונטן, געוויינט און געזאָגט תהילים נאָך כּל-נדרי, האָבן מיר, איך און מענדל, אַרומגעשפּאַצירט איבערן „פּרינץ אַלבערט“. דער־נאָך האָבן מיר זיך פֿאַרקליבן אין אַ ווינקעלע, געזעסן און געשוויגן. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפֿן האַרצן. נאָר אַ ביסל אומעטיקלעך. וואָס מענדל האָט געטראַכט — ווייס איך נישט. איך האָב געטראַכט פֿון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אַז דאָס איז אַלצדינג זיינס. און וואָס טראַכט ער זיך, אַז ער הערט אַזוי פֿיל יידן זאָגן תהילים, לויבן אים און גיסן־אויס פֿאַר אים דאָס האַרץ? די מאַמע זאָגט, אַז ער הערט און זעט אַלעמען און אַז ער ווייסט אַלצדינג. אַפֿילו דאָס, וואָס איך טראַכט אין דער מינוט ביי זיך אין האַרצן. אויב אַזוי, איז נישט גוט. וואָרעם איך האָב נאָר־וואָס געטראַכט פֿון אַ גוטן עפּל, פֿון אַ זיסער באַר און כאַטש פֿון אַ טרונק וואַסער, קאַלט וואַסער. פֿון די „פּאַטייטעס“ ברענט אויפֿן האַרצן — און טרינקען טאָר מען נישט. יום-כּיפּור נאָך כּל-נדרי — ווער וועט דאָס טרינקען וואַסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרגענען. ער וויל גאָר, איך זאָל פֿאַסטן ביז מאָרגן ביי־

נאַכט, נאָך יום־כּיפּור. זאָגט די מאַמע „מירן זען". דערווייל זוכט זי מיך אויף דער גאַנצער שיף און קאָן מיך נישט געפֿינען. ווייזט איר אָן אַ מאַטראָס, אַז דאָרט, ביים סאַמע שפּיץ, זיצן מיר, איך און מיין חבר מענדל. שרייט זי: „מאָטל, מאָטל!" — „וואָס איז, מאַמע?" — „וואָס הייסט, וואָס איז, שלאָפֿן גיי! מאָרגן דאַרף מען אויפֿשטיין פֿרי, האָסט פֿאַרגעסן? ס'איז יום־טוב" . . . גלוסטן, גלוסט זיך נישט. נאָר מע דאַרף גיין שלאָפֿן.

ב.

אויף מאָרגן, אַז מיר האָבן זיך אויפֿגעכאַפּט אין דער פֿרי, איז שוין דער גאַנצער הימל געווען באַלייגט. דער ים האָט זיך צעבייזערט מיט סכּנות. די כוואַליעס האָבן זיך אויפֿגעהויבן העכער פֿון דער שיף, געוואָרפֿן דעם „פּרינץ אַלבערט", ווי עפּעס אַ שפּענדל, אַ שפּילכל. די מאַטראָסן האָבן גענומען לויפֿן אַהין און אַהער, ווי די פֿאַרסמטע מייז. די „סטיואַרדס" האָבן זיך צוגעהאַלטן ביי די פּאַרענטשעס. די פּאַסאַזשירן זענען געגאַנגען האַרט ביי די ווענט און געפֿאַלן כּמעט אויף יעדן טריט. מיט אַ מאָל האָט געגעבן אַ גאָס אַ שלאַקס־רעגן. דונערן האָבן זיך געטראָגן איינס נאָך דאָס אַנדערע. גאָט פֿאָרט אויף זיין רייטוואָגן. אום יום־כּיפּור גאָר! . . . איין בליץ נאָכן אַנדערן באַלייכט אויף אַ רגע דעם שוואַרצן געדיכטן הימל. דער „פּרינץ אַלבערט" קרעכצט, שאָקלט זיך אַהין און אַהער, אַרויף און אַראָפּ. און דער רעגן שמייסט. וואָס איז דאָס? אַ מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואָרן, אַז קיין מבול וועט ער שוין מער נישט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד . . .

— קריעת ים־סוף — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונדזער חבר פּיני באַמקעט־צו: „יאָ, ס'איז קריעת ים־סוף" . . . דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגן ביידע איין זאַך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הייבט זיך אויף אָן אַנדער פּאַר־שוין, טוט אַ קוק אין דרויסן אַרוים און גיט־צו, אַז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך גיט ער אָפּ דער מאַמעס מילך, און מער זעט מען אים שוין נישט . . . ווער מיר דאַוונען? וואָס מיר יום־כּיפּור? מע האָט שוין גאָר פֿאַרגעסן אַפֿילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פֿון אונדזער משפּחה האָט דעם ערשטן פּעטשאַטשעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבן שרייען, אַז אַט שטאַרבט זי! דערנאָך האָט זי געגומען שילטן מיין ברודער אליהו. פֿאַרוואָס ער האָט זי איינגע־רעדט צו פֿאָרן קיין אַמעריקע. זי האָט געוואָוסט פֿריער, אַז אַמעריקע איז סיביר. ערגער פֿון סיביר. סיביר איז גאָלד קעגן אַמעריקע! . . . האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָננעמען די קריוודע פֿון איר זון. זי האָט איר גענומען זאָגן אַ ביסל מוסר, אַז אַ מענטש באַדאַרף אַלצדינג קענען אַריבערטראָגן, וואָרעם ס׳איז אַ גאָטס-זאַך. אַ סימן, סע שטייט אין טייטש-חומש געשריבן . . . האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסריידן וואָס אין טייטש-חומש שטייט געשריבן, וואָרעם ס׳איז איר מיט אַ מאָל געוואָרן נישט גוט אויף צו חלשן. אויף איר קוקנדיק, האָט גענומען חלשן אונדזער חבר פּינים ווייב, טייבל. איז פּיני אַרוים מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר אַ באַשרייבונג, אַ קאָמעדיע!״ — ער האָט אַריינגעלייגט ביידע הענט אין די הויזן-קעשענעס און פֿאַררוקט דאָס קאַפּעליושל אויף אַ זייט. ער האָט געזאָגט: „שוטים! נאַראָ־נים! דאַכט זיך, וואָס קען מיך אָרן, אַז דער ים שטורעמט און די שיף קאַטשעט זיך אַ מענטש, אַ בר-דעת, גיט זיך אַן עצה. בעת די שיף טוט זיך אַ בייג אַהער, בייג איך זיך אוים אַהין. און אַז די שיף בייגט זיך אַהין, טו איך זיך אַ בייג אַהער. ווערט עס אָנגערופֿן — ׳באַלאַנץ׳ ״ . . .

און בייגנדיק זיך אַהין און אַהער, האָט פּיני אונדז באַוויזן אַ „באַלאַנץ״, אַז עס איז נישט גוט געוואָרן אויך מיין ברודער אליהו. און ביידע האָבן זיי גענומען און אָוועקגעגעבן וואָס זיי האָבן אַמאָל געהאַט . . . דאָס אייגענע האָבן געטאָן אויך די איבעריקע פּאַסאַ־זשירן. מע האָט זיך פֿאַרשלעפּט איטלעכער צו זיין געלעגער און מען איז אַנידערגעפֿאַלן, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבן דער רעכטער גיהינום פֿון קריעת ים סוף . . .

ד.

איך און מיין חבר מענדל האָבן זיך געהאַלטן לענגער פֿון אַלע־מען. מענדל האָט געהאַט אַ סגולה פֿון אַן עמיגראַנט, וואָס איז געפֿאָרן מיט אונדז אין איינעם און האָט אונדז כּסדר געגעבן עצות. דער דאָזיקער עמיגראַנט איז אַ „געררויכערטע ליולקע״. אַזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפֿאָרן אויפֿן ים קיין אַמע־ריקע הין און צוריק. ווייסט ער אַ סגולה צום ים. די סגולה באַ־שטייט אין דעם, מע זאָל זיצן אין דרויסן אויף דער פּאַלובע, קוקן אין דער ברייט פֿונעם ים, נישט אין דער לענג, און נישט אין זינען האָבן, אַז איך פֿאָר רייטנדיק אויף אַ פֿערד, נאָר אַז איך שליטל זיך מיט אַ שליטן אויפֿן שניי. דער סוף איז געווען, אַז דער עמיגראַנט, די „געררויכערטע ליולקע״, איז געלעגן אַ טויטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדל זענען מיר פֿונעם רעגן געוואָרן פּיטש־נאַס, כּאָטש אויסצודרייען. צו אונדזערע געלעגערס האָבן מיר שוין אַליין נישט געקאָנט טרעפֿן. מע האָט אונדז גענומען מחילה אונטער די הענט און אַפּגעפֿירט אין אונדזער רו אַריין.

ה.

וויפֿל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? אַ טאָג, צוויי און אפֿשר אַלע דריי — דאָס ווייס איך נישט. איך האָב שוין פֿאַרגעסן. איך ווייס נאָר איין זאַך, אַז מיר האָבן זיך אויפֿגעכאַפּט, איז געווען אַ פֿרייד צו לעבן אויף דער וועלט. דער הימל איז געוואָרן ריין, ווי גינ־גאָלד. דאָס וואַסער — ווי אַ גלאָז. דער „פּרינץ אַלבערט״ איז געלאָפֿן אַן אויסגעצוואָגענער, אַן אויסגעפּוצטער, געשניטן מיט די רעדער דאָס וואַסער, געפּינעט, געבראַזט און געשפּריצט אויף אַלע זייטן. די פּאַסאַזשירן האָבן אויפֿגעלעבט. מען איז אַרויס אין דרויסן אַלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שיינער, ליכטיקער וועלט. עמעצער האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג, אַז אָט באַלד וועט מען קאָנען זען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבן אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אַז מע זעט

שוין דאָס לאַנד. פֿון דער ווייטן האָט דאָס אויסגעזען ווי אַ פֿלעק, אַ געלע, גרויסע פּליאַמע. די פּליאַמע ווערט אַלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעט שוין שיפֿן פֿון דער ווייטן. אָן אַ שיעור שיפֿן מיט הויכע, דינע זעגלביימער. גיך זענען פֿאַרגעסן געוואָרן אַלע צרות. די פּאַסאַזשירן האָבן זיך אַלע אָנגעטאָן יום-טובדיק. די ווייבער האָבן זיך אויסגעפּוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די באָרד. ברכה און טייבל האָבן זיך אויסגעשלייערט. די מאַמע האָט אָנגעטאָן איר שבתדיקע זיידענע פּאַטשיילע. איך און מיין חבר מענדל האָבן נישט געהאַט וואָס אָנצוטאָן. און עס איז טאָקע קיין צייט אויך נישט געווען. מע האָט שוין געהאַלטן אַט-אַט ביים צופֿאָרן צו דעם ברעג פֿון אַמעריקע. עס איז געוואָרן אַ ליכט אין די אויגן און גוט אויפֿן האַרצן. פּונקט אַזוי האָבן זיך באַדאַרפֿט פֿילן די יידן נאָך קריעת ים-סוף. עס האָט זיך געגלוסט זאָגן שירה.

ז.

„שלום עליכם דיר, קאָלומבוס! זיי געגריסט, דו פֿרייע מדינה! דו גאָלדענע, גליקלעכע מלוכה!"

אַזוי האָט אונדזער חבר פּיני באַגריסט דאָס נייע לאַנד. ער האָט אַזש אַראָפּגעכאַפּט דאָס קאַפּעליושל, זיך איינגעבויגן און זיך פֿאַרנייגט. און אַזוי ווי איר ווייסט, אַז ער האָט אַ נידעריקע ראיה, האָט ער נישט באַמערקט, אַז עס לויפֿט פֿאַרביי אַ געזונטער, פֿאַרשוויצטער מאַטראָס, מיט אַ רויט פֿאַררויכערט פּנים, און האָט זיך מיט אים צעבוצקעט פּנים אל פּנים. דאָס הייסט, אונדזער חבר פּינים שפּיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פֿאַררויכערטן מאַטראָס אַקוראַט צווישן די אויגן. אַ גליק, וואָס דער מאַטראָס איז בטבע אַ גוטער גוי, נישט קיין רשע. האָט ער באַטראַכט אונדזער פּינין מיט דער צעשלאָגענער נאָז, אַ שמייכל געטאָן און אַ מרוקע געגעבן אונטער די וואָנצעס. הפּנים, דאָס איז געווען אַ קללה אויף אַמעריקאַנער לשון.

ז.

מיט א מאָל איז געוואָרן א בהלה. דריטע־קלאַס־פּאַסאַזשירן, בעט מען, זאָלן מוחל זיין אַראָפּ אונטן אין זייערע שטייגלעך. צוריק פֿאַרנעמען זייערע ערטער. פֿריער מיט גוטן. דערנאָך מיט בייזן. ווער עס איילט זיך נישט צו גיין, כאַפּט א סטוסאַק פֿון הינטן. אַלע זענען דאָ, יונג און אַלט. יידן און ווייבער און קינדער, גויים, טערקן, ציגיינער. ס'איז א דערשטיקעניש. די טיר האָט מען געשלאָסן. א קייט האָט מען אויפֿגעהאָנגען אַן אייזערנע. מיר קאָנען זען נאָר דורך די פֿענצטער, וואָס אין דרויסן טוט זיך. קיין מאָל האָבן מיר זיך נישט געפֿילט אַזוי שלעכט, ווי אַצינד. מיר האָבן אויסגעזען ביי זיך אין די אויגן, ווי געפֿאַנגענע. „פֿאַר וואָס? פֿאַר וועו?" — אַזוי טענהט צו מיר מיין חבר מענדל און די אויגן זיינע ברענען, שיסן מיט פֿייער . . .

ח.

לאָזט זיך אויס א מעשה, אַז מיר זענען שוין געקומען. געקומען קיין אַמעריקע. נאָר וואָס דען? די פּאַסאַזשירן פֿון ערשטן און צווייטן קלאַס האָט מען אַראָפּגעלאָזט דורך א לאַנגן לייטער מיט אַפּשר הונדערט טרעפּ. נו, און וואָס וועט זיין מיט אונדז? מיר זענען דאָך שוין אין אַמעריקע!

— נישט פֿאַר אונדז געדאַכט! — רופֿט זיך אָפּ א ייד א שניידער פֿון הייסין. דווקא נישקשה פֿון א מענטשל, נאָר א ביסל א נודניק. ער גייט אויסגעפּוצט, טראָגט שאַרפֿע ברילן, האַלט פֿון זיך אַן עולם ומלואו און האָט ליב ריידן אויף צו־להכעיס. ער דאַרף נאָר הערן וואָס איר זאָגט, זאָגט ער קאַפּויער. צווישן אים און אונדזער חבר פּיני זענען שוין פֿאַרגעקומען צוזאַמענשטויסן. מיין ברודער אליהו האָט זיי קוים צעטומען. דער שניידער האָט זיך געגעבן דאָס וואָרט, מער מיט פּינין קיין וואָרט נישט רעדן. דערפֿאַר, וואָס פּיני האָט אים באַליידיקט. ער האָט אים אָנגערופֿן מיט אַלע מיאוסע נעמען: „חייט", „שניידערוק" און „פּאַלגוץ". און האָט אים א פֿרעג געגעבן: וויפֿל

האָט ער אויף זיין לעבן אָנגעגנבעט „יתור״ ? . . . איצט, אַז מע האָט אונדז פֿאַרשפּאַרט, האָט זיך דער הייסינער שניידער מיט אַ מאָל צע־רעדט. און דווקא מיט לשון־קודש־ווערטער :

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר ? ווער זענען מיר ?
— מיר זענען געגליכן צו, להבדיל, בהמות. בהמות, אַז מע פֿירט אַריין, דאַרף מען זיי באַטראַכטן. . .

פֿאַלט אויף אים אָן אונדזער חבר פּיני. ער זאָגט, אַז דער משל איז נישט גלייך צום נמשל. אַז מע רעדט פֿון אַמעריקע, באַדאַרף מען, זאָגט ער, פֿריער די הענט וואַשן. און ער הייבט אָן שיטן מיט זיינע שיינע ווערטער, ווי פּיני קאָן. ער קאָן נישט הערן, אַז מע רעדט אוים אַ שלעכט וואָרט אויף אַמעריקע. פֿאַרענטפֿערט זיך דער הייסינער שניידער. ער זאָגט, אַז ער רעדט נישט פֿון אַמעריקע נישט גוט, נישט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אָקעגן דעם, וואָס ס׳איז אַלצ־דינג גוט, און שיין, און פֿיין, נאָר נישט פֿאַר אונדז געדאַכט . . . אונדז וועט מען אַזוי גיך נישט אַראָפּלאָזן . . . פּיני גייט אַרוים פֿון די כּלים. ער שרייט :

— וואָס דען וועט מען מיט אונדז טאָן ? מע וועט אונדז איינ־זאַלצן ? „מע וועט אונדז נישט איינזאַלצן — זאָגט דער הייסינער שניידער מיט גאַל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונדז ברענגען אין אַזאַ מין אָרט, וואָס מע רופֿט דאָס „עלים איילאַנד״. דאָרט וועט מען אונדז פֿאַרשפּאַרן ווי די קעלבלעך אין אַ שטאַל, ביז אונדזערע פֿריינד און באַקאַנטע וועלן זיך אַמאָל דערמאָנען קומען אונדז אַראָפּ־נעמען״ . . .

פּיני שפּרינגט אַזש אונטער : „עס איז דיר אָן אַנטיק מיט דעם יידן ! אַלצדינג ווייסט אייך דער דאָזיקער חיט פֿון אַלע שווערע הערצער ! נישט אַזוי אַלט, ווי געניט ! אָט וויכן מיר אויך, אַז ס׳איז דאָ אַ קעסל־גאַרדן, מיין איך, אָן „עלים איילאַנד״, פֿונדעסט־וועגן האָב איך נישט געהערט פֿון קיינעם, אַז „עלים איילאַנד״ איז גע־שטעלט געוואָרן דערויף, מע זאָל האַלטן מענטשן אַזוי ווי קעלבלעך״... וואָס ווייטער היצט זיך אונדזער פּיני אַלץ מערער. ער טרעט אַרויף

אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך ווי ער וואָלט אים וועלן דורם זיין. דער הייסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אָפּ. ער זאָגט:

— שאַט! זעט נאַר! מע האָט אים געקוילעט די קאַפּאָטע! גערעדט אויף זיין אַמעריקע! איז לא פּידלתי! מירן עלטער ווערן מיט אַ פּאָר שעה, וועלן מיר קליגער ווערן...

♦

קריעת ים־סוף (קריאַס יאַם סוּף) — דאָס אַריבערגיין דעם ים (דער רויטן ים, ווען די יידן זענען אַרויס פון מצרים), מיינט אָנקומען זייער שווער.
פּאַלובע — Deck
גענומען מחילה (מעכילע) אונטער די הענט — איך בעט אייך איבער.
פּליאַמע — פלעק.
זאגן שירה (שירע) — לויבגעזאַנג צו גאָט.
מדינה (מעדינע) — לאַנד.
בהלה (בעהאָלע) — אוילעניש.
סטוסאק — קלאַפּ.
צו להכעים (צו לעהאַכאים) — Spiteful
סטיטשקעם — צוזאַמענשטויסן.
חייט (כאַיעט) — שניידער.
יתור (ייטער) — איבעריקע סחורה (סכוירע) וואָס דער שניידער באַהאַלט פאַר זיך.
מה אנו, מה חיינו (מאַ אָנוּ, מאַ כאַיעינו?) — וואָס זענען מיר, און וואָס איז אונדזער לעבן.
לשון קודש (לאָשן קוידעם) — הייליקע שפּראַך, העברעאיש.
נמשל (נימשל) — מאָראַל.
לא פדלתי (לוי פידאַלטי) — איז ניט געפּידלט.

אין געפענקעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונדזער חבר פּיני געוואָרפֿן אַן אומחן אויף „עלים איילאַנד", גרייט געווען מאַכן דערויף אַ ליד און צעקריגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כּעס האָט ער אָבער געהאַלטן אין זיך. פּיני האָט נישט געוואָלט, אַז דער הייסינער שניידער זאָל וויסן, אַז ער, פּיני, איז נישט צופֿרידן מיט אַמעריקע. האָט ער זיך געמאַכט הארץ. נאָר אינעווייניק האָט דאָס אים זייער געברענט. „סטייטש, סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשן און איינשפּאַרן זיי, ווי בהמות, ווי אַרעסטאַנטן, ווי געפֿאַנגענע!" — אַזוי האָט ער געטענהט שטילער-הייט מיט אליהון נאָך דעם, ווי מע האָט אונדז געבראַכט צו פֿירן אויף „עלים איילאַנד". קומט-אויס, אַז דער הייסינער שניידער איז געווען גערעכט. ער האָט פֿריער נביאות געזאָגט, אַז עס וועט אַזוי זיין. נישט מער, ער האָט אַ ביסל איבערגעכאַפּט די מאָס. ער האָט געזאָגט, אַז מען וועט אונדז איינשפּאַרן אין אַ שטאַל. צום סוף האָט מען אונדז אַריינגעפֿירט אין אַ גרויסער ליכטיקער שטוב און מע האָט אונדז געגעבן עסן און טרינקען און אַלצדינג אומזיסט, אָן געלט. גוטע ליבע מענטשן! נאָר וואָס דען? איידער מיר האָבן דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיקער שטוב — טאַטע-פֿאָטער! דורך אַ לאַנגער בריק מיט טירלעך ביי די זייטן זענען מיר דורכגעגאַנגען איינציקווייז. אויף יעדן טריט האָט אונדז אָפּגעשטעלט אַן אַנדער אַנשיקעניש מיט אַ קנעפּל, באַקוקט, באַטראַכט, באַזוכט, באַטאַפּט. פֿריער פֿון אַלצדינג האָט מען מיט אַ ווייס פּאַפּירל אונדז איבערגעקערט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באַטראַכט די אויגן. דערנאָך די אי-בעריקע אברים. און יעדער באַזונדער שטעלט אַוועק אויף אייך אַ צייכן מיט עפּעס אַ קרייטל און טוט אייך אַ ווייז מיט דער האַנט,

וואוהין איר זאָלט גיין — רעכטס אָדער לינקס. דערנאָך זענען מיר ע.״שט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואָס איך זאָג אייך. און ערשט דאָרט האָבן מיר זיך אָפּגעזוכט איינס דאָס אַנדערע. ביז דעמאָלט זענען מיר געווען צעטומלט און נישט געקאָנט געפינען זיך. און צעשראָקן זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פירט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואָס האָבן מיר, מיינט איר, מורא געהאַט? די גאַנצע מורא אונדזערע איז געווען — דער מאַמעס אויגן: וואָס וועט זיין מיט אירע רויטע פאַרוויינטע אויגן? לאָזט זיך אויס, אַז איר האָט מען ווינציקער פון אַלעמען געקוקט אין די אויגן אַריין.

— דאָס האָט ער זיך געמיט, דער טאַטע אייערער, אַ ליכטיקן גן־עדן זאָל ער האָבן! . . . אַזוי האָט געזאָגט די מאַמע און האָט אונדז אַלעמען אַרומגענומען און צעוויינט זיך אַזש פאַר פרייד. זי האָט גאָר נישט געוואוסט וואָס צו טאָן פאַר וואוילטיק. און אויך מיין ברודער אליהו איז געוואָרן גאָר אַן אַנדער מענטש. אַזוי האָט ער אַ טבע, אַז בעת מע לויפט, מע פאָרט, מען איז צעטראָגן, לאָזט ער אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ צו מיר. עס פליען פעטש, ווי האָלץ. און ברכה העלפט אים אונטער מיט אַ קללה. איצט איז אויף אים אַ נייע הויט געוואָרן. ער האָט אַרויסגעשלעפט פון קעשענע און גע־שענקט מיר אַן „אָראַנדזש", דאָס הייסט, אַ מאַראַנץ. פאַרבליבן ביי אים פון שיף. אויפן „פרינץ אַלבערט" האָט מען אונדז געטיילט אַלע טאָג מאַראַנצן. „אָרנאַדזשעס" רופט מען עס דאָרט. ווער עס האָט גע־וואָלט, דער האָט געגעסן. ווער נישט — דער האָט זיין מאַראַנץ באַהאַלטן, אַז קיינער זאָל נישט זען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע נישט באַהאַלטן. ווי אַזוי קאָן מען זען אַזאַ פרי און נישט אויפעסן? — נאָר העכער פון אַלע האָט אויסגעדריקט זיין גדולה אונדזער חבר פיני. ער האָט געזאָגט צו אונדז אַלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איר? האָב איך נישט גע־זאָגט, אַז דאָס האָבן שונאים אויסגעטראַכט אויף אַמעריקע, אַז מע

לאָזט נישט אַריין אַ מענטשן, וואָס האָט פֿאַרוויינטע אויגן? מענטשן ליידיקגייערס, ליגנערס, באַריידערס, לשון־הרעניקעס, בייזע צינגער, ליידאַקעס, פּאַרכעס! זיי וועלן שוין באַלד אויסטראַכטן אויף אַמע־ריקע, אַז מע טרייבט צו שמד. וואו איז ערגעץ דער הייסינער שניי־דער, אַ רוח אין זיין טאַטנס ביינער אַריין? . . .

האָט זיך, הייסט דאָס, אונדזער פּיני ווידער איבערגעבעטן מיט אַמעריקע.

ג

פֿון גרויס אימפּעט האָבן מיר זיך אין דער בהלה גאָר נישט אַרומ־געקוקט, אַז פֿון אונדזער קאָמפּאַניע פֿעלט איינער. דאָס איז געווען מיין חבר מענדל. די ערשטע האָט זיך אַרומגעזען דווקא ברכה. זי האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן און אַ פּלעסק געגעבן מיט די הענט: „ווײ איז מיר — וואו איז דער לאַשעק? אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן!" — זאָגט די מאַמע, און מיר האָבן זיך אַלע אַ וואָרף געטאָן זוכן מענד־לען. און מענדל איז נישטאָ. פֿאַרפֿאַלן, ווי אין וואַסער אַריין.

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז שולדיק איז ער אַליין. טאַקע מענדל, מיין איך. ביים פֿאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פֿאַרפּלאָנטערט. קודם האָט ער זיך פֿאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פֿאַר אַ שטומען. דערנאָך האָט ער מיט אַ מאָל אָנגעהויבן צו ריידן מוראדיקע נאַרישקייטן. אָט האָט ער געזאָגט, אַז ער איז ערשט אַלט צען יאָר, און אָט איז אים אויסגעקומען צו זאָגן, אַז ער איז שוין בר־מצווה און אַז ער לייגט שוין תּפֿילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדערציילט פֿאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצן אמת: אַז ער איז אַ פֿאַרלאָרענער. דאָס הייסט, אַז ביים אַריבערכאַפּן זיך איבער דער גרענעץ האָבן טאַטע־מאַמע אים ערגעץ אין דייטשלאַנד פֿאַרלאָרן, און אַז מיר האָבן אים אַדאָפּטירט, און אַז ער קען נישט אָנרופֿן דעם ריכטיקן אָרט און אַדרעס פֿון זיינע עלטערן, ווייל ער ווייסט אַליין נישט. ער זאָל וויסן, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיי־נעמס לאַסקע. ער וואָלט אַליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפֿן. האָט מען אים דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין אַ באַזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אַלע אין איינעם צוריקשיקן.

ד.

דערהערט אזא מעשה, האָבן מיר זיך איינגעשטעלט פֿאַר דעם אומגליקלעכן מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט אַ געוואַלד. זי וועט דאַרפֿן אָפּגעבן דין-וחשבון פֿאַר אַ לעבעדיקן יתום. טאָמער באַגעגנט זי זיך אַמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע-מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגן?

— וואַרט אויס אַ קאַפּעטשקעלע — איר זענט נאָך מיט זיך אַליין אויך נישט פֿאַרטיק . . . — אַזוי זאָגט צו איר דער הייסינער שניידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפֿן שניידער. ער איז גרייט אים אָנכאַפּן פֿאַרן גאַרגל. דער שניידער מאַכט זיך נישט וויסנ־דיק. ער טוט און דרשנט, גלייך ווי עמעצער פֿרעגט ביי אים. ער לייגט אונדז שטיינער אויפֿן האַרצן. ער רעכנט אויס אַ גאַנץ צעטל פֿון צרות, יסורים און לייד, וואָס מיר האָבן נאָך אויסצושטיין. מע וועט ביי אונדז, זאָגט ער, פֿריער נעמען די אַדרעסן פֿון אונדזערע פֿריינד אָדער באַקאַנטע. דערנאָך וועט מען ביי אונדז נעמען, זאָגט ער, געלט אויף צו קלאַפּן אַ דעפּעש צו אונדזערע באַקאַנטע און וואַרטן, ביז עמעצער וועט זאָגן, אַז ער קען אונדז און ער ווייסט אונדז און איז ערב פֿאַר אונדז, אַז מיר וועלן דאָ זיין גוט און פֿרום צו גאָט און צו לייטן, וועט מען אונדז, זאָגט ער, אַרויסלאָזן פֿון געפּענקע־ניש.

פֿאַרשטייט זיך, אַז אונדזער חבר פּיני צינדט זיך אָן, ווי אַ שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פֿרעגט ביי אים נאָר איין זאַך: פֿון וואַנען איז ער דאָס אַזוי געניט אין די גערעצן פֿון „עלים איילאַנד"? ענטפֿערט אים דער שניידער, אַז ער האָט זיך באַקאַנט דאָ אויף דער שיף מיט איינעם אַן עמיגראַנט, וועלכער איז שוין געפֿאָרן קיין אַמעריקע דריי מאָל הין און צוריק. דאָס מיינט ער, הפנים, די „גערויכערטע ליולקע". פֿון אים איז ער דאָס געוואָר געוואָרן אַלע דינים און מנהגים. און נישט נאָר דאָס אַליין. ער האָט פֿון דער „גערויכערטער ליולקע" געכאַפּט נאָך אַ סך, אַ סך זאַכן, וואָס זענען שייך צו אַמעריקע. אַזוי, אַז ער פֿאָרט אַהין שוין אַ פֿאַרטיקער, אַן אַמעריקאַנער. ער ווייסט שוין אַפֿילו, ווי אַזוי צו ריידן אויף אַמעריקאַנער לשון: צום ביישפּיל: „טשיקן", „קיטשן",

„שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואָס דאָס באַטייט — וויל ער נישט זאָגן. אַז מירן זיין אויפֿן אָרט, זאָגט ער, וועלן מיר שוין אַליין געוואָר ווערן וואָס דאָס איז. פּיני טוט אַ מאַך מיט דער האַנט און טרעט אָפּ אויף אַ זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי אַ הונט בילט" . . .

ה.

מיינט איר, אַז עס איז ניט געווען אַלצדינג אַקוראַט, ווי דער הייסינער שניידער האָט אונדז פֿאַראויסגעזאָגט? — נישט געמינערט אַ האָר! אַז מיר זענען דורכגעגאַנגען די שבעה מדורי גיהינום פֿון די דאָקטוירים, האָט מען אונדז אַ פֿרעג געגעבן, ווען האָבן מיר אין אַמעריקע? שטעלט זיך אַרוים פֿריער די מאַמע: „פֿרעגט בעסער, וועמען האָבן מיר דאָ נישט?" און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אַלע אונדזערע פֿריינט און באַקאַנטע. אַ חיות אַ קוק צו טאָן אויף מיין מאַמען אַצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט אירע פֿאַרווייניטע אויגן. מיין מאַמע איז שוין נישט קיין יונגיטשקע, נאָר זי איז נאָך מלא חן. איך האָב שוין לאַנג נישט געזען, די מאַמע זאָל אַזוי שיינען, ווי זי שיינט איצט. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו נישט ריידן. די אַדרעסן זענען, זאָגט ער, ביי אים פֿאַרשריבן אויף אַ שטיקל פּאַפּיר, ווייסט ער בעסער. מישט זיך אַריין פּיני און זאָגט, אַז מע פֿרעגט נעמען, נישט קיין אַדרעסן. האַקט אים אָפּ ברכה און זאָגט, אַז בסך־הכל האָט ער, פּיני הייסט עס, קיינעם נישט אין אַמעריקע. די אַלע פֿריינט און באַקאַנטע זענען אונדזערע פֿריינט. ווערט פּיני אָנגעצונדן און פֿרעגט ביי איר אַ קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פּעסי די גראָבע, אָדער איר מאַן, משה דער איינבינדער, אונדז מער שמעלקע, ווי אים?" ענטפֿערט אים ברכה, אַז זי רעדט ניט פֿון פּעסין. אַז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איר טאַטן, יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אויס, אַז גערעכט איז אליהו. זיי פֿרעגן נישט אויף באַקאַנטע. זיי פֿרעגן אַדרעסן. און עס הייבט זיך אָן אַ חתונה מיט אַדרעסן.

ו.

אויף אדרעסן לייענען איז, פֿארשטייט זיך, פיני מער בריה פֿון אונדז אלעמען. נעמט ער צו ביי אליהון דאס פאפירל, טראגט דאס צו צום שפיץ נאז און לייענט די אדרעסן מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס-מאל. פֿארשטייט מען אבער נישט וואס ער זאגט. עס קומט אוים ביי אים יעדעס ווארט קאפויער. רייסט ארוים ביי אים אליהו דאס פאפירל מיט די אדרעסן און גיט עס איבער דעם „קנעפל". זאגט דאס „קנעפל" צוויי ווערטער: „אל-רייט". ווייסן מיר נישט וואס דאס באטייט. זאגט אונדז דער הייסינער שניידער, אז ער ווייסט. די ווערטער „אל" און „רייט" איז, זאגט ער, אלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונדז די ווערטער: „מילא, בקיצור". אדער „מהיכי-תיתי", אדער „נו-נו". דאס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונטשן.

דערנאך האט מען גענומען ביי אונדז קליינגעלט און מע האט אוועקגעקלאפט צוויי דעפעשן. איין דעפעש צו משה דעם איינבינ-דער מיט זיין ווייב פעסי די גראבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אליין האבן מיר זיך דערוויל מכבד געוועזן מיט א גוטן אנבייסן. דער אנבייסן איז געווען נישט אזוי פֿויגלדיק. דאס ביסל טיי, וואס מע האט דערלאנגט, האט ברכה געזאגט, אז מע קען עס שניידן מיט א מעסער. דערפֿאר האט אונדז דער אנבייסן נישט געקאסט גארנישט נישט. אויף „עלים איילאנד" באקומט מען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, אלץ אומזיסט. איבערגעכאפט דעם הונגער, האבן מיר גענומען ווארטן אויף אונדזערע פֿריינט און באקאנטע.

ז.

נישט אזוי גיך טוט זיך עס אבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונדז גוט די אויגן ארוים, ביז מיר האבן דערלעבט צו זען א בא-קאנטן. די ערשטע איז געקומען אונדזער שכנה פעסי די גראבע מיט איר מאן משה דעם איינבינדער. דאס הייסט, געזען האבן מיר זיי נישט — מיר זיצן דאך איינגעשפארט. נאר מע האט אונדז גע-לאזט וויסן, אז ס'איז געקומען צו אונדז א דיקע פֿרוי מיט איר מאן.

האָבן מיר שוין פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס דאַרף זיין פּעסי מיט איר משהן. מע לאָזט זיי נישט צו צו אונדז. מע האַלט זיי דאָרט אויפֿן פֿאַרהער. קרענקט דאָס אונדז זייער. גיט מען אונדז אַן עצה, מיר זאָלן אונ־טערשמירן די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפֿשר זיי יאָ צולאָזן. לאָז זיין כאָטש פֿון דער וויטן. זאָגט אָבער אונדזער חבר פּיני, אַז אַמעריקע איז נישט „ריסעגלאַנד". אין אַמעריקע שמירט מען נישט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומעטום איז ער דאָ), אַז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פּיני בלייבט אָן לשון.

ח.

אוודאי איז דער הייסינער שניידער געווען גערעכט. עס האָט אונדז געקאָסט אַ קוואָדער (אַזאַ מטבע פֿון אַ פֿערטל טאָלער), און מיר האָבן געזען דורך די גראַטעס אונדזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים אירס מיט דעם פֿעטן גוידער האָבן געשוויצט. געשמייכלט צו אונדז פֿון דער וויטן. די מאַמע האָט צו איר געשאָקלט מיטן קאָפּ, און ביידע האָבן געוויינט מיט טרערן. הינטער אירע ברייטע פּליי־צעס האָט אַרויסגעקוקט איר מאַן, משה דער איינבינדער. שוין נישט אין אַ היטל, ווי אין דער היים, נאָר אין אַ קאַפּעליוש גאָר. אין אַ מינוט אַרום האָט זיך באַוויזן אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגן. יונה האָט זיך ווינציק וואָס פֿאַרענדערט. נאָר די באָרד — אוי־ווויי! די באָרד!... זיין ווייב פֿון דער רעטאָנדע איז אויך גע־קומען. מע וויל זיך אָפּגעבן שלום־עליכם, מע וויל זיך אַרומנעמען, האַלדזן זיך, קושן זיך. מע וויל זיך צעפֿרעגן איינס ביי דאָס אַנדערע, וואָס מע מאַכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אַזוי לעבט זיך דאָס אָט דאָ, אין אַמעריקע? איך, למשל, גיי אויס וויסן, וואו איז ושתי, וואָס טוט מיין שוועגערינס שוועסטערל אַלטע? (מע האָט זי מיר גערעדט אַמאָל, אויב איר געדענקט, פֿאַר אַ כּלה). און די גאַנצע כאַליאַסטרע וואָס מאַכט? נאָר גיי שריי חי וקיים, אַז מע קען נישט אַ ריר טאָן זיך. מע האַלט אונדז פֿאַרשפּאַרט. זען — זעען מיר זיך דורך די גראַטעס, אַזוי ווי אַרעסטאַנטן, אַזוי ווי גע־פֿאַנגענע, אָדער אַזוי ווי חיות...

ט.

אַ רחמנות נעבעך אויף אונדזער חבר פּיני. ער קען אונדז נישט קוקן גלייך אין די אויגן אַריין. ס׳איז אים אַ בזיון פֿאַר אַמעריקע. איר וואָלט געמעגט שווערן, אַז ס׳איז זיין אַמעריקע, און ער דאַרף אָפּגעבן דערפֿאַר דין־וחשבון. אָט פֿון דערמאָלט אָן האָט ער געוואָרפֿן אַן אומחן אויף „עלים־איילאַנד״ און האָט צוגעטראַכט דעם גראַם, אַז „דאָס שטיקל לאַנד געהערט צו איינעם עליע, וואָס איז אַ נאַר ביז דער סטעליע״ . . . און דעריבער פֿאַרדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט עליע. צעאַמפּערט מען זיך און מע הייבט אָן צו קריגן זיך. מישט זיך אַריין ברכה, און דווקא פֿון פּינים צד, און זאָגט מיט אַ משל, ווי איר שטייגער איז, אַז „פֿאַר אַ געשלאָגענעם הונט ווייזט מען נישט קיין שטעקן״ . . . וואָס מיינט זי דערמיט?

◆

אומחן (אומכיין) — נישט געפֿעלן,
שחיטה (שכיטע) — אויסהרגענען.
קללה (קלאָלע) — Curse
לשון הרע (לאָשן האָרע) — ריידן שלעכטס, באַריידן.
לשון הרעניקעס (לאָשן האָרעניקעס) — די וואָס באַרעדן יענעם.
ויבוא המן (וואַיאָוואוי האַמאָן) — און המן איז געקומען.
תנאים (טנאָאים) — Engagement
קנס־מאל (קנאַס) — דאָס מאָלצייט, ווען מען שרייבט תּנאים.
מילא — בקיצור (מיילע, בעקיצער) — זאָל שוין זיין אַזוי.
שבעה מדורי גיהינום (שיווע מעדוריי געהענעם) — די זיבן אָפּטיילונגען פֿון גיהינום.
מלא חן (מאָליי כיין) — פֿול מיט שיינקייט.
אונטערשמירן די שומרים (שוימרים — היטער), אונטערקויפֿן.
כסף וזהב מטהר ממזרים (קעסעף וועזאָהאָוו מעטאַהער מאַמזיירים) — זילבער און גאָלד רייניקט אפילו די אָפּשטאַמונג, געלט פֿאַרדעקט אַלצדינג.
שרייען חי וקיים — שרייען (כיי וועקאַיעם) — שרייען געוואַלד.

אַ ים פֿון טרערן

א.

טאַמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פּיין, האָט אונדז גאָט באַשערט פֿרעמדע צרות אויף עלים איילאַנד. טאַמער איז קאַרג געווען די טרערן, וואָס מיין מאַמע האָט פֿאַרגאָסן פֿון זינט מיין טאַטע איז געשטאָרבן און פֿון זינט מיר שלעפּן זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צום היינטיקן טאָג, באַדאַרף זי איצטער וויינען און טרערן גיסן אויף די אומגליקן, וואָס מיר זעען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עלים איי־לאַנד. אַלע מינוט שיקט איר גאָט צו אַ נייעם חורבן. די מאַמע נעמט זיך יעדע זאַך צום האַרצן. זי ברעכט די הענט. זי באַהאַלט דאָס פּנים און וויינט זיך אויס שטילערהייט.

— דו זינדיקסט, מאַמע! — זאָגט צו איר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אַז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען? מיר שלעפּן זיך שוין מער נישט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבן זיך גע־שלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפֿן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כּמעט אין אַמעריקע. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען פֿריי. נאָר ווי אַזוי זאָל מען נישט וויינען, אַז מען זעט פֿאַר זיך אַזוי פֿיל אומגליקן? אַזוי פֿיל טרערן! אַ ים פֿון טרערן!

איבערדערציילן אייך אַלע אומגליקן, וואָס מיר האָבן זיך אָנגע־זען אויף עלים איילאַנד, באַדאַרף איך זיך אָוועקזעצן מיט אייך אַ טאָג מיט אַ נאַכט און דערציילן, דערציילן און דערציילן.

ב.

א שטייגער, וואָס וועט איר זאָגן אויף אַזאַ מעשה? טאַטע־מאַמע און פיר קינדער זענען פאַרהאַלטן געוואָרן, נישט אַהער, נישט אַהין. וואָס איז די מעשה? ביים פאַרהער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זייערס אַ קינד, אַ מיידל פון אַ יאָר צוועלף, קען נישט ציילן אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפל ביסטו אַלט?" זאָגט זי: „צוועלף יאָר". פרעגט מען זי ווידער: וויפל ביסטו אַלט געווען פאַראַיאָרן אין דער צייט?" ווייסט זי נישט. זאָגט מען איר: „צייל פון איינס ביז צוועלף". ציילט זי. זאָגט מען איר: צייל פון צוועלף ביז איינס". קאָן זי נישט. ווען מע פרעגט ביי מיר אַזאַ זאַך: צייל, — צייל איך דאָך ווי אַ וואַסער: צוועלף, עלף, צען, ניין, אַכט, זיבן, זעקס, פינף, פיר, דריי, צוויי, איינס. אַ טייערע מציאה! איז געבליבן, אַז מע קען דאָס מיידל קיין אַמעריקע נישט אַריינלאָזן.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איר טאַטע־מאַמע און מיט די איבעריקע קינדער? — צוזען דעם צער פון פאָטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַרף מען זיין פון שטיין, מע זאָל נישט צעגאַנגען ווערן. ווײנט די מאַמע אויף זיי קוקנדיק, און מיין שוועגערין ברכה און אונדזער פינים ווייב טייבל ווישן אויך די אויגן.

ג.

צי, אַ שטייגער, ווי געפעלט אייך אַזאַ געשיכטע? מיט אונדז פאָרט אַ יידענע, הייסט זי צביה. איז זי אַן עגונה. דער מאַן האָט זי אָוועקגעוואָרפן שוין לאַנג. האָט זי צעשיקט בריוו איבער אַלע עקן פון דער וועלט. איז איר אָנגעקומען אַ ידיעה, אַז איר מאַן איז ערגעץ אין סינסינעטי, אַ שטאָט אַזאַ אין אַמעריקע. פאָרט זי דאָס אַהין אים צו פאַקן. האָט מען איר געגעבן אַן עצה נאָך אויף דער שיף, אַז זי זאָל אַרויסרופן גלאַט אַ יידן פון ניו־יאָרק, וואָס זאָל זאָגן, אַז ער איז דאָס איר מאַן, וועט מען זי אַרונטערנעמען. די דאָזיקע עצה שטאַמט פון דער „גערויכערטער ליולקע", וואָס איך האָב אייך שוין דערציילט וועגן אים. דער הייסינער שניידער האָט אויך אַ סך מיטגעהאָלפן.

די „געריוויכערטע ליולקע” האָט זיך אונטערגענומען צו שיקן איינעם אַ נאָענטן פֿריינד, אַז ער זאָל זיך אַרויסגעבן פֿאַר איר מאַן . . . ס'איז געקומען צום שפּיץ, ביים פֿאַרהער, האָט זיך אַרויסבאַוויזן, אַז די גאַנצע מעשה איז אַ שווינדל. דער ייד איז אַ באַווייבטער און קערט זיך אַזוי אָן מיט דער עגונה, ווי איר קערט מיר אָן אַ פֿעטער. וויי־וויי, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאָן! גאַנץ עלים איילאַנד איז געגאַנגען כאַ־דראָם. אונדזער חבר פּיני האָט דערלעבט נקמה אין דעם הייסינער שניידער. און כאָטש אין האַרצן איז פּיני מלא רציחה אויף עלים איי־לאַנד, למאַי מ'האָט אונדז פֿאַרהאַלטן, נאָר אַרויסווייזן דאָס פֿאַרן הייסי־נער שניידער — אַ מכּה! אדרבה, ער האָט זיך נאָך גערייצט מיט אים:

— נו, פּאַניע חייט, האָב איך נישט געזאָגט פֿריער, אַז אַמעריקע איז נישט ריסעגלאַנד? אין אַמעריקע גייט נישט אָן קיין שווינדל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאָלומבוס, לעבן זאָלסטו!

האָט ער אָבער געכאַפּט אַ מיאוסן פּסק פֿון מיין מאַמען און נאָך מער — פֿון מיין ברודער אליהום ווייב ברכה. און זיין אייגן ווייבל טייבל האָט אויך צוגעלייגט אַ קנייטל. די ווייבער האָבן אים שיר די אויגן נישט אויסגעדראַפּעט, למאַי ער לאַכט אָפּ פֿון מענטשן, וואָס עס גיסט זיך בלוט פֿון זיי. און ווי אויף צו להכעיס, האָט די מאַמע זיך באַפֿריינדט מיט דער עגונה, געוואָרן מיט איר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אָפּ צוריק, און דער ייד, וואָס האָט זיך אַרויס־געשטעלט פֿאַר איר מאַן, וועט אויך קיין האָניק נישט לעקן. דערוויל האָט מען זיי ביידן פֿאַרהאַלטן, און מיין מאַמע איז דערפֿון אויס מענטש.

ד.

אַ יונג ווייבל, בלוט און מילך, פֿאָרט קיין באָסטאָן צו איר מאַן. האָט זי אַ קינד, אַ מיידעלע מיט געקרייזלטע הערעלעך, אַ בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמתער נאָמען אירער איז קיילע, נאָך איר באָבען. נאָר מע האָט זי פֿאַרצויגן „קעצעלע”. קעצעלע איז נאָך דריי יאָר נישט אַלט. נאָר עס לויפֿט אַרום און רעדט און זינגט און

טאַנצט. „פּרינץ אַלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבן אַלע ליב. מע האַלדזט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונדז איז דאָס דאָזיקע ווייבל געוואָרן גאָר נפש אחת. זי איז נישט אָפּגעטראָטן פון דער מאַמען אויף אַ מינוט. זי האָט איר אויסדערציילט אין גאַנצן איר הארץ. איבערגעלייענט אונדז אַלע בריוולעך, וואָס איר מאַן שרייבט צו איר. העכער דריי יאָר, אַז זיי האָבן זיך נישט געזען. ער קען אַפילו נישט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיין מאָל נישט געזען. ער חלומט פון דעם טאָג און נאַכט. ער קען זיך גאָר נישט פאָרשטעלן, ווי אַזוי ער וועט מיט אַ מאָל דערזען זיין קינד, זיין קעצעלע. דערביי גיסט זי שוין מיט טרערן, און מיין מאַמעווישט די אויגן. לאָך איך פון זיי ביידן — וואָס דאַרף מען וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האָדעווע זי מיט שטיקלעך עפּל און מיט אָראַנדזשעס, מאַראַנצן הייסט עס, גלייך אין מויל אַריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגן, לאַכט צו מיר און גלעט מיך מיט איר קליין סאַמעטן הענטל. און איך קוש איר די קליינע וואַרעמע פינגערלעך. אַ שאָד, וואָס איך האָב נישט קיין קעסטעלע מיט פאַרב. איך וואָלט אויסגעמאָלט קעצעלען אויף פּאַפּיר מיט אירע געקרייזלטע זיידענע הערעלעך, מיט אירע בלויע שיינע אייגעלעך און מיט איר פּנימל פון אַ מלאך. מיין חבר מענדל לאַכט פון מיר, וואָס איך האָב צו טאָן מיט אַ קוקלע. ביי אים איז זי אַ „קוקלע".

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאָענט צו אַמעריקע און ווערט קראַנק און . . . עס גייט מיר איבער אַ פּראָסט איבערן לייב, אַז איך דערמאָן זיך אין יענער צייט. אַ שטיק פון מיין לעבן האָט אַוועקגענומען ביי מיר אָט דאָס קינד. איך קען גאָר וועגן דעם נישט ריידן, נישט טראַכטן אַפילו. שלעפּט מיך נישט פאַר דער צונג, איך זאָל אייך זאָגן, וואָס מע האָט געטאָן מיט קעצעלען . . . איך וועל אייך נאָר דערציילן דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אָנגעקומען אויף עלים איילאַנד. זי האָט נישט געוויינט. אויף אַלעמען האָט זי געקוקט מיט גלעזערנע פאַרגליווערטע אויגן. וואָס מע האָט זי געפרעגט, האָט זי נישט געענטפערט. מע האָט מורא, אַז דאָס ווייבל איז געווירט . . . מע וועט זי צוריקשיקן. מיין מאַמע לייגט

איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קען שוין נישט אַריבערטראָגן דער מאַמעס טרערן. און פּיני באַהאַלט זיך עפּעס. מע זעט אים נישט . . .

ה.

איר מיינט, אַז נאָר יידן האָבן צרות אויף עלים איילאַנד? גויים ווערן אויך נישט ווינציק אויסגעריסן. עס פאָרט מיט אונדז אַ גאַנצע כאַפּטע איטאַליענער. אַלע אין סאַמעטענע הויזן און מיט הילצערנע שיך אויף די פיס. אַז זיי גייען, קלאַפּן זיי, ווי די פערד מיט די קאָפּי־טעס. וואוילע גויים, אויסגעצייכנטע מענטשן. נאָך מיר זענען זיי גאָר די כפּרה. זיי רופן מיך מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „פּיקאָלאָ באַמ־בינאָ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזשינקעס פון די סאַמעטענע הויזן־קעשענעס. און איך האָב דאָס דווקא נישט פיינט. ריידן קען איך נישט מיט זיי. מחמת זיי פאַרשטייען נישט מיין לשון, איך פאַרשטיי נישט זייער לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי ריידן צווישן זיך. האָרט קומט אוים ביי זיי די ריש: „באָנאָ סעררא! מיאָ־קאַררא!, פּררעגאָ סיניאָררע!" . . .

דאַרף זיך טרעפן אַן אומגליק. סאַמע צום רעכטן שפּיץ, אַז עס איז געקומען צום פאַרהער, האָט זיך איינער פון דער כאַפּטע אַרויס־געכאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט דערציילט דעם אמת, אַז זיי האָט אַרויסגערופן אַ פּאַדריאַטשיק אויף דער אַרבעט פון לאָנדאָן דורך אַ קאָנטראַקט ביי עפּעס אַ בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען נישט אין אַמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקן צוריק. ריידן זיי אַלע אין איינעם, מאַכן מיט די הענט און קוועטשן די ריש: „סאַקררא־מענ־טאָ!" . . . העלפט אָבער נישט קיין זאַך. דער רחמנות אויף זיי איז זייער גרויס. ביי עטלעכע פון זיי האָב איך געזען טרערן אויף די אויגן.

ז.

מזל־טוב: מיר האָבן אַ חתונה אויף עלים איילאַנד. פֿון וואַנען האָט זיך גענומען אַ חתונה? וועט איר הערן. אַ מיידל פֿון טשודנאָוו — אַ יתומהלע, לאה איז איר נאָמען, אַ שוואַרץ־חנעוודיקע און אַ צו־געלאָזטע. דעם גאַנצן וועג, וואָס מיר זענען אויף דער שיף, איז זי מיט אונדזערע ווייבער, מיט ברכהן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי דערוויסן מיר זיך, אַז לאה איז אַן עלנטע, האָט קיינעם נישט אין לאַנד. פֿון קליינוויז־אויף אַרבעט זי. זי האָט זיך צונויפֿגעשלאָגן אַ ביסל געלט און פֿאָרט קיין אַמעריקע. זי קען נישט זיין מער אין טשודנאָוו. מע האָט דאָרטן געהרגעט איר טאַטן אין פּאָגראָם. איר מאַמע איז פֿאַר צרות געשטאָרבן. זי איז געבליבן, ווי אויפֿן וואַסער. גוטע מענטשן האָבן זיך אויף איר דערבאַרעמט, אויסגעלערנט אַרבעטן. זי נייט און שטעפּט און שטיקט און פּרעסט — „גאָלדענע הענט", זאָגט אויף איר די מאַמע. אַלע זענען זיכער, אַז אין אַמעריקע וועט מען לאָזן אָפּגילטן פֿאַר איר אַרבעט. און אַ חתן וועט זי דאָרט קריגן — דעם בעסטן. לאה לאָזט אַראָפּ די אויגן און ווערט רויט, ווי פֿייער . . . די צרה איז — זי האָט נישט קיינעם אין אַמעריקע, ווער עס זאָל זי אַרונטערנעמען. האָט זיך געפֿונען אויף „פּרינץ אַלבערט" אַ בחור, לייזער באַך. ער איז אַ סטאָליער און פֿאָרט צו זיינעם אַ פֿעטער אין שיקאַגאָ. לייזער איז אַ פּראָסטער יונג. ער איז אַ געלער און האָט גראָבע צווייענדיקע ליפּן, נאָר איך האָב אים ליב פֿאַר זיינע לידער. איז געבליבן: אַזוי ווי לייזער האָט ווער סע זאָל אים אַרונטערנעמען און לאה האָט קיינעם נישט, זאָל ער, לייזער באַך, זאָגן, אַז לאה קער אים אַן אַ כלה . . . פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס שמד־שטיק וואַקסט פֿון יענעם יידן, וואָס מיר רופֿן „די גערויבערטע ליולקע". און אַזוי איז דאָס טאַקע געוועזן. ביים פֿאַר־הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאַכט זיך, גוט? לאָזט זיך אויס, אַז אויף עלים איילאַנד גייען נישט אַן אַזעלכע שטיקלעך. ווי־באַלד אַז חתן־כלה, באַדאַרף זיין אַ חופּה. ווײַנט לאה מיט סכנות. רעדט מען איר אויס דאָס האַרץ: „וואָס אַרט דיך, נאַרעלע? וועסט קומען אין שטאָט, וועט ער דיר געבן אַ גט, ביסטו צוריק די לאה ווי

געוועזן״ . . . האָט זי מורא, טאָמער ניין ? . . . נאָר ווערן אָפּגע־שיקט צוריק איז בעסער ? בקיצור, ס׳איז אַ חופּה. אַ טרויעריקע חופּה, אָן כלי־זמר. נאָר מיט אַ רב, מיט אַ שמש און מיט טרערן, טרערן אָן אַ שיעור. אַ ים פֿון טרערן.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשן. ווייסט איר, ווועמען ? — דעם היי־סינער שניידער. ער האָט דערלעבט אַ נקמה אין אונדזער חבר פּיני. ווער איז צו אים גלייך ? זאָגן זאָגט ער גאָרנישט נישט. נאָר ער שפּאַנט ארום פֿאַרביי אונדז, גלעט זיך דאָס בערדל, קוקט אויף פּינין דורך זיינע שאַרפֿע ברילן. פּיני איז אָבער קליגער פֿון אים. ער האָט אריינגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּעס אין אַ ביכל, זעט כלומרשט נישט דעם שניידער. ער האָט אים אין דער לינקער פּאה !

ח.

אַ ביסל אייגענע צרות, אַ ביסל פֿרעמדע יסורים פֿאַרשטערן אונדז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אַמעריקע. מיר האָבן זיך אַזוי פֿיל אָנגעזען דאָ אויף דעם עלים איילאַנד און אָנגעהערט, אַז מיר זענען מיד געוואָרן און האָבן זיך צונויפֿגעשלאָגן אונדזער גאַנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אַהין, אין דער גרויסער ראַשיקער שטאָט אריין, וואָס ליגט נאָך ווייט פֿון אונדז. ווייסט איר, ווי אַזוי מיר האָבן אויסגעזען ? מיר האָבן געכאַפּט דעם אָנבליק פֿון אַ סטאַדע שעפּעלעך, וואָס שטייען צונויפֿגעפּרעסט אין פֿעלד אין אַ הייסן זומער־טאָג, נישט ווייט פֿון די רעלסן פֿון אַ באַן, און קוקן פֿאַרוואונדערט, ווי די וואַגאָנעס לויפֿן מיט אַ רעש פֿאַרביי און ווערן פֿאַרשוואונדן. אָן עבירה, וואָס איך האָב נישט קיין בליישטיפֿט און קיין שטיקל פּאַפּיר אויף אָפּצומאָלן אונדזער צונויפֿגעפּרעסטע משפּחה, און אויך די אַלע איבע־ריקע איינגעשפּאַרטע עמיגראַנטן אויף עלים איילאַנד, ווי זיי זיצן

יעדער אויף זיין פעקל. מע זיפּצט און מע דערציילט זיך אוים איינס פֿאַר דאָס אַנדערע דאָס ביטערע הארץ. אַנדערע שווייגן שטיל. און אַנדערע וויינען, באָדן זיך אין טרערן, אין אַ ים פֿון טרערן.

♦

עגונה (אַגונע) — אַ פרוי, וואָס דער מאַן האָט זי פאַרלאָזט.
נפש אחת (נעפעש אַכאָס) — איין ליוב.
פּאָדראַטשיק — קאָנטראַקטאָר.

מיטביידע פּיס אויף דער ערד

א.

אויב איר זענט קיין מאָל נישט געפאָרן אויפן ים, אויב איר זענט קיין מאָל נישט געווען צען טעג מיט צען נעכט אויפן וואַסער, אויב איר זענט קיין מאָל נישט געווען געפאַנגען אויף „עליס איי־לאַנד" און האָט נישט אָנגעזען זיך און נישט אָנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פּיין, און נישט געבאָדן זיך אינעם ים פון טרערן, און נישט אַרויסגעקוקט, מען זאָל אייך קומען אויסלייזן, — אויב איר האָט דאָס אַלצדינג אַליין נישט פאַרזוכט אויף אייערע אייגענע פּלייצעס, וועט איר נישט פילן דעם טעם, וואָס הייסט שטיין מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאָל נישט מורא האָבן פאַר מיין ברודער אליהו און נישט שעמען זיך פאַר לייטן, וואָלט איך אַנידערגעפאַלן אויף דער ערד און וואָלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאָל מיטן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף. אַזוי גוט און ליכטיק און פריילעך אויפן האַרצן איז מיר געוואָרן, אַז איך האָב דערפילט, אַז איך שטיי מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איר קענט פאַר־שטיין, אַז אַפילו אַזאַ מרה־שחורהניק, ווי מיין ברודער אליהו, האָט שוין אויך באַקומען אַן אַנדער פּנים. ער האָט געריבן אַ האַנט אין אַ האַנט און אַ זאָג געגעבן צו אונדז אַלעמען: „זענען מיר, הייסט עס, אין אַמעריקע!" — „מיטן אייבערשטנס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאַמע און טוט אַ קוק אַרויף אויפן הימל. דערנאָך לייגט זי צו מיט אַ טיפן זיפץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט נישט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד" . . .

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטן. קיינמאָל און ערגעץ נישט פאַר־געסט זי נישט דעם טאַטן, איר זאָלט זאָגן — אויף אַ מינוט.

ב.

נאָר מער פֿון אַלץ און שטאַרקער פֿון אַלע באַוויזט אַרוים זײַן פֿרייד אונדזער חבר פיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגן — גאָר משוגע געוואָרן, פשוט אַראָפּ פֿון זינען. ער האָט זיך אַוועקגע־שטעלט מיטן פּנים צום ים און אויפֿגעהויבן די רעכטע האַנט אין אַ פֿויסט און האָט אַוועקגעלייגט אַ גאַנץ מענה־לשון:

— הערט צו, איר חמורים, רשעים, שיכּורים, כוליגאַנעס, פּאָ־גראָמשטשיקעס! דאָס האָבן מיר אײַך צו פֿאַרדאַנקען, וואָס מיר גע־פֿינען זיך אַצינד אין אַזאַ פֿרייער, גליקלעכער מדינה! ווען נישט איר מיט אײַערע גזירות, רדיפֿות און פּאָגראָמען, וואָלטן מיר נישט גע־וואוסט פֿון קאָלומבוסן און קאָלומבוס וואָלט נישט געוואוסט פֿון אונדז! איר וועט דאַרטן לאַנג וואַרטן, ביז מיר וועלן קומען צו אײַך צוריק! אַזוי ווי איר זעט נישט אײַערע אויערן, אַזוי וועט איר שוין נישט זען אונדז, ווי לאַנג איר וועט לעבן! איר וועט זיך אַמאָל אָרומקוקן, אַז איר האָט געהאַט אַ פֿאָלק ישראל און נישט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיקע פֿאָלק! איר וועט האָבן אַ וויסטן סוף, אַזוי ווי שפּאַניע האָט געהאַט. איר וועט וויינען, ווי די קלויסטער־הינט. איר וועט זיך אַמאָל פֿאַרבענקען נאָך אונדז! עס וועט זײַן ביי אײַך אַ רענדל אַ ייִד. איר וועט אונדז רופֿן צוריק. נאָר אַ מכּה וועלן מיר צו אײַך פֿאָרן! . . . .

ווער ווייסט, ביז ווי לאַנג נאָך אונדזער פיני וואָלט זיך אַזוי גע־קילט דאָס האַרץ, ווען יונה דער בעקער זאָל נישט אַרויפֿלייגן די האַנט אויף זײַנע פּלייצעס און אַ זאָג געבן צו אים:

— פיני! גאָט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסטו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלן פֿאַרשפּעטיקן די פֿערי! צי דו ווילסט בלײַבן נעכטיקן אויף עלים אײַלאַנד?

מיר נעמען זיך צו די פּעקלעך און לאָזן זיך גיין צו דער פֿערי.

ג.

עס רעדט זיך אָבער נאָר אַזוי. נישט אַזוי גיך זעצן מיר זיך פֿאָרן. איר האָט פֿאַרגעסן, אַז מיר האָבן אויף זיך אַ פּעקל — מיין חבר מענדל. מע לאָזט דאָך אים נישט אַרויס. און אָן אים קאָנען מיר זיך נישט רירן. די מאַמע זאָגט, אַז זי וועט נישט קענען רואיק זיין אין אַמע־ריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אָפּ צוריק, גאָט ווייסט וואוהין. אַ גליק, וואָס מיר האָבן זיך אויף עלים איילאַנד דערשלאָגן צו אַזאַ חברה, וואָס הייסט „הכנסת אורחים". די חברה האָט אויף עלים איילאַנד אירן אַ מענטשן, זייער אַ גוטער מענטש און אַ צוגעלאָזטער. צו דעם דאָזיקן מענטשן האָט מען אונדז אָנגעוויזן. פֿאַר אים האָבן מיר דערציילט דעם גאַנצן אמת, וואָס מיט דעם בחור איז געשען. פֿאַרשטייט זיך, אַז גערעדט האָבן אַלע אין איינעם. האָט אונדז דער מענטש אָפּגעהאַקט אין מיטן און פֿאַרגעלייגט, אַז מיר זאָלן צווישן זיך אויסקלייבן איינעם אַ רעדנער. נאָך אַ היפּש שטיקל צייט אין שפּאַרעניש איז געבליבן, אַז ריידן זאָל דווקא ברכה, מיין ברודער אליהוס ווייב. פֿאַר וואָס עפּעס ברכה? ווייל די מאַנצבילן, אליהו און פּיני, קאָנען נישט זען איינער דעם אַנדערן ריידן און נישט אַריינ־פֿאָרן אין מיטן. און די מאַמע רעדט דווקא גוט, נאָר אַ ביסל צו פֿיל. דאָס הייסט, אַז זי הייבט אָן צו ריידן, מוז זי אָנהייבן פֿון מה־טובו. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור.

ערשט דעמאָלט, אַז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבערגע־געבן מענדלס געשיכטע, האָט דער מענטש פֿון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך אַ נעם געגעבן צו דער אַרבעט. ער איז ערגעץ אַוועק־געלאָפֿן, געקומען צוריק און ווידער אַוועקגעלאָפֿן. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אַז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פֿון דער חברה „הכנסת־אורחים" אים אָנגענומען פֿאַר אַן אויער און האָט אים אַריינגעזאָגט אַ גאַנצע דרשה: „געדענק,

בחורל, אַז מיר זענען ערוב פֿאַר דיר, אַז דו וועסט זיך גוט אויפֿפֿירן. צוויי יאָר דורכאַנאַנד ביסטו אין אונדזער רשות . . . מירן אויף דיר אַכטונג געבן. טאָמער פֿירסטו זיך נישט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך אַרויס צוריק פֿון וואַנען דו ביסט געקומען!״ . . . דערנאָך האָט דער מענטש פֿאַרשריבן זיין נאָמען און אונדזערע אַלע־מענס נעמען און די נעמען פֿון אונדזערע פֿריינט און באַקאַנטע און זייערע אַדרעסן. און מיר זענען פֿריי. מיר קענען גיין, וואוהין מיר ווילן און טאָן וואָס מיר ווילן.

מיינט איר אַפֿשר, אַז מענדלען האָט דאָס גערירט? עס הייבט זיך גאָר נישט אָן. מיין חבר מענדל איז אַזאַ נפֿש, וואָס ווערט נישט נתפּעל פֿון קיין זאַך. און דערפֿאַר האָב איך אים ליב. דערמאָן איך מיך אין מיין חבר מענדל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פֿון אים געוואָרן שפּעטער, העט־העט, אין אַ צייט אַרום — איז טאַקע גאָטס ניסים. נאָר אַזאַ לאַנד, ווי אַמעריקע, קאָן מאַכן פֿון קליין גרויס, פֿון נידעריק הויך, כּמעט פֿון טויט לעבעדיק . . . נאָר מיר האַלטן נאָך דערווייל פֿון פֿאַרנט, ביי דער פֿערי.

ה.

די פֿערי — דאָס איז אַזאַ מין שיף, וואָס *מען קאָן* אַריבערפֿאָרן אויף איר מיט פֿערד און וואָגן און מיט האָק און פּאַק. די פֿערי איז גענוג ברייט און לאַנג, אַז איך און מיין חבר מענדל זאָלן קענען זיך נעמען פֿאַר די הענט און שפּאַצירן אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פֿאַר־טאָן מיט אונדזערע מחותּנים און מיט אונדזערע באַקאַנטע. אַלע האָבן גערעדט, זיך אויסגעפֿרעגט איינס ביי דאָס אַנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּעטער אַ ביסל האָט זי זיך געכאַפּט, אַז מיר זענען נישטאָ —נישט איך און נישט מיין חבר מענדל. אוודאי האָט זי געמאַכט אַ געוואַלד. זי האָט אַנדערש נישט גערעכנט, נאָר אַז מיר זענען אַריינגעפֿאַלן אין וואַסער אַריין און דערטרונקען געוואָרן. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבן דערזען טרעפּ, זענען מיר אַרויף אויפֿן צווייטן שטאָק פֿון דער פֿערי, און פֿון דאָרטן האָבן מיר דערזען

אַ מוראַדיק הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּעס אַ פרוי, וואָס זעט אוים ווי אַן אַם ... מיר האָבן קיין צייט נישט געהאַט אַפילו רעכט צו באַקוקן די דאָזיקע פיגור, האָבן מיר דערהערט דער מאַמעס קולות און דערזען פאַר זיך אליהון. ער איז געווען אויף אונדז מלא רציחה פאַר דעם שרעק, וואָס מיר האָבן אָנגעוואָרפן אויף זיי אַלעמען מיט אונ־דזער פאַרפאַלן ווערן. מיר וואָלטן זיך נישט אַרויסגעדרייט פון אים. מיין ברודער אליהו וואָלט אונדז פאַר אַזאַ זאַך רעכט באַצאָלט, האָט זיך געטראָפן אַ גליק — מיין שווּעגערין ברכה האָט זיך דערפילט נישט גוט און האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש נישט מיט איר קול: „אוי, שוויגער, ס'איז מיר שלעכט!״ ... און זי וויל שוין אָנהייבן אירע שטיק, אַזוי ווי אויפן ים. לאַנג לעבן זאָל דער הייסינער שניי־דער (ער וויל גאָר פון אונדז נישט אָפּשטיין אויף אַ ווײַלע!). ער פאַלט אָן אויף ברכהן און זאָגט איר מוסר: אַזאַ פאַרשוין, ווי איר, קיין עין־הרע, זאָל נישט וויסן דעם חילוק פון אַ ים ביז אַ קליין טייכל — פע, שעמען מעגט איר זיך!״ ...

פאַרענטפערט זיך ברכה. זי האָט נישט געוואוסט, אַז ס'איז אַ טייך. זי האָט געמיינט, אַז מיר זענען שוין ווידער אויפן ים. וואָס קומט איר דערפאַר? ... זאָגט פיני, אַז אים דאַכט זיך, אַז נאָכן ריח אַליין קאָן מען דערקענען, וועלכעס איז ים און וועלכעס איז אַ טייך. אַ ים, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין אַ טייך זענען קיין פיש נישטאָ. פרעגט אים דער הייסינער שניידער: פון וואַנען איז גע־דרונגען? ענטפערט אים פיני, אַז ער רעדט גאָר נישט צו אים, און אַז ער האָט בכלל פיינט אַריינלאָזן זיך אין וויכוחים מיט אַ שניידער. מישט זיך שוין אַריין משה דער איינבינדער, פעסים מאַן. ער מאַכט פינין אַן אויסרייד, אַז ער איז איצט אין אַמעריקע, נישט אין „רי־סענלאַנד״. אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ לאַנד פון שניידערס. דאָ אין אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ שניידער אַזאַ מיוחס, ווי ביי אונדז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאָך מער. אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָבן שניידערס אַ „יוניע״. אַ „יוניע״ איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונדז אַ „צעך״. נאָר די היגע „יוניע״, זאָגט ער, איז גאָר נישט דאָס, וואָס אונדזער צעך ...

— און מיר, בעקערס, האָבן זיך אונדזער „יוניע״ — לייגט צו יונה

דער בעקער. — אונדזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאגט כאטש להבדיל! — שלאגט אים איבער משה דער איינבינדער. און עס גייט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאך עטלעכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוועיארק". — זאגט פיני צו אליהון, בכדי איבערצורייסן דעם שמועס פון די „יוניעס", וואס האט זיך אונדז אלעמען שוין צוגעגעסן . . . מיר קוקן זיך איין אין דער שטאט, וואס וואקסט פאר אונדזערע אויגן און באווייזט זיך אלע ווײַלע נעענטער. אך! וואס פאר א שטאט! אך! וואסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, נישט קיין הייזער! און פענצטער! טויזנט פענצטער! . . . ווען איך האב בײַ זיך איצט א בליישטיפט מיט א בויגן פאפיר!

ז.

טררראך־טאררררעראך — טאך־טאך־טאך! טאך דזין־דזין־דזין־גלין־גלאן! הו־הא, הו־הא, הו־הא! דו־דו־דו־דו־דו־דו! פי—יו! איי־איי־איי־איי־איי! און ווידער א מאל — טראך־טאררעראך־טאך־טאך־טאך! און אין מיטן הערט זיך א הייזעריקער קוויטש פון א פארטשעפעטן חזיר: כרו־כרו־כרו! — אט דאס זענען געווען די קולות מיט די געוואלדן, וואס מיר האבן דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אנגעקומען קיין ניו־יארק. ביז אהער, כל־זמן מיר זענען געווען אויפן וואסער, זענען מיר געווען רואיק. נאר דא, ווי באלד מיר האבן דערפילט, אז מיר שטייען טאקע מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטן אמעריקע, אזוי איז אויף אונדז אנגעפאלן א שרעק, א טומל מיט א בהלה . . .

די ערשטע האט זיך פארלארן די מאמע. ווי א קוואטשקע, וואס ציטערט איבער אירע הינדעלעך, צעשפרייט זי די פליגל, פיקט און קוואקעט און הייבט אויף א געפילדער. פונקט אזוי האט אויסגעזען די מאמע מײַנע. זי האט צענומען ביידע הענט און געמאכט א געוואלד: „מאטל, מענדל, אליהו, ברכה, פיני, טייבל! וואו זענט איר? אהער גייט!" . . .

— גאָט איז מיט אייך, שוויגער! וואָס שרייט איר? — זאָגט צו איר ברכה, און מיין ברודער אליהו לייגט צו: „דער סוף וועט זיין, אַז איבער דיין געשריי מיט דיין געפּילדער וועט מען אונדז אַרויסשיקן צוריק פֿון אַמעריקע!״ . . . .

— פּורים נאָכן קאַלטן קוגל! — כאַפּט אים אונטער אונדזער חבר פּיני און לייגט-אַריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאַפּע־ליושל אַרויפֿגערוקט אַרויף. — אַזוי לאַנג קרענקט פּאַניע-גנב, ווי לאַנג מע וועט אונדז שוין פֿון דאַנען נישט פּטור ווערן! דו האָסט פֿאַר־געסן, אַז אַמעריקע איז באַשאַפֿן געוואָרן פֿון גאָט אויף שוץ און באַ־העלטעניש פֿאַר די אַלע, וואָס ווערן געיאָגט און געפּלאָגט, געשטויסן און געטריבן פֿון אַלע עקן פֿון דער וועלט? . . .

דער געדראַנג פֿון מענטשן איז געווען זייער גרויס. אונדזער חבר פּיני האָט שיר נישט געכאַפּט דעם זעלבן פּסק, וואָס אַנומעלטן אין לאָנדאָן, ביי אונדזער אַריינפֿאָרן אין יענער שטאָט אַריין. דאָס הייסט, נאָך אַ מינוט און ער וואָלט געלעגן אַ צעקנייטשטער, אַ צעטראָטענער אויף דער גאַס. איצטיק מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָר מיט אַ סטוסאַק אין זייט אַריין. נאָר אַזוי שטאַרק איז געווען דער קלאַפּ, אַז דאָס קאַפּעליושל האָט זיך אַראָפּגעגליטשט ביי אים פֿון קאָפּ און, אונטער־געכאַפּט פֿונעם ווינט, איז דאָס אַוועקגעפֿלויגן אַ ביסעלע אין אַ זייט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונדז אומזיסט עטלעכע מינוט איבעריקע צייט. מיר האָבן דעריבער פֿאַרשפּעטיקט די קאַר. דאָס הייסט, דעם טראַמוויי. ביי אונדז הייסט דאָס טראַמוויי, ביי זיי — קאַר. פּינין איז דאָס וואָרט „קאַר״ בעסער געפֿעלן, ווי טראַמוויי. וואָרעם ס'איז קירצער. מיר האָבן אָבער לאַנג נישט באַדאַרפֿט וואַרטן. עס איז באַלד אָנגעקומען נאָך אַ קאַר, און מיר אַלע האָבן זיך אַרויפֿגעקאַ־ראַצקעט מיט די פּעקלעך אויף דער קאַר, פֿאַרכאַפּט אַלע ליידיקע ער־טער. און מיר פֿאָרן אין שטאָט אַריין.

— דאַנקען השם-יתברך — פּטור געוואָרן פֿון אַן אַנשיקעניש, פֿון דעם הייסינער שניידער! — פֿרייט זיך אונדזער חבר פּיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו אים: „וואָרט-אויס, פֿריי זיך נאָך נישט! אַז מיר וועלן ווערט זיין ביי גאָט, וועלן מיר זיך מיט אים נאָך באַ־געגענען נישט איין מאָל אין ניו-יאָרק״ . . .

שמד שטיק (שמאַד שטטיק) — ניט שיינע זאַכן.
מרה שחורהניק (מאָרע שכוירעניק) — מעלאַנכאָליש.
מענה לשון (מאַנע לאָשן) — גרוים מויל.
ניין מאס רייד, געשליפענע צונג — ריידן אַ סך.
חמור, חמורים (כאַמויר, כאַמוירים) — אייזל, אייזלען.
הכנסת אורחים (האַכנאַסעס אָרכים) — גאַסט-פריינטלעכקייט, נאָמען פון אַ יידישער אָרגאַניזאַציע, וואָס העלפט עמי-גראַנטן.
מה טובו (מאַ טויוואו) — „ווי גוט זענען". די ערשטע ווערטער פון אַ מאָרגן-תפילה, מיינט אויך אָנהייבן פון אָנהייב.
רשות (רעשוס) — דערלויבעניש.
קולי־קולות (קוילי קוילעס) — געשרייען.
בעל דבר (באַל דאָווער) — דער באַטרעפנדיקער מענטש.
הארמידער — גערודער, טומל.

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אַריינפאָר אין דער שטאָט ניו־יאָרק איז שרעקלעך. דאָס פאָרן אַליין איז נאָך נישט אַזוי געוואַלדיק, ווי דאָס איבערזעצן זיך פון איין וואַגאָן אינעם אַנדערן. איר האָט זיך נאָר וואָס אַריינגעזעצט — אַהאַ! איר פליט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הייך, איבער אַ לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דערהרגעט ווערן. ווערט דאָס אָנגערופן ביי זיי „עלעוויטער". מיינט איר, אַז איר זענט שוין פאַרטיק? האָט צייט אַ ביסל. איר קריכט אַרויס פונעם „עלעווייטער" און איר זעצט זיך איבער אין אַן אַנדער וואַגאָן און איר לאָזט זיך אַראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין אַ קעלער אַריין, און איר לויפט אונטער דער ערד מיט אַזאַ אימפּעט, אַז עס שווינדלט אייך אין די אויגן. דאָס ווערט שוין אָנגערופן ביי זיי „צאָבהיי". פאַר וואָס הייסט דאָס „עלעווייטער" און דאָס „צאָבהיי"? זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז „עלעווייטער" נעמט זיך פונעם וואָרט „לייטער" און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונדז אויך, אַז מע טרייבט אָן אַ פּאָר אָקסן. לאַכט פון אים אונדזער חבר פּיני מיט סכּנות. ער זאָגט: „ס'אַ משל אָקעגן אַ טאָרבע פלעקער! אָקסן, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכן, און דאָס פליט!" ענטפערט אים דערויף אליהו: „דערויף איז דאָס אַמעריקע, ס'זאָל פליען"... מישט זיך אַריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אַז דאָס אייגענע אַמעריקע וואָלט געווען אַ סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ נישט אַזוי פליען, ווי מע פליט. זי שווערט זיך, אַז מער פאָרט זי שוין נישט, אַן עק! נישט מיטן „עלעווייטער" און נישט מיטן „צאָבהיי" — זי זאָל ווערן גליקלעך ווערן. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער גיין צופוס, איידער אַזוי משוגענערוויז פליען הענדום־פּענדום איבער דער כמאַרע, אָדער לויפן אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט אַ ווערטל:

„הייב מיך נישט און וואַרף מיך נישט״ . . . אַ מאָדנע יידענע מיין שוועגערין. ביי מיר וואַלט איר, פֿאַרקערט, געפֿעלט, איך זאָל אַרום־פֿאָרן מיטן „עלעווייטער״ און מיטן „צאָבהיי״ אַ גאַנצן טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט. מיין חבר מענדל אויך דאָס אייגענע.

ב.

דאַכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעוועזן אַ וועלט. דאַכט זיך, מיר האָבן שוין גענוג אָנגעזען זיך מיט די טראַמוויייען אין אַנטווערפּן און אין לאָנדאָן. נאָר אַזאַ ענגשאַפֿט מיט אַזאַ שטופּן זיך און אַזאַ דער־שטיקעניש, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהינום, האָבן מיר אין ערגעץ נישט געזען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער אַרויס, צוויי אַריין. זיצן איז נישטאָ וואו. דאַרף מען שטיין. פֿאַלט מען אום. מע מוז זיך אָנהאַלטן ביים רינג. הייסט עס דאָ „הענגען אויפֿן סטראַפּ״. העלפֿט גאָט, עס ווערט רייון אַן אָרט, איז פֿאַראַן דערויף אַ סך בעלנים. קוים מיט צרות פֿאַר־כאַפּט אַן אָרט. איר קוקט זיך אַרום, זיצט איר צווישן גויים, ביידע שוואַרצע. אַ ניגער מיט אַ ניגערטע. מאָדנע באַשעפֿענישן. מורא־דיק גראָבע ליפּן, גרויסע ווייסע ציין און ווייסע נעגל. זיי זיצן און קייען עפּעס, מעלה־גרהן, אַזוי ווי אָקסן. ערשט דערנאָכדעם בין איך געוואָר געוואָרן, אַז דאָס וואָס זיי קייען ווערט אָנגערופֿן ביי זיי „טשאָינגאַם״. דאָס איז אַזאַ מין קאָנפֿעקט פֿון גומילאַסטיק. מע האַלט דאָס אין מויל און מע קייט דאָס. אָראָפּשלינגען טאָר מען דאָס נישט. יונגע „באָיעס״, דאָס הייסט קליינע יינגלעך, אַלטע לייט און קאַליקעס מאַכן דערפֿון אַ לעבן. אונדזער חבר פּיני, אויב איר גע־דענקט, איך האָב אייך אַמאָל דערציילט, איז בטבע אַ גרויסער נאַשער, ער האָט ליב זיסע זאַכן. האָט ער זיך צוגעכאַפּט צו די דאָזיקע קאָנ־פֿעקטלעך און האָט פּאַוואָלינקע איינגעשלונגען אַ גאַנץ שאַכטל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאַכט אַ חתונה אין מאָגן, שיר נישט אָפּגעסמט זיך. דאָקטוירים האָבן אויסגעפּאָמפּעט ביי אים דורכן האַלדז די טשאָינגאַם. מע האָט אים געראַטעוועט דאָס לעבן. נאָר איך פֿאַרלויף אויף צו פֿריער. מיר קערן זיך אום צוריק צו אונדזער ערשטן אַריינפֿאָר אין דער שטאָט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאַנצן וועג, וואָס מיר זענען געפאָרן אויפן „עלעווייטער" און אויפן „„צאַבהיי" האָבן אונדזערע לייט, די מאַנצבילן מיט די ווייבער, געהאַלטן אין איין ריידן. איך זאָג ריידן, אָבער ס'איז נישט אמת. ווער קען דאָס ריידן אויפן „עלעווייטער"? אָדער אויפן „צאַבהיי"? אַז דער רעש, מיטן געפילדער, מיטן גראַגערן פון די רעדער, מיטן גרילצן פון די רעלסן, מיטן קלינגען פון די פענצטער מאַכן אייך טויב. איר אַליין הערט נישט אייער קול. איר מוזט שרייען איינס צום אַנדערן. ווי בעת איר רעדט צו אַ טויבן. אונדזערע לייט זענען אַזש הייזעריק געוואָרן שרייענדיק. די מאַמע האָט עטלעכע מאָל געבעטן זיך ביי פּעסין:

— פּעסיניו, נשמהניו, האַרצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפּעטער!...

מע ווערט אַנטשוויגן אויף אַ מינוט און מע הייבט אָבער באַלד אָן ווידער אַ מאָל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרעם מען איז דאָך לעבעדיקע מענטשן, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי אַזוי קען מען זיך איינהאַלטן און נישט אויסרעדן זיך די האַרצער? מע האָט זיך אַזאַ צייט נישט געזען. און צו ריידן איז דאָ אַזוי פיל, אַזוי פיל!

ד.

אַנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגן זייטיקע זאַכן, איז מען אַרויף אויף אַ שמועס וועגן וואוהין צו פאַרפאָרן און ביי וועמען אָפּ־צושטעלן זיך. נאָך אַ סך וויכּוחים און שפּאַרעניש איז געבליבן, אַז די מאַמע און איך און אונדזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלן מיר זיך אָפּשטעלן ביי אונדזער שכנה פּעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאָלן פאַרפאָרן צו זייער שוועער און שוויגער, יונה דעם בעקער און ריוועלע די בעקערין. נו, און מענדל? זאָגט פּעסי, אַז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריוועלע די בעקערין — ניין. ביי פּעסין, זאָגט זי, זענען, קיין עין־הרע, פאַראַן אָן אים אויך אַ היפּש ביסל עסערס. פאַרדריסט דאָס פּעסין. זי זאָגט, אַז ס'איז נישטאָ קיין

איבעריקע ציין אין מויל און קיין איבעריקע קינדער ביי אַ מוטער.
— שאַט, ווייסט איר וואָס? לאָמיר פֿרעגן דעם בעל־דבר אַליין.
— אַזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פּעסים מאַן, און ער טוט אַ פֿרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו אים אָדער צום בעקער? ענטפֿערט אים מענדל, אַז ער וויל זיין דאָרטן, וואו זיין חבר מאָטל. איך אַליין האָב אויך גאָר אַנדערש נישט געטראַכט, אַז אַזוי באַדאַרף מענדל זאָגן.

ה.

— אָט דאָ באַלד, נאָך איין „סטיישאָן", אַזוי „סטאָפּן" מיר! — רופֿט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פֿאַר־שטייען נישט, וואָס הייסט „סטיישאָן" און וואָס הייסט „סטאָפּן"? פֿאַרטייטשט ער אונדז, אַז „סטיישאָן" הייסט אַ סטאַנציע און „סטאָפּן" מיינט אָפּשטעלן זיך, אַרויסקריכן.
— מחותן! פֿון ווען אָן האָט איר עס אָנגעהויבן ריידן אויפֿן היגן לשון? — פֿרעגט אים די מאַמע, און ריוועלע די בעקערין ענט־פֿערט פֿאַר איר מאַן:
— איך בין אייך ערב, מחותנתטע, אַז אין אַ וואָך אַרום וועט איר אויך אָנהייבן ריידן אויפֿן היגן לשון. וואָרעם אַז איר'ט אַרויסקומען אין גאַס און פֿרעגן: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איר מעגן קצבן פֿון היינט ביז איבערמאָרגן, וועט אייך קיינער נישט ענטפֿערן.
פֿרעגט זי די מאַמע:
— ווי אַזוי זשע דען זאָל איך זאָגן?
ענטפֿערט שוין פּעסי די גראָבע:
— איר'ט מוזן זאָגן „דער בוטשער".
— זיי מעגן לאַנג וואַרטן — מישט זיך אַריין מיין שוועגערין ברכה. — זיי זאָלן אַפֿילו אויפֿלויפֿן, וועל איך זיי זאָגן קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט אַ מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונדזער מחותן יונה דער בעקער האָט געכאַפּט די מחותנתטע ריוועלע דער בעקערין מיט

מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבן זיך געגעבן אַ לאָז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגעהויבן. זי האָט געוואָלט גיין באַגלייטן אירע קינדער, זיך געזעגענען מיט זיי. אויך פּיני פון זיין זייט האָט זיך אויפגעהויבן, געגאַנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאַקע אין איין וועגס אָפּריידן מיט אים, וואו און ווען מע זאָל זיך זען. נאָר ווער? וואָס? וועמען? איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנדוקטאָר האָט שוין פאַרהאַקט די טיר. דער וואַגאָן האָט זיך גע־געבן אַ ריס. אונדזער פּיני, ווי ער איז געשטאַנען פאַרטראַכט און צעטומלט, אַזוי האָט אים געגעבן אַ שליידער פון די פיס. אין אַ ווײַלע אַרום איז ער שוין געלעגן ביי אַ שוואַרצער גויע (אַ נעגערטע) אויפן שויס. האָט אים די נעגערטע געגעבן אַ וואָרף פון זיך מיטביידע הענט, אַזוי אַז ער איז אַוועקגעפלויגן אויף דער צווייטער זייט באַנק און דאָס קאַפּעליושל צו דער טיר. און טאַמער איז קאַרג, איז נאָך געוואָרן אַ געלעכטער אויך. דער גאַנצער וואַגאָן האָט גע־לאַכט. איך און מיין חבר מענדל האָבן אויך געלאַכט. האָבן מיר געכאַפּט אַ פּסק פון דער מאַמען און פון פּינים ווייבל טייבל, למאי מיר לאַכן. גייט, זייט אַ בריה, אדרבה, און לאַכט נישט!

ז.

אַלצדינג אויף דער וועלט האָט אַן עק. געקומען אַ סוף צו אונ־דזער אַריינפאָר אין ניו־יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאַס. דאָ הייסט עס „סטריט". ווען איך זאָל נישט וויסן, אַז מיר זענען אין אַמעריקע, וואָלט איך זיכער געמיינט, אַז מיר זענען אין בראָד, אָדער אין אַנטווערפּן. די אייגענע יידן, די אייגענע ווייבער, די אייגענע געוואַלדן, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאַרטן. נישט מער, דער טומל מיטן האַרמידער איז דאָ אַ סך גרעסער. און דער רעש איז שטאַרקער, הילכיקער. אויך די מויערן זענען העכער, אַ סך העכער. זעקס שטאָק איז אַ געלעכטער. פאַראַן הייזער פון צוועלף שטאָק. און פון צוואַנציק. און פון דרייסיק. און פון פערציק. און נאָך העכער.

דערווייל זענען מיר מיט אונדזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבן נאָך אַ שטיק וועג צו גיין צופוס (דאָ הייסט עס — „וואָקן". און מיר וואָקן). פריער גייט משה דער איינבינדער מיט זיינע קורצע פיס. נאָך אים גייט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. קוים וואָס די פיס טראָגן זי. אזוי פּעט און שווער איז זי. נאָך פּעסין גייען פּיני מיט זיין טייבל. פון פּינים גיין קאָן מען בלייבן אָן אַ בויך לאַכנדיק. פּיני, אַז ער גייט, טאַנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פיס, וואָס פאַר־טשעפּען זיך איינער אין דעם אַנדערן. איין הויז אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף. דאָס קאַפּעליושל אַרויפגערוקט. דאָס האַלדזטיכל אין צפון־זייט. אַ מאָדנע פיגור, בעט זיך אויף פּאַפּיר. איך און מיין חבר מענדל גייען פון הינטן, שפּעטער פון אַלעמען. מיר שטעלן זיך אָפּ כמעט ביי יעדן פענצטער. אונדז איז געפעלן, וואָס די אויפ־שריפטן זענען אויף יידיש, און וואָס עס שטייען אַרויסגעשטעלט אַלע יידישע זאַכן: סידורים, טלית־קטנס, יאַרמעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטן דרינען, סאַמע אין אָנהייב ווינטער, מצות! משמעות, אַ יידישע שטאָט. לאָזט מען אונדז אָבער לאַנג נישט שטיין. די מאַמע רופט אונדז: „אַהער גייט!" — מוז מען גיין.

ח.

ווער עס האָט נישט געזען די ניו־יאָרקער גאַסן — דער האָט גאָר קיין שיינס נישט געזען. וואָס געפינט איר נישט אויף די גאַסן? יידן האַנדלען. ווייבער זיצן און שמועסן. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפן. אַלע וועגעלעך האָבן איין פּנים. דאָ, אויף דער גאַס, האָדע־וועט מען די קליינע עופהלעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרע־סערע קינדער שפּילן זיך. און שפּילן שפּילט מען זיך מיט טויזנטער־ליי שפּילערייען: מיט קנעפּלעך, מיט רעדלעך, אין אַ באַל, אין וועגעלעך, אין שליטלעך און אין „סקייטס". דאָס איז אַ מין זאַך אויף פיר רעדלעך, צוגעבונדן צו די פיס, און אויף דעם רעדלט מען. מען קאָן טויב ווערן פון דעם געפּילדער, וואָס די קינדער הייבן־אויף אויף דער גאַס. די גאַס געהערט צו די קינדער. קיינער וועט זיך נישט דער־וועגן זיי פון דאַנען צו פאַרטרייבן. און בכלל איז אַמעריקע אַ לאַנד, וואָס

איז באַשאַפֿן געוואָרן פֿון די קינדערס וועגן. און דערפֿאַר האָב איך ליב דאָס לאַנד. אַנו, לאָז עמעצער פּרוּוון אָנרירן אַ קינד מיט אַ פֿינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פֿאַרזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פֿאַרזאָגן אַ צענטן. אַזוי איז געווען די מעשה:

איין מאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער גאַס און גע־שפּילט אין „טשעקעס". דאָס איז אַ שפּיל מיט קיילעכדיקע הילצערנע קנעפּלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטן שפּיל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעכאַפּט ביים אויער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געוועז גרייט מיר שענקען אַ פּאָר פֿיינע פּעטש. וואַקסט אויס אַ יונג, אַ יונגאַטש, ווי פֿון אונטער דער ערד. ער לויפֿט צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרויס פֿון זיינע הענט. דערנאָך פֿאַרקאַטשעט ער די אַרבל און זאָגט עפּעס צו אליהון אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָר אַזוי ווי מיין ברודער אליהו פֿאַרשטייט נישט קיין ענגליש, נעמט דער יונ־גאַטש און טראָגט אים אונטער אַ צוגעמאַכטן קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלייבט זיך באַלד צונויף אַ רעדל מיט מענטשן. און מיין ברודער פֿאַרענטפֿערט זיך פֿאַר זיי אויף יידיש, אַז ער קער מיר אַן אַ ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגן אָבער די צונויפֿגעלאָפֿענע, אַז אין אַמעריקע גייען נישט אָן די זאַכן. אַ ברודער, נישט אַ ברודער, — שלאָגן אַ קלענערן פֿון זיך טאָר מען נישט . . .

— נו, גייט, האָט נישט ליב אַזאַ לאַנד!

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

א.

איידער איך גיי אייך דערציילן, ווי אַזוי מיר מאַכן אַ לעבן אין דעם נייעם לאַנד, מוז איך אייך פֿריער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער עס איז דאָ אין אַמעריקע פֿון אונדזערע פֿריינד און באַקאַנטע, ווייל נאָר זיי צו דאַנקען האָבן מיר זיך ביסלעכווייז אַרויפֿגעאַרבעט און אָנגעהויבן צו מאַכן אַ לעבן. לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבן דאָ פֿריינד און באַקאַנטע — קיין עין־הרע, קיין בייז אויג! גאַנץ כתרילעווקע האָט זיך אַריבערגעפּעקלט אַהער, קיין אַמעריקע. נאָך אונדזער אוועקפֿאָרן פֿון דער היים איז געוואָרן, זאָגן זיי, דאָרטן אַ בהלה, אַ מהומה, אַ לויפֿעניש. עס האָט אויסגעבראָכן, זאָגן זיי, אַ מוראדיקער פּאָגראָם, אַ שחיטה און אַ שׂרפֿה — די גאַנצע שטאָט איז אוועק מיטן פֿייער! ווער האָט אונדז געבראַכט די נייס? — די מאַמע. וואו ערגעץ אַ צרה, ווערט פֿריער פֿון אַלע געוואָר די מאַמע. פֿון וואַנען? פֿון בית־המדרש, פֿון דער כתרילעווקער שול. ס'איז פֿאַראַן אַזאַ שול אין ניו־יאָרק.

ב.

די ערשטע וואָך, אַז מיר זענען געקומען אין שטאָט אַריין, האָט די מאַמע קודם־כל זיך נאָכגעפֿרעגט אויף אַ שול, וואוהין צו גיין שבת דאַוונען. זענען אין ניו־יאָרק, ברוך השם, פֿאַראַן שולן כמעט אויף יעדער גאַס. האָט אונדז אונדזער שכנה פּעסי אָפּגעפֿירט דעם ערשטן שבת אין שול אַריין. די שול איז טאַקע אונדזער שול. דאָס הייסט, די יידן, וואָס דאַוונען דאָרטן, זענען אַלע פֿון אונדזער שטעטל. זי הייסט מיטן נאָמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע". אָדער „די

כתרילעווקער שול״. האָבן מיר זיך דאָרט דערזען מיט אַ סך באַקאַנטע פֿון אונדזער שטאָט. טרעפֿט, וועמען מיר האָבן געזען? אַז איר וועט זיין מיט אַכצן קעפּ, וועט איר אויך נישט טרעפֿן. ערשטנס, דעם חזן, אונדזער הערש־בער דעם חזן, מיט דער גרויסער באָרד, אַט דער, וואָס איך בין ביי אים געווען אַמאָל אַ זינגערל, אויב איר געדענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגן מיט זיין דאַבצין, אַ קינד אַ קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאָרבן נאָך דאָרטן, אין דער היים, בשעת דעם פּאָגראָם. און הערש־בער דער חזן, מיט דער חזנטע, מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ, אין אַמעריקע, און מאַכן אַ לעבן. הערש־בער איז דאָ אַ חזן און אַ מוהל און אַ מלמד אויך. דאָ הייסט עס נישט מלמד. דאָ הייסט עס „טיטשער״. פֿאַר וואָס „טיטשער״? ווייל ער „טיטשט״ די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפּט זיי שטילערהייט, קיינער זאָל נישט זען, ווייל שלאָגן אַ קינד טאָר מען דאָ נישט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאַנץ פֿיין פּרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזן איז ער דער אייגענער, וואָס געווען, נאָר ער גייט אַנדערש אָנגעטאָן. אין דעם היים, ווען ער טוט אָן אַזאַ קאַפּעליוש ווי דאָ, וואָלט מען אים נאָכגעלאָפֿן. די קאַפּאָטע איז ביי אים אויך פֿאַרקירצט. און די פּאות אונטערגעהאַקט. נאָר די באָרד טשעפּעט ער נישט. טשעפּען אים אָבער אַנדערע די באָרד. דאָ, אין אַמעריקע, האָט מען פֿיינט אַ באָרד, ערגער ווי אַן ערלעכער ייד האָט פֿיינט חזיר. אַנומעלטן האָבן אים דערטאַפּט אין מיטן גאַס שקצים־לעך — „לויפֿערס״ הייסן זיי דאָ — און האָבן אים נאָר געוואָלט אָפּשערן די באָרד. אַ גליק, וואָס יידן זענען אָנגעקומען און האָבן אים אַרויסגעראַטעוועט פֿון די „לויפֿערס״ הענט. פֿון דעמאָלט אָן, אַז ער גייט אין גאַס, באַהאַלט ער די באָרד אינעם אייבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אַמאָל אַרויסצוטרייבן

ביי אים די מייז. אויב איר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליב צו דערציילן גוזמאות, אויסטראַכטן זאַכן, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפֿלויגן. דאָס הייסט, ער איז אַ ייד אַ ליגנער. דאָ ווערט עס אָנגע־רופֿן אַ „בלאָפֿער". ער איז דאָ אויך דער זעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערציילט פֿון זיין שוסטעריי אַזעלכע גליקן, אַז ווען עס זאָל זיין כאָטש אַ דריטל אמת, וואָלט אויך געווען גוט. ער זאָגט, אַז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אַמעריקע. מיט זיינע שטיוול, זאָגט ער, טראָגט מען זיך אַרום איבערן גאַנצן לאַנד. ער שווערט מיט אַזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלייבן אַ משומד, אַז דער פּרעזידענט אַליין האָט זיך באַשטעלט ביי אים אַ פּאָר שטיוול. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז די מעשה מיטן פּרעזידענטס שטיוול איז פּונקט אַזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונדז אַמאָל געהאַט דערציילט, ווי אַזוי די מייז האָבן ביי אים אויפֿגעגעסן אַ קאַץ . . . דאָ, אַז עמעצער דערציילט אַזעלכע מעשות, זאָגט מען אויף אים, אַז ער „האַקט אַ טשייניק", אָדער אַז ער „בלאָפֿט". מיר געפֿעלן בעסער די ווערטער „ער האַקט אַ טשייניק". עס איז מיר אַזוי שטאַרק געפֿעלן, אַז איך האָב עס אַרויפֿגעכאַפּט אויף פּאַפּיר. דאָס הייסט, איך האָב אויסגעמאָלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האַלט אַ האַמער, אויפֿן טיש שטייט אַ גרויסער טשייניק, און ער האַקט אים . . . אַלע די, וואָס האָבן געזען דאָס בילד, האָבן זיך געקאַטשעט פֿאַר געלעכטער. אַפֿילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט אַ האַלבן שמייכל. ער שלאָגט מיך מער שוין נישט דערפֿאַר, וואָס איך מאַך מענטשעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אַז עס איז נישטאָ וואָס צו טאָן, איז דאָס אויך אַן עסק" . . .

ד.

וואָס דאַרפֿט איר מער? ר' יאָסי דער נגיד, וואָס אַלע האָבן זיך געוואונטשן ביי אונדז צו האָבן כאָטש אַ דריט חלק — איז אויך דאָ, אין אַמעריקע. ער איז שוין אָבער אוים נגיד. וואָס איז די מעשה? אים האָט אַוועקגעהרגעט דער פּאָגראָם. דאָס הייסט, פֿונעם פּאָגראָם

גופא האָט ער אַליין נישט אַזוי שטאַרק געליטן. דאָס הייסט, געראַ־בעוועט האָט מען אים. דאָס מעבל צעבראָכן, דאָס בעטגעוואַנט צעריסן, די סחורה פֿון קלייט צוגענומען, נאָר געשלאָגן האָט מען זיי נישט, ווייל זיי זענען אַלע געלעגן אין קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט, שיר נים אויסגעגאַנגען פֿון הונגער. דאָס אַלצדינג וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אַלע זיינע בעלי־חובות האָבן אים אָנגעזעצט, האָט ער אויך געמוזט אַנזעצן. ווער וואָלט זיך גערעכנט, אַ שטייגער, אַז אַזאַ איש־בטוח, ווי ר' יאָסי, זאָל דאַרפֿן אָנ־זעצן און אַנטלויפֿן פֿון כתרילעווקע? אין מיטן ביי נאַכט איז ער אַנטלאָפֿן. וואוהין? — קיין אַמעריקע. זיין זונדל הענעך מיטן אייגל, געדענקט איר, ווי אַזוי ער האָט געלאַכט פֿון מיר, וואָס איך פֿאָר קיין אַמעריקע? איצט שלעפּט ער זיך אָרום דאָ איבער די גאַסן. אַז ער דערזעט מיך, אַנטלויפֿט ער. עס שטייט אים נאָך היינט אויך נישט אָן צו רעדן מיט מיר. המנס גדלות! מיין חבר מענדל זאָגט, אַז ער מוז אים מאַכן בלוי דאָס אַנדערע אייגל. מענדל האָט פֿיינט, אַז מע נעמט זיך איבער, אָדער אַז מע בלאָזט פֿון זיך.

ה.

שענער פֿון אַלץ איז, וואָס מנשה דער רופֿא און מנשהכע די רופֿאַ־טע זענען אויך דאָ. איר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטן מיט זייערע פֿערשקעס, מיט זייערע וויינשל, מיט זייערע עפּל און מיט זייערע באַרן? איז דאָס אַלצדינג אַוועק מיטן רויך און מיטן פֿייער. מע האָט פֿאַרברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטן, געמאַכט פֿון אַלצדינג אַש. איר זאָלט זיי אָנקוקן, וואָלט איר זיי נישט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרן גרוי און אַלט. ער שטופּט אַ פּושקאַרט מיט עפּל און מיט אָראַנדזשעס, און זי פּעדלט מיט וויסאָצקים טיי. „אַז אָך און אַז וויי — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערן אין די אויגן — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען" . . .

— אַ שיינע, ריינע כּפּרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, — און איך האַלט מיט אים. אַ מצווה אויף מנשהכע דער רופֿאַטע. זי איז

געווען אַ רשעטע, געזשאַלעוועט אַן אָרעמאַן אַ פֿאַרפֿוילטן עפּל, וואָס איז אַראָפּגעפֿאַלן פֿונעם בוים. זי מיינט, אַז איך האָב שוין פֿאַרגעסן די מעשה, ווי אַזוי מע האָט מיך אַמאָל געפּאַקט ביי איר אין גאָרטן . . . איך וועל עס געדענקען, ווי לאַנג איך וועל לעבן!

ז.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבן זיך אַרומגעשלעפּט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפּאַגראָמעוועט אונדזערע כתרילעווקער יידן, געראַבעוועט די קלייטן און געברענט די הייזער. אַ סברה, אַז אונדזער האַלבע שטוב, וואָס מיר האָבן פֿאַרקויפֿט צו זילע דעם שניידער, איז אויך אָפּגעברענט געוואָרן, און זילע דער שניידער איז אַצינד אין אַמעריקע. ער איז אַ שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואָס דאָרטן, אין דער היים, איז ער געווען אַ בעל־הבית פֿאַר זיך, און דאָ, אין אַמעריקע, אַרבעט ער ביי יענעם. אַ מאָל איז ער אַן „אונטערפּרעסער" ביי הויזן, און אַ מאָל איז ער אַן „אָפּערייטאָר" ביי דער מאַשין. ער פֿאַרדינט, זאָגט ער, זיינע זיבן־אַכט טאָלער אַ וואָך. עס וואָלט אים געווען, זאָגט ער, נישט גענוג אויף צו מאַכן אַ לעבן, ברענגען אים אַריין זיינע קינדער — דריי קינדער האָט ער, און אַלע מיידלעך — דריי מאָל אַזוי פֿיל. זי אַרבעטן ביי „שוירטס". העמדער הייסן דאָ „שוירטס". פֿרעג איך ביי מיין ברודער אליהון, פֿאַר וואָס הייסן העמדער „שוירטס"? זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז ער ווייסט נישט, פֿון וואָסער אַ שורש עס נעמט זיך דאָס וואָרט „שוירטס". זאָגט צו אים אונדזער חבר פּיני, למאי ער ווייסט נישט דעם שורש פֿון נאָך אַ סך אַנדערע ווערטער? זאָגט אליהו, אַז פֿון אַנדערע ווערטער ווייסט ער יאָ דעם שורש. פֿרעגט אים פּיני: „פֿון וואַנען זשע נעמט זיך דאָס וואָרט „בוטשער", און פֿאַר וואָס איז „בוטשער" אַ קצב?" זאָגט אים אליהו: „דערפֿאַר, וואָס אַ קצב צעבוטשערט דאָס פֿלייש אויף שטיקלעך" . . . פֿרעגט אים פּיני: „פֿון וואַנען זשע נעמט זיך עס, וואָס אַ שניידער הייסט דאָ „אָפּערייטאָר?" זאָגט אליהו: „דאָס נעמט זיך דערפֿון, וואָס . . . וואָס . . . וואָס האָסטו זיך צוגעטשעפּעט צו מיר? וואָס בין איך מחויב דיר צו פֿאַרטייטשן אַלע ווערטער, וואָס מע זאָגט דאָ, אין אַמעריקע?"

— שאַ! שריי ניט! מע ווערט פֿון דיר נישט גליקלעך! — זאָגט פּיני און דרייט זיך אום צו מיר מיטן פּנים. — קום נאָר אַהער, קטנתי. אַז דו ווילסט וויסן עפּעס אַ זאַך, זאָלסטו קיין מאָל נישט פֿרעגן ביי דיין ברודער אליהו, וואָרעם ער ווייסט נישט.

— איר ווייסט ביידע מער פֿון אַ טויטן! — מישט זיך אַריין מיין שווענערין ברכה און שטעלט זיך איין פֿאַר איר מאַן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פֿאַררעדט פֿון זייטיקע זאַכן און האָב פֿאַרגעסן, אַז איך האָב גענומען אויסרעכענען, ווער פֿון אונדזערע באַקאַנטע זענען דאָ, אין אַמעריקע. אחוץ אונדזער חבר פּינים משפּחה, איז גאַנץ כתרילעווקע אַצינד אין אַמעריקע. און עס איז, אַ סברה, אַז פּינים משפּחה קלייבט זיך אויך אַהערצו. פּינים פֿאָטער, הערש לייב מעכאַניק, און זיין פֿעטער, שניאור דער זייגערמאַכער, שרייבן צו פּינין, אַז זיי וואָלטן שוין לאַנג אַרויסגעפֿאָרן, האָבן זיי נישט מיט וואָס. בעטן זיי, מע זאָל זיי אַרויסשיקן שיפֿסקאַרטן. קלייבן מיר איצטער אַ פּענע צו אַ פּענע. אַז מיר וועלן צונויפֿקלייבן די ערשטע עטלעכע טאָלער אויף איינצאָלן אַן אויפֿגאַב, וועלן מיר זיי אַרויסשיקן שיפֿסקאַרטן אויף אויסצאָלן. און זיי וועלן מיט גאָטס הילף גיך אויסצאָלן, וואָרעם זיי קומען אַהער נישט מיט ליידיקע הענט. הערש לייב דער מעכאַניק שרייבט, אַז ער האָט צוגע־טראַכט אַ נייעם אויוון, אַזאַ מין אויוון, וואָס מע דאַרף צו אים האָבן זייער ווינציק האָלץ, כמעט גאָלע גאָר נישט. ווי אַזוי? דאָס איז זיין סוד . . . און שניאור דער זייגערמאַכער האָט אויסגעקלערט אַ זייגער, וואָס גאַנץ אַמעריקע וועט לויפֿן קוקן אויף חידושים. וואָס זשע איז דאָס פֿאַר אַ מין זייגער? וועט איר הערן, וואָס מע שרייבט צו פּינין פֿון דער היים.

ח.

דער זייגער אַליין איז אַ געוויינטלעכער וואַנט־זייגער מיט אַ געוויינטלעכן ציפֿערבלאַט. נאָר וואָס דען? אַז איר קוקט זיך גוט צו צום ציפֿערבלאַט, דערזעט איר אויסגעמאָלט די זון מיט דער לבנה

מיט אַלע צוועלף שטערן. ביי טאָג זעט מען מער אַרוים די זון, און ביי נאַכט — די לבנה מיט די שטערן. זענט איר פאַרטיק? האָט צייט! אַלע מאָל, ווען דער זייגער שלאָגט אוים צוועלף, עפנט זיך אויף פאַר אייערע אויגן אַ קליין טירעלע און עס קומען אַרוים פריער אַן אָפיציר מיט אַ שפּאַגע, דערנאָך צוועלף סאָלדאַטן־מוזיקאַנטן. דער אָפיציר טוט אַ מאַך מיט דער שפּאַגע, און די צוועלף סאָלדאַטן שפּילן אָפּ אַ מאַרש און גייען אַוועק. מאַכט זיך צו דאָס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איר, קאָן מען מיט אַזאַ זייגער פאַרדינען געלט אין אַמעריקע? אויף דעם זייגער האָט פּינים פעטער פאַרבראַכט היפּשע עטלעכע יאָר. ער איז שוין געווען ביי אים כמעט אין גאַנצן פאַרטיק. האָט מען אים בעתן פּאַגראָם צעריבן אויף שטיקלעך, נאָר עס מאַכט נישט אוים. אַבי דער שכל פונעם זייגער איז געבליבן ביי אים. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקע, וועט ער שוין זיין, ווי מע זאָגט דאָ, „אָל רייט".

◆

בהלה (בעהאָלע) — געיעג.
מהומה (מעהומע) — אומרו.
כל ישראל אנשי כתרילעווקע (קאָל יִיסראָאֵיל אנשֵיי) — אַלע יידן, וואָס שטאַמען פון כתרילעווקע.
איש בטוח (איש באָטואַך) — אַ מענטש, וואָס מען האָט צו אים צוטרוי.

(סוף)

אינהאַלט:

היינט איז יום־טוב — מע טאָר נישט וויינען — — 5

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום! — — — — — — — 23

וואָס וועט זיין פון מיר? — — — — — — — — — 30

מיין ברודער אליהו האָט חתונה — — — — — — — 45

איך האָב אַ רייכע שטעלע — — — — — — — — — 54

אַ שמאַלץ־גרוב — — — — — — — — — — — — — 62

מיין ברודער אליהוס געטראַנק — — — — — — — — 69

מיר פאַרפלייצן די וועלט מיט טינט — — — — — — 78

נאָכווייעניש נאָך דער טינט־פאַרפלייצונג — — 88

אַ גאַס ניסט — — — — — — — — — — — — — 92

אונדזער חבר פיני — — — — — — — — — — — 101

שאַט, מיר פאָרן קיין אַמעריקע — — — — — — — 110

מיר גנבענען די גרענעץ — — — — — — — — — — 121

מיר זענען שוין אין בראָד — — — — — — — — — 132

מיט די עמיגראַנטן — — — — — — — — — — — 142

וואונדער פון אַנטווערפּן — — — — — — — — — 148

די כאָליאַסטרע — — — — — — — — — — — — 158

זייַ געזונט, אַנטווערפּן — — — — — — — — — 168

לאָנדאָן, פאַרוואָס ברענסטו נישט? — — — — — — 174

מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע — — — 183

קריעת ים־סוף — — — — — — — — — — — — 192

אין געפּענקעניש — — — — — — — — — — — 200

אַ ים פון טרערן — — — — — — — — — — — 208

מיטביידע פיס אויף דער ערד — — — — — — — — 216

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט — — — — — — — 224

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק — — — — — — — — 231